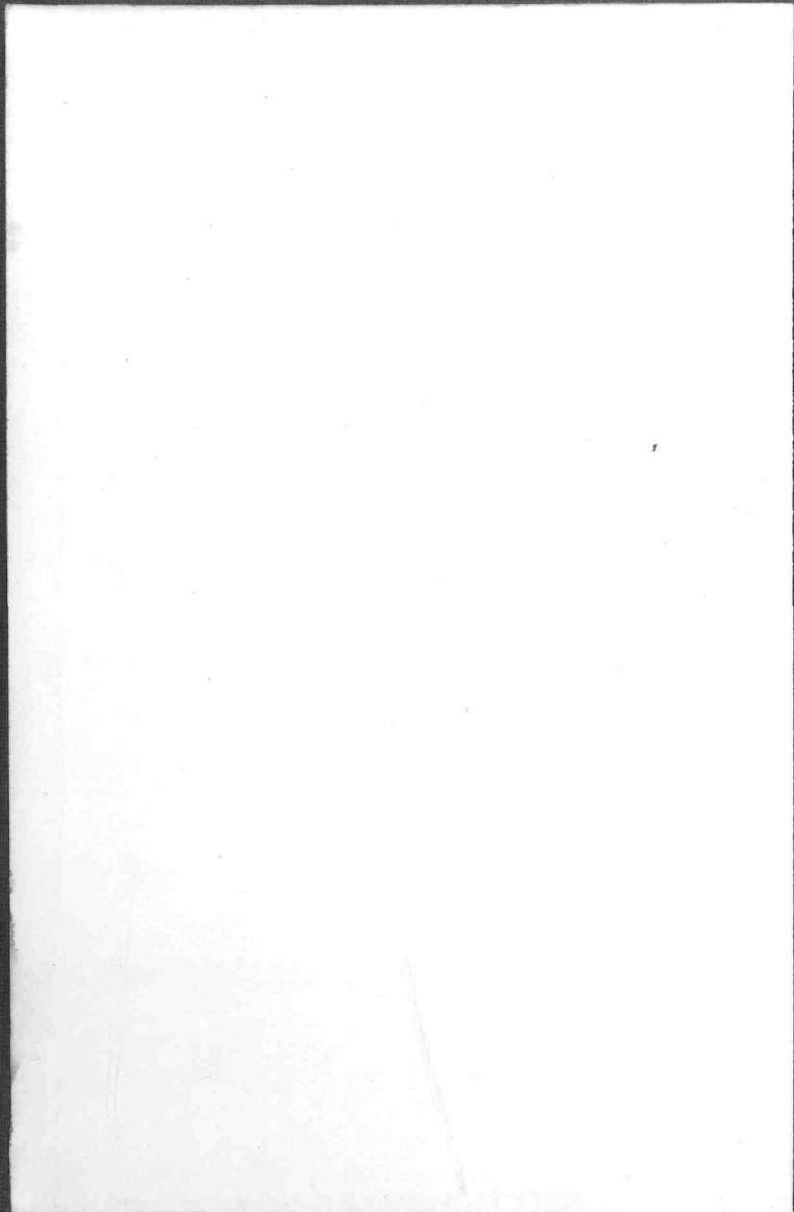

LEVSTIK
ZBRANI
SPISI

Levstikovi zbrani spisi.

Urédil

Frančišek Levec.

III. zvezek

P R O Z A I.

Vsebina: Povesti, pravljice in pripovedke — Potopisi —
Zgodovinski spisi — Književno-zgodovinski spisi.

Ljubljana

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

1892.

48650

Prejeto od urada
za upravljanje imovine
upornikov

Imv. št. 030018778

I.

Povesti, pravljice
in
pripovedke.

Martin Krpàn z Vrha.

Močilar mi je časi kaj razkladal od nekdanjih časov, kako so ljudje živeli, in kako so imeli to in to réč med sabo. Enkrat v nedeljo popoldne mi je v lipovi senci na klopi pravil naslednjo povest:

V Notranjem stoji vas, Vrh po imenu. V tej vasici je živel v starih časih *Krpan*, močán in silen človek. Bil je neki tolik, da ga ni kmalo tacega. Dela mu ni bilo mar; ampak nosil je od morja na svoji kobilici angleško sol, kar je bilo pa uže tistikrat ostro prepovedano. Pazili so ga mejači, da bi ga kje nehotoma zalezli; poštenega boja ž njim so se bali ravno tako, kakor pozneje Štempiharja. Krpan se je pa vedno umikal in gledal, da mu niso mogli do živega.

Bilo je po zimi, in sneg je ležal krog in krog. Držala je samo ozka gaz, ljudem dovoljna, od vasi do vasi, ker takrat še ni bilo tako cest, kakor dan danes. V naših časih je to vse drugače, se ve da; saj imamo, hvalo Bogu, cesto do vsacega zélnika. Nesel je Krpan po ozki gazi na svoji kobilici nekoliko stotov soli; kar mu

naproti prižvenketa lep voz; na vozu je pa sedel *cesar Janez*, ki se je ravno peljal v Trst. Krpan je bil kméčki človek, zato ga tudi ni poznal; pa saj ni bilo časa dolgo ozirati se; še odkriti se ni utegnil, temuč prime brž kobilico in tovor ž njo, pa jo prenese v stran, da bi je voz ne podrl. Menite, da je Krpana to kaj mudilo kali? Bilo mu je, kakor komu družemu stol prestaviti.

Cesar, to vidivši, veli kočijažu, da naj konje vstavi. Ko se to zgodi, vpraša silnega moža: «Kdo pa si ti?»

Ta mu da odgovor: «Krpan mi pravijo; domá sem pa z Vrha od svete Trojice, dve uri hoda od tukaj».

«I kaj pa nosiš v tovoru?» cesar dalje vpraša.

Krpan se naglo izmisli in reče: «I kaj? Kresivno gobo, pa nekaj brusov sem naložil, gospod!»

Na to se cesar začudi in pravi: «Ako so brusi, pokaj so pa v vrečah?»

Krpan se ne umišlja dolgo, ampak urno odgovori, kakor vsaki človek, ki ve, kaj pravi: «Bojim se, da bi od mraza ne razpokali; zato sem jih v slamo zavil in v vrečo potisnil».

Cesar, ki mu je bil menda silni možák vseč, dalje pravi: «Anti véš, kako se takej reči streže. Kaj pa, da si konjiča tako lahko prestavil? Res nima dosti mesa; pa ima vsaj kosti».

Krpan se malo zareži in pravi: «Vem, da imajo Vaši konji več mesá; pa vender ne dam svoje kobilice za vse štiri, ki so tukaj napreženi. Kar se

pa tiče prestavljanja, gospod, upam si nesti dve take kobili dve uri hoda in tudi še delj, če je treba».

Cesar si misli: To velja, da bi se zapomnilo — in veli pognati.

Minulo je potem leto in nekteri dan. Krpan je pa zmirom tovoril po hribih in dolinah. Kar se pripeti, da pride na Dunaj strašen velikán, *Brdávs* po imenu. Ta je vabil, kakor nekdanji Pegam, vse junake našega cesarstva v boj. Ali cesar pa tudi ni imel tako boječih ljudi, da bi djal: nihče si ni upal nad-inj; toda kdor se je skusil ž njim, gotovo je bil zmagan. Velikan pa ni bil mož usmiljenega srca; ampak vsacega je umoril, kogar je obladal. — To je cesarju začelo iti po glavi: «Lejte-si no! kaj bo, kaj bo, če se Brdavs ne ukroti? Usmrtil mi je uže vso naj večo gospodo! Presneta reč vender, da mu nihče ne more biti kos!» Tako je cesar toževal, kočijaž ga je pa slišal. Pristopi tedaj z veliko ponižnostjo, kakor gré pred tolicim gospodom, in pravi: «Cesarost, ali več ne morete pametovati, kaj se je godilo predlansko zimo blizo Trsta?»

Cesar vpraša nekoliko nevoljin: «Kaj neki?» Kočijaž odgovori: «Tisti Krpan, ki je tovoril s kresivno gobo in brusi, ne veste, kako je kobilico v sneg prestavil, kakor bi nesel skledo na mizo? Če ne bo Krpan Brdavs premogel, drugi tudi ne, tako Vam povem».

«Saj rés,» pravi cesar, «precej se mora ponj poslati.»

Poslali so veliko, lepo kočijo po Krpana. Ta je bil ravno tačas natovoril nekoliko soli pred svojo kočo; mejači so bili pa vse čisto ovédili, da se zopet napravlja po kupčiji. Pridejo tedaj nád-inj ter se ga lotijo; bilo jih je petnajst. Ali on se jih ni ustrašil; pisano je pogledal in prijel prvega in druge ž njim omlatil, da so vsi podplate pokazali. Ravno se je to vršilo, kar se v četrter pripelja nova, lepa kočija. Iz nje stopi cesarski sel, ki je vse vidil, kar se je godilo, in naglo reče: «Zdaj pa uže vé m, da sem prav pogodil. Ti si Krpan z Vrha od svete Trojice, kaj ne?»

«Krpan sem.» pravi ta; «z Vrha tudi, od svete Trojice tudi. Ali kaj pa bi radi? Če mislite za voljo soli kaj, svetujem, da mirujte; petnajst jih je bilo, pa se jih nisem bal, hvalo Bogu; samo enega se tudi ne bom.»

Sel pa, ki gotovo ni vedil, zakaj se meni od soli, reče na to: «Le urno zapri kobilu v konják, pa se hitro praznje obleci, pojdeva na Dunaj do cesarja».

Krpan ga nevé rno pogleda in odgovori: «Kdor če iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj, to sem slišal starih ljudi; jaz ga pa menim sabo nositi, koder bom tovoril in dokler bom tovoril».

Služabnik mu pravi: «Nikar ti ne misli, da šale vganjam».

«Saj bi tudi ne bilo zdravo,» reče Krpan.

Na to zopet govori sel: «Kar sem ti povedal, vse je res. Ali več ne veš, kako si bil umaknil predlansko zimo kobilico kočiji s pota? Uni gospod na vozu je bil cesar, pa nihče drugi, veš».

Krpan se začudi in pravi: «Cesar? — Menda vender ne?»

«Cesar, cesar! Le poslušaj. Prišel je zdaj na Dunaj hud velikan, ki mu pravimo Brdavs. Tak je, da ga nihče ne vstrahuje. Dosti vojščakov in gospode je uže pobil; pa smo rekli: če ga živ krst ne zmore, Krpan ga bo. Lej, ti si zadnje upanje cesarjevo in dunajskega mesta.»

Krpana je to s pridom utešilo, ter jako dobro se mu je zdelo do vsega, kar je slišal, in reče tedaj: «Če ni družega, kakor tisti prokleti Brdavs, poslušajte, kaj Vam pravim! Petnajst Brdavsov za malo južino, to je meni toliko, kolikor Vam kamen poriniti čez lužo, ki jo preskoči déte sedem let staro; samo varite, da me ne boste vodili za nos!» To reče, in brž dene sol s kobile, kobilo pa v konják, gre v kočó ter se praznje obleče, da bi ga pred cesarjem ne bilo sram. Ko se preobuje, ven priteče in sede v kočijo, ter naglo zdrčita proti Dunaju.

Ker prideta na Dunaj, bilo je vse mesto črno pregrnjeno; ljudje so pa klavrno lazili, kakor mravlje, kader se jim zapali mravljišče.

Krpan vpraša: «Kaj pa vam je, da vse žaluje?»

«O, Brdavs! Brdavs!» vpije malo in veliko, možje in žene. «Ravno dans je umoril cesarjevega sina, ki ga je globoko v srce pekla sramota, da bi ne imela krona junaka pod sabo, kateri bi se ne bal velikana. Šel se je ž njim skusit; ali kaj pomaga? Kakor družim, tako njemu. Do zdaj se še nihče ni vrnil iz boja.»

Krpan veli urno pognati, in tako prideta na cesarski dvor, ki pravijo, da je neki silo velik in jako lep. Tam stoji straža vedno pri vratih noč in dan, v letu in zimi, naj bo še tako mraz; in brž je zavpila o Krpanovem prihodu, kakor imajo navado, kader se pripelja kdo cesarske rodovine. Bilo je namreč naročeno uže štirinajst dni dan za dnevom, da naj se nikomur in nikoli ne oglasi, samo tačas, kadar se bo pripeljal tak in tak človek. Tako so se veselili Krpana na Dunaj. Kaj bi se ga pa ne? Presneto jim je bila huda za nohtmi! Ko cesar sliši vpitje, precej vé, kdo je, in teče mu naproti, pa ga pelja v gornje hrame. Čudno lepo je tam, še lepše, kakor v cerkvi. Krpan je kar zijal, ker se mu je vse tako grobo zdelo. Cesar ga vpraša: «Krpan z Vrha! Ali me še poznaš?»

«Kaj bi Vas ne,» odgovori on; «saj ni več ko dve leti, kar sva se vidila. No Vi ste še zmirom lepo zdravi, kakor se na Vašem licu vidi.»

Cesar pravi: «Kaj pomaga ljubo zdravje, ko pa drugo vse na robe gre! Saj si uže slišal

od velikana? Kaj déš ti, kaj bo iz tega, če se kako kaj ne preonegavi? Sina mi je ubil, lej!»

Krpan odgovori: «Koga bo družega? Glavo mu bomo vzeli, pa je!»

Cesar ga žalosten zavrne: «Menim da, ko bi jo le mogli! Oh, ali ni ga, mislim, pod solncem junaka, da bi vzel Brdavsu glavo!»

«Zakaj ne? Slišal sem,» pravi Krpan, «da vsi ljudje vse vedó; na vsem svetu se pa vse dobi; pa bi se ne dobil tudi junak nad Brdavsá? Kakor sem uboren človek, ali tako peklensko ga bom premikástil, da se mu nikdar več ne bodo vrnile hudobne želje, po Dunaji razsajati; če Bog dá, da je res!»

Kdo bi bil cesarju bolj ustregel, kakor te besede! Le nekaj ga je še skrbelo; zato pa tudi reče: «Da si močán, tega si me prevéril; ali pomisli ti: on je orožja vajen iz mladih dni; ti pak si prenašal zdaj le bruse in kresívno gobo po Kranjskem; sulice in meča menda še nisi vidil nikoli drugej, kakor na križevem potu v cerkvi. Kakó se ga boš pa lotil?»

«Nič se ne bojte,» pravi Krpan; «kako ga bom in s čim ga bom, to je moja skrb. Ne bojim se ne meča, ne sulice, ne drugega velikanovega orožja, ki vsemu še imena ne vém, če ga ima kaj veliko na sebi.»

Vse to je bilo cesarju po godu, in brž veli prinesti políč vina, pa kruha in sira rekoč: «Ná, Krpan, pij pa jej! Potlej pojdeva orožje izbirat».

Krpanu se je to vele malo zdelo; polič vina tacemu junaku; pa je vender molčal, kar je preveliko čudo. Kaj pa je hotel? Saj menda je uže slišal, da gospôda so vsi malojedni zató, ker jedó, kader hoče in kolikor hoče kateri, zgolj dobrih jedi. Ali kmečki človek, kakor je bil Krpan, ima drugo za bregom. On tedaj povžije, ko bi kviško pogledal, ter naglo vstane. Cesar je vse vidil, in ker je bil premetèn mož, tudi precej spoznal, da tacemu truplu se morajo veči deleži meriti, zato so mu pa dajali od tega časa dan na dan, dokler je bil na Dunaji: dve krači, dve četrti janca, tri kopune, in ker sredice ni jedel, skorje štirih belih pogač, z maslom in jajci omešenih; vino je imel pa na pravici, kolikor ga je mogel.

Ko prideta v orožnico, to je v tisto shrambo, kjer imajo orožje, namreč: sablje, meče, jeklene oklepe za na prsi, čelade, in kakor se imenuje to in uno; Krpan izbira in izbira, pa kar prime, vse v rokah zdrobi, ker je bil silen človek. Cesarja skoraj obide zona, ko to vidi; vender se stori srčnega in vpraša: «No, boš kaj kmalo izbral?»

«V čem si bom pa izbiral?» odgovori Krpan. «To je sama igrača; to ni za velikana, ki se mu pravi Brdavs, pa tudi za mene ne, ki mi pravite Krpan. Kje imate kaj boljšega?»

Cesar se čudi in pravi: «Če to ne bo za-te, sam ne vem, kako bi? Večega in boljšega nimamo».

Na to reče uni: «Veste kaj? pokažite mi, kje je ktera kovačnica!»

Pelja ga hitro sam cesar v kovačnico, ki je bila tudi na dvoru; zakaj taki imajo vso pripravo in tudi kovačnico, da je kladvo in nakovalo pri rokah, ako se konj izbosi, ali če je kaj drugega treba, da se podstavi ali prekuje. Krpan vzame kos železa in naj težje kladvo, ki ga je kovač vselej z obema rokama vihtil; njemu je pa v eni roci pelo, kakor bi koso klepal. «Oj tat sožgani!» pravijo vsi, ko to vidijo; še cesarju se je imenitno zdelo, da ima tacega hrusta pri hiši. Krpan kuje in kuje, goni méh na vse kriplje ter naredi veliko reč, ki ni bila nobenemu orožju podobna; imela je nar več enakosti z mesarico. Ko to izgotovi, gre na cesarski vrt, in poseka mlado, košato lipo iznad kamnite mize, kamor so hodili gospoda poletu hladit se. Cesar, ki mu je bil zmirom za petami, brž priteče in zavpije: «Krpan! I kaj pa to delaš? Da te bes opali! Ne veš, da cesarica raje da vse konje od hiše, kakor to lipo od mize? Pa si jo posekal! Kaj bo pa zdaj?»

Krpan z Vrha pa, ne da bi se bal, odgovori: «Kar je, to je. Zakaj mi pa niste drugo pokazali, če se Vam té tako smili? Kaj bo pa? Drevo je drevo! Jaz pa moram imeti les nalašč za svojo rabo, kakoršnega v boji potrebujem».

Cesar molči, ker vidi, da ne pomaga zvoniti, ko je toča uže pobila; pa vender ga je skrbelo.

kako bi se izgovoril pred cesarico. Krpan tedaj naredi naj prvo toporišče mesarici. potem pa obseka pol sežnja dolg ter na enem koncu jako debel kij, pa gre pred cesarja: «Orožje imam, ali konja nimam. Saj menda se ne bova peš lasala?»

Cesar, zastran lipa še zmirom nekoliko ne všečen, pravi: «Pojdi, pa vzemi konja, kterega hočeš. Saj vem, da le širokoustiš. Kdaj bom jaz papež v Rimu? Takrat, kader boš ti zmogel velikana. Če misliš, primi ga, pa mu odstrizi glavo, ako si za kaj, da bo imela moja država mir pred njim, ti pa veliko čast in slavo za njim!»

Krpan je bil malo srdit, pa vendar jezo pogoltne in reče: «Kar se tiče Brdavsca, to ni igrača, kakor bi kdo z grma zapodil vrabca, ki se boji vsacega ocepka in kamna. Koliko junakov pa imate, da bi si upali nád-inj? Zapomnite si, cesarost, kar sem obljubil, storil bom, če prav od jeze popokajo vsi obrekovavci, ki me mrazijo pri Vas. Da bi le vsi ljudje vselej držali se svojih besedi tako, kakor se mislim jaz, ako me Bog ne udari; pa bi nihče ne vedil, kaj se pravi laž na zemlji! Toda svet je hudoben ter ne pomisli, da Bog je velik, človek majhen. Zdaj pa le pojte, greva, da konja izbereva. Nočem takega, da bi pod mojo težo pred velikanom počenil na vse štiri noge. Vam v sramoto, meni v sitnost. Dunajčanje bi se smejali, Vi pa rekli: pogledjte ga, še konja mi je izpridil!»

Cesar je kar obsteklil, poslušaje modrost Martinovih ust, in potem gre ž njim. Ko pridea v konják, povpraša: «Po čem bodeš pa konja poznal, je-li dober ali ne?»

Krpan odgovori: «Po tem, da se mi ne bo dal za rep čez prag potegniti».

Cesar pravi: «Le skusi! Ali daravno si, prekanjeni tat, storil mi dovolj sitnosti pred cesarico, svarim te, vari se, da te kateri ne ubije; konji so iskri».

Martin Krpan pak izleče prvega in zadnjega, in vse druge čez prag; še celo tistega, ki ga je sam cesar jahal samo dvakrat v letu, namreč: o veliki noči, pa o svetem telesu; to se je menda cesarju posebno pod nos pokadilo. Potem reče Krpan: «Tukaj ga nimate za moje sedlo! Pojva k družim!»

Cesar odgovori čmèren: «Če niso ti za-te, moraš se peš bojevati. Ti nisi pravdanski človek! Vem, da ga nimam v cesarstvu tacega, da bi ga ti, zagovédnež, ne izlekel!»

«Ta je pa užé prazna!» pravi Krpan. «Jaz imam doma kobilico, ktere ne izleče nobeden Vaših junakov, stavim svojo glavo, če ni drugače; da ne porekó Dunajčanje z Brdavsom vred, da lažem.»

«Pa ni tista,» vpraša cesar, «ki si ž njo plesal po snegu?»

«Tista, tista!» zavrne on.

Cesar pa se razhudi, rekoč: «Zdaj pa uže vidim, da si bebec ali pa mene delaš bebeca! Vari se me, Krpane! Moja roka je dolga».

Krpan mu v smehu odgovori: «Če je s tim dalja, pa vender ne seže velikanu še celo do pasa ne, nikar uže do brade, da bi ga malo oskubla in zlasala. Ampak pustimo šale tacim ljudem v napotje, ki nimajo družega dela, kakor da ž njimi dražijo svojega bližnjega; meniva se raje od Brdavsca, ki še zdaj nosi glavo. Pošljite mi hitro po kobilico; ali pa naj grem sam po njo. Toda potlej ne vem? — Ko bi mene več ne bilo nazaj? — — Bogu je vse mogoče!»

Cesar, ko to sliši, urno pošlje na Vrh po Krpanovo kobilico. Ko jo pripeljajo na Dunaj, Krpan reče: «Zdaj pa le vkup dunajski junaki, kjer vas je še kaj! Moje kobilice, kakor je viditi slaba, vender nihče ne potegne do praga, nikar uže čez prag!»

Skušali so jahači in konjarji, in vsi tisti, ki so učeni, kako velja v strah prijeti konja, bodi si hud ali pa krotak, pa kobilice nihče ni premaknil z mesta; vsacega je vrgla na gnojno gomilo. «Bes te lopi!» reče eden in drugi, «majhno kljuse, velika moč!» —

Prišel je čas boja z velikanom; bilo je ravno svetega Erazma dan. Krpan vzame kij in mesarico, zasede kobilico, pa jezdi iz mesta na travnik, kjer se je Brdavs bojeval. Martina je bilo čudno gledati: njegova kobilica je bila majhna,

noge je imel velike, tako da so se skoraj po tleh za njim vlekile; na glavi je pa nosil star klobuk širokih krajev, na sebi pa debelo suknjo iz domače volne; vender se nobenega ni bal; celo sam cesar ga je rad poslušal, kader je kakšno prav žaltovo razdrl.

Ko ugleda Brdavs jezdicca, svojega sovražnika, začne s hrohotom smejati se in reče: «Ali je to tisti Krpan, ki so ga poklicali nad me tako deleč, tam z Vrha od svete Trojice? Mar bi raje bil ostal doma za pečjo, da bi ne cvelil svoje stare matere, ako jo še imaš, da bi ne žalil svoje žene, ako ti jo je Bog dal. Pojdi mi izpred oči, da te vidil ne bom, pa le naglo, dokler mi je srce še usmiljeno. Če me zgrabi, jeza, ležal boš na zemlji krvav, kakor je sam cesarjev sin in sto družih!»

Krpan mu odgovori: «Če nisi z Bogom še spravljen, urno skleni, kar imaš; moja misel ni, dolgo čakati, mudi se mi domu za peč; tvoje besede so mi obudile v srcu živo željo do svoje kočice in do svoje peči; ali poprej vender ne pojdem, da tebi vzamem glavo. Pa ne zameri! To mi je naročil moj gospod, cesar; jaz nisem vedil ne za te, ne za tvoje velikanstvo in za vse krvave poboje. Prijezdi bliže, da si podava roke; nikoli si jih nisva poprej; nikoli si jih ne bova pozneje; ali pravijo, da Bog nema rad, če pride kdo z jezo v srcu pred sodni stol».

Velikan se nekoliko začudi, ko to sliši. Naglo prijezdi ter mu poda svojo debelo roko. Krpan mu jo pa tako stisne, da precej kri izza nohtov udari.

Brdavs malo zareži, pa vender nič ne pravi, ampak misli si: ta je hud in močan; pa kaj bo — kmet je kmet; saj ne zna bojevati se, kakor gre junakom.

Urno zasukneta vsaki svojega konja in zdirjata si od deleč zopet naproti. Brdavs visoko vzdigne meč, da bi uže v prvem odsekal sovražniku glavo; ali ta mu urno podstavi svoj kij, da se meč globoko zadere v mehko lipovino; in preden ga velikan more izdreti, odjaha Krpan z male kobilice, potegne Brdavsa na tla, pa ga položi, kakor bi otroka v zibel déval, ter mu stopi za vrat in reče: «No, zdaj pa le hitro izmoli en očenaš ali dva, in pa svojih grehov se malo pokesaj; izpovedal se ne boš več, nemam časa dolgo odlašati, mudi se mi domu za peč; znaj, da komaj čakam, da bi zopet slišal zvon, ki poje na Vrh pri sveti Trojici».

To izreče, pa vzame počasi mesarico ter mu odseka glavo, in se vrne proti mestu.

Dunajčanje, ki so do zdaj le od deleč gledali, prideró k njemu, tudi sam cesar mu pride naproti, pa ga objame pričo ljudstva, ki je vpilo na vse grlo: «Krpan je nas otel! Hvala Krpanu, dokler bo Dunaj stall!»

Krpanu se je to kaj dobro zdelo, da je dosegel toliko čast, in držal se je na svoji kobilici,

kakor bi šel v gostje vabit. Saj se je tudi lahko; še tu med nami, če kdo kacega slepca ali belouško ubije, še ne vé, na kateri grm bi jo obesil, da bi jo vidilo več ljudi.

Ko pridejo v cesarsko poslopje vsi knezi, vojskovodje in vsa prva gospoda s Krpanom, spregovori naj na prvo sam cesar in pravi: »Zdaj si pa le izberi! Dam ti, kar želiš, ker si zmogel tolicnega sovražnika in otél deželo in mesto velike nadloge in nesreče. Nemam take stvari v cesarstvu, da bi djal: ne dam ti je, če jo hočeš; celo *Jerico*, mojo edino hčer, imaš na ponudbo, ako nisi še oženjen».

«Oženjen sem bil, pa nisem več,» odgovori Krpan; »rajnica je umrla, druge pa nisem iskal. Sam ne vem, kako bi vender, da bi ne bilo meni napek. Bogu in dobrim ljudem pa všeč. Vašega dekleta sem uže vidil. Če je tudi še tako pametna, kakor je lepa, potlej naj se le skrije moja babnica pred njo v vsih rečeh. Dobrote res da je navajena, tistega ne bom djal, ker je od bogate hiše doma; pa saj na Vrh pri sveti Trojici spet nismo zgolj berači; pri nas tudi skozi vse leto visi kaj prekajenega na ražnu. Samo to ne vem, kako bo. — Nesla sva bila z Marjeto v oprtnih košeh enkrat grozdje v Trst. Nazaj gredé mi je bila pa ona zbolela na potu. Tako se mi je sitno zdelo, da Vam ne morem povedati! Raje bi bil imel, da bi se mi bile utrgale v cerkvi naramnici obé kmalo, takrat ko

bi ravno bil sveče prižigal. Ni bilo drugače: naložil sem jo v oprtni koš, koš pa na pleči, ter sem koračil mastito ž njo! Izhajal bi uže bil; saj Mretačka je bila tako majhna, kakor deklina trinajstih let — pa jih je nadloga vender imela uže trideset, ko sva se jemala — težka tedaj ni bila; ali kamor sem prišel, povsod so me vprašali, kakšno kramo prodajam. To je presneto slaba krama, babo po svetu prenašati! In ko bi se zdaj na cesti nama spet kaj tacega nakretilo, Vaši hčeri in pa meni? Od tukaj do Vrha se pot vleče, kakor kurja čéva. Koša revež nimam, kobilica ima pa samo eno sedlo! Pa bi tudi ne bilo čudo, ko bi zbolela; saj vemo vsi, da take mehkote niso vajene od petih zjutraj do osmih zvečer cika coka, cika coka s konjem. Če se to prav do dobrega vse premisli, menda bo nar boljše, da Vam ostane cesarična, meni pa vdovstvo, čeravno prav za prav dosti ne maram zanje; ali kar Bog da, tega se človek ne sme braniti.»

Cesarica pa še zdaj ni bila pozabila košate lipe nad kamnito mizo na vrtu; zato je tudi ni bilo zraven. poslušala pa je za vratmi, kakor imajo ženske navado, ki bi rade vse izvedile. Ko sliši, da cesar ponuja Krpanu svojo hčer v zakon, pride tudi ona, in pravi: «Ne boš je imel, ne! Lipo si mi izpridil; hčere ti pa ne dam! Ljubeznjivi moj mož, menda da ti je kri v glavi zavrela — ne morem ti dobrega reči —

da govoriš take besede, ki sam dobro veš, da so prazne ena in druga. Pa tudi vas naj bo sram vas, gospodje! Grdo je takó, da se mora kmet za vas bojevat! Še dan danes bi lipa lahko stala, pa tudi velikan več ne imel glave, ko bi vi kaj veljali. Pa saj vem: kar so se obabili možje. je vsaka baba neumna, ktera se omoži! Res je, Krpan, otel si cesarstvo, in tudi Dunaj si otel; zato boš pa dobil vina sod, ki drži petdeset malih veder, potem sto in pet pogač, dvajset jancev; in pa osem in štirideset krač ti bomo dali. Dobro me poslušaj! To moraš pa vse domu na Kranjsko spraviti, ako hočeš. Prodati pa ne smeš cepêra, ne tukaj, ne na potu. Kadar boš na Vrhú pri sveti Trojici, potlej pa stori, kakor se ti zdi. In ker zdaj nemamo tukaj nobenega Brdavsca več, menda ne bo napek, če osedlaš imenitno svojo kozico, ki praviš, da je kobilica, pa greš lepo po časi proti Vrhú. Pozdravi mi tamkaj vse Vrhovščke, posebno pa mater županjo!»

Cesarica je to izgovorila, pa je šla precej spet v svoje hrame. Vsih gospodov je bilo jako sram. Kaj bi jih pa tudi ne bilo? Prebito jih je obrenkala; prav kakor tacim gre! Krpan se je pa držal, da je bil skoraj hudemu vremenu podoben. Kakor bi se za Mokricem bliskalo, tako je streljal z očmi izpod srditega čela; obrvi so mu pa sršele, ko dve metli. Da te treni, kakó je bilo vsim okoli njega čudno pri srcu! Še cesar

je plaho od strani gledal, cesar! Pa vender, ker sta bila vedno velika prijatla, zato se počasi predrzne in reče mu: «Krpane, le ti molči; midva bova uže naredila, da bo prav!»

Krpan ga pa nič ne posluša, temuč zadene si na desno ramo kij, na levo pa mesarico, stopi k durim in reče: «Veste kaj? Bog Vas obvari! Pa nikar kaj ne zamerite!»

Na te besede prime za kljuko, pa kakor da bi hotel iti.

Cesar poteče za njim: «Čaki no! Daj si dopovedati! Bog nas vari; saj menda nisi voda!»

Krpan odgovori: «Koga? Menite, da nisem še zadosti slišal, kali? Meni bi gotovo segla brada uže notri do pasa, ali pa še delj, ko bi se ne očedil vsaki teden dvakrat; pa bo kdo pometal z manoj? Kdo je po-me poslal kočijo in štiri konje? Vi ali jaz? Dunaja ni bilo meni treba, mene pa Dunaju! Zdaj se pa takisto dela z manoj? In pa še zavoljo mesa in vina moram očitke požirati? Uže nekatere matere sem jel kruh, črnega in belega; nekterega očeta vino sem pil: ali nikjer, tudi pri Vas nisem in ne bom dobil take postrežbe, kakoršna je v Razdrtem pri Klinčarji. Ni grjega na tem svetu kakor to, če se kaj da, potlej pa očita! Kdor noče dati, pa naj ima sam! Pa tudi, kdo bi mislil, da lipove pravde še zdaj ni kraja ne konca? Ali je bilo tisto drevesce vaš bog ali kaj? Tak les raste za vsacim grmom, Krpana pa ni za vsacim vo-

glom. še na vsacem cesarskem dvoru ne. hvalo Bogu! Darove pa spet take dajete, da človek ne more do njih; to je ravno, kakor bi mački miš na rep privezal, da se potlej vrti sama okrog sebe, doseči je pa vender ne more. Petdeset malih veder vina, pet in sto pogač, dvajset jancev in pa osem in štirideset krač; tako blago res ni siromak; ali kaj pomaga? Prodati ne smem; iz Dunaja na Vrh pa tudi ne kaže prenašati! Pa jaz bom drugo naredil, kakor se nikomur ne zdi! Deske si bom znesel na dvorišče, in ako jih bo premalo, potlej bo pa drevje zapelo. Vse bom posekal, kar mi bo prišlo pod sekiro, bodi si lipa ali pa lipec, hudolesovina ali dobroletovina, nad kamnito ali nad leseno mizo; pa bom postavil sredi dvorišča kolibo, in tako dolgo bom ležal, dokler bo sod moker, pa dokler bom imel kaj prigrizniti. Ampak to Vam pravim: samo še enkrat naj pride Brdavs na Dunaj, potlej pa zopet pošljite po-me kočijo in služabnika, ali pa še celo svojo hčer, ki ne maram za-njo malo in dosti ne; pa bomo vidili, kaj boste pripeljali z Vrha od svete Trojice! Ako bo Krpan, mesa in kosti gotovo ne bo imel; ampak iz ovsene slame si ga bote morali natlačiti; pa se ga ne bodo še vrabci dolgo bali, nikar uže velikani! Mislil sem iti brez besedice govorjenja. Ker ste me pa sami vstavili, ne bodite hudi, če sem Vam katero grenko povedal; saj menda veste, kako je djal rajnik Jernejko na Golem: „Ali ga bom s

pogačo pital, kader se s kom kregam! Kar ga bolj vjezi, to mu zabelim'. Zdaj pa le zdravi ostanite!»

Cesar pravi na to: «Martin, potrpi no! Vsaj ne bodi tako neučakaven. Ti ne pojdeš od naše hiše, verjemi, da ne! Saj sem jaz gospodar, veš!»

Krpan odgovori: «Vsaki človek je tak, kakoršnega je Bog dal; vsaki ima nekaj nad sabo: kdor ni grbast, morda pa je trobast! Moje obnašanje ni za Vas, uže vidim, da ne. Tega se tedaj ne menimo, da bi jaz tukaj ostal. Saj tudi kobilica, ki se ji pravi kozica, ni vajena zmirom ob suhi krmi. Doma se je pasla po gozdu, na potu pa ob cestah!»

Na to pristopi minister *Gregor*, ki je imel ključke od cesarske kase, ker taki imajo za vsako reč posebej služabnika. Minister se oglasi: «Cesarost, veste kaj? Vaš norec *Stehàn* je, umrl; včeraj smo imeli osmi dan za njim, Bog mu daj nebeško luč! *Stehàn* in *Krpàn*, to si je nekam jako podobno. Kaj menite? Morda bi le-ta prevzel njegovo službo? Nič se ne vé. Zvitorepec je; debel je; smešen tudi, jezičen ravno tako; vse krščanstvo ga nima tacega!»

Krpan odgovori: «Magister *Gregor*, veste kaj? Enkrat sem bil Vaš bebec, dvakrat pa ne bom. Smejalo bi se malo in veliko meni in moji zarobljeni pameti, ko bi to naredil. — Zdaj pa dobro, da mi je prišlo na misel! Kmalo bi bil pozabil, kar imam uže dolgo na jeziku. Cesarost, nekdanj ste me bili srečali s kobilico v snegu, kaj ne?»

Cesar: «Bilo je tako, bilo!»

Krpan: «Kaj pa sem nesel na tovoru?»

Cesar: «Bruse pa kresivno gobo».

Krpan: «To je bilo tačas, ko ste se Vi peljali v Jeruzalem».

Cesar: «Bosa je ta! V Trst sem šel; za Jeruzalem toliko vem, kolikor za svojo zadnjo uro».

Krpan: «Jaz pa za bruse in kresivno gobo ravno toliko. Takrat, veste, Vam nisem bil resnice povedal, kar mi je še zdaj žal. Angleško sol sem prenašal. Saj se nisem bal prav za prav ne Vas, ne Vašega kočijaža. Pa taka je le: kader se človek zasukne iz pravega pota, naj bo še tako močan, pa se vender boji, če veja ob vejo udari».

Na to pravi minister Gregor: «Ne veš, da je prepovedano? To je nevaren človek; državi dela škodo. Primate ga, zaprimo ga!»

Krpan odgovori: «Kdo me bo? Morda Vi dolgopetec, ki ste suhi, kakor ražen; ki je Vas in Vašega magistrovanja z Vami komaj za polno pest? Z eno samo roko Vas porinem čez svetega Štefana streho, ki stoji sredi mesta! Nikar praznih besed ne razdirajte!»

Cesar pravi: «Le ti meni povedi, če bi morda še kaj rad. Midva ne bova v sovraštvu ostala ne, če Bog da, da ne. Minister Gregor, ti ga pa le pusti! Uže jaz vem, kako je!»

Krpan odgovori: «Poslušajte me tedaj! Moje otepanje z Brdavsom vém, da je imena vredno.

Kaj se zna? Morda bodo postavači še celo skladali pripovedovavke in pesmi, da se bo govorilo, ko ne bo ne Vas ne mene, kosti ne prsti, če ne bo magister Gregor dal drugače v bukve zapisati. Pa naj stori, kakor če; meni se ne bo s tim ne prikupil, ne odkupil. Ampak vender je vsaki delavec vreden svojega plačila, to sem v cerkvi slišal. Če je Vaša draga volja, dajte mi tedaj pismo, ki bo veljavno pred vsako duhovsko in deželsko gosposko; pa tudi svoj pečat morate udariti, da bom brezi skrbi nosil angleško sol po svetu. Če mi to daste, naj bom ves malopridnež, kolikor me je pod klobukom, ako Vam bom kdaj kaj opotikal, dokler bom tovoril!»

Cesar je bil precej pri volji; minister Gregor pa nikakor ni pritegnil. Ali cesar ga ni poslušal, ampak še le djal je: «Gregor, vzemi pero, pa zapiši, kakor je Martin rekel!»

Minister Gregor se je kislo držal, branil se pa le ni, kar so mu veleli; zakaj cesarja se vender vsaki boji. Kader je bilo pismo narejeno in zapečateno, pravi cesar Krpanu: «Martin, ali prodaj meni pogače in vino, pa kar je še družih reči? Nar laže bo tako, lej! S cesarico bom uže jaz govoril, da bo prav. Mošnjo cekinov ti dam; ti boš pa blago pustil. Kdo bo to prenašal iz Dunaja do svete Trojice?»

Krpan odgovori: «Poldrugo mošnjo, pa še kakšno krono po vrhu, vem, da je lepo vredno, ko bi prodajal brat bratu. Pa naj bo, no, pri

Vas ne bom na tisto gledal. Samo da jaz ne bom imel pri cesarici zavoljo tega nikakoršnih ohodkov; ne lazim rad okoli gosposke! Pa saj imam priče, da ste Vi prevzeli vse sitnosti, ki bodo prišle prvič ali drugič iz tega, dobro me poslušajte!»

Cesar mu dé: «Nič se ne boj; to bom uže poravnal sam brez tebe. Na mošnjo; tu je pa še pismo. Saj nocoj tako še ne pojdeš iz grada, če le misliš iti; priklonil se je uže dan ter noč se bliža».

Ali Krpan odgovori: «Lepa hvala Vam bodi nar popred za pisemce, da ga bom v zobe vrgel vsacemu, kdor me bo vstavljajal na cesti; pa tudi zavoljo mošnjička se ne bom krčil. Kaj se vé, kaj zadene človeka v neznanji? Morda mi utegne še na hvalo priti. Vselej pravijo: bolje drži ga, kakor lovi ga! Pri Vas pa ne bom ostajal čez noč, ako se Vam ne zamerim skozi to. Uže hudo me ima, da bi spet enkrat bil na Vrhju pri sveti Trojici. Samo še nekaj bi Vas rad prosil, ko bi mi dali človeka, da bi me spremil do ceste. Mesto je veliko; hiš je, kolikor jih nisem še vidil, kar sol prenašam, akoravno sem uže v Reki bil, tudi v Kopru, na Vrhniki in v Ljubljani; ali tolicih ulic ni nikjer. S kočijažem sva se hitro vozila, in toliko vem, kod sem prišel, kakor bi bil imel oči zavezane; pa sem vender gledal na levo in tudi na desno; ali to ni dano vsacemu človeku, da bi vselej vedil, kje je».

Cesar mu je obljubil svojega služabnika, potlej mu je roko podal, pa tudi Gregorju velel, da naj mu jo poda. Minister se ni branil; ali vender je bil zavoľjo pisma ves zelen od jeze.

Krpan zadene kij in mesarico, in to so bile njegove zadnje besede pred cesarjem: «Ko bi se spet oglasil kak Brdavs ali kdo drugi, saj veste, kje se pravi na Vrh pri sveti Trojici. Pozdravil bom pa uže Vrhovščeke in mater županjo. Zdravi ostanite!»

«Srečno hodi!» pravi cesar, minister Gregor pa nič.

Doktor Bežánc v Tožbánji vasi.

Pobožna pripovedka.

Uvod.

Neko slovensko mesto se po pravici ponaša z dvema posebnima človekoma. Eden izmej njíju — po značaji ga je vsak pedánj sámó poštenje — kuje pipce in krivce, nože in vilice, sablje dolge in kratke, ter brusi nožíce (škarje) in drugo skrhano rezílo. Poleg tega se ubija z neštetimi postranskimi posli, ki nimajo nič primere niti vilicam niti nožem. Čita namreč razne knjige, hodi v gledališče, sključen lazi v podzemeljske jame po nenavadne žuželke, katere je ondod nahajati, zbira polže in kamenje, slamo tlači v mehóve mrtvih maček in ptičev, da so potlej živim podobni, ter poleg orožja varí pesni, in kar je najposebnejša plat njegovega značaja, v svoji prodalnici na steklu tistih óken, kjer ima razloženo blago, ne daleč od vélicege trga, v *rokopisu* izdaje *novine*, o katerih so tudi nemški listi pred nekoliko leti govorili. To glasílo našega užesivega poštenjaka, sem ter tam nepravopisno

zgrajeno, ki v njem često udriha sam sebe, da laže potlej na druge plane, imenuje se: «*Kovaško kládivo*», humorističen list mimo gredočim, izhaja na oknu, kadar urednika sreča kaka dobra misel, če jo utegne zapisati.» — Šaljivi možiček se časi poredno imenuje *doktor Pipec*, in v teh novinah, katerim jako ostri mestni strah vendar nikoli zob ne pokaže, ker morebiti se jim tudi sam često smeje, s humorjem in zabavljivostjo maha politične dogodke sploh ter posebno modre nekretnosti svojih rojakov.

Doktorja Pipca zaradi njegovega prirodnega dovtipa in čudnega početja svet graje in hvali; celó začudi se mu kaka preprosta duša. V Pipčevo prodálnico, kjer se ob enem ureduje «*Kovaško kládivo*», radi zahajajo izobraženi in smeholjubi meščani; a tudi kak srdit obraz časi pisano pogleda skozi okno ter pomoli stisneno pest, da bi se z njo jezi dala krepkejša podpora.

O drugi prikazni tega mesta nij povedati enake hvale. Pred saboj imamo uže starikavega «*literata*», ki z novinarskim drobižem in z dopisi zaklada liste vsega sveta, naj si bodo svobodoljubno uredovani ali kakor jim koli drago. Njemu je vsako načelo enako dobro. Samo v «*Kovaško kládivo*» nikoli nič ne prinese, kakor hudobni svet pripoveduje, zato ne, ker nij verjeti, da bi plačevalo svoje pomagače, in tudi ker naš prijatelj nema nikakoršne solí v peresu. A nedelaven vendar nij, kajti v déžel pošilja *pesni* in *igre*:

vsako leto po eno daljšo ali krajšo «pesen o kaki svatbi», kakor čuti, da sta nevesta in ženin ali bogatejša ali ubožnejša, ter na vsacih dvajset let po ene «božične jaslice» v dramatični obleki in potem jih ljubljanskemu dramatičnemu društvu brez uspeha neprestano ponuja. Vsacih petnajst let izdá učeno, osem stranij debelo razpravo o «povodnih možeh», in take spise z velikim zadovoljstvom ter krepko poudarjáje imenuje «svoja nesmrtna dela». Najmanjši novinarski drobiž in dopis ukaže tudi posebe natisniti, da ga potlej za samostojno knjigo posvetí visocemu, najrajši ob enem bogatemu gospodu. Sam o sebi misli, da je zeló učen ter neizmerno sloveč. O posebnih prilikah si celó «doktorand» veli reči, da li morebiti nikdar nij od znotraj videl nobenega vseučilišča. Njegovo pisateljsko ime je *Kolénec*, kakor sam ne tají, zategadelj, ker ima uže vsa kriva kolena.

Minoli teden mi je bilo naključje tako prijazno, da me ta dva modráka nijsta zapazila, kadar sem poslušal, kako sta se mej sabo pogovarjala. Premetêni doktor Pipec je namreč doktorandu Kolencu razlagal *pobožno pripovedko*. Naglo sem potlej šel domóv ter jo zapisal, kolikor sem koli na tánko mogel vse tako, kakor sem jo slišal s pristavki in ogovori obeh učenjakov. Po navljam jo v «Zvonu» blagovoljnim čitateljem.

Ta pripovedka me je dvojno zanímala: prvič, ker je šaljíva in ukovíta, porojêna morebiti celó

v humorističnih možjanih doktorja Pipca samega, drugič ker iz njé véno odséva pripovedovalčev in poslušalčev značaj ter tudi razmerje, v katerem se čutita mej saboj. Edino to se mi dozdeva, da je mnogo, kar govori doktor Pipec, sama prevržljivost in ironija, a vse, kar pripoveduje doktorand Kolenec, njegova resnična, prava misel.

Pripovedka.

Doktorand Kolenec. Dobro jutro, gospod doktor! Kakor čutim, skoraj se je nadejati veselja, katero nam zopet nova številka «Kovaškega kládíva» prinese iz neusúšnega vira Vaše bistrournosti.

Doktor Pipec. Odpravil sem ta hip dolžne odtiske, in ura ne mine, ko se moj list na slavnem oknu prikaže strmečemu občínstvu.

Drd. Kolenec. Krasno! A predno bode nas krepčal nedoséženi duh izvrstnega «Kládíva», prosil bi, da mi razložite včera j obétano povest o svetem *doktorji Bežánci*.

Dr. Pipec. Ta čudni mož, kakor vidim, Vam ne gre iz uma, gospod doktorand! Morebiti zato ne, ker je to prvi ter zadnji svetník izmej vseh doktorjev in doktorandov naše grešne zemlje, ako se ne motim.

je bila namreč poslednja moč umrla baš na cesti pred kapélico, na katere prostornem oltarji takrat nij bilo nič svetnika. Če se je bil poštenjak šel izprehajati ali na njivo orát ali v senožeti kosít ali v gozd po drva ali k maši ali v semenj ali kam drugam — sveta zgodovina tega na tanko ne pripoveduje.

Drd. Kolenec. Torej ni trdnega sledú, kako in kam je bil izginil?

Dr. Pipec. Niti njegovo slavno ime nij znano. Vendar se nahaja sledú več nego je treba; a neovržnega dokaza nij. Baš o tem času namreč jako zviti kmetje neke bližnje soseske, kakor je razločno čitati na vélicem oltarji svoje cerkvice, nijso imeli podobe svetega Jurija, ker je vsa lesena poprejšnja bila tako črvojedínasta, da sta se kos za kosom razdrobila jezdec in konj. Mej vrsticami svetega, zaradi te stvari zeló nejevoljnega poročila torej diha opravičena sumnja, da so ti brezbožniki utegnili priti po noči ter brezímenega svetníka siloma vzeti raz oltar in iz kapélice.

Dr. Kolenec. Brezímenega! Še nesrečnejši je bil od doktorja Bežánca, predno so ga prekrstili! A ukradenec je vendar gotovo tudi jahal, ker pošten sveti Jurij, na čegar mesto so ga postavili, ne more konja nikakor pogrešati.

Dr. Pipec. Sveta povest piše z jasnimi besedami, da je svoji prvi soseski samo peš dajal pomoči in dobrote; a taka stvarca pobožnim

v humorističnih možjanih doktorja Pipca samega, drugič ker iz njé véno odséva pripovedovalčev in poslušalčev značaj ter tudi razmerje, v katerem se čutita mej saboj. Edino to se mi dozdeva, da je mnogo, kar govori doktor Pipec, sama prevržljivost in ironija, a vse, kar pripoveduje doktorand Kolenec, njegova resnična, prava misel.

Pripovedka.

Doktorand Kolenec. Dobro jutro, gospod doktor! Kakor čutim, skoraj se je nadejati veselja, katero nam zopet nova številka «Kovaškega kládiva» prinese iz neusúšnega vira Vaše bistrournosti.

Doktor Pipec. Odpravil sem ta hip dolžne odtiske, in ura ne mine, ko se moj list na slavnem oknu prikaže strmečemu občinstvu.

Drd. Kolenec. Krasno! A predno bode nas krepčal nedoséženi duh izvrstnega «Kládiva», prosil bi, da mi razložite včeraž obétano povest o svetem *doktorji Bežánci*.

Dr. Pipec. Ta čudni mož, kakor vidim, Vam ne gre iz uma, gospod doktorand! Morebiti zato ne, ker je to prvi ter zadnji svetník izmej vseh doktorjev in doktorandov naše grešne zemlje, ako se ne motim.

je bila namreč poslednja moč umrla baš na cesti pred kapélico, na katere prostornem oltarji takrat nij bilo nič svetnika. Če se je bil poštenjak šel izprehajati ali na njivo orát ali v senožeti kosít ali v gozd po drva ali k maši ali v semenj ali kam drugam — sveta zgodovina tega na tanko ne pripoveduje.

Drd. Kolenec. Torej ni trdnega sledú, kako in kam je bil izginil?

Dr. Pipec. Niti njegovo slavno ime nij znano. Vendar se nahaja sledú več nego je treba; a neovržnega dokaza nij. Baš o tem času namreč jako zviti kmetje neke bližnje soseske, kakor je razločno čitati na vélicem oltarji svoje cerkvice, nijso imeli podobe svetega Jurija, ker je vsa lesena poprejšnja bila tako črvojedínasta, da sta se kos za kosom razdrobila jezdec in konj. Mej vrsticami svetega, zaradi te stvari zeló nejevoljnega poročila torej diha opravičena sumnja, da so ti brezbožniki utegnili priti po noči ter brezímenega svetníka siloma vzeti raz oltar in iz kapélice.

Dr. Kolenec. Brezímenega! Še nesrečnejši je bil od doktorja Bežánca, predno so ga prekrstili! A ukradenec je vendar gotovo tudi jahal, ker pošten sveti Jurij, na čegar mesto so ga postavili, ne more konja nikakor pogrešati.

Dr. Pipec. Sveta povest piše z jasnimi besedami, da je svoji prvi soseski samo peš dajal pomoči in dobrote; a taka stvarca pobožnim

kmetom najmanjše bolšice ne dene v ušesa. Poznejše pripovedke namreč govore, da predrzni tatje ukradeno, res nekoliko obledelo, a sicer še trdno podobo so samo z drugačimi šarami (barvami) na hitrem po kmetski premazali ter malo njene čestite brade odtesali, da je bila krajša, in tako se je zgodilo, da lesenega moža nij bilo zdaj nikakor spoznati.

Drd. Kolenec. In potlej so rekli, da je to sveti Jurij pésec?

Dr. Pipec. Mnogo prezviti so bili, da bi takisto naredili. Rajši so prekrstili cerkev, katera je bila poprej svetega Jurija, a po sedaj so jo imenovali svetega Matije. S tega koristnega ozira so tudi podobi namesto palice v roko vteknili leséno sekíro bradáčo, katera se za male novce kupi, ako je nikdo ne zna domá narediti. Kadar je bilo vse to dodelano, hodili so pobožno in zaupno milosti prosit novega patrona, katerega so si bili sami tako bistrournno popravili v krepko pomoč dušnim in telesnim potrebam prihodnjih časov. In vselej so se z njim okoristili, kolikor toliko.

Drd. Kolenec. Lejte si! Kdo bi mislil, da so tako pretkane te kmetske pasje obisti?

Dr. Pipec. Kmetske premetênosti so časi zvite, kakor ovnov rog, gospod doktorand! Zdaj nij težko uganiti, zakaj vsa ta kočljiva stvar, katero ukradeni kmetje — sami ob sebi hudi pravdarji — srdito ovadijo sodišču, da je bilo

preiskavanje tudi v cerkvi, kjer so uradniki in birači svetemu Matiji vse ude prešteli od vrha do tal ter primerjali ga spredaj in zadaj, vendar nikoli nij prišla do dobrega na dan; a z nekako gotovostjo bi se utegnilo reči, da siloma pod zaprto streho preneseni gospod morebiti nikoli nij začutil najmanjše želje pobegniti v svoje poprejšnje domovanje, ker so mu bili dež in veter, mraz in sneg stanovitni tovariši, in kjer ga je tolikokrat jezilo čšebetavo društvo zarobljenih vrabcev, ki so njegovi dolgi bradi in plešasti glavi dajali ubogo malo česti in poštenja; celó nespodobnega dela se niso na njem sramovali. Ako bi se mož tudi kedaj bil domislil, iti malo pogledat v poprejšnjo hišo, kako bi se debelo začudil, ker bi na svojem prostoru bil našel — živega namestnika! Doktorju Bežancu se je namreč v njegovem bridkem premišljevanji zdelo, kakor bi mu kdo navdehnil čudovito misel, da mu božji prst veli stopiti na izpraznjeni oltar, kamor je res tudi zlezel, kar je najhitreje mogel ob svojih slabih močéh in odhôjenih nogah. Ali je uže zdaj s preroškim duhom videl, kakšni bodo nastopki tega dejanja, ali ne, to nikjer nij zapisano; a toliko se more trditi brez greha, da vsa dežela nij utrpela najti moža pripravnejšega temu svetemu poslu. Imel je veliko, sivo brado, potrebni klobuk širokih krajev z nizkim oglavjem, v roci je držal debelo grčavo palico ter vsa druga njegova oprava je bila tako primerna, da nij

mogla nikakor biti ustréznejša svetnikovánju, katerega se je oklenil, ko mu je bilo vse drugo izpodletélo na zemlji.

Drd. Kolenec. To je čudna prigodba! Kakor da bi za svetnika bil še zmirom dober, kdor za nobeno drugo rabo nij! Vendar me zeló zanima, posebno zategadelj, ker vse na to meri, da se je vršila v tisti kapelici, katero sem jaz tako nesmrtno prepeval.

Dr. Pipec. Ako je to res, o čemer gotovo najmanje nij podvomiti, onda ste ukradenemu svetniku in ubežnemu doktorju s pesnijo res dali dolžno slavo, da li se Vam o tem do zdaj niti sanjalo nij.

Drd. Kolenec. Kaj bi je ne dal, ker jo imam!

Dr. Pipec. V spisih velícih mož je kakor v rudniku zakopanega mnogo, kar njim samim, dokler so bili na svetu, nikdar nij prišlo na um; a njihovi tolmači so vendar bistrournno zaslédili, in mi učenjaki uže zdavnaj trdimo, da velik je samo tist pisatelj, v čegar delih je več nego je on vanja položil.

Drd. Kolenec. Taki so tudi naši spisi; torej se ne dá tajiti, da sem jaz ta dva svetnika res utegnil prepevati, če tudi sam nijsem vedel.

Dr. Pipec. Kdo bi smel reči, da to nij tako? — A vrníva se zopet na poprejšnje, ter zvedite, da je doktor Bežánec jedva zlezel na oltar, ko star *prosják* (berač) s palico v roci pristoka po cesti. Bil je ali res pobožen mož ali se je po-

božnega samo delal, da bi prejemal obilnejše darove od kmetov — s kratka, pokleknil je pred kapélo, predno se je hotel oglasiti v bližnji vasi, ki je stala poldrugi streljáj od ondod. Sveti doktor Bežánc morebiti nij bil še dobro postavljen, ker se je baš tedaj popravljál na svojem prestolu. Prosják to zapazi ter se tako ustraši, da z uma zmaknen v začetku ni vstati ne more. Ko se vendar počasi nekoliko spet okoristi, jame podobno strahóma ogledovati, in res najde na starem prostoru prejšnjega, uže več let znanega svetnika; samo to se mu zdi jako čudno, da zdaj giblje ter je sploh videti, kakor živ. Ker nam sveta povest o tem nič gotovega ne razodeva, treba si je torej misliti, da je doktor Bežánc utegnil biti kaj malega podoben tistemu patronu, ki je prej vladal na njega mestu, a vse drugo da je priteknila razgreta dédčeva glava, ki morebiti nikoli nij bila najbistrejšega uma. Prosják se napósled pobere, stisne palico pod pazuo ter proti vasi steče, kar so mu najhitreje dale njegove stare kostí in premnoge vréče, s katerimi je bil križem obložen, kakor je tacim ljudém navada.

Dr. Kolenec. Radoveden sem, kaj se je potem zgodilo.

Dr. Pipec. Prosják jedva izgine, piše sveto poročilo, in uže prideta za njim po cesti v glasnem pogovoru, kakor je običáj vinskih mož, dva kmeta, gospodarja iz te vasi. Mimo kapélice gredé se odkrijeta s poprejšnje svete navade.

ako tudi se nič ne ozreta vanjo, ker sta menila, da je še zdaj prazna. Kadar toliko odideta, da uže nista mogla videti v kapélo, v katero se je vendar slišalo vse, kar sta bolj vpila nego pripovedovala, ustavita se pod staro hruško pred nizkim prelázom, ter eden reče: «Saj veš, Kotlówščak, da so Korítnici naši vasi zato zdéli priimek *Tožbánja vas*, ker se vedno tožujemo; poprej se je imenovala uže od staríne *Lisičja glava*, kar Čičev Martin še zdaj pomni». — Kotlówščak odgovori: «Kaj bi ne vedel! I nu, saj to nij nič hudega, zato ka je res, in mi se ne sramujemo nobene tožbe, ker brez nje moremo toliko živeti, kolikor ptič brez perútij ali riba brez vode. Naj govori naš kaplan, kar hoče, pravde so zmirom bile in bodo. Kaj bi tisto! Pošten kmet brez poštene pravde ne veljá nič! Tudi ime *Pravdánja vas* je bilo nas uže začelo po hrbtu udrihati. Prekleti Slémenci so se ga bili domislili; Petráč je bil prvi. Ko moj oča, Bog jim daj dobro! saj so na božji pravici — to ime zaslišijo, klobuk s kljuke, palico v roko ter s kratkim pótem k sodbi! Povedali so, da se ta beseda more presukniti še drugače, zeló zarobljeno, kakor jo nekateri uže tudi izrekajo, ter nam zabavljajo s tisto otročjo uganko: «Deset mož dve koži vleče proti Pravdánji vasi». Ako se to mahoma ne odpravi, ostala bi na Tožbánjcih sramota večne čase. — Vidiš, *tacega* očeta sem *jaz* imel! — Zakuri se torej pravda in tekla je tri leta in

osem tednov brez dveh dnij. Daj ali nê daj — Slémenci so bili na zadnje vendar izgubili. Plačevali so, da so cvilili, kakor lesena kola. Petráč je bil po vrhu še celih štiri in dvajseti ur zaprt. Prav mu bodi! Česar je iskal, to je našel. Zmrzlják, ali nij res tako?» — Zmrzlják se oglasi: «Lejte, res! O, dokler je živel dohtar Zavijáč, nam so šle vse pravde po sreči, kakor smo sami hteli. Vse je bilo naše, kamor smo prišli. Zdaj nij tako! Preglavica na preglavico leze. Saj znamo, kakovi so denašnji dohtarji. Vedno vpije: Daj, daj! daj! plačaj! Pa nij nobenemu nič upati, in tožba se pri njem toliko gane, kolikor kosec kruha v roci; vsak dan je je menj. Jaz ne vem, če je poldrugo leto, ali kali, kar je Zavijáč umrl?» — Kotlówščak reče: «Leto je minolo o svetem Jarneji, ko deró komarja. Ka si pozabil, da so nam bili tačas Krkóvci iz te kapélice po noči ukrali svetníka, za katerega smo se potlej zastonj z njimi praydali? Celó babe so dejále: Nikoli bi ne bil svetník izgubljen, ako bi Zavijáč hodil še po zemlji». — «Menim, da ne!» vzdahne Zmrzlják. «Pod nobenim kmetskim zvonom ga ni kolikaj nebéščana, da bi svojim ljudém tako lepo dobrótoval, če je treba, kakor je on znal. Za pravde in za vse smo se mu priporočali, ter nikoli nij odmajal. Tega svetníka mi je še zdaj žal, dohtarja Zavijáča tudi. Dveh tako potrebnih podpornikov Tožbánja vas nij še nikoli imela, in po vsem svetu bi ju zastonj iskala. Razloček

je bil samo ta, da božji mož nam je dajal vse na upanje, razen kar je stroškov prizadevala streha njegove kapélice, in tudi to smo jemali največ iz púšice, kamor so mu dajali milostinjo popotni ljudje; a Zavijáču je bilo treba šteti gotovino, da se nam je časi koža lupila. Vendar je vsaj tudi kaj vedel in kaj storil! Izpod rok so mu šle tožbe, kakor bi repo rezal: omlatil je po štiri, vsak drug dohtar po eno, in še to s téžka. Premisli nu, koliko smo si zdaj siromaki s tem na izgubi, ko namesto desete pravde še prva nij v kraji! Verjemi ali ne verjemi, jaz tožim Ložánčka uže dve leti za pol mernika ovsenih plev, in še zdaj nij sodbe od nobene strani! Doh-tarja nemamo pravega, dohtarja! To je, to!» — Kotlówščak pritakne: «Doh-tarja in svetníka nam je tako treba, kakor slepcu vida. Ali pomagaj si! Najdi ga, če ga moreš!» — Zmrzlják reče: «Vendar bi se za svetníka morebiti še prej kako preleglo, samo da bi dohtar bil! Poslušaj me. Kotlówščak! Svet misli, da so res dohtarji tako navihani. Kosmatega vruga so navihani! En dohtar bi na obíllici živel samo o nas Tožbánjcih, ako bi kolikaj hotel in znal. Kako ne bi? Tožbánja vas ima enega in trideseti gospodarjev na dobrih zemljiščih. Razen nejevernega *Rebernika*, ki se nikoli ne pravda, redí vsak gospodar po štiri debele tožbe, hvalo bogu! — tudi po pet, če je volja božja; nu, recímo po štiri: to jih je sto in dvajseti, ako ne štejemó ónih treh kóčarjev:

Izvásnika, Oplátovca in Žarína, ki drže, ker so ubožnejši, vendar tudi vsak po eno ali po dvě». Kotlówščak dostavi: «In vsak teh trijeh, ko bi šlo po njegovem, rad bi jih imel po štiri, če ne celó po dobrih pet. Dokler smo bili še z domačim svetníkom založeni, Oplátovec je vsak večer pred kapélíco klečé prosil, da bi se opomogel vsaj do štíreh práved, in zdaj s tega namena z romarsko palico in rudečo svečo za klobukom hodi vsako leto po dvakrat na sveti Kóm in po trikrat na sveti Záplaz k sveti Neži in k materi božji». — «Nu, reci zdaj, če moreš, da nisem prav govoril!» beseduje Zmrzlják. «In tudi to je, kadar prva tožba mine, za njo vselej pri nas druga pride tako gotovo, kakor petek za četrtkom. Ali bi se dohtar sè ženo in otróki ne mogel ob tem po gosposki vladati in še v mošnjíček devati?» — «Zlodej ga vzemi, če ne more!» odgovori Kotlówščak, nogo predeváje čez prélaz ter odide po stezi, a Zmrzlják po kolovózníku v Tožbánjo vas.

Drd. Kolenec. Kaj si je le mislil doktor Bežánc, ako je vse to razumel?

Dr. Pipec. Recíte: *sveti* doktor! Čast, kdor je čestí vreden!

Drd. Kolenec. Mi, ki smo z njim vred sami doktorandi in doktorji, torej domači mej saboj! Nam tega vendar nij treba!

Dr. Pipec. Bodi si za prvič! A naša pobožna pripovedka razločno govóri, da je sveti doktor Bežánc vse na tanko slišal in razumel. Uverjen.

da mu je sam božji prst velel stopiti na oltar, nij čudo, ako je ménil, da je na oltarji trebé tudi ostati. Kotlówščakovo in Zmrzljákovo besedovanje mu je na drobno pokazalo, da Tožbánjce zelo peče dvoje, namreč izgubljeni svetník in pokopani doktor Zavijáč, ter da bi jim žal ne bilo niti stroškov ni truda, ako bi se dal zaslediti sposoben namestnik zlasti Zavijáču, ker so tako mrtvi na tožbe, da jih celó hodijo po božjih potih prosit. Ko to stvar v srci razbira in premleva, navdahne ga zopet visoka misel, kakor sveto poročilo brez okoliša govori. Odgrne se mu namreč, da bi v kapélico ne bil mogel priti o nobeni ugodnejši dobi, nego je zdanja; kajti živa duša tako z láhka iz preglavice kmetov ne reši kakor on, ki utegne, ako hoče, oboje ob enem izvrstno sam nadomestiti: svetníka in doktorja, ker se je nekđaj učil pravdoslovja in zdaj ga je Bog čestito postavil na oltar. Hitro, kakor mu poprej ni bilo nikdar navade, božji mož nakani o prvi priliki zvršiti, kar se mu tako lepo sámó od sebe ponuja. S tega poštenega namena iz torbe ponižno privleče debelo, rudeče obrezano pravdoslovsko knjigo, katerih je štiri najpotrebnejše oprtiv prenašal po vseh deželah svetá, in v roko jo prime, kakor je videl nekđaj, ko je še hodil k maši, da v cerkvi pristoji knjigo držati kacemu učenemu svetníku. Tako pripravljen ter v božjo voljo udán čaka in gleda, kaj po sedáj pride na vrsto.

Drd. Kolenec. Povedati mi je, da sem zelo nestrpeljiv, kako se ta čudna zgodba razplete! A kaj je prosjak v Tožbánji vasi opravil?

Dr. Pipec. Opravil je to, kar mu je Bog velel, ko ga je zapodil od kapélice po kolo-voznem poti. Zmrzlják in Kotlówščak namreč jedva prideta domóv, in uže najdeta vso vas po konci. Od ust do ust, kakor ogenj — piše sveta povest — leti čudovita novica, da je tako tajno zmakneni svetník zdaj zopet na oltarji, in sicer živ, morebiti zategadelj, ker bi rad ljudem nekoliko povrnil, kar jim je žalega storil, ko ga nij bilo nad leto dnij med njimi. Stari in mladi Tožbánjci deró s prosjakom, izvoljenim poslom, na čelu, pred kapélico, da bi sami na svoje oči videli, kar so slišali pripovedovati. Srce jim je glasno utripalo, kakor bi v stopah delalo, česar naša sveta zgodba nikakor ne tají. Ko so bili pred svetníkom, prosjak očí najprvo bogoslužno pošlje v kapélico, od koder jih v nebesa obrne, ter s povzdignenima rokama zavpije, kar se mu je najkrepkéje treba zdelo: «Ozrite se na ta pre-blaženi oltar, in sami pogledite, slavni Tožbánjci in Tožbánjke, možje in žene, mladeniči in deklice! vi, ki ste bili vselej dobrotni, kadar sem vas koli prosil masla, sala, jajec ali kruha, solí, žita, moke ali drugačnega darú ali strehe po noči — odkritosrčno govorite, ali so moje stopinje denes k vam prinesle nebesko resnico ali peklenško laž?» — V tem slovesnem hipu vzdi-

gne sveti doktor Bežánek desno roko na tožbánjski narod. mrmráje. kakor bi môlil, ter ga potem poblagosloví z latinskimi besedami, katere je glasno zakrožil s hripavim grlom: «Blagoslôvi vas vsemogoči bog oča, sin in sveti duh!» Mej blagoslovom padejo na kolena žene in tudi moške, kateri so v rokah držali klobuke uže poprej, od kar so stali na tem posvečenem prostoru. Babice jemó na prsi trkati, vzdihovati, na glas jokati, oči prevračáje, kakor je sploh običaj o tacih prilikah. Več je bilo solz nego véliki petek ali na vseh vernih duš dan v cerkvi. Kadar ljudstvo zopet vstane, oči otiráje nekateri z rutami, nekateri z rokavi, ženske sè zastôri, neka stara mati daleč tam zadaj celó z rešetom, zakričé vsi, kakor vrabci v zrelem prosu: «Živ, živ je živ! Vrnil se je, Bog védi od kod!» Potem župan s téžka zleze na plot, ker je bil rejen mož kakor trebánjski Urékar, ter se oglási: «Poslušaj me. Tožbánja vas! Tako nas je denes Bog osrečil, da imamo vsega dovolj!» — «Samo doktorja Zavijáča ne!» zavpije Zmrzlják iz množice. — «Kdo vé? Morebiti polagoma najdemo tudi Zavijáča, ali vsaj njemu dostojnega namestnika,» lokavo odgovori župan, kateri si vender po vsej priliki níkakor nij mogel biti v svesti, kaj je povedal s tem veletehtnim prerokovanjem; vsaj pobožna pripovedka nič enacega neče namigniti. «Z veselja so tukaj uže solze kapale,» župan dalje reče, «a jaz menim, da bi se veselje po-

kazalo tudi v svojem pravem oblačilu. Kakor smo poprej vzdihovali, potem z glasnim vpitjem bogu dajali, kar je božjega, tako se zdaj v svetosti radujmo dejanski, a ne samo s plakom in jezikom!» Zadnjih besed še dobro ne izgovori, ko s plota izpoddrsne, da se na glavo postavi ter prekopícne trikrat naprej, trikrat nazaj. Sreča njegova, da je bil na mehko padel! Prigovor je, da izgled za saboj vleče. Tožbánjci so menili, župan je to naredil nalašč, ker se mu je po njegovi modrosti kolikor toliko treba zdelo; torej so se enako za njim prekopícevali vsi, mladi in stari, moške in žene, še otroci v samih srajcah, katerim je šlo to opravílo najspešnéje od rok. Tudi prosják je odvrigel palico ter z vrečami prepét skopíčil na glavo, kar je okornega moža stalo mnogo truda; a v podpori mlajših rok je vendar izdelal. Ta važna stvar je jedva z božjo pomočjo dovršena, ko župan, vesel, ker nikdo ni zapazil, kako je bil po nezgodi vendar še nekam srečno padel, zgrabi prosjáka, ter jame z njim plesati, da se je zemlja tresla. Kdo bi mladini mogel dati kaj ljubšega, nego je sladki ples! Torej vsak mladenič naglo prime svojo devo ter se z njo skokoma zavrtí na čast povrnjenemu svetníku; tudi moške in žene se križem pomešajo, ne gledáje, če je zgrabil vsak svojo ali ne; kajti bogú na čast nij nič greh, kakor vsacega krščenika pobožno uči ljubljanska porcijúnkula ter mnoga božja pota na zemlji.

Brezzobe staríce in nadúšljivi dedci so ta dan s petami ob tla ožigáli, kakor bi kačam glave trli. Ka morebiti niso tudi vedeli, zakáj? — A vsaka stvar ima začetek in konec; minolo je torej tudi to.

Drd. Kolenec. Ali sveta zgodovina vse res tako poroča, gospod doktor?

Dr. Pipec. Od besedice do besedice, gospod doktorand!

Drd. Kolenec. Hem! hem! Ne bi verjel, da ne slišim iz Vaših ozbiljnih ust, gospod doktor!

Dr. Pipec. Zakaj ne?

Drd. Kolenec. Zdi se mi, kakor bi vsi Tožbánjci bili neumni, če se niso morebiti celó rógali svetemu doktorju Bežáncu.

Dr. Pipec. Oboje so jim podtikali tudi njih sovražniki, zlobívi Krkóvci; a ker naš verjetni pisatelj o tem nikoli ne zine, torej klevetávim Krkóvcem ne moremo pritegniti, ker si je misliti, da oni v svetnem rabotanji trebuhu na korist niso bili niti kolikaj sposobni razumeti, kaj je navdušeno srce. Ali se ne pripetí čisto, da glupi svet navdušene možé, kateri visoke misli v sebi nosijo, imenuje brezpametne? Kako se je godilo Kolumbu, predno in tudi potem, ko je bil našel Ameriko! In koliko je prebil Gutenberg, dokler je zvršil svojo božjo umetelnost, katera je svetu prižgala novo luč! Kaj je trpel Galileo Galilei, ker je učil, da se zemlja suče okolo solnca, a ne velikansko solnce okolo našega drobnega

planeta! Navadnim smrtnikom so plemenítejši duhovi tista knjiga, ki ima sedem pečatov, gospod dóktorand!

Drd. Kolenec. Vendar se mi vpira misliti, da bi imeli plemenítejši duhovi s plesom in skakanjem posel. Kdo je slišal, da se tako neumno svetníki česté? Oprostíte, gospod doktor, da mi je beseda «neumno» zopet ušla.

Dr. Pipec. Zakaj se Vam zdi ta čast neumna? Ali ne veste, da so narodi uže od nek-daj s plesom slavíli bogove? Nam li sveto pismo ne pripoveduje, kako je celó kralj David poskakoval pred skrinjo mirú in sprave? A tako daleč nazaj v stare čase ne treba ni sezati, ker še denes ta običaj vlada mej nami. Blizu Čebra, dva dni hodá od Loža, nad Plesci je gora z romarsko cerkvijo, posvečeno materi božji. Semkaj se zbere, kadar je proščénje, Hrvatov kakor listja in trave, ter o godbi z mešičkom od ranega jutra do poznega večera poigravajo majki božji na korist in poštenje.

Drd. Kolenec. Bodi si torej ples, ker ga tako izvrstno zagovarjate; a čemu je bilo treba prekopicovanja, gospod doktor?

Dr. Pipec. Jaz plesa nikoli ne zagovarjam, če nij pobožen. A kar je do prekopicovanja, ne znate li, da gleda Bog samo preprosto srce in dobro voljo, katere so Tožbánjci res imeli z vrhom? — Nego zopet se vrníva pred kapélico! Plesú je bilo jedva konec, ko župan ukaže, da

štirje krepki mladeniči vrhu ramen vzdignejo prosjaka, Tožbánji vasi zdaj nad vso mero čislanskega, ter ukáje, «živio» in «slavo» hrumèč nesó domóv, kjer so mu potlej stregli zvesto, kakor bolnemu očetu ali porodni ženi, ali kakor bečele trotu, kadar se rojiti pripravljajo. Po sedaj bi mu uže ne bilo nikoli treba za palico prijeti in vreč oprtiti, ako bi ga ne bila priganjala stara navada. Saj veste, gospod doktorand, kaj prigovor uči: komur se prosjáska palica v roki ugreje, ne odloži je do groba, če ima tudi vsega toliko, kolikor ta mož, ki je zastonj dobival obleko ter vsak dan v drugi hiši gotovo hrano in streho. Vrstil se je namreč okrog vseh gospodarjev, kakor čednik od svetega Jurija do svetega Martina. Povest nam obširno ter zadovoljna oznanja, kako so mu srečni kmetje dali ta užitek do smrti na vso Tožbánjo vas, razen Reberníkové imovíne, celó v zemljiške bukve vpisati; a vse njegovo delo je bilo, da je pričal, kadar je bilo treba, kar se je pač godilo, sam bog vedi kolikrat, kako je našel doktorja Bežánca na oltarji. In súčimo stvar, kakor nam je drago, tajiti vendar ne moremo, njegova zasluga je res velika. Da ni o pravem hipci on prišel povedat, morebiti svetník zopet kam pobegne, predno bi ga bilo moglo spaziti katero koli tožbánjsko očesce, kar se je tem verjétnije zdelo vsemu svetu, ker ga Zmrzlják in Kotlówščak nijsta videla, če tudi sta v dolzem pogovoru

stala blizu kapélice, kakor sta sama prisezala vsacemu, kdor je utegnil ali hotel poslušati. Zakaj bi se torej smelo kolikaj dvomiti, da se je povrnjeni pomočnik prvič hotel slavno razodeti baš po izvoljenem prosjaku edinem, a po nikomer družem?

Drd. Kolenec. Kdor na vse strani učeno presodi, kar ste povédali o svetem doktorji, ne more se ubraniti misli, da je on prejšnjemu pomočniku res vendar bil neizmerno podoben — recite, kar hočete! — ker se je o njem vesoljna vás tako zeló motila, če to nij morebiti baš kako nebesko znamenje? Kaj ménite, gospod doktor?

Dr. Pipec. Ako pismo govori, da brez čuda ne spade vrabec sè strehe, las človeku z glave, kako bi se torej mogla tolika stvar goditi sama ob sebi? Zato se ne posmehujmo, da se živ krst nij domislil zahtevati, naj bi možje preiskali do trdnega, če je Bežánec ves tist svetec, kateri je bil izginil, ali ne? Resnica tolike globokosti se ne preiskuje, ker trebé, da jo samo v božjem strahu verujemo. Punktum! Še tega nijso zaslédili, da si je obé nogi odhôdil, ker je uže z rojstva bil nad kolénjo zgibo res dolgovézen, a doli niže do same plésne (podplata) siromak tako zeló kratek, da je meril jedva malo ped otročjih prstov; svojo dolžnost je zvesto opravljala tudi njegova ohlapna suknja, ki je zaradi zbrušenih golén sezala do tal presvetega oltarja v kapéli. A razodénem li Vam do kraja, kakor se je go-

dilo, pristaviti je z bridkostjo, da odkritosrčna zgodovina srdito poroča, kako bi sam nejeverni Reberník to stvar bil rad védel stokrat bolje nego vsi ostali Tožbánjci. Ogrozni, trdovratni grešnik se tako popisuje v izvoljenih knjigah: bil je dolgopèt, sedemdesetiletén, a še trdnokost in žilav starec, da-si uže bel, kakor golobec, in béder tako tencih, kot bi dvorogljáte vilice vanj zasadil. Nezmotna ljudska govorica trdi, kar se nekako tudi mej vrsticami našega pisatelja svetlíka, da je utegníl biti rodú tistih strašnih ljudij, ki so Boga križali, zaradi česar si je ves bistrourni svét šepetál, da ima na hrbtu pasji rep, katerega vedno tají, kakor kača noge, in po vsaki jédi je bajè oslinil prste leve roke ter z njimi se umival po obrazu, okolo očij in po laséh, kakor izkušén maček, predno se vreme izpremení. Tak je bil ta mož! Reberník je tedáj krta čakal, motiko nad glavo po konci drzé, pod kapélíco v neki sódolíní svojega travníka skriven, ko je bogoslužna Tožbánja vas prigrméla čestit vernega pomočnika. Psorepec ušesa polagoma vzdigne ter kvišku pogleda, ves radoveden, kaj značí ta hrup, in potlej se prikrade gori više za krsíkov grm, od koder nezapažen vídí in sliši, kar se je počenjalo. Ko množica napósled izgíne, pogan z motiko na rami príleze ter svetníka jame pokrit premišljati najprvo iz daleč, oko nagibáje zdaj na levo stran, zdaj na desno, kot bi premerjal kako poslopje od ogla do ogla; pozneje

se z mačjimi koraki premakne do samega praga. od koder božjega človeka zopet na vse strani ogleda tako do dobrega, kakor bi se ga pripravljaj kupiti. Kadar molčé zvrši to delo, nejevoljen odmrma po zavrtih in pred neko apnéno jamo postojí ter potlej zopet gredé reče sam saboj: «To se zna, da sem ga! Uže poprej sem ga nekje videl. Samo se ne morem, treska! domisliti. Čakaj, čakaj, ti neobič grda, ti pokora zagátna, ti! Kaj te je prineslo semkaj na oltarček, in te je? Kdo je bil pó-te pisal ali poročil? I nu, kje sem ga uže videl, kaj déste? Svet prav govori: Stara glava, pusta glava. Res je to! A ko bi sekire namesto dežja padale z nebes, domislim se vendar. Nij krágulj, da bi se ne!» Takisto se je prepíral ta peklénščak, in ako se ne motim, klel je tudi, ali zato, kar mu je bil krt ušel, ali morebiti, kar je še verjétnije, ker se mu novega prebivalca v stari kapélici nij nič treba zdelo.

Drd. Kolenec. O, zato, zato! Ne ménim, da bi ta vražjak zavídljivi svetemu doktorju namérjal kolikaj dobrega ocvréti.

Dr. Pipec. Niti jaz ne ménim, da-si celó slavna povest, ki zmirom Bežáncu pošteno pritrkava, nij zamolčala, kako je bila zdaj baš tista njegova slaba ura, v kateri bi se nikakor ne bil krčil z jajci in maslom, niti ne z mastjo zabéljene ocváre, ako tudi je bil petkov dan; kajti na ves jezik je rečeno, da jedva sovražni starec

odleze, ko lačni svetnik pazljivo okolo sebe pogleda, kadar se uveri, da je zopet sam, naglo razveže torbo svojih dušnih in telesnih potreb, iz katere prinese dar usmiljene krčmarice v Lokánjem selu, namreč lepo krivíno mesene klobase in urézanico črnega kruha, ter začne tako spešno z usti gibati, kakor bi za tri dni vkupe môlil.

Drd. Kolenec. Sreča, da kmetje niso videli, kako se njih pomočnik s klobasami petku v bran postavlja!

Dr. Pipec. O, še drugačne stvari bodo videli in slišali, samo potrpe naj malo.

Drd. Kolenec. Razbistrite mi zdaj, gospod doktor, ali mu je zelo ugajálo tožbánjsko veselje?

Dr. Pipec. Morebiti Vam ne bi, kali? gospod doktorand! Kdo torej sme vanj kamen poriniti, če se mu je dobro zdelo? Samo ko so mladeniči nesli prosjaka, iz početka nij hotel prikimati; a globoko premišljáje vendar potem v duhu spleza do nepremíčne sodbe, da v zadnji meri tudi to, kakor vse drugo, kar se je govorilo in delalo, v resnici letí samo nanj, česar nikdo ne izpodmakne, ako si nos odgrizne.

Drd. Kolenec. A kako se je držal, ko je nejevéni Reberník okolo njega vohal?

Dr. Pipec. V Ljubljani je bil krajáč, po imenu *Željko* — Bog mu daj vsega obilo, tam kjer je; saj uže trave ne tlači! Od poroda tako razkódranih lâs, kakor ovca, in sajavega lica, kakor

cigan, svojo kožo vrhu tega še tudi sam počrni ter odide v Tirole, in tamkaj se ljudém jame kazati za gotovo plačilo, da je pravi mur (zamórec) iz Afrike. Če ga je kdo ogledoval, mislite li, da je kolikaj Žêljko trenil z nosom ali z ušesom? Nikoli! Mirno se je vêdel, kakor je bilo tacemu resnemu poslu treba, kar priča neki njegov znanec, ki ga je videl pri tem delu. Taki sto se je držal tudi Bežánec pred Reberníkom, da li naša verjetna pripovedka res ne išče pomečkati, kakor bi se vendar ne bil malo pribojával.

Drd. Kolenec. O tem krajači sem uže slišal. Govoré, da ga je na zemlji posebno veselilo, prenarejati kožo, kakoršno je Bog ustvaril. Nekedaj bajè kupi konja, tako belega, da nobene dlake nij imel črne ali rujave na sebi. Ko nij bilo krme, novcev še menj — kaj se je prevrželjivec domislil? Belo kljuse namaže povsod z jako zeleno šaro (barvo) samo zato, da Ljubljanačani potlej nijso zapazili, ko ga je pasel po njih košenícáh, ker je bilo trava in konj oboje enako.

Dr. Pipec. Res je tako počenjal. — A tudi mej Tožbánjci so se denes godile nenavadne stvari, ki jih zgodovina krepko in vestno popisuje. Kmetje se namreč jedva s prosjakom na ramah vrnejo domóv, ko občinske odbornike takój v sejo povabi župan, s katerim smo se uže pošteno videli pred kapélo. *Tepéžkan* so mu rekli; kajti dokler je mladóval, nij še bil za-

valúšnega telesa, nego v temnih nočéh je celó skokonòg zahajal dekletom nagajat pod okna, od koder ga je bilo časi treba zapoditi z ocepkom ali polenom v roci, ter nekolikokrat še huje pretepežkati. Zato se ga je bilo prijelo ime, katerega se nij potlej do smrti mogel otresti, kolikor bi rad bil plačal, ker je bil imovít človek; tudi pravdati se je uže često mislil — a pomagaj si, ko nikoli nij do trdnega zvédel, kdo mu je pritisnil ta grdogledi pridévek! Izbran je v župana bil samo s tega modrega ozira, ker je edini mej sosedi mogel zalagati osem vélicih poleg ene mále pravde. Naš razumni Tepéžkan je potreboval občinskega hlapca Rožánca, ki je nosil obe nogi na vnénjo stran tóličko zakrivljêni, da bi se z láhka bilo mej njima kolo zatóčilo. Tega zdaj pokliče ter v svoji pravici in oblasti naglo zapodí z okovanim kravjim rogom po vasi, da je od Izvásnikove kočé do Gázibrodove hiše krivénčil in tako prokleta na dolgo trobil, kakor bi izraelskemu kraljestvu oznanjal tri sveta leta ob enem. Rog je vréščal, Rožancu pohajalo sape, a k županu je skokoma hitelo vse Tožbánje selo, tudi žene, celó dekleta in otroci. Tako je bilo vselej, kadar so zborovali; samo nejeverni Reberník, čitamo, da se nij dal nikoli spregledati mej njimi; grešni odurnež je vedno hodil po svojih posebnih okljukih. Ljudíj se natepe v sobo, da je bila natlačena, kakor meh s proséno moko, če mlinar prevelike merice ne

vzame, in župan sede gori v kot za mizo pod stekléno podobo sodnjega dneva ter ob desnico poleg sebe posadí prosjaka, ki se je njegovim priznanim zaslugam samo v ta imenitni dan za nameček dovolila tudi odborniška čast, katere junak potlej nij pozabil, dokler je hodil po zemlji; a na levici se v navadni prostor dene občinski pisar *Trímož*. Imenoval se je zato tako, ker so dejali, da treh dobrih mož delo opravlja; kajti poleg svoje navadne službe je ob enem tudi raztrgane škornje trdil in stare peči prekladal, kadar nij bilo v pisarnici prevelicega posla; obétali so mu celó, kadar kapélíco dozidajo ter vanjo postavijo orgle, da bode on meh vlekel. Niže se razvrsté, največ kakor kane, ostali svétniki in svétnice; kajti bile so tudi one mej njimi, zaradi česar pametna zgodovina Tožbánjcev ne more prehvaliti. Na mizi je čakal kozji zvonec, da bi v zboru tako zvesto in brez najmanjše bojazni ustrezal svojim glasnim dolžnostim, kakor da je od čistega srebra. Zanj torej prime Tepéžkan ter precèj trdo pozvoní, prične važno sejo in brez dolzega oščávanja vpraša, kaj bi se komu najpotrebneje zdelo o svetníku — večna hvala mu bodi! Knjiga naše resnične prigodbe piše, da se na družem konci mize prvi oglasi *Marko Bogobáznik*, in tako požene svoje puste modrosti neukretno besedo: «I nu, svetník ima stréšico in oltar, česa potrebuje še po vrhu? Tako bi jaz mislil. Če morebiti kak Tožbánjec, ki je bo-

gatejši s pravdami, kaj boljšega vé, ka nijsmo zato prišli, da se poménimo? Ali nij res tisto? Vselej so rekli: da se zvon spozná, treba slišati dve resnici. Ne verjemíte, da je svetník bil našo navado uže pozabil! Kakor ga zdaj nij bilo nekaj mesecev mej nami, vendar je poprej dosti dolgo poslušal in gledal Tožbánjo vas. Edini Čičev Martin pámetuje, kedaj so ga bili naši predniki v Radovljici kupili. Zini, Martin, ali je ali ne?» — Ogovorjeni *Čičev Martin*, do stoléten, zeló nizek možiček, ki je imel toliko zob v glavi, kolikor žaba volne na trebuhu, da se mu je torej mehka brada vselej nosa dotikala, kadar je kaj glévil, ob visoki leskovi palici prileze izmej poslušalcev ter počasi jame iz praznih ust pripovedovati, kolikor je koli mogel po moški, in reče: «Res je, res! Ka ne vem, kako ga je bil Skočir prinesel na tovor, lepo v slamo zavitega, po stari cesti — novo smo potlej naredili — semkaj gori od Grebeníkovega koríta? Še zdaj, kakor bi se denes godilo, vidim Skočirja — Bog mu daj luč nebesko! — in tudi njegovo sérasto kobilico, ki si je bila drugo leto potem na Pétražah levo nogo zlomila nad prednjim kolenom. Božička so imenovali moža, ki nam je svetníka izdolbel iz celega kosa najboljše lípovine, ko je drevo še rastlo. Zato je tudi bilo treba odšteti zanj štiri šmárijne petice in odmeriti dve četrťinki ječmena šestovrstnika, predno smo ga k rokam dobili. Tako je bilo!» — «Zdaj sami vidíte,» zadovoljen

povzame Bogobáznik, «da nij pritekel ta sveti zajec denes prvič v tožbanjski zélnik. On uže vé, kaj moremo in česa ne moremo. Kolikor je dobival poprej, toliko mu dajmo zdaj: več ne smemo, ko bi tudi utrpéli, da se ga kaka nova pravičica ne prime. — To je pametno! Komur nij prav, toži naj; saj vé, kje in počém se pečati delajo, če je svetník!» — Pobožna pripovedka je na tem mestu pač malo čemérna, kajti drugače se ne bi niti spodobilo, a vendar v svoji potrpežljivosti zopet ne tako razkačena, kakor bi se poštenjak morebiti nadejal z njene svetosti, ker je nevedni kmet samo preprosto govoril, ne hudobno, in ker vsi pravovérni Tožbánjci, kar tudi ona potolažena dalje pripoveduje, o tej priliki grozno zaplapolájo, kakor bi ogenj v slamo vrgel, ter posebno vse vrle Tožbánjke od prve do zadnje. Iz teh pravičnih žen se je debela teta *Plenica* po duši in zlasti po telesu tako odlikovala, kakor obila pogača iz drobnih opréšic. Uže njeno ime odkriva, da je mlajšemu zarodu Tožbánje vasí baš ona pomagala pripótovati na ta žalostni svet, zaradi česar je bila v toliki zaslužení slavi, da je uživala stanoviten prostor v občinskem odboru, kjer je Trímož njene besede na tanko zapisaval. Poprej je sedela poleg pisarja, da mu je vedno v pero gledala, če dela prav ali ne, zlasti kadar je njene govore izročal nesmrtnemu spominu; a denes je stolovála pri moži prosjaku samem, kateremu je zmirom kaj

na uho pripovedovala, kar je tudi védel spodobno čislati. Razen te občanke je dozmrten sedež poleg prvega svétnika imela edina *županja*, ustvarjena vsa drugače, nego si take oblástnice po navadi mislimo; kajti bila je dolga, suha, kljukonôsa ter na desnem očesi od otročjih let slepa žena. Če se je res malokdaj v sejah oglašala, imamo verjetne svedoke, da ne zategadelj, ker morebiti nij vedela kaj reči — saj zgovorni so vsi ženski jezici — nego samo s pravičnega ponosa, kar so njene strupovíte sovražnice po krivici imenovalé ošabnost. Poudarjala je, da zá-njo govore srebrena usta, ki so baš pripomogla, da se je primožila k županu, kateri naj torej namesto nje stópi na prste, ako je treba. Tako se je često pripétilo, da kadar je ona kaj hotela povedati, zinila je edino to: Moj dedec ima besedo! Razumni Tepéžkan je potlej vselej pohlevno vstal in hrabro modroval, kakor ga je bila poprej naučila, da je torej vendar vsa Tožbánja vas plesala po njenih goslih. Denes je molcé poslušala, ker se nij poprej utegnila pogovoriti z možem, kateremu nij toliko upala, da bi mogel brez nje kaj pametnega v pródaj postaviti. Imela je tedaj sama teta Pleníca mej vsemi Tožbánjkami o tej priliki zakonito oblast, krepko se oglasiti, in res je to dolžnost opravila neustrašeno, kot najboljši govorec. Bogobáznik — tako piše poročilo — jedva začne, ko ga ona mahoma bistro pogleda ter natakne velíke

naočnike, brez katerih v seji nikoli nij odprla ust svoje učenosti. Kadar on umolkne, zagrozi se bogoboječa žena s tako pravično srditostjo, da z rokama vrhu glave ploskne ter zavpije, kolikor je koli utrpelo nje prostorno grlo: «Baba in babica sem, torej dvakrat baba, ter da-si vdova, nemam je pravdice, kar bi je kdo za psom vrgel, razen tistega prepirčka z Robáčevo materjo Košáro za suknen svitek; vendar tako zagovedno bi nikoli ne izpregovorila! Bogobáznik, ali te nij groza, da bi s tvojih besed zadela nesreča tebe in vse nedolžné sosede? Pozabil si, kako je bilo predlansko leto na Kovôrnem, ko je hodilo strašit, da se Bogú smili! Časi je o polunoči od Prhájeve mlake krvavo stegno brez bedra prijezdilo na pisanem Ništarcu, ki je ob kraji votel, na sredi ga nič nij; časi strašna kosmata brada brez lás in brez glave — Bog nas hrani in sveti Anton! — od Kráčic do Rasztéznikove smreke cesto pométala tako z veseljem, kakor nobena dekla; časi uboga obsojena duša, v dolzih škornjih vsa skrita, z lesénim izuválnikom zadaj privezanim, sedela pod Metelíževim orehom ter jokala tako bridko, da Bog nam pomagaj! In kadar je vstala, hodili so ti pogubljeni čevlji sami brez nog po vasi od hiše do hiše, kjer je izuválnik potrkal na vsaka vrata, če nijso imela morske noge, da noben človek nij dehnil od samega trepetu. — Čemú se je to godilo? Kaplan je res dejal, da za tisto, ker se tudi Ko-

vôrniki radi pravdajo. Verjemi, kdor hoče ali more — jaz ne! Zato je bilo, zato, saj mi je Oplénova osobénica Stržína pripovedovala, ker so bili ključarji pozabili šestico davka plačati od cerkve svetega Donata, ki se mu je potlej tako hudo godilo, da je sirota bil zanj rubljen. Vendar je narejen sveti Donat samo v podobi na platnu; a tožbánjski pomočnik je ves drugačen korenják, če premislimo! Kaj ni storil mirakeljskega čuda, katero smo vsi gledali na svoje oči o belem dnevi? Ka nijsmo pred njim od veselja plesali po nogah in po glavah, kadar nas je prekrižal, in tako milo, da so nam v očéh solzice igrale, po latinski zazvénčal: ‚Venedi teh špirtu santu?‘ Bogobáznik, ali si tiščal ušesa in trdovratno mižal, ker nič ne veš, da je živ prišel od ondod, kamor ga je bilo mrtvega neslo po božji volji? Zdaj vsi vidimo, tisti, ki rabimo náóčnike in tisti, ki jih ali še nemajo, ali jih ne bodo nikoli imeli, da ga nam res nijso bili ukradli Krkóvci, katere smo torej po nedolžnem tožili, siromake, Bog nam grehe odpusti! Bogobáznik, Bogobáznik, to se nič Boga ne bojiš? — «Ni Boga ni božje besede; to je nam odbornikom vsem pokazal!» pristavi prosják, ki bi zdaj svoje telo morebiti rajši bil pod pazuho prijél ter z njim šel k Mazíncu v krčmo na polič dobrega vina; a ker je bilo treba tukaj sedeti, mislil je, da vsaj ženam se ne more pod koš dati, in zavpil tako živo ter krepko, da so mu od tega

dneva rekli *Žikrep*, katero ime so potlej svete knjige raznesle daleč po krščenem svetu, celó doli v turško zemljo. Tako se mu godí, kdor je imeniten!

Drd. Kolenec. Gospod doktor, kar je res. to je res. Pleníca zna govoriti, da bi jo bilo vredno poslati v državni zbor na Dunaj.

Dr. Pipec. Zategadelj naš pisatelj obširno poroča, kako je bil zeló preplašen Bogobáznik. Vsak lasec mu je imel svojo kapljico; tako se je potil. A vendar zopet vstane, če tudi bojazljivo, in da bi prejšnjo svojo nepremišljenost malo pogládil, jame besede takisto previjati: «Poslušajte me nu, žene! Dajte si dopovedati, možje, in Vi, prijatelj, ki se Vam je svetník prvemu pokazal! Saj beseda nij konj! Kako se moremo kaj poméniti, če grmečega Boga nij čuti mej nami? Vselej so dejali, modrost je začetek božjega strahú! Jaz nijsem takisto mislil, da bi svetníku morebiti kako kaj zabavljaj, Bog mu daj zdravje! Saj vemo, da brez njega toliko opravimo, kolikor kak oreh pri žabi. Kaj bi se ménil! Hotel sem povedati, kakor bi se nam ne bilo bati, da bi zdaj spet kam ušel, ker se je živ in sam ob sebi vrnil od ondod, kamor ga je bilo mrtvega neslo po božji volji, kakor je rekla naša teta Pleníca, ki vsi vemo, da je pametna žena. Takisto sem jaz mislil, vidíte!»

Drd. Kolenec. Kako se je dalje vršila seja, gospod doktor?

Dr. Pipec. Sveto poročilo piše, da za Bogobáznikom vstane *Zmrzlják*, kateri je s Kotlówščakom vred bil tudi občinski odbornik, in reče: «Bogobáznik zdaj prav in po pameti govori, kakor je poprej neumno verížil. Vse nam kaže, da svetník se je povrnil res vendar samo zato, ker misli pri nas ostati. Ali si mož nij poskušal, če je hotel, dovolj svetá, odkar je bil pobegnil? Kdo vé, kako se mu je godilo pri neznanih ljudéh? Morebiti časi nij toliko imel, da bi si bil enkrat zakuril tabaka. Mej nami je star prigovor: Kdor si obilo prebira, tak si malokedaj prebere». — Naglo se potem oglasi tudi *Strígoj*, ki je znal toporišča delati: «Mene vprašajte, mene, kaj so tuji ljudjé! To vem jaz, ki sem v poprejšnjih letih od svetega Mihaela do svetega Jurija drva sekal na Hrvatskem. Zmrzlják je dobro zadél, in vse tako je». — «Nij, tako, ne!» zavpije *Razhúdnik*, ki je imel blizu ceste zidano hišo. «Če si ti hodil tam po Hrvatskem, Strígoj, kaj ti je bilo hudega? Ali nij vsak človek vedel vsaj po vrhu, kaj mu pripoveduješ, in tudi ti, kaj on govori? Bratec moj ljubi, ko bi naš svetník bil z menój šel, z menoj, tjà na Štajersko, na ón kraj Náprha, ali gori mej Korošce, koder je sam Nemec do Nemca, kakor bi jih nasejál, ki ne more po božje izpregovoriti nobeden, potlej bi on zvedel, kako se móli kozja molitvica, potlej, če nemški ne zna! Toliko so me razumeli, kaj pripovedujem, in toliko je meni šlo v glavo,

kar so oni z menoj govorili, kakor bi se s plotom prepiral. Tako je, vidiš! Tudi tisto je težko verjeti, da bi se res mislil svetník za vselej tukaj ustaviti, če mu damo oblast počenjati, kar bi se njemu zdelo. Ka niste še nikoli videli, kako bečele, kadar so roji, časi od kod človeku pred nos prileté na kako vejo? Vendar, če ne priteče s panjem, kateri se namaže z medom in maternjo dušico, da jih lepo ogrene, prebito hitro začne živalca peruti razgibati, in potlej bog z njimi! Išči jih, če veš, kod! Naš svetník je tudi tak. Zdaj ga imaš, zdaj ga nemaš, kakor tist priговор: pes in izgaga sta šla v Rim; pes je prišel, izgaga nij. Morebiti nijsmo tega uže sami poskušali? Odgovoríte mi! Zdaj ga spet imamo, hvalo Bogú zanj! — Lôvi ga je slab mož, drži ga je dober. Držati ga je treba, držati; saj smo ga dolgo krvavo pogrešali!» — Za tem govornikom ledje svoje modrosti prepaše *Kotlovščak* in začne: «Razhúdnik je najboljše besedo zasadil. Kaj bi ne, ker je dohtar, ki nij do zdaj še izgubil nikoli nobene pravde! Res ne kaže svetníka iz rok puščati; samo to je, kako bi ga privadili, da spet sam od nas kam ne popihne?» — Zdaj župan tako skriváj, da je videl obilnejši del zbora, pogleda svojo dolgo ženo, katera takój zapazi, da je povprašuje, ali mu je svobodno vstati in govoriti, ali ne? Županja vse to sicer malo nerada umeje; a ker je bilo očito, da mnogi Tožbánjci s teto Pleníco vred uže na tanko vedó,

po čem je Tepéžkanovo mižikanje, zatorej mu, nejevoljna sicer, a vendar pritrdi z levim očesom, in župan se potlej samooblastno povzdigne ter mogočno oglasi: «Kotlónvščak bi rad zvedel, kako bi se naredilo, da svetník spet kam ne uide? Temu je lahko votek najti. Razumnih ljudij sem slišal: tvoja glava, tvoj svèt. Ako nečesh ostati z lepa, ostani z grda, kadar vidiš, da si potreben! Ali nijsmo Gládežu in Kozoglavu kupili tiste perutníčaste sulice, da namesto nas hodita po noči na stražo, ker so babe dejále, da jih je strah samih domá?» — Ujna *Tesla* mej poslušalkami hitro zavrne župana: «Katere babe? Kako je to, da bab takrat nij bilo strah, ko vas je šlo časi pol vasi k dohtarju v Ljubljano, od koder vas nij bilo po dva, po tri dni? Tudi ste prišli vsi tako pijani, da ste mački teta dejáli. Uboge babe pritikate povsod, kjer nas je toliko treba, kolikor vozu petega kolesa. Tepéžkan, radi nas imate, radi, če tudi se delate na videz, kakor bi vam samo v preglavico bile na svetu. Svoje žene vprašaj, kje je strah domá, in kateri zélnik rodí najboljše tožbánjske glave! — Ali bi rad še kaj zvedel?» — Ta govor zbudí veselost in smeh po zboru. Župan je dovolj čutil, da ga je *Tesla* pri polti usekala; a da je stvar dobila nekoliko lepše lice, tudi on se je po sili držal na smeh, kateri je torej bil precèj kisel. Zgodovina odkrito priča, da se je Tepéžkan res bal svoje žene bolj nego vseh strahov, in vedel je siromak uže zdaj,

koliko neusmiljenih besedi ga čaka, če morebiti ne celó palica, zaradi nesrečne Tesle, kadar samega préd-se dobode županja, katera je iz edinega očesa v glavi nanj streljala tako srdito, kakor bi se za hribom bliskalo. On se torej najprvo malo odkašlja, in kadar zopet zbere nekaj sape, katero mu je bila jezična govôrnica vso zaprla, jame nadaljevati: «Bodi si tako ali tako; tisto vem, da imata Gládež in Kozoglav po toliko plače na leto, po kolikor trije čédniki ne. Sam Bog zna, kako sta zastonj mej nami do zdaj redila trebuhe! Vzameta naj torej vsak svojo sulico ter gresta pred kapélíco, in potlej bi ga rad videl svetníka, ki bi mogel téma hrustoma pobegniti, če je tudi v božji milosti zapisan tako globoko, da njegove svetínje vsako noč po trikrat preletavajo od cerkve do cerkve!» — «Tepéžkan tudi vè, kaj govórí, ne samo soseda Tesla,» reče strijna *Ruváča* tam zadaj pri vratih. «Gládež in Kozoglav naj stojíta na straži po noči in po dnevi. Tako bodi, možje! Nij pes, da ga ne bi ustavila, ako bi se morebiti res domislil perutníce razpéti, kakor je Razhúdnik pre-rokoval!» — Ko *Ruváča* umolkne, Bogobáznik še enkrat stopi na prste. Sveta pripovedka oznanja zeló nepristransko, da ta mož kostí svojega telesa vzdigne zdaj obilo pogumneje nego v poslednjem govoru, in takisto beseduje: «Poprejte bili vsi ná-me planili, kakor sršeni; ménite li, da ne bi zdaj mogel jaz ná-vas, ako bi koli-

kaj hotel, kali? Naj pogubim vse pravde, kolikor sem jih od očeta prevzel; kolikor sem jih sam pritrudil, in kolikor jih še prigospodarim, če je volja božja; naj me hodi mora tlačiti: ako se mi ne zdí preglavičen greh okolo svetníka stražo tako postavljati, kakor okolo kacega ujetega razbojnika! Premislite, kaj počenjate, da vas božja roka ne potíplje! Usmilite se nedolžnih otročičev. možjé!» — Zapisano je ostalo, da so te besede zelo potrle vse Tožbánjke in Tožbánjce, kolikor jih je bilo na sedežih, in kolikor na nogah, posebno župana, ki ga je tudi pekla poprejšnja zadrega s Teslo, da je torej molcé premišljal in v mizo srepó gledal, kakor bi izgubil svoje štiri take pravde, katere je uže mislil da ima v žepu. Napósled se vendar Kotlówščak pojunači, in jame tolažiti: «Nij še taka huda zabréga, ne, kakor je Bogobáznik rekel! Saj nijsmo še nič ukrenili. Pogovorímo prosjáka, da to delo prevzame; on ga je vreden! Svetník se nij razodél Tepéžkanu, da-si je župan ter da-si ima največ in tudi najboljših praved mej nami; jaz in Zmrzlják sva zastonj oprézovala tam pred Ognjêtovim prelázom tako blizu kapéle, ker božja volja nij bila, da bi ga mi grešniki prvi oslédili. To je bilo prosjáku spravljeno; zato njega spet na cesto odpravimo! Svetník mu naj pové, kaj misli in kako bi rad imel, da bi nam ne bilo napak in tudi njemu prav, če se vam greh zdí, Gládeža in Kozoglava pošiljati.» — Prosjaku Žikrepu so te besede tako ugajále, da se mu je

razlil solnčen smeh po obrazu, kakor ciganu, kadar sekirico najde, ali kakor poštenemu Slovencu, kadar kje zaleze kako dobro, staro besedo, in sveto poročilo posebno poudarja, da je uže od mize vstajal. A kaj pomaga, ko neusmiljena teta Plenica zopet naočnike natakne ter krepko reče: «Kakšen greh? Povej mi, Kotlópščak! Ali je o veliki noči greh, ko pred božjim grobom pokriti vojščaki stojé z mečem in sulico! Ali ni vse to Bogú na čast? Kdo je še kdaj slišal in v kateri cerkvi se je učilo, da je greh o svetem telesu, ko po mestih toliko pokritih z orožjem hodi pred Bogom in za Bogom? Ali je zato kdaj toča pobila, kdaj izboléla živina ali črv žito pojédel? Prosják je res izvoljen človek; morebiti je še deseti brat, kaj vemo? Ali mi vendar pošljímo Gladeža in Kozoglava!» — Tem zeló težkim besedam še Razhúdnik za naméček pritakne: «Če res mislite, da človeku pred kapélíco ne prístoji pokritemu biti, ker zdaj nij velika noč ali sveto telo na pratiki — nu, ka ne moreta razoglava hoditi sem ter tja po cesti? Morebiti se vendar svetník tudi njima kaj oglasi, in zato še malo tukaj počakajmo, da zvemo, kako bi mu ustregli? Ako namígne, da bi s prosjakom govoril, saj ta pojde rad k njemu, dve pravdi stavim, da pojde; saj sta si mej saboj, kakor dva mala strijca. Drži ga, dokler ga imaš, drži ga!» — Temu nasvétu so napósled prítegnili vsi Tožbánjci in Tožbánjke; celó otroci so za-

vpili: «Razogláv Kozogláv!» in rekli, da je prav tako, zato ker so vedeli, da se Kozoglav ne bode smel od kapélice geniti, da bi jih podil, če jim na misel pride z Jázbarjeve kravájnice hruške klatiti, ali na Otrépovi njivi zakuriti, ali tam doli pod Lemézevo léso žabe s kamenjem preganjati po luži.

Drd. Kolenec. Kaj Vam je prinesel ta mož, ki je zdaj odšel iz prodálnice, gospod doktor?

Dr. Pipec. Dovolítev, da mi je svobodno «Kovaško kladivo» prilepiti na okno. Čitajte sami, gospod doktorand!

Drd. Kolenec. Ne trebé! Naglo torej prilépite, in prosim Vas, potem dalje pripovedujte o svetem Bežanci.

Dr. Pipec. Oprostite! Zdaj vidite, da ne utegnem; kajti za oknom v skritem kotu mi bode poslušati, kaj denašnjemu «Kladivu» poreče slavno mimo gredoče občinstvo.

Drd. Kolenec. Pripovedujte in poslušajte, gospod doktor!

Dr. Pipec. Oboje se ne dá ob enem! A da Vam ustrežem vendar, kolikor vsaj morem, zagadelj pripovedko hočem končati, kakor nje konec poročajo svetega Bežanca sovražniki, katerim torej nikakor nij vsega verjeti. kar sami vidite, da mi *denašnji list* brani, zdaj zvršiti jo, kakor se na dolgo raztegnena čita v pobožnem poročilu, ki se za doktorja Bežanca vedno hrabro poteza in resnice brani.

Drd. Kolenec. A kedaj mi jo poveste, kakor se je ohranila v tem poročilu samem, gospod doktor?

Dr. Pipec. Morebiti kedaj, morebiti nikoli ne, kakor nanese prilika. — A zdaj me torej poslušajte, gospod doktorand! Gladežu in Kozoglavu župan ukaže, da vzameta sulici ter odideta razoglava pred kapélíco na stražo. Služabnika se hitro dvigneta in pobožno stopita vsak na svojo stran svetega doktorja, kateremu to sumno početje nij bilo nič po godi, kakor vse kaže, kajti globoko zamišljen raz oltar izpregovori v debelém basu naslednje besede: «Čemú sta semkaj prišla, človeška otroka? Izpovedita se čiste resnice, da vaju ne zadene kazen iz neba!» — Gladež in Kozoglav o teh besedah trepetáje padeta na kolena ter se jameta na prsi trkati. Nobeden se ne drzne ziniti. Sveti Bežanec se zopet oglasi: «Ti na desni strani, ki si starejši. govôri brez bojazni, kajti Bog se te je usmilil zaradi moje prošnje!» — Potem Gladež klečé in v tla pripognen reče: «O božji svetník! Naj v tvojih očeh najdeta milost uboga hlapca, katera je poslal župan semkaj na stražo samo zato, da po noči zopet kam ne pobegneš ven iz Tožbánje vasí. Midva sva nedolžna!» — Zdaj sveti doktor Bežanec tako ozbiljno in vladajóče, kakor kak cesar ali kralj s prestola, ukaže: «Vrnita se v miru ter oznanita vsem Tožbánjcem, da mi je z nova pri Vas ostati ukazal sklep neizkončne

božje modrosti, katera hoče, da Vam bodem pomagal v pravih in drugih stiskah na zemlji; a jutri zjutraj ob sedmi uri naj se pred mojim obličjem zberó vsi Tožbánjci od prvega do zadnjega, poslušat, kaj bode iz mojih ust govorila večna resnica.» — Za temi besedami Gladež in Kozoglav naglo vstaneta in zdirjata domóv, kakor bi gorelo za njima. Vsa preplašena prisôpeta v županjo sobo ter povesta čudo, katero se je zgodilo. — Tožbánjci in Tožbánjke jemó od veselja ploskati, vriskati, klobuke, péče in svitke v strop metati, da so se okna tresla. Ko se hrup utéši, zine Razhúdnik: «Možjé! Ako svetník res ostane pri nas tudi za dohtarja, treba je, da jutri kako zvemo, če zna mož *etecêtro* delati, ali je ne zna? Tega ne pozabímo, ker dohtar brez nje v denšnjih časih ne veljá nič.» — Teta Pleníca brzo odgovorí: «Kako morete vprašati? Da bi svetník *etecêtre* ne znal? *Etecêtra* naj vas nič ne skrbí, možjé!» — Po tem govoru vse razbegne po vasi, na glas kričé: «*Etecêtra* in svetník! Obojega nam je treba!»

Drd. Kolenec. Kdo je ta *etecêtra*, gospod doktor?

Dr. Pipec. Ko so Zavijáča kmetje nekda vprašali, kako je, da tako hitro zvrši sleharno pravdo, odgovoril je šaljivo, da zato, ker vselej in v pravem času vé, kedaj in kam je treba v pisanji postaviti «et caetera». česar ne zna vsak doktor. Da so mu kmetje verjeli tako trdno,

kakor bi s klinom pribil, to se umeje samo ob sebi. — A vrníva se k povesti! Nocój so bile polne vse tri krčme Tožbánje vasí, ter povsod se je govorilo o svetniku in *etecêtri*. Samo nejevérni Rebernik nij prišel pít, nego v trdni temi je prijél za palico in po zavrtih nekam izginil, da nikdo nij vedel kam, ker nikdo nij utegnil paziti nanj. Ko luči napósled pogasnejo, sveti doktor Bežanec vrže knjigo in palico iz rok, primakne torbo za vzglavje in stegne se po oltarji ter jame glasno smrčati, kakor vsak pobožen krščenik, ki se je po dnevi utrudil s hojo ali z delom. Stóprv jutranji hlad ga predrami, da se po konci vspne ter v poprejšnji red postavi na oltarji. Zora jedva počí, ko s keblí na glavah proti Grebeníkovem koritu mimo njega pride nekoliko Tožbánjk, in vsaka se pred kapélico malo pripogne ter pokriža, kakor je ženskim običaj, kadar idejo mimo kacega znamenja. Robáčeva Košára, ne tako daleč od kapélice, da se ne bi vanjo moglo vse slišati, reče: «Kaj, da bi naš svetník vender vsaj znal tudi tisto *ritecêtro*, ali kako se imenuje! Možjé govoré, da se noben dohtar ne more pravdati brez nje; tako zeló je potrebna.» — Tesla jo zavrne: «Etecêtra, etecêtra, — ne *ritecêtra*!» — Sveti Bežanec je torej zastonj zvedel to važno skrivnost in ohranil jo v srci, da jo je porabil, kadar je ukazovala prilika, in ta je prišla hitro; kajti uže obilo pred sedmo uro se je k njemu zbrala vsa Tožbánja vas, ki

je molčé in bogoslužno zijala v oltar na verne-
nega patrona, kateri najprvo pobožno zamiži, za
tem pogleda malo kvišku ter se napósled oglasi:
«Pravoverna Tožbánja vas! Poslušaj skrivno be-
sedo mojih ust, in zvedi tukaj denašnji dan, da
sem jaz sam sveti Henoh, katerega je Bog ži-
vega vzel v nebesa, da ga zopet k ljudém pošlje.
kadar ga je kje posebno treba na zemlji. Poprej
sem vam dobrote delil brez krstnega imena v
leséni podobi; a zdaj me vidite živega mej sa-
boj, ker je Bog velel, da se je tako zgodilo. Nij
me bilo mej vami enajst mesecev brez petih
dnij in trijih ur. Na Dunaj me je bil gnal božji
duh, da sem se tam izučil vsega, česar potrebuje
doktor, kateri piše kmetom pravde na zemlji.
Posebno slovečo *etecêtro* znam, kakor je ne zna
krščena duša v devetih deželah. Vse to je bilo
zategadelj, ker je večni oča v svoji milosti videl,
kako vi krvavo pogrešate dobrega doktorja, od
kar je Zavíjáč pred sodnji stol poklican. Po Du-
naji sem vedno hodil z dijaki ali študenti; ven-
dar bi me zdaj tukaj ne spoznal nikdo izmej
dunajskih mladeničev, niti sam ostrovóhi *Boľé*
ne, ker mej njimi sem bil tudi jaz lep, kodro-
glav mladenič, in za vino sem dajal, kakor njih
kateri, ako je bilo treba, da niso uganili, da
imajo mej saboj svetega Henoha. Ker sem od
vas bil pobegnîl, imenujte me presvetega dok-
torja *Bežánca*; tako je volja božja. A jaz vam
ne bodem pomagal samo v pravih, nego bodem

tudi nadomeščal vse druge pomočnike. Mislite li, da vam bode po sedaj treba svetega Florijana za ogenj, ali svete Polone za bolne zobé, ali svete Jédrti za miši, ali svetega Roka za kužne bolezni, ali svetega Antona za živino, ali svetega Joba za bečele, ali svetega Donata za točo? — Meni se zvesto priporočajte, meni, in jaz bodem gasíl, ako se vam poslopje vname; jaz bodem pomagal božjastnim in zobognjilim ljudém; jaz bodem preganjal miši izpod vaših streh; branil vas bodem kuge, lakote, dragínje, vojske in vseh hudih časov; jaz bodem zdravil bolno živino. množil vaše bečele in toče branil vašega žitnega polja! Vse to prejmete zastonj, razen kar sami radovoljno podaríte v púšico. A to vam je znano, dragi moji, kaj govóri sveto pismo, da vólu, kadar žito vrší, ne zavezúj gobca, kar bi se po domače tako povédalo: veliko delo je vredno velicega plačila!» — Po tem slavnem govoru kmetje popadajo vsi na kolena ter prosják Žikrep neizmerno zavpije: «Presveti dohtar Bežanec!» a vsi drugi mu na glas odrujové: «Za nas Boga prosi!» — V tem hipu se izza kapéle pokrít in rudeč od jeze prikaže grešni starec, nejevérni Reberník, ter kakor mladenič plane pred oltar, prime s prokleta roko svetega doktorja za čestíto sivo brado, pogleda mu v óči in zavpije: «Ka meniš, da se nijsem domislil, kdo si, kali? Videl sem te uže, videl, ko sem še kupčeval po svetu! V Ljubljani si bil, na Vrhniki

sem te zaslédil, v Postôjini si hlače trgal, v Novem mestu si ubožec pisaril, v Ribnici, ako se ne motim, menda tudi, in povsod so te gospodje peháli od sebe, ker nisi nič znal! Potlej si hodilo, kakor izgubljena ovca, Bog védi kod, in si trebuhu votka iskalo! Zató so ti zdeli ime Bežánec, zató, ker ti je bilo treba večno bežati. A zdaj bi rad slepáril tukaj v Lisičji glavi uboge neumneže, kateri so uže brez tebe tako vrtoglavi, da so staro pošteno ime svojega sela prekrstili v Tožbánjo vas? Ne misli ne, da so polhi prasci!» Ko hudičev nejevérník to izreče, stisne svojo pogubljeno pest in ubozega svetníka tako za uho póči, da je tri solnca videl in da so mu svitle solze udrle po obrazu.

Drd. Kolenec. Ali so Tožbánjci to črno zločinstvo mirno gledali, gospod doktor?

Dr. Pipec. Nikakor ne. Od vseh straní se vname strašen hrup: «Ubíjmo peklenskega Reberníka!» In ljudjé so res uže nanj letéli s kamenjem, z océпки in s poléni; a v tem hipu zadaj zakriči krepko grlo: «Kdor se bojí smrti, ne geni se!» Ljudstvo se nazaj obrne ter vidi štiri žandarme, po katere je bil nejevérní Reberník sinoči skrivàj lezel. Njih glavar se zopet oglási: «Vaš imenitni pomočnik je nam davno znan. Lovímo ga uže dve leti. Po očetu ga svet imenuje Potíkavca. Njegova posebna strast je, da se namesto svetníkov postavlja na oltarje. Uže lani je na Junčem bil naredil, kakor kuka-

vica, katera iz tujega gnjezda poméče jajca družih ptičev, da svoja znese vanje. Tako je bil tudi on iz kapéle vrgel svetega Avgustina ter v njega mesto sam na oltar stopil v škofovi kapi in mašnem plašči iz papirja. — Ta mož je naš!»

Po teh besedah žandarmi svetega doktorja Bežanca ob kratkem pahnejo z oltarja in ga vze mó s saboj.

Drd. Kolenec. Kaj so temu kmetje rekli?

Dr. Pipec. Zijáli in molčali so, kakor je kmetska navada, kadar jim kdo srdito pokaže stisneno pest. A zgodovina vendar nekako pri-poveduje, kačor bi jim bil sveti doktor Bežanec malo oči odprl, in da so zatorej od sih dob v Korotan po lipova jabolka poslali vse vraže in vse pravde, ker se jim je zasvetílo, kako hudobni svet na vse strani dere nedolžno nevednost pre-prostih ljudíj.

Deseti brat.

Un dan sem šel sprehajat se proti dolenskej strani, kajti bilo je popoldne solnce predrlo gosto meglo, ki tako rada pokriva naše slavne Atene. belo Ljubljano. Ta megla je podobna tistemu vragu, ki je bil obsel raztrgano beraško mavho. Imel je hudobnež čudne lastnosti, kakor pripovedujejo stari ljudje, ki so kaj izkusili po svetu. Če so ga namreč izgnali skozi vrata pri motozu, pa se je zopel povrnil vanjo skozi okence kake luknje, katerih je bilo vse polno; to se je pa zato godilo, ker pravijo, da je bila ta vreča beračeva, ki je hodil prosit od hiše do hiše, domá je pa imel pod vežénim pragom zakopan velik zaklad. Niso mogli peklenščeka nikakor drugače prijeti v strah, morali so mavho sežgati. Ljubljanski močvir tudi zmirom žgemo, ali megla vendar še ni pobegnila. Imeli smo nekdam učnega profesorja; stanoval je zunaj mesta; pa v meglenih dnevih nikoli ni šel ne od doma ne domú brez magnetne igle; bal se je revež, da ne bi se po megli izgubil. Toda upamo, da megla menda vendar ne ostane zmirom enako gosta,

ker sicer bi ne vedeli, zakaj se po nebu vozi rumeno solnce, ki je ustvarjeno, da nam ubozim zemljakom deli gorkoto, život in luč. Nekoliko žarkov te sladke nebeške luči bi se časi rado ukralo na pobožna tla našega bogoboječnega mesta; ali svet je tako narejen, da Bog neče nikomur dati vsega, ker potem bi nevarnost bila, da ne bi se prevzel oholi, grešni človeški zarod; Bog užé vé, kterej kozi rog krati.

Te in take misli so me obhajale, ko sem po poldne doli po Kurjej vasi lezel, ker nisem imel boljšega opravka.

Zdajci srečam hitro idočega človeka male, tršate postave. Bil je precèj okrogel, in kaci h osemintrideset let je moral imeti na hrbtu. Njegovej obleki se je videlo, da bi rada bila gosposka, ali vendar ne tiste vrste, ktera je zdaj v navadi med salonskim svetom, kakor bi rekel Valentin Zarnik. Hlač ni bil oblekel tako širocih, da bi v njih bil izgubil človeka, kakor se izgubi pšenično zrno v praznej vreči, ampak ozke je mož nosil; zdolaj so bile pa užé tudi precèj objédene, jako blatne, in lahko bi se bila nit za nitjo preštela, ko bi kdo bil toliko neumen, da bi si nakopaval na glavo posel, starim hlačam rebra štéti. Gospodje velicij mest dan denes obilo čislajo tolike suknje, da se za njimi vlačijo po tleh; ali moj človek ni bil tako spačen, ne tako ničemuren: suknjica mu je komaj in komaj skrivala nekoliko tistega dela, ki mora v šoli največ trpéti; rokavi so bili

pa tako ozki, da se nisem čudil malo in dosti ne, ko sem videl, kako mu na komolcu srajca sili iz tesne zaprtije. Posebno vrednost pa je dajalo mojemu človeku to, da je obsenčeval njegovo čelo črn klobuk, zelo visocega, samo nekoliko potlačenega oglavja. Po Trstu sem nekdanj tolicih klobukov dosti videval, in vselej sem do njih imel veliko spoštovanje, sam ne vem zakaj; menda zato, ker pravi Kurnik, da mož se ne meri od nog do témena, ampak od nosa do vrha. Je-li moj človek imel kaj za vratom ali ne, to je še zdaj velika uganka, ker je bil zapét gori do brade; samo to dobro vém, da uže od daleč se mi je zdel jako čuden, ko je hitro prestavljal rujave, raztrgane čevlje, pa belo culico nesel na opaljenej grjači. Ustavi se, ko pride préd-me, vzame iz ust gorensko lulo, dolzega vratú pa kratkega repa, ter zavpije na vse grlo, da so v bližnji hlev pobegnile s petelinom vred vse kokoši, ki so prej razkopavale po cesti: Bog te sprimi! Kako je kaj?

Jaz moža gledam od nog do vrha, od vrha do tal, pa vendar nisem precej mogel vedeti, kdo bi to bil. Na to pravi on: Kaj me gledaš, ko cigan sekiro? Kaj ne veš, da sva v šestej šoli sedela v tretjej klopi, jaz na koncu, ti na sredi?

Faz. Menda vendar nisi *Jurij Zlatorepec*?

On. Zakaj pa ne? Morda meniš, da me je sram svojega imena? Moj oče je bil *Andrej Zlatorepec*, pa je pošteno preganjal koze iz Hrvaškega

na Gorensko, na Kras in celó tje proti Vidmu, ki je še daleč za Gorico.

Žaz. Skoraj bi te ne bil več poznal; jako si se spremenil.

Zlatorepec. Misliš, da se ti nisi? Kje so tisti dolgi, kodrasti lasjé, ki jih je s tacim veseljem ogledovalo mlado ljubljansko ženstvo, da smo te samo zató neradi jemali s seboj v krčme, ker si nam bil pri točajkah povsod na poti? Kam je zginila tvoja tenka rast? Ne vidiš, da skoraj uže komaj suknjo zapenjaš?

Žaz. Dragi Zlatorepec, *tempora mutantur!*

Zlatorepec. *Nos et mutamur in illis!* No, pa reci, če moreš, da sem vse pozabil, kar nam je kričal naš učitelj.

Žaz. Od kod pa vendar grés?

Zlatorepec. Na ravnost iz Novega mesta, če Bog hoče.

Žaz. Kaj pa si delal tam?

Zlatorepec. Uže Job je nekdaj pričal, da naše življenje na zemlji je véden boj, kar sem vam tudi jaz umno razlagal, ko smo osmošolci zvečer slovo jemali v krčmi «*pri dveh rokah*». Ne veš, kako je tedaj *Miha Kričaj* na stolu govoril, *Trobar* pa tako pijan bil, da je vrgel Kričaja in stol, oboje kmalo, skozi okno? Ubogi siromak je potem ves odrt in obezan hodil mesec dni, če ne več. Kadar ga je pa kdo vprašal, kaj mu je, nikoli ni povedal resnice, ampak prisézal je, da mu je ranocélec izdrl zdrav zob namestu bolnega.

Žaz. To še dobro vém; kdo bi kaj tacega zabil!

Zlatorepec. Takrat sem vam tudi razodel, da sem deseti brat; da torej gotovo ne bodem nikdar imel na zemlji mirú in pokoja, kakor ga ni še imel nikoli noben deseti brat, kolikor jih je bilo od začetka svetá do denašnjih časov. Kar sem prerokoval, to se je tudi zgodilo; saj bodeš kmalo videl sam. Učilnice pustivši sem se najprvo ubijal po raznih cesarskih pisalnicah; ali nikjer mi ni bilo obstanka; potlej sem služil v Trstu pri kupčii, kjer mi zopet ni dala mirú desetina. Tedaj sem se v samostan umeknil posvetnemu hrupu; tam pa nisem še posebno mogel nikakor prebiti. Kaj mi je bilo početi? Bogat grajščak na Gorenskem je iskal učitelja svojim otrokom. Zvedel je za-me, in lotil sem se pretežavnega, najnehvaležnejšega dela na zemlji. Res je bil hlebec, ki sem ga imel pred seboj, iz béle moke in dobro velik, toda s pelinom zaméšen. Z otroci po vrtu skakal, kólca prepeljavaj, na oslu jezdaril, o prilikah na lov hojéval, ptiče lovil, s pomladi časi tudi bučéle ogrebal, uklanjal se, pri jedi molčal, ko bi najraje bil govoril, otroke v Ljubljano k izkušnjam vo-jéval, s kmeti v mlinu ob nedeljah popijal, kričal, lasál, klečat deval, svaril in svarjen in križan sem bival dve leti, pet mesecev in tri dni.

Kar leta 1859. na laškem boben zapoje. Vrgel sem učiteljsko palico v kot, da se je razletéla

na tri ali štiri kose, vzél telečjo kožo na pleči, puško na ramo, pa urno tekél na bojišče. Brate, s tem ni tudi nič! Zató sem pa tudi gledal, kakor sem vedel in znal, da so me precej po bitvah pustili domú, kar mi je prizadelo mnogo otepanja in ohodkov.

Bil sem uže spet na Dolenskem, ko je začél po južnej Italii rogoviliti Garibaldi. Kaj sem hotel? Pogledal sem na vreme, ter nabiral papežu vojakov. Takrat smo pač dobro živeli takrat; ampak tudi to je minilo, kakor na zemlji vse mine. Ko sem bil prekobilil in poskusil toliko sveta, sédem enkrat nad Višnjo goro na hribu pod velíko, staro hruško — menda je bila tepka, če se ne motim — in začnem tiho premišljati: Kaj pa je vendar ta spačeni, malopridni svét? Ali je vreden, da mu služi pameten mož bistre glave in svobodnega srca? Vračuje li trude, prečute, bridke noči, težavne, grenke dneve, sovraštvo in zaničevanje, ki na človeka prežé, kakor pajek na muho? Nikdar ne! Vse na zemlji je tlaka, prazna tlaka! — Bogastvo je sama neumnost! Po mojih mislih je Dijogen bil največi, edini mož na svetu! Ljubezen, ki se tudi modremu v srce vkrađe, kakor pravi Homer; ki pametne ljudi in čestite sivobradce zapeljuje v take smešnosti, da se vedó, kakor slepa kura, ni vredna bolečin, ktere zadaja; njena radost je svetla, pa ota pena; vzdigne se v zrak in počí! — Kaj pa čast? Plačuje-li znoj, s katerim obliva,

predno se iz ohole visokosti poniža do človeka? Skrb, zavist, vedna bojazen, da bi ta draga ljubica ne pobegnila od nas, pa sto in sto družih peklenskih sester jo spremlja. Čast je ničemurna ženska v širocih obročih; vsa drugačna je videti, nego je v resnici. — Tudi slava je prazna beseda! Kdo ti je porok, da bi se zopet ne zmel svet, kakor se je uže bil, ko so roji neštevilnih narodov šumeli iz Azije v Evropo? Ktera usta so prisegla, da se nikdar več v naravi ne vzdigne hrup, ki utegne prevrniti, kar koli imajo dragega, velicega, slavnega, krasnega vse dežele. kolikor jih obliva široko morje? Aleksandri! Napoleoni! Kje bode potem vaša nesmrtna slava? V grobu tihe pozabe! Cezar, Cezar! sicer pameten mož, kako si bil ti neumen tačas, ko si prelival gorke solze zató, ker nisi bil še nič storil za slavo! — Nekteri pa tekajo posebno za učenostjo; tudi ti so bedaki. Učenost je njiva, ktera malokdaj redí možá, ki jo orje. — Najhuji na zemlji pa je tisti gotovi boj, ki ga je imeti noč in dan z oholimi neumneži. Ljudje te vrste niso videli nič, niso slišali nič, poskušali nič; pa vendar hoté vse vedeti, vse znati! Gorjé ti, če se po robu postaviš tacemu človeku, s katerim se celó bogovi zastonj boré! Boljše bi ti bilo, da si na vrat obesiš mlinski kamen, ter skočiš v morsko globočino. Komur je znana plehkoba dolgočasnega, krivičnega, v hudobije pogreznega sveta, mora, če hoče govoriti resnico, na

ravnost povedati, da največa modrost vsega slovenskega slovstva so Kančnikove besede: «Auf der Welt ist alles sauer, pust je ves ta svet».

Jako sem se čudil Zlatorepčevim besedam, ki so mi kazale, da je zelo spremenil svoje misli, kar se nisva videla. Na to mi reče: Veš kaj? Če me uže tako rad poslušáš, pojva sést — in bližnjo krčmo pokaže z lulo, ki jo je vedno v roci držal, ko je govoril. Ker se je tudi meni uže predolgo zdelo stati na cesti, spremim ga v gostilnico, ki je bila odprta pred nama, da tam dovrši, kar je bil skuhal nad Višnjo goro pod veliko, staro hruško. Sedeva za mizo, in Zlatorepec pripoveduje dalje:

Ko sem sedel v globocih mislih, kar je mimo mene pastir prignal čedo, pa trobil je. Djal sém: Ta pastir je gotovo zadovoljnejši od najmogočnejših vladarjev na zemlji. David je tudi hodil za jagnjeti svojega očeta, in Kopitar se je z radostjo spominjal tistih dní, v katerih je pasel čedo. — Sijalo je pomladnje solnce, in visoko nad menoj na hruški je prepeval star, lep ščinkovec; bil je tistih, ki se jim pravi *ropočev*, katerih je tako malo, da Krakovčan, kadar ga zasliši, gre za njim, dokler ga ujame, pa ko bi imel raztrgati dvóje podplate. Tudi kos in drozek sta se oglasila. To se mi je zdelo dobro znamenje, torej vstanem, oprtim svoje breme, vzamem grčavo palico, zazvižgam proti Novemu mestu, pridem blizu Novega mesta v neko vas,

kjer so iskali čednika, in, dragi moj prijatelj, v osmih dnevih sem uže krave pasel.

Ĵaz. Tedaj si krave pasel?

Zlatorepec. Voli, krave, ovce in koze, kakor David, Parid in srbski kraljeviči. Imel sem krivo palico, umazano torbo, debele čevlje, plašč iz lipovega ličja in trobento, povito s češnjevim lubjem.

Ĵaz. Ali menil bi, da to je bila premajhna služba.

Zlatorepec. Poleg tega sem tudi iskal tičjih gnjezd, smolo drl, pa kresilno gobo nabíral po gozdu. Ali uže modri Salomon pravi, da vsaka stvar na svetu je prazna slama. Tudi pastirstvo ni vredno, da bi ga za psom vrgel. Pustil sem čedo in pastirsko torbo, zopet vzel svojo staro palico v roke, in zdaj grem v Ljubljano, kakor vidiš. Ker se pa v slovenskih Atenah mislim za trdno ustaviti, zató sem vzel s seboj vse blago, kar mi ga je Bog dal, pa vrag ne vzel.

Ĵaz. Kaj pa meniš početi v Ljubljani?

Zlatorepec. Slišal sem, da bode izhajal nov časnik, pa sem djal: Kaj nisem tudi jaz nekda prebiral Kastelčeve bučelice? Kaj niso kake «Novice» sem ter tje prišle tudi meni v roke? Celó na paši za grmom sem jih prebiral, pa ovsén kruh sem jedel. Kaj nisem z učenci prepeval tudi jaz narodnih pesmi, poleg družih najráji tisto, ki ima samo dve vrstici: «Za domovje se vzdignimo»? Vzdignil sem se torej z božjo pomočjo

za domovje in prišel sem v Ljubljano, kjer se menim kacemu časopisu prodati.

Žas. Prodati vendar ne?

Zlatorepec. Koliko dni pa je tega, kar sem bil pri branjevcu kupil sira, zavitega v zadnji list nemškega časopisa? Veš, kaj sem bral na zadnjej strani tega zadnjega lista? Nekdo je na glas prodajal sam sebe: «Ein junger Mann zu kaufen!» to se pravi: «Mlad človek, moškega spola, prodaja sam sebe; kdor hoče, naj ga kupi». Če imajo drugi to pravico, zakaj bi je pa jaz ne imel? Ali nisem svoboden človek?

Žas. Neseš tedaj sam sebe na semenj, pa le kacemu časniku; družim poštenim ljudem nisi na prodaj?

Zlatorepec. Zdaj še ne.

Žas. Ali si pa dobro pretehtal, kaj je to: časnik vredovati? Meniš, da je táko delo, kakor smolo dreti ali pa kresilno gobo nabirati?

Zlatorepec. Tega ne menim, ker nisem tako neumen, ampak dobro vém, da je še laže. Smolarja zapró, če ga zaleze logar ali kmet; časnikar pa lahko brezi vse skrbí smolo dere iz družih listov, knjig, dopisov itd., pa vendar ga nihče ne toži; po gobo moraš plezati visoko na bukev, in če se veja odčesne, lahko padeš, ulomiš si vrat, roko ali nogo; časnikar pa zmirom lepo doma sedi, po zimi pri peči, po letu pri oknu, pa duhan puši; celó v oblake mu ni treba, kakor pratikarju, ki mora iti vsako leto vsaj enkrat na vreme poglédát.

Ĵaz. Ko bi vrednik samo pušil, kdo bode pa delal namestu njega?

Zlatorepec. Drugi ljudjé.

Ĵaz. Kdo ti je pa to povedal?

Zlatorepec. To sam vem; pa tudi ni dolgo, kar sva v Novem mestu pri *Stenovcu* kozarec vina pila z *Brlogarjem*, ki me je oblekel od nog do glave, kakoršnega me zdaj vidiš; on me je opravil, predno sem se izpustil čez jordansko reko novega upanja. Brlogar ti ni znan, ali verjemi, da je modra glava. Brlogar je djal: Zlatorepec! Ko smo še paglavci tukaj hodili v šolo, slovenski meniti se pa smeli nismo, ti nikoli nisi zató lonca na hrbtu nosil, ker si raji molčal, kadar nisi vedel po nemški odgovoriti. Meniš, da to ne kaže političnega človeka? Lončarskemu konju si bil tudi ti poteknil kopriv pod rep, da je moral poskočiti. Nikoli tega ne pozabim, kako je rep stiskal, in vstajal na sprednje in zadnje, da je potrl vse lonce, kar je imel na sebi rûmenih in črnih. Tačas je učil nas pater *Frumenci*, Bog mu daj nebesa! Ko pridemo potem zopet v šolo, ti pa na ravnost k mizi, kjer je sedel *Frumenci*, pa si djal: Zunaj stoji Ribničan, ki bi me rad zatožil, da sem njegovega konja pohujšal. Pater *Frumenci* te je mislil nekaj vprašati, kar smo vsi dobro videli; najbrže je hotel zvedeti, kako je treba narediti, da se konj pohujša — kar se odpró vrata, in v šolo stopi lončar *Krznè*, star dedec, rudeče pasice, jako

ohlapnih hlač in širocega klobuka. Ti si pa rekel: Ta-le mož pravi, da sem jaz njegovega konja pohujšal. — Krznè odgovori: Saj si ga res, in si ga! — Takrat pa smeh po šoli! — Pater Frumenci, Bog mu daj dobro, sam on se ni smejal, ampak le namuznil se je, ker nas je vedno učil, da moder človek se nikdar ne smeje; če se namuzne, pa je uže dosti; kar je več, to je napek. Lončar je pa začel kričati in prisezati, da pojde v Ribnico po pečat vsemu Novemu mestu in posebno patru Frumenciju, ki ni hotel verjeti, kar bi vsaka baba verjela. Tako srdito je vrata zaprl za seboj, da se je vsa šola zdrznila, pa je šel; pečata pa še zdaj ni iz Ribnice.

Vidiš, kako si bil to osnoval, pa se bojiš, da nisi politična glava? Zveži culico, pojdi v Ljubljano in pogodi se s časnikarjem. Tamkaj ti bodo ptičke pele, da se bode vse treslo. Drugi bodo pisali, ti pa sestavke zametal ali tiskarju pošiljal, in svet poreče: Ta slavni mož je tisti Zlatorepec, ki je pasel krave, smolo drl in kresilno gobo nabiral! To so Brlogarjeve besede; jaz pa sem rekel: Če je takisto, pa le pojmo; saj do ljubljanskega mesta ni tako daleč, in pot za menoj se tudi ne zaraste, da ne bi mogel nazaj.

Žaz. Denes te vidim posebno dobre volje. Kaj si zmirom tak še zdaj?

Zlatorepec. Zmirom, kadar sem pri vinu.

Žaz. Tedaj si prav zares namenjen ustaviti se pri časnikarji?

Zlatorepec. Ali ti nisem povedal?

Jaz. Jako pametno sta res govorila z Brlogarjem; toda vsega pa vendar nista presodila. Kako pa, če list na naglem ustavijo?

Zlatorepec. Tega se nič ne boj, ker sem politična glava, kakor je rekel Brlogar, in ker mislim biti pohleven, kakor jagnje; tacim ne branijo pisati; za druge se pa ne menim; naj skrbé sami za-se.

Jaz. Časi po nevedoma uide kaka beseda.

Zlatorepec. Ko bi se kaj tacega namerilo, povedal bi jim: Beseda ni konj! pa bi me gotovo pustili čez tisti prag nazaj, čez ktereга noter.

Jaz. Ne vem, ali bi, ali ne? Ker morajo delati po zakonu.

Zlatorepec. Kdo bi se zakona tako bal? Stari Mišnjek je rékal: Zakon ima veseli in žalostni del; veséli naj bode tvoj, žalostnega pa ženi pusti. Ne veš, kako je Véliki Grogá poročal v Udnjem gozdu rokovnjače pod krivo brezo? Tako-le: *In nomine patre, poročam te na kvatre.* Tudi jaz menim časnikařju na ravnost povedati, da sem deseti brat, in da pri njem ostanem le, dokler se mi to delo ne pristudi.

Jaz. To je uže pošteno; ali ti me nisi razumel. Zakon se pravi temu, kar se po navadi imenuje postava. Kaj pa — če te smem vprašati — ali si zadosti olikan in učen? Znaš to in uno, česar je treba dobremu časnikařju?

Zlatorepec. Kar znam, to znam; učiti se ne morem več, ker sem prestar. Tudi me ta reč kaj malo skrbi, Zakaj? Zato, ker se mi časnik zdi, če ima srečo, podoben lepo namazanemu vozu, ki navdol teče po gladkih železnih šinah; vrednik pa zad čepí, ter nič ne brani, da ga nese voz, kamor hoče.

Ĵaz. Kaj pa, ko bi te zaprli?

Zlatorepec. Tega se tudi ne bojim. Zaprt časnikar ima vsaj stanovanje, dokler sedi. — —

Ko sva se z Zlatorepcem takisto pogovarjala, pridere v krčmo nekaj mestnih veseljakov. Séli so k drugej mizi in prav glasno so rajali; videlo se je, da to ni bila denes njihova prva pijača. Rečem svojemu nekdanjemu součencu: Sveče uže prižigljejo; treba da ustaneva.

Zlatorepec. Tega pa ne, tega!

Ĵaz. Zakaj ne?

Zlatorepec. To se lahko dopové ob kratkem. Prvič vidim pri le-unej mizi veselo družbo. Dragi moj, vesela družba velja več od zlata in srebra; to lahko verjameš meni, ki sem uže marsikaj poskusil in premislil na zemlji; drugič pa je tudi tista, da nikakor ne grem po noči v mesto.

Ĵaz. Ali se morda bojiš okraden biti?

Zlatorepec. *Vacuis coram latrone cantat viator.* Ta reč je prav za prav taka-le: Tvoje vedno izpraševanje obudi v meni marsikako drob-tinico dobre misli, ktere bi gotovo ne bilo, ko ne bi me ti vedno sukal in drezal. Jutri o belem

dnevu pridi po-me, da pojdeva proti sv. Florijanu, če je še tam, kjer je bil, kajti slišali smo, da se je v Ljubljani marsikaj premenilo. Tega mi vendar menda ne odrečeš, ker sva domača. Po poti mi bodeš pa razlagal, kaj se je zgodilo v mestu, kar ni bilo mene v Ljubljani; tega je uže prav dobrih pet let.

Žaz. Daj mi vsaj culo, da je ne bode treba jutri nositi po mestu.

Zlatorepec. Kogar je moje cule sram, tega je mene sram; culo pusti v kotu za mizo. Če mi pa vendar le meniš biti po sili prijazen, storiš mi lahko drugo ljubav, ki ti bode gotovo prizadevala dosti menj težave.

Foz. Zakaj ne, če se dá?

Zlatorepec. Kaj bi ti pravil, saj ti sam dobro veš, da se nobenega desetega brata cesar nikoli rad ne drži; torej menim, da ne bode napek, če pogledaš, koliko imaš pri sebi, da ti ne vzamejo po cesti drugi ljudjé, kateri ti niso ne v peto ne v šesto; midva pak sva stara pajdaša.

Zlatorepčevaj prošnji se ni bilo ustavljati, ker je bila tako sramožljivo osnovana. Ko je v culo spravil, kar se je bal, da ne bi jaz po cesti izgubil, prime kozarec, trči najprvo s krčmarico, debelo ženo, ki je bila prišla svečo otrinjat, potem pa še z menoj, rekoč: Prazna mošnja, boječ mož. Ti se mi pa lepo zahvali, da pojdeš lahko brezi skrbi domú; Bog te živi! Potem vzame iz cúle prazen mehur, pa ga obrne na robe, ter na

mizo iztrese nekoliko prahú, ktereга je potlej podrgnil v lulo. Moral sem obljubiti, da pridem po-nj drugo jutro, in poslovila sva se za tisto noč. Komaj stopim čez prag, uže se je skozi okence razlegala iz krčme na cesto glasna pesem hripavega grla: Za domovje! —

O blažena leta vesele mladosti, zlata doba učilniškega življenja, kam si pobegnila? Nikoli več se ne vrneš! Utonila si! Sreča vseh poznejših let ní vredna toliko, kolikor samo en dan tistih časov, ko vse težave, vse skrbí in prečute noči niso mogle učencu omračiti lica. Okrog živega mladenča pisani svet prijazno pleše, kakor s pomladi plešejo solnčni žarki nad zelenim poljem; prihodnjost se mu smeje iz rudečih oblakov, in veselo upanje mu napaja zdravo srce. S kacim plamenom gorí mladenču viharna ljubezen; s kacim žejním grlom on pije sladki tok šumečega življenja! Kako se mladi učenec po dovršenem delu veseli domá počitka! O zakaj pač je zlata zora naših dní tako zeló kratka! Pa vendar vsak veljaven mladeneč željno hrepení po truda polnej moškej dobi. Ko bi vedel, kaj ga v njej pričakuje, nikdar se je ne bi tako veselil; prosil bi, naj se ustavijo ure cvetnega življenja, kakor je bil Jozva nekđaj solnce ustavil na nebu, da bi morju ne pripovedovalo sramote zmaganih bratov; znal bi, da se veselo ozíra mož v leta za seboj, ki bi se vanja tako rad povrnil, in da se bojí bodočih dní, o kterih govori pismo: Niso

mi po godi. Prijatelji, ki sem z vami trpel in veselil se, prepeval in kozarce praznil, kje ste? Ljubili smo se bolj nego rojeni bratje, in zdaj? Le redko se kdo oglasi; le časi ktereга srečam samotnega na cesti bridkega življenja, vzdihujočega pod bremenom grenkih skrbi. Po vseh deželah široke zemlje ste razkropljeni, dragi bratje! Marsikdo naše nekdanje vesele tovaršije bi dal rad sam Bog vé kaj, da bi se zopet kje mogli sniti, kakor smo bili časi zbrani! Ali to je nemogoče. Mnogo jih uže počiva pod hladno odejo črne zemlje. Na njihov zgodnji grob naj kane solza prijaznega spomina! Koliko pak je popolnoma dovoljnih in srečnih izmed živočih, ki smo bili tako neskrbni, tako dobrovoljni, uka željni. tako vneti za vse, kar je lepega in dobrega? Oh, dosti jih nima celó svojega domú, še kruha ne, kakor ta Zlatorepec, ki je bil zmirom najbistrejša glava med nami, živ, kakor iskra, mehkega srca, kakor nežna deklica, lep, da se mu je vse čudilo; zdaj pak je tako pal, kakor izgubljeni sin v evangelji. Roga se vedno sam sebi, le da bi si nekoliko utešil nemirno srce; zvijačno modrost svojega uma kliče na pomoč. da bi se tolažil, ker je izgrešil pravi pot svojega življenja — toda gotovo zastonj, kakor se mu dobro vidi. Zalezla so ga leta, v katerih se več ne more človek lahko učiti, več lahko ne more postati, kar ni bil še dosihdob; v katerih za njim hodi le kesanje, pred njim pa strah namestu

nekdanjega zlatega upa. Zato se klati od dežele do dežele, od mesta do mesta, kakor pravi deseti brat, in z omotnim pitjem ziblje v pozabo spomin tistih let, v katerih se je zamudil prijeti kacega trdnega posla. Koliko bi on bil storil, da bi zadel na pravo stezo, koja mu je bila odločena! In zdaj? Če ni še izgubil pameti, gotovo je ne bode več dolgo imel. Koliko velikanov na duhu bi lahko rodila naša zemlja, ko bi mogel biti vsak to, za kar je najpripravnejši!

Nedovršeno.

Svinjar.

Andersen.

Bil je nekdam zeló reven kraljič. Imel je silo majhno deželico; pa tolika je bila vendar le, da bi se bil na-njo lahko oženil. Oženiti se je pa mislil, naj bo potem uže, kar hoče.

Ni bilo ravno lepó, da je koračil na ravnost k cesarjevi hčeri in rekel: «Ali me češ?» Pa vendar je šel, ker je njegovo ime slulo na široko po deželi. Sto in sto kraljevih deklic bi mu bilo odgovorilo: «Kaj bi te ne!»

Kako pa je djala cesarjeva?

No saj bomo kmalo vidili.

Na grobu kraljičevega očeta je rasel rožni grm. Tak je bil, da malo taci na svetu. Cvel je vsacih pet let, in imel je vselej eno samo rožo; ampak to je bila roža, to! Vonjala je, kakor vse dišave; in kdor je poduhal jo, naglo je pozabil žalosti in skrbi. Tudi je imel tiča slavca, ki je tako prepeval, kakor bi mu bile pesmi vsega sveta v grlu. Poslušalo ga je malo in veliko. Rožo in slavca je hotel dati cesaričini; zato ju dene v srebrno skrinjico, zapre in pošlje.

Cesar je velel posodo nesti pred sabo tje, kjer je bila njegova hči. Ravno je miši lovila, pa njene tovaršice z njo. Ko je vidila srebrno posodo, precej z dlanjo ob dlan udari in reče: «Da bi vsaj bila kakošna muca notri!» — Ali kaj se prikaže? Grm, pa roža na grmu.

«Vendar je kaj lepo narejena, da malo ta-cega!» pravijo vse ženske.

«Kaj bo samo lepo! Krasno je krasno; ljubko je,» pravi cesar.

Njegova hči jo potiplje, in skoraj bi se bila jokala.

«Pê, očka, saj ni narejena; to je zares roža!»

«Pê!» rekó vse gospodičine, «zarés je roža!»

Cesar velí: «Poglejmo, kaj bo še: potem se jezimo!»

Prišel je na dan slavec, ki je tako zapel, da si nihče ni upal spregovoriti žale besedice.

«Ljubko poje, krasno poje,» rekó vse gospodičine. Govorile so književno slovenščino, ker to cesarstvo je bilo na tistem otoci, kamor je bil uže nekđaj hud slovensk purist oženil se z nímim ali mutastim dekletom. Nemo tovaršico je vzel pa zató, ker ni hotel, da bi se njegovi prihodnji otroci od matere navadili slovenščino kaziti; on pa nikoli ni zinil besedice, ako ni bila prave domače korenike. Njegov zarod je rabil tedaj samo pravi, čisti književni jezik.

«Pa vendar ni zares tič!» velí cesaričina.

«O zarés je, zarés; kaj pa?» rekó tisti, ki so ga prinesli.

«Precej ga izpustite!» reče ona; pa tudi je ukazala, da kraljič ne sme priti na úgledi, da ne mara zanj.

Kraljiču so bile pa te besede lanski sneg, Pomaže si obraz na črno in rujavo; potegne klobuk na oči; potrka in pravi: «Cesar, dober dan Bog daj! Ali je v gradu kaj službe za-me?»

«Služba je!» odgovori cesar; «ali mnogo jih je, ki bi jo radi. Sam ne vem, kako bo! Pa vendar te ne bom pozabil, kedar bo čas. Pa — veš kaj? Treba mi je svinjarja. Dosti, dosti svinj imam.»

Kraljič je bil tedaj cesarjev svinjar. Dali so mu pri svinjaku tesno luknjico, da je prebival. Ves dan je sedel in delal. Ko pride mrak, uže je bil naredil piskric, ki je imel zgoraj po robu same kreguljce; vse kreguljce do kreguljca. Kedar je lonec bil pristavljen, pa so kreguljci žvenketali in peli tisto pesem:

«Stara baba rom pom pom,
Če te nisem, pa te bom!»

Pa še nekaj bomo povedali še, kar je bilo stokrat več vredno. Pisker namreč je imel tako lastnost in moč v sebi, da je bilo samo treba prst vanj potakniti, in precej se je vedilo za vsako ognjišče po vsem mestu, kaj se kje drugega kuha. To je bilo vse kaj družega, kakor pa roža in slavec!

Prišla je cesaričina in vse tovaršice njene. Ko začuje pesem, precej se vstavi jako vesela,

ker je tudi ona znala: «Stara baba rom pom pom». Ni se bila navadila družega, kakor to; ali še to je brenkala samo z enim prstom.

«Lejte si no,» reče, «saj to tudi znam! Ta svinjar je gotovo umen človek. Pojdi in vprašaj ga, koliko hoče imeti za orgljice.»

Ena izmed tovaršic je morala iti; pa obula je še popred leséne coklje.

«Koliko pa češ ti za lonec?» vpraša svinjarja.

«Desetkrat naj me poljubi cesaričina, pa bo,» reče on.

«Bog ne daj!» pravi gospodičina.

«Za menj pa ne dam,» odgovori uni.

«No, kaj pa je rekel?» vpraša cesarjeva hči.

«Ne povém,» odgovori dekle.

«Pa mi vsaj na uho povedi!»

«Poreden je!» pravi cesaričina, pa gre. — Ali komaj stori pet stopinj, uže se oglasijo kreguljci:

«Stara baba rom pom pom,
Če te nisem, pa te bom»!

«Ti,» pravi hči, «vprašaj ga, vprašaj, morda je zadovoljin, da ga moje tovaršice desetkrat poljubijo.»

«Kaj pa da!» veli svinjar; «cesaričina mora sama; ali pa ne bo dobila piskrica.»

«Kakó je vendar siten!» reče na to cesarjeva hči.

«Pa boste pred mano stale, da ne bo nihče vidil.»

Tovaršice stopijo pred-njo, razširijo krila. in cesarjeva hči desetkrat poljubi svinjarja, pa dobi lonec.

To je bilo veselje v gradu, to! Čez dan je pisker prepeval, zvečer je pa bil pristavljen. Tacega ognjišča, da bi se ne bilo vedilo, kaj se kuha na njem, ni imelo vse mesto, bodi si pri velicem županu *Jernejčetu*, ali pa za zidom pri *Jožku*, ki se mu pravi *Gromič*.

«Zdaj pa vemo, kdo bo jedel ocvrte žabe; zdaj vemo, kdo bo imel polže in pečeno svinjsko repáso. Kako je vendar to krasno!»

«Vele krasno!» pravi cesarjeve hčere spletičina, ki je dekletu zjutraj narejala prečo in čedila nohte z majhno ščetico, zvečer pa razpletala jo.

«Ali tiho bodite, veste! Zakaj to ni tako; jaz sem našega cesarja hči.»

«Kaj pa da; saj bomo,» odgovoré.

Svinjar, hočem reči, kraljič — pa saj niso vedili, kaj je; vse je menilo, de je res kak svinjar — ni nehal, da je zopet naredil kaj novega. Zdelal je klepetec, ki mu velé sraka, po nekaterih krajih pa tudi skržat. Veliki teden otroci ž njim tekajo okoli cerkve; pravijo, da Boga strašijo; saj veste, kako je to. Pa kedar se je ta sraka vrtila, brž je naredila vse poljke in poskočnice, kolikor jih je bilo na zemlji od stvarjenja do današnjega dneva. Za nameček je znala tudi tisto pesem, ki sem jo slišal pri sv. Gregorji:

«Prišla sta — a Krajnca dva,
Prinesla sta — a koša polna oba».

«To je pa še lepše,» pravi cesarjeva hči, ko mimo ide. «Vendar tacih godcev še nisem slišala, kar živim. Pojdi in vprašaj ga, koliko hoče za to reč. Poljubila ga pa več ne bom.»

«Pravi, da ga mora cesaričina stokrat poljubiti!» pripoveduje tovarišica, ki je bila šla vprašat.

«Menda mu gre ob pamet,» odgovori cesarjeva hči, ter ide. Ali komaj se primakne, pa uže obstoji, in reče: «Bistrim glavam je treba, da se pomaga. Jaz sem našega cesarja hči. Povedi mu, da od mene toliko dobi, kolikor zadnjič! Kar bo premalo, pa naj mu dadé moje gospodičine.»

«Oh, mé pa tako nerade,» pravijo gospodičine.

«Kaj bi to govoril prazne besede! Če ga jaz poljubim, zakaj bi ga pa vé ne? Premislite, jaz vam dajam hrano in plačilo.»

Ni bilo drugače; morala je zopet ena iti k njemu.

Svinjar je djál: «Stokrat me bo, pa druga ne, kakor samoedina cesarjeva; ali bova pa vsak ob svojem!»

Hči pravi: «Stopite pred me!»

Vse stopijo; ona pa začne plačavati svinjarja.

«Kaj pa je to pred svinjakom?» vpraša cesar, ki je gledal skoz okno. Oči pomencá, ter

dene očali, da so mu jezdile na nosu. — «Dekleta imajo dírendaj. Uže vidim, prej ne bo mirú, da grem sam pogledat.»

To reče, in potegne šolne čez peto. Ali ti šolni pa niso bili nič družega, kakor pokrevljani čevlji.

Da te turška matika, kako je hitro šel!

Ko je bil na borjači, jame iti po samih prstih.

Dekleta ga pa niso čutile, ker so štele, da bi kaj preveč ne dobil svinjar, ali pa cesaričina premalo ne dala. Vzdigne se na palce in reče: «Kaj pa uže spet?»

Ko vidi, kaj delajo, prime čevelj, ter ohladi ž njim, kogar more. Svinjar pa je bil naštel ravno šest in osemdeset.

Cesar velí: «Poberite se, da vas videl ne bom!» Zakaj prebito je bil hud.

Hčer in svinjarja zapodi iz dežele.

Revica je pod milim nebom stala pa jokala; svinjar se je kregal, in pa dež je šel.

«Oh sirota uboga, kako se mi godi!» vzdihuje cesaričina. «Ko bi bila vzela vsaj kraljiča, ki me je snubil!»

Svinjar pa ide za grm, obriše lica, potem se preobleče in stopi na ravnost pred ubogo cesaričino. Tako je bil lep, da se mu je priklonila.

«Veš kaj?» reče svinjar, «zdaj pa tudi več ne maram za-te. Kraljiča nisi hotla, rože in slavca tudi ne; svinjarja pa si, Bog vé, kolikrat poljubila za take reči, ki niso bile nič vredne. Nà, to ti bodi!»

Potem se vrne v svoje kraljestvo, pa vrata za sabo zapre cesarjevi hčeri ravno pred nosom. Reva je zunaj ostala in pela:

«Stara baba rom pom pom,
Če še nisem, kmalo bom!»

Te povesti ali pravljice — kakor kdo raje govori — nisem jaz naredil iz domače glave; ampak prestavil sem jo, da bi koristen zgled imele, vé preljube naše dekleta, akoravno morda niste še celó županovega, nikar uže cesarskega rodú. Glejte, kako se boste obnašale, da se vam ne bo smejal v Tržiči *Kurnik*. Saj menda veste, da porednež rad pesmi sklada od tistih, ki vlečejo ploh. Na svetu je uže taka, da malokdaj moža dobí, ali pa če ga dobí, da presneto dostikrat udarijo vrata vsako tisto, koja si je preveč izbirala, skrivaj pa kavkljala.

Francoz na kurjih jajcih.

Dr. Konstantin Wurzbach v knjizi: «die sprichwörter der Polen» pripoveduje:

Na poljskega kralja *Ivana Sobéskega* dvoru je bil mož, kateremu so pred obedom rékali vitez, a po obedu plemenitaš.

Neki gospod, zdaj prvič prišedši v kraljeve sobe, vprašal ga je, kdo bi on bil; a ta mu je odgovoril: «Kraljev brivec».

«Torej kralju brado briješ?»

«Ne.» odgovori, «za nos primem vsacega, kdor ga previsoko nosi, ter z milom mažem ne-kraljevo dvorno sodrgo.»

«Mislim, ka se šališ.» nevoljen odgovori tujec.

«Nej svobodno tako misliti.» reče porednež; «hotel sem Vas seznaniti z običaji našega dvora, jer tukaj sta samo dva, katera vse smeta: kralj i njegov blázen (norec). Samo kralju se je svobodno jeziti, a samo njega blaznu šale zbijati. A jer te pravice nikdo s seboj ne prinese, nego jo stoprav tukaj dobode, umejete, ka v pravico

seza kralju, kdor se jezi; a jaz svojo pravico, šale zbijati, vsak hipec rad odstopim vsacemu, kdor jo hoče.»

«Kako nejssem takoj zapazil, ka imam blazna pred seboj!» » tujec nevoljen reče svojemu tovarišu.

«Napaka je res, da je nej oprostiti.» pristavi šaljivec, «ino reči je, da jaz bolje znam svoje ljudi.»

Kralju je bila po godi njegovega blazna šaljivost. Imenoval ga je svojega ljubega *Vinisa*, a če je prešel dan, v katerem ga nej videl, tožilo se mu je po njem. *Vinnicki* je torej povsod in vedno spremljal kralja. Sobéski je bil še hetman, ko je šel v hočimsko bitvo, ter *Vinnicki* je bil tudi z njim, i tako je v mnozih vojnah z njim vojeval. A kraljica *Vinnickemu* nej bila prijazna, ker je njene Francoze vedno ščipal. To šaljivca nej ustavilo, hvaliti se vsemu svetu, kako mu je presvitla kraljica milostiva, kar je tudi kralj zvedel. Ko ga je tedaj Sobéski povprašal, kako more tako lagati, odgovori blazen: «Ne lažem, premilostivi kralj, kajti star sluga, star konj in star osel nikoli nej posebno v čisli. Nego ka mi je gospa kraljica res vrlo milostiva, kaže to, jer je Francozom od dne do dne prijaznejša, a jaz vendar pijem tisto pivo, katero oni varé. Denes me z dvora pošlji, milostivi gospod, i takoj jutri se ti zahvale vsi Francozi na to ljubav; če nej res, hočem, dokler bodem živel, ta župan* nositi kakor lažnjivec».

* Suknja.

«Ti ostaneš Vinis, a jaz te ne pošljem z dvora; samo gledi, da ti bode tudi kraljica prijazna.» »

Vinnicki obreče, kraljeve besede ne pozabiti i skoraj priti v kraljičino milost.

Temu so se vsi čudili, jer vedeli so, ka Vinnicki svoje besede ne pogazi. A tu je bilo najprvo treba, ne dražiti Francozov, katerih nej bilo malo pri dvoru; vendar se je tem utegnola izgubiti milost králjeva, kateri sam nej bil prijatelj Francozom ter je nerad videl, ka se jim je dajal povsod prvi prostor. Dvorjani so bili torej zelo sničavi, kako se Vinnicki reši zadrege; vendar si je vsak mislil, ka, če ne drugače, kako umélnostijo.

Od tega dne se Vinnicki zapre v zadnje stanice grada, ter se ne pokaže kralju. To se je godilo v Zločevem.

«Kde je Vinnicki?» povpraša Sobéski vsak dan.

Odgovarjali so mu: «Zbolel je».

Kralj mu takoj pošlje svojega kaplana i vrača; a Vinnicki nej dal nikomur k sebi priti. Minol je prvi, minol je drugi teden; kralja nej mogel nikdo razveseliti. Prišlo je tudi neprijetno vreme, i z dvora je izginola vsa radost. Kralj je bil od dne do dne zlovoljnejši, ni jesti se mu uže nej hotelo, ter naposled v čemernosti odreče kraljici prošnjo za prošnjo. Kraljica se je srdila. kralju se je tožilo, da uže sam nej vedel po čem, a Vinnickega še zdaj nej bilo izpregledati.

Kraljici uže nej bilo prebivati. Pokliče torej enega svojih dvorjanov ter mu nevoljna reče: «Znam, ka blazen Vinnicki nej bolan! Bodi si kakor koli, storite, da pride h kralju!»

Francoz, kateri je vedel, kakšna je kraljica, takoj umeje, ka se zdaj ne bode šaliti, nego če se mu ne posreči, kar mu je ukazano, treba potovati z dvora. Ide torej k blaznu. Dolgo je prosil i trkal na duri. Celo uro prosivšemu i grozivšemu odpre služabnik ter ga vêde v drugo stanico, kder je Vinnicki ves ogrnen zeló nizko sedel. Blazen je govoril mnogo jezikov; zato je bil Francozom na velik strah, jer je v samem njih jeziku pobijal njihovo razumnost.

«Kaj ti je, prijatelj?» vpraša Francoz.

«Po láhko, za Boga svetega, po láhko?» »zašepetá Vinnicki, ter kolikokrat poslaník začne zopet govoriti, reče mu: «Pst!»

Francoz je malo ne že hotel iztegniti meč.

Kader Vinnicki zapazi, ka je Francozova jeza uže vrhá dokipela, pregovori: ««Povedite mi, ste li krepek naravoslovec?»»

«Čemu to vprašate?» Francoz razkačen zavrne, «ali nejsem hodil v Parizu v akademijo?»

«Torej mi povedite,» »Vinnicki mirno daljuje, ««kako piščeta pridó na svet?»»

«Vsa podoba je, ka zopet misliš zbijati svoje stare šale,» odgovori Francoz — «no bodi si, jer to je tvoje delo,» dobrovoljnější pridene. «Torej piščeta? Rodé se, kakor vse na svetu.»

«Akademija pariška tedaj misli, ka se piščeta rodé? Hem, čudno, pri nas v Poljsi stare babe učé, ka trebé kokoš posaditi na jajca, iz katerih se potlej izvalé piščanci.»»

«Kam meri ta učeni prepír?» Francoz nevoljen vpraša.

«Na piščeta, katera ima naša milostiva gospa zeló rada, kar njenim dvorjanom utegne biti znano, kajti slišal sem pripovedovati, ka pariška akademija v svet pošilja več dobrih dvorjanov nego naravoslovcev. Veste li, gospod, ka je zdaj zima?»»

Francoz hoče malo ne od jeze počiti, vrže se v kresla (stol z ročama) ter umolkne. Vinnicki zamiži ino jame smršati.

«Gospod Vinnicki,» solzen zavpije Francoz, «ne mučite mi tako, jer moja sreča je na prevésici. Kralju se toži brez Vas, a kraljica mi je ukazala, ne poprej pred oči priti, dokler Vas ne privêdem h kralju.»

«Ste li to obrekli?»» vpraša blazen.

«Kdo me je vprašal? Ukazalo se mi je.» odgovori Francoz.

«Gospod,»» zavpije Vinnicki, «Vi ste slab dvorjan, a vendar bi Vam bilo vedeti, ka sem jaz izvrsten boritelj, i Vi ste mi baš prišli na mèt; kdo vé, ali Vas ne zadenem?»

«Kako to mislite?» vpraša Francoz.

«Še ves mesec mi je tukaj zaprtemu sedeti,»» reče Vinnicki. «a vi Francozi ne ostanete

dalje pri dvori, vse Vas odpošlje kraljica sama. — Vendar ne uplašite se, morebiti nejsem tako hud kakor grozen. Plemeniti gospod, roko mi podajte, kajti me resnično veseli, jer napósled vsi vidite, ka dvor, v katerem so Francozi, ne prebije brez blazna. Povedite mi, kaj bi radi?»

«Za Boga višnjega,» Francoz jame silno prositi, «za Boga višnjega te rotim, pridi zopet v dvor i razveséli nam kralja.»

««Ne more biti,»» Vinnicki naglo odgovori ter sam s seboj začne po tihem šteti na prste, i potem reče: ««Pred sedem do osem dnevi Vam ne morem ustreči»».

«Gorje!» zakriči Francoz.

««Gospod,»» povzame Vinnicki, ««mi imamo prigovor: Ena lastovica ne stori poletja. V Vas je ta prigovor uresničen; kajti kader smo mi šli v hočimski boj, mislili ste si Vi: Tudi brez mene bode bitva dognana; vendar ima vitez cene več od blazna. Ako je li brez Vas bila končana bitva, dvor takoj ne propade, če nejma blazna.»»

«Na koga to meri?» zavpije dvorjan ter prime zopet za meč,

««Po lahkem, lepo po lahkem! Na Vas ne meri,»» nasmehne se Vinnicki; ««ostani vsa jeza i meč v nožnici! Kako bi svet gledal, kadar bi zvedel, ka se je navarsk vitez boril z blaznom brez rokavic i šlema! Torej bodite hrabri ter ne izdírajte kopja, rajši pregovoríva prijazno be-

sedico. Tedaj znate, gospod, ka ima naša milostiva kraljica rada piščeta?»

«Znam.»

««Tudi li znate, ka milostiva kraljica blazna ne more videti?»»

«Znam tudi to; kaj sledí iz tega?»

««Tudi li znate, ka je zdaj zima v Poljši?»»

«Čutim.»

««Znate li dalje, ka ni sama kraljica ne more piščet imeti po zimi?»»

«Da! da! Nego dalje, dalje! Kaj sledí iz tega?»

««Iz tega sledí, reče blazen, ka pomočijo onega, kar kraljica ljubi, misli njeno prijazen dobiti on, katerega ona ne ljubi; s kratka, kokošmi hoče blazen . . .»»

«Ne umejem te,» zavpije Francoz, z nova se v kresla vrgši.

««Vendar svet govori, ka ste bistrroumen. Poslušajte me: Jer zdaj po vsej Poljši nobena kokoš neče na jajcih sedeti, zato sem jaz prevzel kokošje delo.»»

To izrekši Vinnicki privzdigne ogrinjalo ter Francozu pokaže gnjezdo jajec, na katerih je sedel. ««S tega, plemeniti vitez, morete razumeti, povzame, koliko čislam naše gospé prijazen, jer uže dva cela tedna žedím na jajcih. A mislite sí: ta piščeta potlej denem na kraljevo mizo i kraljica se začudi ter povpraša: ‚Od kod so po zimi piščeta?‘ Ugibali ino ugibali bodo, ter poslednjič se pokaže, ka je piščeta Vinnicki izvalil.

Kaka čast, kaka slava narediti stvar, katere do zdaj še nikdo nej mogel.»»

«Dréžgi (burke), kakoršnih ste vajeni, gospod Vinnicki!» Francoz maloveren dregne v besedo.

««Za Boga, nejsó dréžgi!»» vsklikne Vinnicki. ««čital sem to skrivnost v učenej knjizi. Sedeti mi je še sedem dni, kajti stoprav po jedenindvajsetem dnevi izlezó piščeta iz lupin.»

«Vendar samo za časek se pokaži kralju, podarím ti polno mošnjo zlata i obétam ti, kraljici o tebi govoriti.»

««Lepa hvala na zlatu,»» odgovori Vinnicki, ««jer moderci i blazni zlata ne potrebujemo; a če hočesh kraljici spregovoriti o meni blago besedo, tedaj plemeniti vitez, tedaj . . .»»

«Kaj bode tedaj?» Francoz naglo prestriže besede.

««Tedaj bi se morebiti utegnol pripraviti, da idem k kralju, nego samo tedaj . . .»»

«Kedaj?»

««Če Vi, gospod, sedete na moje mesto, prisegši mi, sedeti, dokler se povrnem; kajti drugače se uhladé jajca i vse moje delo bi bilo zastonj. Vendar Vas mi je opomniti, če sedete na jajca, da prazno sédite. Na lahko se opríte na obe roci, ter potlej sédajte, a na lahko, umejete, vrlo na lahko.»»

Francoz je dolgo zamišljen hodil sem ter tam. Delo je bilo smešno, a izguba kraljičine

prijazni še strašnejša. Napósled vsklikne: «Ná roko! Hitro pojdi; baš k obedu slišim zvoniti.»

Vinnickemu podá roko, odpaše meč, sleče nepotrebno obleko, na lahko sede na jajca ter se zavije v ogrinjalo.

Vinnicki svojemu slugi zašepetá nekaj besed na uho, preobleče se ter Francoza z loparjem nekolikokrat udari po hrbtu, i reče ozbiljnim glasom: «Kakor drugi kralj te bijem za viteza; kokošja jajca bodeš imel v grbu.»

Potem odide. —

«Malopridnež, kam si zopet se bil zaril?» pozdravi kralj Vinnickega.

Vinnicki se je opravičeval, kolikor je mogel, ter šalami razveseljeval kralja, kakor nikoli poprej.

Kralj je mnogo pil, mnogo jedel, mnogo se smijal i bil radosten. A Vinnicki se je uklanjal Francozom ter svojemu običaju vprek bil uljuden kraljici.

«Ta blazen je prijeten, kader hoče, a redko hoče,» blagovoli kraljica izustiti.

«Poobédnik osladi obedo,» Vinnicki tihoma pristavi.

Po jedi reče kralj: «Zdaj povedi, kdé si bil! Ka nisi bolóval, svedoče tvoje šale».

Vinnicki odgovori: «Sedel sem v zadnjih stanicah, kder mi je Vaša kraljeva milost odkazala stanovati».

«Ka si tamkaje tičal, nej skrivnost, a kaj si tamkaje samcat delal? Pokoril se nejsi, jer

našemu gospodu kaplanu durij nejsi hotel odpreti!»

«Kaj sem delal?» reče Vinnicki, «to se ne pové v dvéh, treh besedah ter ako i povem, ne bi se mi verjelo. Toliko opominjam, ka imam v sobi stvari, katerih še nikoli nej bilo, ter jih še nikdo nikoli nej videl.»»

«Kakove stvari?» sničavi vprašajo vsi.

«Ne veruje, kdor jih nej sam videl.»»

«Kje je kapa?» reče Sobéski, «Vinnicki obéta poobédnik nam.»

«Res je.»» odgovori Vinnicki, «zeló čudne, čudne, v tem kraljestvu še nevidene stvari.»»

Tudi kraljica, katera je danes hotela kralju biti vsa prijazna, pokliče dvorkinje ter vse svoje francozke dvorjane, a kralj vse poljske pane (gospode), kar jih je bilo pri dvoru. Družba ide preko dolzega dvorišča v zadnje staníce. Vinnicki naroči hoditi, kar se najtiheje more. Služabnik na lahko odpre vrata i prišli so v prvo stanico. Pred durimi druge stanice je bilo zagrinjalo z listom, na katerem se je velikimi pismeni čitalo: *Nevidene imenitnosti*.

«Kake imenitnosti?» vpraša kralj, uže nekoliko nepočakálen.

«Kralj pri svojem blaznu v gostéh,»» reče Vinnicki ter zavésó naglo odgrinovši, pridene: «*I Francoz na jajcih.*»»

Gladko ostrižen, brez lasníce (paroke), strahom i sramotoj uničen sedí Francoz na jajcih.

Naglo vstane ter odejoj ogrnen hoče pobegniti, — a kam? Okno je imelo križe, v durih je stal kraljev dvor. Začne se grozen smeh; kajti kader je Francoz vstal, videli so vsi pod njim gnjezdo kurjih jajec.

«Hudobni blazen!» vsklikne kraljica, kakor bi se hotela jeziti, a nej se mogla, nego smijala se je ter iztekla ven i dvorkinje za njo.

Kralj, pani ter gostje se nejsa nikoli mogli nasmijati, nikoli nagledati.

Francoz je bil za pečjó skrit.

««He!»» zavpije Vinnicki, ««ali mi nejste dali roke? Izza peči, gospod vitez, da se jajca ne uhladé!»»

Kralj se je še smijal, a Francozi so izginoli. Vinnicki je vse povedal od konca do kraja ter povest začélil temi besedami: ««Ka nej trudno Tatarja nagnati v boj, veste vsi gospodarje, a ka se Francoz dá v gnjezdo na jajca posaditi, to ste danes prvič videli svojima očima»».

Ta dan je bilo še mnogo smeha o Francozu, pani so na vse kraje po deželi razglasili to sme-hoto, a osramočeni Francoz je še pred mrakom šel s kraljevega dvora i mnogo rojakov ž njim. Kraljica se je delala jezno, a se jej nikakor nej moglo. Kralj je Vinnickemu poklonil drag prstan; tudi pani so mu prilagali darove.

Tajnosti iz policijskega življenja.

Pisalo se je 1800. in še nekoliko let po Kristovem rojstvu, ko v nékem pokrajinskem glavnem mestu nastopi službo policijsk komisar. kateri je potlej tukaj dolgo vladal sebi in držávi na korist, kajti bil je umen mož, da malo taci, celó med policijskimi komisarji malo. Cesarski namestniki so prihajali in zopet odhajali; naš komisar je pa stal zmerom na svojem trdnem mestu, in njegova moč je rasla, kakor senca proti mraku, tako da je na zadnje bil skoraj vsegamogočen.

Komisar je začel premišljevatí svojo oblast, in rekel je sam sebi: «Moje potrebe so tolike, da mi sam zaslužek nikakor ni dovolj. Kaj mi je storiti? Moč res imam, ali kaj li pomaga temu, kdor je ne rabi? Moč je istina, ktera nese velike obresti samo tistemu, kdor jo zna prav obračati, in meni mora dajati obresti!»

Od tega dne je dolgove delal na vse strani, in ker se ga je vse balo, nihče mu ni odrekel posojila, in kedar se mu je posodilo, nihče ga

ni smel térjati, ker sicer mu je lahko škodoval, kolikor mu je hotel; kajti vse mesto je vedelo, da je komisarjevo oko prijazno tistim, kateri mu posojujejo, a srdito in grozeče tistim, ki ga térjajo. Komisarjeva moč je še vedno rastla a ž njo tudi komisarjevi dolgovi. Ker brez sovražnikov ni človeka na zemlji, tudi komisar ni bil brez sovražnikov, izmed katerih so bili bogatejši tako nesramni, da so celó poskušali vse njegove dolge pokupiti in ga potem za vse vkup ob enem prijeti; ali to je tem hudobnežem izpodletelo, kajti upniki se niso predrznoli dolgov nikomur prodati. Komisarjeva zvezda je bila vedno svetlejša, njegovo srce vedno pogumnejše.

Ko je bila tudi mestna policija v vladnih, torej v njegovih trdnih rokah, komisar, kedar je hotel zopet kaj na posodo vzeti, ni hodil s cerkvijo okolo križa, ampak brez dolgega pomisleka je temu, na kogar je namerjaval, poslal uraden poziv, naj pride na policijo. Ubogi povabljeni siromak se je tresel, kakor bi imel mrzlico, ko je z nevarnim pozivom v obupni roci lezel v tisto pisarnico, ktere se vsak pošten človek ogiblje, kolikor more; mislil si je, Bog védi, kaj ga tam čaka! Ali kaj je bilo? Komisar se mu ironično namuzne in reče: «Ali ste se hudo ustrašili? Kaj mislite, zakaj sem Vas poklical? Vem, da ne uganete, če si še tako glavo belite! Pa nič se preveč ne bojte, ker ni nič tako hudega, da bi ne moglo biti še huje. Potrebujem

namreč toliko in toliko goldinarjev za toliko in toliko časa, in vem, da mi jih lahko posodite.»

Kaj je povabljenec hotel? Ali ni moral komisarju ustreči, ako za druga ne, vsaj že za to, da ga ni zadela še hujša nesreča.

Drugoč je naš junak svojo reč zopet drugače zasuknol, kajti bil je premeten in prevrhljiv, kakor mora biti vsak policijski komisar, in zvit, kakor ovnov rog. Časi je namreč bogatemu človeku obsodil zaradi tega ali onega ženo v zapor, in če je kazalo, da ta sodba ne bode mogla obveljati, pa je potem o ugodni priliki njenemu možu prijazno rekel: «Vse smo čedno poravnali, da Vaša ženica ne pojde v ječo». Brž potem pa je pristavil: «Ali bi mi Vi ne ustregli, da mi posodite toliko in toliko za toliko in toliko mesecev?»

Komisar ni rekel, da mi posodite, ker žena ne bode zaprta, pa vendar je od hvaležnega moža dobil, kar je iskal, akoravno je ta dobro vedel, da iz mesecev bodo leta, in še ne bo vrnenih denarjev.

V komisarjevem raznovrstnem poslovanji se je tudi celó primerilo — kaj bi se ne? — da je tudi on časi imel komu izplačati kaj tacega, kar se plačuje iz posebnega, nalašč za to odločenega pavšala, in terjalcu je velel prinesiti račun, denarjev pa vendar ni dal niti precej niti pozneje, izgovarjaje se s tem in z onim izgovorom. Ako je terjalec potem čez kacega pol leta vložil prošnjo, da bi se vendar že plačalo, ni bilo nemogoče, da je ta vloga prišla zopet samo v

komisarjeve roke in potem Bog vé kam iz njih, denarja pa vendar še ni bilo. Ako je terjalec na vse zadnje ustno stopil pred druge uradne osebe, ki so mislile, da je vsa njegova reč uže zdavnaj v redu, potem se mu je res odkazalo plačilo, pa ne iz pavšala, ampak iz druge blagajnice, kateri se pravi «Sicherheitsfond».

Pogumni komisar je bil v svoji reči tako gotov in brez skrbi, da je časi celo uro hodá zunaj mesta, v katerem je prebival, izbral si kako žrtvo; in kaj pravite, kaj je storil? Pisal je ubogemu izvoljencu, naj mu posodi toliko in toliko, a v pismu je precej priložil dolžno pismo in vse vkup po policijskem služabniku poslal tistemu, komur je bilo namenjeno. Prigodilo se je celó, da je časi ktereга tacega odbral, ki poprej ženialnega komisarja še nikoli ni videl, ne slišal imenovati.

Mnogo teh in enakih reči je ves svet vedel, pa vendar je ves svet molčal, in leta so komisarju bečele rojile, hruške cvetéle in pšenica zorela.

Najbolj po godu pa mu je bilo Bachovo ministerstvo, pod katerim mu je bil greben jako zrastel. Gorje mu je takrat bilo, komur on ni bil prijatelj! V tej dobi se je enkrat primerilo, da se s kmetov na vozu v mesto pripelje veljaven mož, ki je bil že 1848. sloveč in je zdaj državni poslanec. Ker je takrat moral v mesto gredoč na mitnici popotni list pokazati vsak, kdor je pet streljajev daleč od mesta prebival, tedaj je policijski sluga popotni list zahteval tudi

od tega gospoda, kateri je rekel, da ga ima, samo ne pri rokah nego v kovčegu (kofru), naj torej pride pónj v to in to gostilnico, kjer naj vpraša za tega in tega gospoda.

Sluga je bil s tem zadovoljen in res pride ter obljubi list tudi s policije zopet nazaj prinesiti, kar se pa ni zgodilo, kajti gospod je moral iti sam pred komisarja, kateri je nanj srdito zarežal: «Lista Vam ne podpišem, kajti protivili ste se policijski oblasti, ker ga niste hoteli precej pokazati, ko se je od Vas zahteval. Vi ste znani že od 1848. leta; bili ste tudi med tistimi, ki so podirali Avstrijo!»

Gospod si je moral iti potem, akoravno je bilo vse prazno, kar mu je komisar očital, pravice iskat k mestnemu glavarju, kamor je pa tudi komisar ž njim šel. Gospod je tam povedal, kaj se je godilo, komisar se pa vendar ni dal v kozji rok vgnati, ampak pogumno reče: «Jaz ne vem, ali je *dr. F.* izgubil pamet ali je pijan? Vsega tega, kar on pripoveduje, ni besedice res!»

Pregovor pravi, da se najde vsaki sekiri toporišče, in tudi komisar ni do smrti užival svoje sreče, kajti njegove reči so se bile tako nakopičile, da so bile prišle ministrom do ušes. Kaj se mu je potem zgodilo? Ali so ga vrgli v preiskavo? Kaj še! Prestavili so ga, pa je bilo vse pri kraju!

Zasluženi novec.

Srbska narodna pripovedka.

Bil je siromak človek. Pribije se k nekacemu bogatinu služiti brez pogodbe. Tako je služil leto dnij. A kadar se navrší leto, ide k gospodarju in zaišče, da mu plača, kar misli, da je zaslužil.

Gospodar vzame novec in reče: «Ná, to ti je služba!»

Sluga prime ta novec in zahvali gospodarju ter odide na potok, kjer je voda bila mnogo brza. Kadar pride na potok, reče sam sebi: «Mili Bog! Kaj je to, da sem zaslužil samo jeden novčič za vse leto dnij? A Bog zna, ali sem še to v resnici zaslužil. Zdaj hočem ogledati: Vržem ta novčič v vodo, ter ako ne potone, ondaj sem ga zaslužil; ako li potone, nijsem ga zaslužil.»

Tedaj se prekriža, govoreč: «Mili Bog, ako sem zaslužil ta novec, naj plava vrhu vode; ako li nijsem, naj potone na dno!»

To rekši vrže novec v potok, a novčič mahoma potone na dno. Tedaj se on zgane, ter

vzame novec iz vode in ga odnese gospodarju nazaj, govoreč: «Gospodar, ná novec; jaz ga še nijsem zaslužil, nego služil te bodem še leto dnij.»

In tako stane na novo služiti. Kadar se zopet navrší leto dnij, on ide k gospodarju in zaišče, da mu plača, kar misli, da je zaslužil.

Gospodar zopet vzame novec in mu reče: «Ná, to ti je služba!»

On prime novec in zahvali gospodarju ter zopet odide na ón potok, prekriža se in vrže novec v potok, govoreč: «Mili Bog, ako sem ga prav zaslužil, naj plava vrhu vode; ako li nijsem, naj potone na dno!»

Kakor ga vrže v vodo, novčič mahoma pade na dno, a on se zgane ter pobere in zopet odnese gospodarju, govoreč: «Ná, gospodar, novec nazaj; še ga nijsem zaslužil, nego služil te bodem še leto dnij.»

Tako zopet počne služiti, in kadar izide tudi tretje leto, on odide k gospodarju in zaišče, da mu plača, kar misli, da je zaslužil.

Gospodar mu zopet dá novec, a on ga vzame ter zahvali in odide zopet na potok, da vidi, ali ga je zdaj zaslužil. Kadar pride na potok, prekriža se in vrže novec v vodo, govoreč: «Mili Bog, ako sem zaslužil ta novec, naj plava vrhu vode; ako li nijsem, naj potone na dno!»

Kadar novčič pade v vodo, počne plavati vrhu vode. Tedaj on vesel prime iz vode novec,

dene ga v žep, odide v gozd in naredí kočico ter ondukaj stane živeti.

Posled necega časa čuje on, da se stari njegov gospodar odpravlja na korablji (barki) preko morja daleč v drugo cesarstvo, ter odide sè svojim novčičem k njemu in stane ga prositi, da bi mu kupil kaj v družem cesarstvu za njegov novčič. Gospodar mu obeta, vzame njegov novec ter odpotuje. Potujoč tako najde kraj morja otroke, kateri so bili prinesli mačka, da ga ubijó in v morje vržejo. Kadar on to vidi, prihití k njim ter jih vpraša: «Kaj je to, otroci?»

A oni mu odgovoré: «Kvaro dela, in zato ga hočemo ubiti.»

Tedaj on vzame novec svojega nekdanjega sluge ter jim ga ponudi, da mu dadé mačka. Otroci tega jedva (komaj) čakajo, ter vzamó novec, a trgovcu dadé mačka. On odnese mačka na korabelj ter gre dalje potovat; a tako potujočemu duhne krepek veter in odnese korabelj. Bog zna kam, da tri mesece nij mogel priti na svoj pravi pot. Kadar veter utihne, korabeljski gospodar nij vedel, kje je, in pošedši malo dalje, pride pod nekako mesto.

Kadar se začuje po mestu, da je prišel korabelj iz neznane zemlje, pritisne jih mnogo korablja gledat, ter jeden od njih, kateri je bil vrlo bogat, povabi korabeljskega gospodarja na večerjo. Kadar je tam, ali korabeljski gospodar ima res čuda videti: miši in podgane tékajo na

vse strani ter sluge s palicami stojé in branijo. da ne pridejo na mizo. Tedaj on reče domačinu: «O za Boga, brate, kaj je to?»

A domačin mu odgovori: «Tako je, brate, vedno pri nas, da ne moremo od tega zverinja na míru ni kositi ni južinati. Še kadar spimo, vsak imamo svojo krsto (trugo), ter se v krsto zapremo, da nam ne bi ušes poizodgrizlo.»

Tedaj se korabeljski gospodar domisli svojega za novec kupljenega mačka in reče domačinu: «Jaz imam v korablji žival, katera bi to vse zatrla v dveh, treh dnevih».

Domačin k temu odgovori: «Brate, ako imaš tako žival, daj jo sem, jaz ti napolnim korabelj samega srebra in zlata, samo če je res, kar govoriš».

Po večerji odide korabeljski gospodar in prinese svojega mačka, a reče domačinu, naj léžejo brez krste; ali oni zopet nikakor ne smejo, samo on se tako spravi spat. Ondaj on spusti mačka, a maček, kadar opazi toliko mišij in podgan, počne je loviti in daviti ter vse na gomilo znašati; tudi miši in podgane, spoznavši, kdo je tukaj, začnó bežati, kamor katera. Kadar v jutru dan osvítné ter ljudjé povstanejo, ali sredi sobe velika gomila mišij in podgan, a po sobi je malo katera še tekala, nego gledale so iz mišin. Posled trijeh dni uže nij bilo nobene videti. Ondaj domačin za mačka napolni potniku korabelj srebra in zlata. Potem naš potnik odide s korabljem domóv.

Kadar pride na svoj dom, pristopi njegov stari sluga vprašat, kaj mu je prinesel za ón novčič. Gospodar mu iznese mramor kamen, lepo otesan na štiri ogle, ter mu ga dá: «Ná, to sem ti kupil za tvoj novčič.»

Sluga se temu vrlo obraduje, vzame kamen in odnese v svojo kočico ter načini mizo od njega.

Jutro dan odide sluga v drva ter kadar se vrne domóv, a to se je ta kamen prestóril v zlato, in sijal, kakor solnce; vsa se je kočá od njega svetíla.

Kadar on to vidi, uplaši se in teče k svojemu staremu gospodarju ter pové mu: «Gospodar, kaj si to ti meni dal? To nij moje, pojdi gledat!»

Gospodar pride, in kadar vidi, kakšno čudo je Bog storil, ondaj mu reče: «Nij koristi, moj sinko! Komur Bog pomaga, temu tudi vsi svetniki; pojdi semkaj, evo tvojega blaga.»

In mu vrne vse, kar koli je prinesel na korablji, ter dá mu hčer svojo, da se ž njo oženi.

Kdor umé, njemu dvě.

Srbska narodna pripovedka šaljiva.

Bil je strijc in sinovec. Reče sinovec strijcu: «Hajdi, strijc, da ideva po svetu».

Strijc pristane ter odideta. Idóč potem doídeta človeka, vodéčega dvoje ovác na ozlíci*. Tedaj reče sinovec strijcu: «Hajdi, da ukradeva to dvoje ovác».

A strijc mu odgovorí: «Kako hočeva ukrasti, kadar ji vodi na ozlíci?»

A on mu reče: «Lehko ukradeva; naj ukradem jaz.»

Ondaj odide pobrzo naprej ter izuje jeden črévelj in ga vrže na pot, kodar pojde ón z ovicama, ter se skrije kraj pota.

Kadar pride ón, ki je gnal dvoje ovác, vzdigne črévelj, a zopet ga odvrže, govoreč: «Kaj mi hoče samo jeden?»

Slišavši to sinovec poteče zopet naprej in še drugi črévelj izuje ter vrže na pot in se zopet skrije.

* Ozlíca je štrik (Strick).

Kadar ón z ov cama zopet vidi še drugi črévelj, ondáj mu je žal, ka prvega nij vzal, ter priveže svojih dvoje ovác kraj pota za drevo in se povrne po črévelj, da bi oba sestavil. V tem se priplazi sinovec, odréši obe ovci in odvêde strijcu. Posled tega ideta dalje strijc in sinovec po svetu.

Idóč tako vidita človeka orjočega njivo z dvema voloma. Tedaj reče sinovec strijcu: «Hajdi, da mu ukradeva jednega vola od oral!»

A strijc mu odgovorí: «Kako hočeva ukrasti vola izpred človeka?»

A ón reče: «Lehko ukradeva. Nu, pojdi na ón kamen, sédi in víči neprestano: 'Čudim se,' ter kadar pride k tebi vprašat, čemu se čudiš, a ti mu reci, da se čudiš njemu, ka orje na jednom volu».

Strijc posluša sinovca, odide in séde na kamen, ter stane kričati: «Čudim se! Čudim se!»

Kadar se je uže zdelo zadosti ónemu človeku, ki je oral, poslušajoč ga, ustavi voli, odide in vpraša: «Čemu se čudiš, bes te opáli!»

A on mu s kamena odgovorí: «Čudim se tebi, ka orješ z jednim volom».

A orač mu odgovorí: «Ne orjem z jednim, nego z dvema».

Tedaj se brže bolje povrne k oralu, da vidi, ali sta mu oba vola. Kadar tam, a sinovec se je uže bil priplazil in ukral vola od oral. Tako strijc in sinovec odženeta vola in dvoje ovác.

Idóč od tod prideta do pečine. Ondo staneta in zakoljeta ovco, odereta jo na méh in izpečeta. A kadar je bila pečena, strijc reče sinovcu: «Pojdiva jest».

A sinovec mu odgovorí: «Pojdeva, strijc, kadar se malo ohladi; nego najprvo hajdi, da se strašiva, ter kateri koga preplaši, ta da prvi začne jesti».

Strijc pristane na to, izide pred pečino ter jame, strašiti: «Bav, bav, bav!»

A sinovec mu odgovorí iz pečine: «Ne bojim ti se jaz bavkanja; ti si, strijc!»

Tedaj pride strijc v pečino, a sinovec izide ven ter vzame kožo zaklane ovce in jo napihne ter udri po njej s palico in víči: «Joj za Boga, nijsem jaz! — Strijc je». Strijc v pečini, kadar to začuje, prepade se, misleč, da je prišel mož, kateremu sta dvojce ovác ukrala, ter na drugo stran zbeží domov brez nič, in tako sinovcu ostane vse.

Kdor umé, njemu dvé.

Pravda in krivda.*

Srbska narodna pripovedka.

Nekakov kralj je imel dva sina; ta je bil lókav (zvijáčen) ter nepravden, a drugi dober in pravden.

Ko oče umre njima, reče nepravdni pravdnemu: «Pojdi od mene, dalje ne bodeva vkupe živela; ná tri sto zlatníkov in konja, to ti je dél vsega, kar nama je od očeta ostalo, več nemava nič».

On vzame tri sto zlatníkov in konja ter odide, govorèč: «Hvala Bogu! Koliko mi je pripadlo od vsega kraljestva!»

Posled nekoliko časa srečeta se ta dva brata na potu, jezdèč oba na konjih. Pravdni reče nepravdnemu: «Pomozi ti Bog, brate!»

A ón mu odgovorí: «Gorjé naj ti Bog dá! Kaj zmirom Boga spomínjaš? Zdaj je boljša krivda nego li pravda».

Tedaj mu reče dobri: «Hajdi da stáviva, da nij boljša krivda od pravde».

* Pravica in krivica.

In tako sta ondúkaj stavila vsak po sto rumenih zlatníkov in rekla, kogar najpoprej srečata, da jima on o tem sodi.

Idóč malo dalje srečata zlódeja, ki se je bil prestóril v črnca (meniha), ter ga poprosita, da jima pové, ali je boljša pravda ali krivda.

Zlódej reče: «Krivda», in tako dobri izgubi sto zlatníkov.

Ali zopet stavita vsak še po sto zlatníkov, in tudi tretjič, ter po sodbi peklénskega zlódeja, kateri se je različno prestvarjal in préd-nja hodil, izgubi dobri vseh tri sto zlatníkov ter potem še tudi konja.

Ondaj reče: «Hvala Bogú, uže nemam zlatníkov, ali imam svoje oči, zastavím še jedenkrat očí».

Tako sta zastavila svoje očí, da je boljša pravda nego li krivda.

Tedaj njegov brat, ne iskajóč druge sodbe, potegne nož ter mu stakne obe očí, in reče mu: «Zdaj ti naj pomore pravda, kadar si brez očí».

On žalosten zahvali Boga in reče: «Jaz nemam očí za božjo pravdo, nego te prosim, brate moj, da mi daš vode v kakovo posodo, da zmočim usta in umijem rane, ter da me odvêdeš in ostaviš pod jelo nad izvorom».

Brat ga posluša in dá mu v posodi vode, ter odvêde ga in ostavi pod jelo nad vrelom*.

* Izvòr, vrélo je to, kar studenec, vir.

Ondu on žalosten stojèč začuje v neko dobo noči, da so prišle Vile* na izvòr, in kopajòč se začne jedna drugim govoriti: «Znate li, družice, da je ogobéla kraljeva deklica? Kralj je sklical vse lekárje, ali je nikdo ne more izléciti. A da on vé ter da zdaj vzame te vode, kjer se mé kópljemo. in da jo z njo okóplje, v dan in noč bi ozdravéla, a tako tudi, če je kdo gluh, slep, hrom, izcélil bi se od te vode».

V tem so zapeli kuri in Vile so odšle.

Ondaj se siromak izpod jele splazi po nogah in rokah do vode ter najpoprej umíje oči in mahoma pregleda; potem zajme v posodo vode ter odide hitro k ónemu kralju, ki mu je bila hči góbava. in reče: «Prišel sem léčit kraljeve hčeri, ako mí dadé; v dan in noč bode zdrava».

Kadar kralj razuméje, pustí ga v sobo k deklici, a on ukaže, da jo okopljó s to vodo. Kadar mine dan in noč, deklica ostane čista in zdrava od gobe. Kralj se zeló obraduje ter dá mu pol kraljestva in hčer za ženo; tako je on bil kraljev zet in prvi do kralja.

To se mahoma razglasi po vsem kraljestvu ter pride na uho tudi bratu njegovemu, kateri je govoril, da je boljša krivda nego pravda. On pomisli, da je ta našel pod jelo srečo in odide

* Vila je belo oblečena, lepa, mlada gozdna žena, kakor na pol boginja. Takih bítij v resnici nikjer nij; a srbski narod misli, da so, ter da pomagajo dobrim ljudém, a hudo-délnike da kaznujejo.

je tudi sam iskat. Najpoprej vzame v posodo vode ter odide pod jelo, in tam si oči stakne.

Kadar je bilo v neko dobo noči, prišle so se Vile kopat. Začele so govoriti, kako se je izléčila kraljeva hči. «Morebiti,» rekó, «nas je kdo poslušal, kadar smo govorile, da bi od te vode ozdravéla. Utegne nas tudi zdaj kdo poslušati; pojdimo gledat!»

Kadar odidó ter prídejo pod jelo, najdejo ónega, ki je bil prišel iskat sreče in govoril, da je boljša krivda od pravde, ter ga zgrabijo za četrty in raztrgajo. Tako mu je nesrečniku pomagla krivda.

Dva malopridneža.

Živela sta pred nekaj leti v teržci na Dolenjskem dva páglavca, ki sta bila vsem ljudem na poti. Starejši se je zval *Jurij Pretepáč*, a mlajši *Míkljevec Ruváč*. Ta dva sta se zaletávala v vsacega človeka ter nijsta nikomur mirovala. Roditelja sta ju pošiljala v učilnico, upáje, da se tam poboljšata. Često ju je učitelj opominjeval ter si mnogo prizadeval, da bi ju popravil ter zopet na pravi pot kreníl, a zastonj je bilo vse; ostala sta páglavca hudobna in vsem ljudem v zapreko, kakor sta bila poprej, predno sta hodila v učilnico. Pravi pekél je učitelj imel ž njima, dokler nij mladopridnežev pognal za vselej iz učilnice. Mej soboj sta si bila velika prijatelja, kar vendar nij branilo, da bi se ne bila čisto spoprijela in do kervavega ruvala.

Míkljevec Ruváč obišče popóldne tovariša Jurija Pretepáča, da bi se na dvorišči malo poigrala. A prijaznost ni trajala dolgo. K malu se spopadeta ter jameta se ruvati in tergati, da je bilo joj!

Nesreča ju nanese blizu hudega psa, ki je bil priklenen dvorišču k vratom. Ta ju s početka mirno gleda, a videč, da se baš čversto bijeta, skoči ves serdit na Mikljeveca Ruváča, zgrabi ga z ostrimi zobmi tako nesrečno za trebuh, da mu vseka veliko rano. Mikljevcec je dolgo zeló ranjen ležal na postelji in umerl bi bil, da mu nij pomogel umeteljen zdravnik.

Otroci, bodite miroljubívi in prijaznjívi vsacemu, posebno mej soboj, ter vsi ljudje vas bodo ljubili.

Kako je Libercún derváril.

Pripovédka.

V Kerkonoških gorah je nekdam bival duh, katerega so se bali hudobneži, a dobri ljudje so ga ljubili. Imenoval se je *Libercún**.

Zgodi se, da si nékov meščan iz Hrušice dá privêsti iz gozda derv v kurjavo. Ubožni kmetiči, ki so mu je spravili domóv, zahtevali so, kar je pravica, za storjeno délo. A terdoserčni skopuh je gerdo ozmerja ter skopóma poplati. Vozniki niso mogli upati, da bi pri sodniku našli več pravice; otidó zatorej s potertim srcem in serditi nazaj domóv.

A meščanu, ki je hotel derva dati razcepiti, ponudi se v to službo néki ves tuj mož. V pla-

* Češki se ta izmišljeni gorski mož imenuje: Ribecal, Ribencal, Ribercol, Ibercol, Libercún, kateri priimek je po Jungmannu prišel od viteza: Rubens Dahl ali Dahlen, kar se je pokvarilo v priimek: Rübezahl, in Slovenec je tudi ta uže tako pokvarjeni priimek preložil in rekel: Repoštev.

čilo nij htel družega nego perišče tresák. Naglo sta se dogovorila mož in Hruševce, ki je bil jako vesel, da bode tako v dober kup imel kurjave na vso zimo.

Zmenila sta se bila, da se délo prične tekar jutro dan za rana, in tako je tudi bilo. Uže predno se je danilo, bil je tujec na mestu. Izderl si je iz kolka levo nogo ter ž njo tako silno udrihal po kladah, da so polena in treske daleč okrog letele.

Hruševskega meščana je prebudil ta silni ropot čudnega dervarja. Naglo se obleče ter pohiti gledat, kako se délo verši. Videč moža ob jednej nogi stoječega ter z drugo mlatečega po panjéh, ustraši se zelo. «Stoj!» zavpije, «in berzo otidi, od kodar si prišel!»

Tujec mu mirno odgovori: «Od serca rad, samo poprej mi je to delo okončati in plačilo dobiti». Delal je zopet čversto in hitro, ne meněč se za preklinjanje meščanovo.

Razklal je zadnje poléno. Dervar utakne nogo v kolk, ter potegne iz torbe veliko vrečo, kamor spravi vsa polena do zadnje ivéri. Zadéne to vse na ramo, ter hajdi z dvorišča.

Vès osupel gleda za njim Hruševski meščan ter kliče na vse gerlo: «O moja derva! Moja derva!»

Derv je v vreči bilo nad štiri sežnje.

A dervar se še jeden krat oberne, ter mu zaničljivo nazove dobro jutro in potem otide svojim potem.

Ubogi kmetiči so prihodnje jutro našli céle kupe drobno razcepljenih polén pred svojimi hižami. Ker nihče nij povprašal po tem obilem lesovji, osvojili so si ga v zaméno, katero jim je dobri gorski duh dal zató, ker jih je terdi meščan iz Hruševce tako zeló derl.

Kováč skopúh.

Bogat kováč je stanoval v necem mestu poleg morja. Bil je zelo skop in hudoben. Zbranih je imel premnogo novcev, s katerimi je napolnil star panj ter ga pred vsemi ljudmi postavil k ognjišču, da bi nikdo ne sumnel, kaj je v njem skrito. Nekedaj, ko so terdno spali, morje vzraste in zalije hižo tako zelo, da je panj vsplával. Kadar se je morje uléknilo, odneslo je tudi panj, ki je plaval mnogo milj daleč, dokler je prišel k necemu mestu, kder je živel mož, ki je bil zelo gostoljubív in daréžljiv ubožcem in tujcem. Ta človek, zjutraj za rana vstavši, vidi plavajoči panj ter ga potegne k sebi na súho, misleč, da je sama klada, katero je kdo vergel ali ostavil.

Pripétilo se je potem, da je k njemu prišlo mnogo tujcev, in bil je zunaj velik mraz. Gostoljubívi domačín vzame sekiro, da bi panj razklal, in ko udari trikrat ali štirikrat, začuti zvenčanje. Panj razcepi ter novce najde in veselo spravi, da bi je povernil, ako se jim gospodar oglasi. A kováč je hodil vse od mesta do mesta, novcev

iskáje, ter je prišel tudi v to mesto k človeku, kateri je bil njegov panj ogrênil.

Ko je začel govoriti o izgubljenem panji, domačin takój razumêje, da so novci njegovi, ter pomisli v sebi: «Ogledati hočem, ali je volja božja, da mu novce vernem, ali ne?»

Ukaže speči tri hlebe kruha, in pervega napolniti perstí, družega mertvaških kostíj a tretjega novcev, najdenih v panji.

To stvorívši velí kovaču: «Pojesti hočeva tri hlebe kruha od najboljše moke, in katerega izmej njih si izbereš, dovolj ti ga bode».

Kováč, vzdígnívši hleb za hlebom, čuti, da je najtežji tist, v katerem je bila perst. Izbere si tega in reče gospodárju: «Ta bodi moj, in ako bi še potreboval, vzamem tudi tega.» roko položívši na hleb z mertváškimi kostmí.

Domačin, to vidéc, misli sam v sebi: «Zdaj vém; božja volja nij, da bi ta zlosréčnik imel novce».

Takój skliche uboge in nedóžne, slepe in hrome ljudi ter pred kováčem razlomi hleb, govoreč: «Evo tvojih novcev, katere sem ti bil podal v roko; a tí si rajši izbral perst in mertváške kostí, in tako je tudi prav, ker nij Bog hotel, da bi ti novci bili tvoji».

Domačin hitro vse novce pred njim razdelí mej ubožce, a kováč otide, zeló osramočèn.

Kozje oko.

Stara šaljiva pripovedka.

Zgodilo se je, da sta v necem mestu živéla dva zdravnika, dobra in znajóča vsako zdravniško učenost. Lečila sta boleznim vseh ljudj. kolikor jih je prišlo k njima. Svét nij védel, kateri je umételjnejši. Jela sta se jednóč prepirati mej soboj, kdo je večji in boljši.

Pervi reče družemu: «Dragi moj, ne bodi sváde mej nama niti zavisti a ni prepira o tem, kateri je boljši, nego izkusíva se, in tist, kateri v tem izkusu uléže, da bode sluga ónemu».

Drugi vpraša: ««Povej mi, kakšen ima ta izkus biti?»»

Pervi mu dé: «Jaz ti obé očí iz glave brez bolečíne iztáknem ter položím na mizo, in kadar koli hočeš, vdénem zopet v glavo brez nobene kvare. Ako tudi ti meni stvoríš takisto, bodíva si oba ravna ter drug da družega redí, kakor brat rodnega brata; a komur bi izpodlêtel izkus, ta bodi sluga svojemu továrišu».

Drugi reče: ««To jaz hvalim»».

Tedaj prvi, ki je tako svetoval, svojemu tovarišu z nekakovim plemenitim mazilom oči namôči zunaj in znotraj, potem prime orodje, s katerim oči izname iz glave, ter ji položi na mizo. Zdaj ga vpraša: «Dragi moj, kako se ti zdí?»

On odgovori: «Samo to vém, da ničesar ne vidim, ker nemam očij; a hotel bi, da mi ji zopet vstaviš, kakor si obétal».

Pervi reče: «Kaj ne bi!»

Mazilo vzame novič ter z njim oči znotraj in zunaj namaže, kakor poprej, vdene ji v glavo in vpraša: «Dragi moj, kako ti je zdaj?»

Odgovori mu: «Krasno, ker me nič nij bolelo».

Tedaj velí prvi: «Treba, da tudi ti mene tako poslužiš».

Drugi dé: «Evo me!» Vzame orodje in mazilo, kakor je njegov tovariš delal, ter oči namaže znotraj in zunaj, a potlej mu ji izname in položi na mizo, govoreč: «Dragi moj, kako se ti zdí?»

Pervi reče: «Zdí se mi, da sem oči izgubil a bolečine vendar ne čutil; nego hotel bi oči zopet v glavi imeti».

Ali okno je bilo odperto, kadar je zdravnik pripravljaj orodje in mazilo, ter v sobo priletí vran, kateri, vidèč na mizi svetli oči, hitro jedno oko pobere ter z njim odletí, Bog vé kam. Zdravnik se ustraši zeló ter misli sam v sebi: «Ako tovarišu ne vstavim očij, to mu bodem za slugo».

Oziráje se opazi kozo, katera se je vspé-
njala po vinskem tersji ob zidu in gledala skozi
okno v sobo, ki je bila pri tléh. Mahoma tej
kozi izdere jedno oko ter je vsadí tovarišu na-
mesto ukradenega; potem reče: ««Dragi moj,
kako se ti zdí?»»

Ta se oglási: «Nijsem čutil bolečine, kadar
si mi oči iznémal, niti ne, kadar si vtíkal, nego
jedno mojih očíj vedno sili k višku na drevje».

On mu odgovorí: ««Ker sem tudi jaz tako
umételjno zveršil lečbo o tebi, kakor tí o meni,
zatorej ostaníva si oba ravna ter mej nama ne
bodi prepíra»».

In potlej sta res mej soboj živéla mírno;
samo to je bilo, da je kozje oko vedno delalo
zdravniku preglávico, ker je neprestano uhajalo
k višku v listovíte veje na drevji in v zeleno
germovje, a mož sam nij vedel, kako je to.

Zlato jabolko.

Bil je kralj, imejóč sina jedínca, katerega je ljubil zeló. Ta kralj je ob velíkih troških dal zliti krasno zlato jabolko. Kadar je bilo jabolko zlito, razbolí se oča na smert, pokliče sina ter mu reče: «Sin moj dragi! Jaz ne prebolím te bolezni. Po mojej smerti z blagoslovom prehodi kraljestva in gradove ter vzemi s soboj zlato jabolko, in kogar dobodeš najbrezúmnjéšega, temu je daj».

Sin obéta vse tako stvoriti, a kralj se oberne k sténi ter pustí dušo.

Kraljevič ga je pokopal, kar je najčestneje mogel. Takój posle pogreba, vzemši jabolko, otide preko različnih kraljestev in gradov, kder je našel ter videl mnogo brezúmnikov; a jabolka nij dal nikomur od njih. Krene tedaj v neko drugo kraljestvo in pride v stolni grad (mesto). Ondúkaj vidi po sredi grada jezdéčega kralja z z velíko družíno. Povpraša ljudíj, kakovo si je to kraljestvo, in rekó mu: «Običaj tega kraljestva je tak, da kralj mej nami nikdar ne vlada nad

leto dníj. Ko leto mine, pošljemo ga v zatók (pregnanstvo), kder ubožen umerje.

Kraljevič, to zaslišavši, misli sam v sebi: «Našel sem ga, kogar sem iskal».

Stopi h kralju ter koléno preklónjši dostojno pozdravi: «Da si mi zdrav, kralj! Moj oča je umerl in to zlato jabolko tebi ostavil na smerti».

Kralj, jabolko primši, odgovorí: ««Dragi moj, kako li to? Nikoli me nij videl, ni jaz tvojemu ôči nijsem stvoril nič dobrodójstva; po kaj mi je poklonil tak dar?»»

Kraljevič mu reče: «Svetli kralj, moj oča tega jabolka nij ostavil nič bolj tebi, nego li komur koli; kajti ob svojem blagoslovu mi je naročil, da je podám temu, kogar najbrezúmnjšega v svétu najdem. Uže mnogo sem obhodil kraljestev in gradov, a nijsem ga nalêtel do zdaj brezumca, kakoršen si ti; zatorej to jabolko tebi dajem po zapovedi svojega roditelja».

Kralj mu dé: ««Prosim te, povej mi, zakaj se ti zdím tako brezumen?»»

Odgovorí mu: «Evo kralj, to berzo povém. Običaj tega kraljestva je, vladati samo leto dníj, a konci leta brez čestí in blaga oditi v zatók ter bédno tamkaj umréti. Resnično ti govorím, to, kar sem zdaj besedoval, priča, da na vsej zemlji nij brezúmnika nád-te, ki ti je tóličko časa vladati in potlej preubožno umreti».

Velí mu kralj: ««Brez dvojbe je res, kar si rekel, in zatorej hočem letos, dokler sem še

oblasten, bogastvo nepreštéto pred soboj poslati v zatòk, da tjakaj prišedši morem ob njem živeti do smerti» ».

Tako je tudi stvoril.

Konci leta so ga razoblástili ter odpustili v zatòk, in tam je ob tem blagu mnogo let živel ter pokojno umerl.

Samoslépnik.

V rimskeji deržavi je bil kralj, kateri je razglasil zakon, da od njega vsak slépec dobode po sto novčícev na leto. Naméri se, da je dvajset továrišev prišlo v mesto, kder so zavíli v kerčmo pit. Sedem dníj so jedli in pili, a ko so kerčmarju plačevali, dali so mu vse, kolikor so imeli novcev.

Kerčmár jim reče: «Dragi moji, sto novčícev je še premalo. Resnično, resnično Vam govorim, ne otídete, dokler ne doplatíte zadnje trohe!»

To zaslišavši rekó drug družemu: «Kaj nam je storiti? Nemamo s čim platiti».

Nekdo iz njih velí: «Poslušajte dober svèt! Kralj je razglasil zakon, da, kdor koli je slép, dobode po sto novčícev iz njegovega zaklada. Storímo žreb (loz) mej soboj, a katerega zadene sreča, temu izteknímo očí ter potem da pojde v kraljevo poslopje, kder mu dadé sto novčícev, in s temi vse nas reši».

Odgovoré mu: «Dober je ta svèt».

Mej soboj storé žreb, kateri zadene baš ónega, ki je tako svetoval. Mahoma ga oslepé

ter odvedó k poslopju. Terkajóčih povpraša vratar, kaj bi radi.

Rekó mu: «Imamo slépcu, kateri prosi milostínje po zakonu».

Vratár odgovorí: «Povém vélicemu dvórniku.» ter otide in zglesi dvórniku: «Pred vráti stojí slépec, prosèč milostínje po zakonu».

Vélikí dvórnik mu dé: «Sam ga hočem videti».

Kadar stopi k slépcu, jame ga dobro gledati in premišljati. Napósled ga vpraša: «Dragi moj, kaj hočesh?»

A slépec: «Sto novčíčev po zakonu».

Vélikí dvórnik reče: «Resníčno ti govorím, včeraj sem te v kerčmi videl, imejóčega očesen vid zdrav in svetál. Krivo si razumel zakon, ki je dobrodejstvo odménil samo tacemu, kogar bi oslepíla bolezen ali kakovo naključje, katerega se nij ubraniti; a tí si le samoslépnik, zakaj radovoljno si světoval, da so ti oči iztekníli, v kerčmi se napivšemu ter najédšemu. Drugod išči pomóči, tukaj ne dobodeš ničesar!»

Zgodilo se mu je, kakor je bil vreden.

Lisíca, zajec in petelin.

Živela sta lisica in zajec. Lisica je imela ledéno izbico, a zajček lúbovo. Pride krasna spomlad in lisici se izbica raztaje, a zajčku ostane po starem. Lisica poprosi zajčka, da bi se v izbi pri njem pogrela, in potem ga izpodí.

Zajček otide po poti in zaplače. Srečajo ga psički: «Hev, hev, hev! Zajček, kaj plakaš?»

Zajček odgovori: ««Počakajte, psički! Kaj bi ne plakal? Imel sem lúbovo izbico, a lisica ledéno. Prosila je k meni, a potlej me je pregnala»».

«Ne plači, zajček!» reko psi, «mi jo izženemo.»

««Ne, ne izženete je!»»

«Da, hočemo jo!»

Gredo k izbici: «Hev, hev, hev! Lisica ven!»

A ona s peči: ««Ako puhnem dólí, če poskočim ven, razletite se v koscih po stezici!»»

Psi se ustrašijo in zbežé.

Zajček otide ter plače. Sreča ga medved:
«Zakaj plačes, zajček?»

Zajček reče: «Stoj, medved! Kaj bi ne plakal? Imel sem lúbovo izbico, a lisica ledéno; izprosi, da pride k meni, a potem me izžene»».

«Ne plakaj, zajček!» tolaži ga medved, «jaz jo preženem».

«Ne izženeš je! Psi so jo izganjali, a niso je izgnali, a ni ti je ne preženeš.»»

«Da, hočem jo!»

Gresta h kočici: «Pojdi, lisica, ven!»

A ona s peči: ««Ako puhnem, če poskočim ven, leteli bodo kosci po stezici!»»

Medved se ustraši in zbeži.

Zopet otide zajček in plače.

Zdaj ga sreča bik: «Kaj plačeš, zajček?»

««Ostani, bik! Kako bi ne plakal? Imel sem lúbovo izbico, a lisica ledéno; prosila me je, da sem jo vzel k sebi, a potlej me zapodila.»»

«Grem ter jo izženem.»

«Ne, bik, ne izženeš je! Psi so jo izganjali, a ne izgnali, medved izganjal, a ne izgnal; ni ti je ne izženeš.»»

«Da, hočem jo!»

Gresta k izbici: «Lisica, pojdi ven!»

S peči se ona oglasi: ««Ako puhnem, če poskočim ven, pojdejo kosci po stezici!»»

Bik se prestraši ter uide.

Zopet gre zajček, in gorko, gorko plače. Sreča ga petelin s koso: «Krkeli! Kaj ti je, zajček, kaj plakaš?»

«Stoj, petelin! Kako bi ne plakal? Lúbovo izbico sem imel, a lisica ledéno. Prosila me je, da sem jo vzel k sebi ter me je izgnala.»»

«Nič ne dé; pojdeva ter jo izpodiva.»

«Ne, ne izpodiš je! Psi so jo izganjali — ne izgnali, medved izganjal — ne izgnal, bik izganjal — ne izgnal; ni ti je ne izženeš.»»

«Poglédimó!»

Gresta k izbici: «Krkeli! Nêsem koso na herbtu, da lisico pokosim! Pojdi, lesica ven!»

A ona slišavši to, ustraši se: «Počakaj, zdaj se oblačim»».

Petelin zopet: «Krkeli! Nêsem koso na herbtu, da lisico pokosim! Pojdi lisica, pojdi ven!»

Ona odgovori: «Kožuh oblačim»».

Petelin v tretje reče: «Krkeli! Nêsem koso na herbtu, da lisico pokosim! Pojdi, lisica ven!»

Lisica zbeží, a on jo mahne s koso ter potem jame z zajčkom složno in prijetno živeti v izbici.

Na pripovedko mi daj naprstek masla.

Ribničan in Gorénjec.

Oral je Gorénjec pri nekacem mostu, a Ribničan je po cesti šel z vozom samih lónec. Kadar Ribničan blizu pride, ondaj Gorénjec jame vikati: «Od sebe, plavec! Tudi ti imaš pamet, a Ribničan je nema».

V tem Ribničan stopi na most in požene konje preko mosta, a sam začne klicati na pomagánje: «Joj meni do Boga in božje matere! Kaj hočem zdaj?»

A Gorénjec, kadar to čuje, mahoma ustavi vóli ter steče k njemu: ««Kaj ti je, Ribničan? Pretéto ne bodi?»»

«Joj meni, odšel je voz, a jaz sem ostal ta kraj vode!»

««Pojdi, prikáda, tudi tí za konji!»»

»Ne smem, gospodar, za živo glavo ne!»

««Pojdi, neumen ne bodi! Zakaj ne smeš preiti mosta, kodar hodi svet in živina?»»

Ribničan nehče nikakor, nego vedno kričí in toži.

Ondaj mu reče Gorénjec: ««Kaj mi daš, da te prenesem jaz na herbtu?»»

«A kaj bi rad, gospodar?»

«Daj mi deset grošev.»»

«Bog daj srečo!»

Uprti Gorénjec Ribničana ter prenese preko mosta; a kadar ga spustí na ónej stráni, jame se Ribničan po vsem telesu tipati: «Nemam, jérhovec, niti krajcarja, Bog mi pomagaj, da ne!»

A Gorénjec: «Kako nemaš, pasja dlaka! Zakaj lažeš? Pojdi spet na herbet!»»

Ribničan zopet zajezi Gorénjca, ki ga še jeden krat prenese preko mosta nazaj in ga zopet vrže na zemljo ondu, kder ga je bil pobral: «Po-gini tu, kadar nemaš, da bi plačal!»» in otide k svojemu plugu ter začne orati.

A Ribničan steče preko mosta in zavpije: «Gorénjec, primojdusevec! Ali vidiš, kako ima tudi tvoj plavec pamet, a Ribničan je néma; zato te je dvakrat po mostu prejezdil!»

O možíčku in levu.

Basen.

Živel je možíček na sámoči blizu gozda. Sekal je drva in zemljo oral. Ondu je prebival tudi lev ter mu teptal žito in klal čredo na paši. Možíček se je zaradi tega začel razno kaj umišljati, kakó bi ga ulóvil. A kadar lev zapazi, da ne bode uhajal tacim umétalnim zvijačam, pobere svoje déte, sina levíča, ter pobegne v druge kraje.

Levič je vzrastel in povprašal očeta: «Ali sva iz té dežele domá?»

Lev odgovorí: «Ne iz té dežele, nego semkaj sva pribežala od možíčka zeló razumnega, ki zna toliko zvijáč, da ti ne morem povedati».

Levič bi rad bil zvedel, kdo in kakšen si je ta možíček; a lev mu reče: «Néma tólike telesne sile, kólikeršno ima naš rod; a zvit je, kakor ovnov rog».

Levič odgovorí: «Pojdem ter mu povrnem žal za sramoto!»

Lev mu reče: «Ne hodi! Možíček je premetèn, pa bi te naglo ujél in ubil».

A levič odgovorí: «Takó mi glavé, da pojdem!»

Lev mu zopet reče: «Kesàl se bodeš, ako nehčeš poslušati».

Levič je preslišal te besede in šel za možíckom. Měj pótjo vidi na paši konja, slócega na hrbtu, in ga povpraša: «Kdo te je takó pohábil?»

Konj odgovorí: «Možíček. Želéza je narédil, jermenje in pletene konôpce, da me zveže ter ná-me séde, pa me goni, kamor hoče, in zató je moj hrbet slók».

Levič mu reče: «Plènt vzemi tega možíčka! Ali nijsi ti mojega očeta leva žíval?»

Konj odgovorí: «Tvojega očeta žíval sem in tvoja tudi».

Levič ga potolaži: «Takó mi glavé, povrniti hočem jaz možícku sramoto in krivíco, katero ti je stvóril!»

Potem levič otíde in skôraj najde vola, ki je grmovje obiral, ves prógast od samih udarcev in za róge privezan k deblu.

Povpraša ga levič: «Kdo ti je takó nahúdil?»

Vol odgovorí: «Možíček me vkléplje v jarem ter poganja s težkimi udarci brézove šibe, da mu vozim, brazde režem in izoravam kámenje».

Levič mu reče: «Kamor koli pridem, povsod možíček! Ali nijsi tí mojega očeta leva žíval?»

Vol odgovorí: «Tvojega očeta žíval sem in tvoja tudi, ako Bog hoče».

Levič jezen zavpije: «Kóliko krivice vzpri-jémljemo od tega možíčka, a ne mí samó, nego

vsak. kdor je naš! Žal mu bodi, kdér ga najdem!»

Oziráje se ugleda na tleh človeško stopínjo ter vola povpraša: «Kdo je semkaj stopil?»

Vol odgovorí: «Možíček».

Levič iztégne pedánj, izmeri stopínjo ter se začudi: «Mala stopínja, a velíka zlobínja! Pokaži mi tega možíčka!»

Vol mu odgovorí: «Evo ga tam!»

Levič pogleda k višku. a možíček stoji na hribu in sekiro brusi. Levič nanj zakričí: «Možíček, ti si obilo sramote in krivíce stvóril očetu in vsem našim živalim. Zakáj si tak?»

Možíček, drzek in hraber, pokaže kij, sekiro in dolg nož. rekóč: «Po odgovor si pridi semkaj gôri. ako želiš, da te s kijem zatolčem. z nožem oderem in z nabrušeno sekiro na drobne kosce razčetrám».

Levič se nekoliko ustraši njega drznosti in reče: «Pojdi z menój k očetu levu, da on razsodi. ker je sodec nad živálimi».

Možíček odgovorí: «Prisezi, da se me ne dotakneš ter mi žalega ne stvoriš, dokler ne bodeva pri tvojem očetu levu. Tudi jaz ti hočem takó priseči».

Potlej oba prisežeta in se upótita k levu. A možíček. ne dolgo hodèč, kréne s ceste po stezáh, kdér je bil nastavil prógle in zádrge.

Levič mu reče: «Oplétaj, koder hočeš, jaz pojdem za tobój».

Možiček odgovori: «Hodi ali ne hodi, kakor se ti zdí».

Skôraj potem se levič zamotá v zádrgo, ki mu je obé prednji nogi takó zažéla, da nij mogel prestopiti.

Zatorej zavpije, kolikor more: «Možiček, na pómoč!»

Možiček povpraša: «Kaj ti je?»

Levič odgovori: «Kaj si vém, kaj mi je prednji nogi takó zvezalo, da ne morem nikamor geniti. Pomozi mi, prosim te!»

Možiček reče: «Prisegel sem, da se te ne dotaknem, dokler ne bodeva pri levu, tvojem očetu. Ne morem ti pomoči».

Levič je ob samih zadnjih nogah skakúcal, kakor je vedel in znal. A skôraj potem se je v drugo zanko ujél za obé zadnji nogi, da zopet nij mogel prestopiti, in je zavpil: «Možiček, na pómoč!»

Možiček povpraša: «Kaj ti je spét, kà vedno kričíš?»

Levič odgovori: «Kaj si vém, kaj mi je tudi zadnji nogi takó na téсно zvezalo, da morem zdaj še menj geniti, nego li poprej».

A možiček useka v grmu kòl, ter ga začne krepko udrihati.

Levič, razumévši, da je ujét, zaprosi: «Možiček moj ljubi! Ne tolci po glavi, ni po hrbtu, ni po rébrih, nego tepi me po ušesih, ki so bila gluha mojega rodítelja prepóvedi, ne k tebi

hoditi, da me ne ujameš, ker si zvít, kakor óvnov
rog; nabíjaj me tudi po srci, ki je prezíralo oče-
tove besede, kadar je dejál: ‚Kesàl se bodeš,
ako nehčeš poslušati‘».

Možíčku se je to pristojno zdelo, in zató
je mahal po ušesih in po srci, dokler ga je do-
tolkel.

Zadnje levíčeve besede so bile: «Takó bodi
vsacemu, kdor presluša rodítelja!»

Učen kmet.

Poznal sem kmeta, po imeni *Žiróvnika*. Živel je pri Svetem Duhu blizu Loke. Po létu in po zimi je imel za klobukom šôjevo pérje in kakšno cvetlíco, utrgano kde na travniku ali izrezano iz papirja ali platna. Ogrínal se je v črn plašč, ki je znotraj imel rudečo pódlako. Ta mož je znal čitati, in vedel je iz ust malo ne vse sveto pismo. Kamor je prišel, tam se je z duhovniki potézal, kde je to ali óno zgodbo najti v svetem pismu. Po létu je kopal in orál, kosíl in mlátíl, a na zimo se je hodil po svétu prepírat.

Néko zimo pride v Čebèr, kder je tedàj vladal bogat, a zeló čuden, objésten knez, po imeni *Parovič*, ki je svoje hlapce tudi pretépal, če mu nijso ugódili, a potlej časi njih udarce zamazával z debelimi križeváči*, ako ga je boljša misel obletéla. Ta zvé, da je znani Žiróvník v Čebèrù, in reče ga mahoma k sebi poklicati na kosílo, pri katerem je po naključji bil tudi Prezdánski dekan *Járnovič*.

* Križeváč je kríževen tolar.

Kmet Žiróvnik se ne dá prositi. Pride in séde k mizi mej gospôdo. Česar ga je pri jédi gospod Járnovič povprašal o svetem pismu, vse je prav na tanko povédal.

Knez Parovič je ta dan bil posebno dobrovôljen. V slast je poslušal in potem dejál: «Žiróvnik, sveto pismo znaš, to vidim. O čemer te kdo povpraša, odgovarjaš, kakor bi slamo rézal. A zdaj vprašaj tí dekana! Rad bi videl, bode li mogel odgovoriti on tebi, ali ne».

Žiróvnik takój na to pristane ter dekanu reče: «Gospod dekan, ali véste, kólikšen je Bog?»

Járnovič odgovorí: «Nij človeka, da bi to védel».

Žiróvnik se nasméhne in velí: «Jaz véм! Tólikšen je, da prorok o njem govórí: ‚Nebo je moj préstol, a zemlja podnóžje mojima nogama‘. — Bog z rokama séza od ónega konca do tega po vsem svétu. — A zdaj uganíte, gospod, koliko suknà Bog potrebuje v svojo obleko, če je tólikšen?»

Járnovič odgovorí: «Izméri ga tí, ki vse veš!»

A Žiróvnik reče: «To nij težka stvar. Ne potrebuje ga več, nego li jaz; kajti dejál je: ‚Kar ubozemu človeku stvoríte v moje ime, to ste mêní stvóрили; zatorej, če bodete suknjo dali meni, daste jo Bogú».

S hrohotom se zasméjeta Járnovič in Parovič, kateri napósled reče: «Gospod dekán! Ži-

róvník je suknjo zaslužil, ter nádejem se, da mu je ne bode te kratíli».

Potem se obrne k Žiróvníku: «Pridi srédo-postno sredo, kadar oblačim svojo družíno, da tudi tebi méro vzamem».

Žiróvník je rés prišel in dobil od gospoda Járnoviča zeleno suknjo, a od kneza črn plašč, ki je znotraj imel rudéčo podlako, in vrhu tega mu je knez podáril tudi klobúk s cvetlícami in šôjevím pérjem za trakom. Suknjo je dal bratu, a v plašči in v klobuku se je do smrti hodil prepírat o svetem písmu.

Blazník v cerkvi.

Žirovnik od sv. Duha pri Loki neko nedeljo do polu dne, ogrnen, kakor po navadi s črnim plaščem rudeče pôdlake in klobuček s ptičjim perjem lepó v roci držeč, tam zadaj v cerkvi stoji pri vélikih vratih pod orgliščem, prislonjen s hrbtom na zíd, a desno koleno preloživši preko levega. čakáje, kedaj se začne péta maša.

Mnogo ljudij je drlo v cerkev, a vsak se je pokrópil kolikor toliko z blagoslovljeno vodo, ki je bila ondukaj blizu vrát v posebnej posodi, podobnej prostornemu keblu. Mej drugimi ljudmi pride tudi blazen človek v sveti hram božji, ter se jame zeló čuditi, kakó li je to, da ljudjé sami sebe po nepotrebi močijo. Za tega delj povpraša naslonjenega *Žirovnika*: «Ali so neumni káli?»

Žirovnik odgovorí: «Zakaj? Ne vidiš li, da so pobožni?»

Blazník mu reče: «Domá kričé náme, da sem jaz neumen; a zdaj vidim, koliko sem razumnejši od vseh, kar jih v cerkev hití! Kadar gre dež, naglo bežé pod streho, a zdaj se tukaj sami kropé in močijo. Kdo jih sili!»

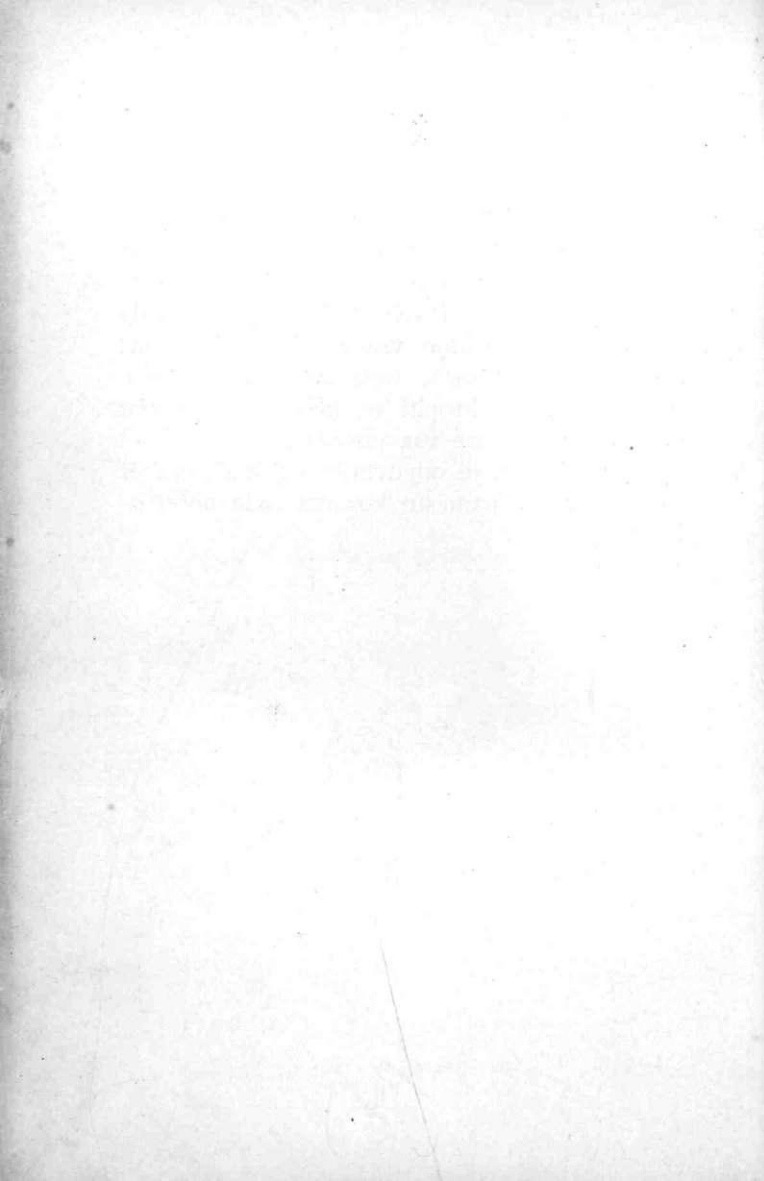
Žirovnik mu velí: «Neuma! To je blagoslovljena voda, véš, in kdor se z njo pokropí, izpira svoje vsakdanje grehe».

Jedva blazník to začuje, mahoma steče, vzdigne posodo in vso izlije náse. Ljudjé so se zasmejali ter ga vprašali, če se misli utopiti.

On jim odgovorí: «Žirovnik mi je dejál, da se s to vodo izpirajo vsakdanji grehi; a jaz menim, kar je dobro, tega nikoli ní preobilo. Če príduje, samó kropiti se, koliko večja korist bode, ako me opere vsa posoda!»

Žirovnik mu je odgovoril: «Tak si, kakor ón, ki je v žeji namesto kozarca vode hotel izpiti vse jezero».

II.

P o t o p i s i .

Popotovanje iz Litije do Čateža.

Bilo je letošnje jesen o svetem Martinu. Napotiva se na Dolensko jaz in moj prijatelj, ki ga imenujem *Radivoja*, ker ni vsacemu človeku všeč. da se njegovo ime raznaša po knigah od ust do ust. Vém, da jih je dovolj, ki tega komaj čakajo; ali nikdar niso bili vsi ljudje enaki, pa tudi ne bodo. Zjutraj ob osmih odríneva iz *Litije*, vzemši staríkovu babo, da nama je odnášala in pot kazala. Nisva šla zdaj še le prvič v té kraje, ali nikdar še ne po tej poti; bila je tedaj obema neznana. Z *Litije* se pride naj prvo v *Šmartno*, ki ní prevelíka pa čédna vas, da bi se lahko imenovala trg. Do tukaj gre široka, gladka cesta, ki drži dalje proti *Šentvidu*. Kakor hiterno ostane *Šmartno* za hrbtom, precej se začne stiskati hribje od obéh strani; njive in travnici med njimi so vedno ožji. Kdor hoče iti na *Čatež*, kakor sva midva misel iméla, móra v *Kostrévnici* zavíti z ravne ceste na desno rokó v hrib po grdem kolovozniku, da še kmet ne vém kako drva po njem izpeljáva; pa vender je djala baba, da pride časi

celo kočija sem doli, kadar se gospoda iz dolenskih grajščin pélje do Litije, potem pa dalje po želéznici. Zdaj néki mérijo drugo cesto, ki bo krajša, pa vender ne bo imela tako zaprtih klancev. Koračila sva z debelimi gorjačami po strugah in jarkih; babúza pa je pravila to in to, vender nič tacega, da je vredno opomína. Vprašam je, ali znajo v njenem kraji ljudjé še kaj národnih pesmi, pa mi ni védila povedati; le v Šmartnu je kazala eno sámo ženíco, ki poje od Jezusovega terpljenja sedemdeset razdelkov dolgo pesem, in tudi še drugih taci. Poezija našega naroda umira; samo kaka babuška še zna odlomek te ali une stare junaške pesmi. Naselile so se med nami, posebno v Gorencih, kratke vrstice, zložene po nemški navadi. S pravicami je skoraj tudi ravno taka. Minula je doba, ko se je skladalo in pélo. Kar se ní še do zdaj nabralo, poslej se ne bo dobílo več dosti izvírnega. Ako bi mi tudi iméli Vuka, nimamo pesmi, da nam bi jih zbiral, in ko bi prav iméli pesmi, gotovo nam bi manjkalo Vuka; saj še tó, kar je cvetélo med ljudmí, nam je moral pokazati neslovenec — *Korítko*.

Pot je bil zmirom enak. Šli smo zdaj skozi borovje in semrečje, zdaj po golem nizkem grmovji. Malokjé je stala majhna kočica revnega osebejnika. Za nami so se dvigali uno stran Save belo-glavi snežniki; pred sabo pa, tako tudi na lévo roko, imeli smo same gozde. Le na desno, po

daljnih gorah, vidiš tu in tam kako prijazno cerkvico. Naj bliže ti je grad *Wagensberg*, dobre pol ure za Šmartnim, tikoma ravnine, strugi podobne. Zidan je vrh strmega, pa ne previsokega hriba, ki je enak senéni kopíci. Nekdaj ga je imel *Valvazor*, in slovécemu pisatelju v čast se imenuje še zdaj ena soba Valvazorjeva; v njej nihče ne stanuje. Tako je ukazal knez *Windischgrätz*, ki je nedavno kupil to grajščino.

Poldrugo uro od Litije klanec nekoliko poneha, pa ne za dolgo. Ni dosti ravníne, pa tudi to si je obrnil človek v svojo korist, kakor ti kažejo njive in hiše, tod in tam raztresene. Vidi se tukaj užé prvi nogradje, in vesel se čutiš, da si na Dolenskem; ali kapljica tih trt je še kislá; svét ni še dovolj zaslonjen pred mrzlimi snežniki. Temu kraju se pravi na *Libergu*. Tik pota stoji cerkvice brez duhovnega, pa ima pokopališče. Še kmalo nisem videl na kmetih tako čédnih grobov. Skoraj vsaka gomila je otrebljena in posajena z okroglimi kamenci, kakor imajo navado pri mestih. Ne vé, je li cerkóvník tako domiselen, ali imajo ljudjé toliko spoštovanja do mrtvih.

Kolovoznik se je obrnil kmalo spet navkreber, in čez majhne pol ure pridemo do gostega bukevja.

«To je hosta *Turenske* grajščine,» pravi bábina.

Radivoj odgovorí: «Saj se precej pozná, da ni kmetova, ker je gosta in lepa. Kmetu ne dela

nobena stvar tolicege nepokoja, kakor lep, zaroden lés. Níma prej mirú, da ga izpridi; zato je pa dandanes povsod uže tako malo drv. Prejšnje čase je bila marsikjé dana kmetom pravica na grajskem sékati za domačo potrebo; tudi lastne gozde so imeli. Ali kakó se je ravnało! Povénil je, potlej pa pustil, naj sognije na mestu, če se mu je le zdelo, da klada ne pojde rada na dvoje. Še celo, kadar je šel zelenje obírat, ako je naletel dolgo bukev omladnih vej, kaj je storil, če ni mogel ali hotel nanjo? Da le ni bila predebela, posékal jo je zavoljo koša mladik. Vidil sem nekđaj Laha, ki je bil zalézel na okleščeni, lepi semréki vránje gnjezdo. Ker ni mogel do njega, hotel je po vsi sili drevo izpodrobíti. Ravno tako grdo se je pri nas delalo. Djali so: Drv ne bo nikoli pomanjkanja. Pa užé zdaj mora na kupílu kuhati in gréti se skoraj vsa spodnja dolenska stran. Pa kaj še le bo?»

Modrovanju svojega prijatla sem se jako začudil, baba pa še bolj. Vprašam je, kako se tukaj pravi.

Na *Presiki*, odgovori.

Slovenec ima dosti krajev, posebno pa gozdov, ki jih tako imenuje. Brž ko ne so bili ondó nekđaj *preséki*, narejeni za mejo hostam sosédnjih gospodarjev, odtod menda imé.

Dalje gredé smo vidili tri grmade eno za drugo. Pravila je žena, da so v tem gozdu nekđaj prebivali hudi tolovaji. Strégli so popotne;

jemali njim, kar se je zatélo, pa tudi pobijali jih. Ravno tukaj bi trije bili ubiti. Na široko po slovenski zemlji je navadno, da se méče na tako mesto, kjer je kdo z nesrečno smrtjo umrl. vejica ali kamen, ter se govori: «Bog se usmili tvoje duše!» Lepo je, da se miluje še po smrti človek, ki je moral nehótoma pustiti zemljo; morda še mlad in želján sveta in života, negotov za popotvanje do neznane dežele, ki se je bojí vsak, bogat in siromak, pobožen in hudoben. Vselej spreleté človeka britke misli, kadar ide mimo take grmade. Narod sploh trdi in veruje, da se ne sme raznesti ali zapaliti dračje, ki leži v žalosten spomin, ker bi mrtvec na unem svetu potem ne imel pokoja; hodil bi strašit in klicat, dokler bi zopet ne dobil novega kupa. Vender časi poredni pastirji zanétijo ogenj ali pa razméčejo veje; pa kmalo pride kdo, ki v novo suhovíne in kamenja navrhováti. Ta šega je še gotovo ostanek iz paganskih časov.

Ko do razpotja pridemo, vpraša žena, hočeva li čez *Gobjek* ali po *Štorovji*.

Radivoj odgovori: «Le na *Gobjek*! Pravijo, da je kraja pot, in tudi je *Gobjek* nar bolj slovéča vinska gora, kar jih je tukaj v obližji».

Hrib se je preválil. Kakor je bilo dosihdob navkreber, tako smo zdaj začeli iti navdol. Bilo je blato, in pot še neprijétneja zato, ker ima skoraj ves ta hrib ilovo prst z drobéčim bélim láporjem. Hosta je kmalo nehovála; samo še kak

dob ali kostanj, ki ga je tukaj mnogo, nam je zaslanjal razgled. Počasi zmanjka vsega drevja. Odpre se pred nami dolenska dežela. Proti jugu stojé *Gorjanci*, proti severju *Kum*, ki tih krajev prehude burje in mraza váruje; pred nami pa se na obé strani prijazno dviguje gorica za gorico z belimi zidanicami, z vinskimi hrami. Na desno vidiš *Zaplaški hrib* s rudečo streho nove romarske kapéle; na lévo v dolíni pojo zvonovi *svetokriški*, kjer sta dva duhovna. Zemlja ima, posebno v tem kraju, ves drugačen obraz kakor pa na Gorenskem. Širocih polji, velícih travnikov ní; le ozka, zelena riža je tu in tamkaj med hribi in goricami. Tudi vasi niso velike, hiše raztresene, večidel zidane, pa tudi lesénih obilo. Kjer je bliže nograda, ondi si kmet naj raje stavi poslopje, da le more in smé. Nektera vas je pol ure dolga, pa ima komaj trideset tod in tam raztáknjenih koč.

Ura je bila enajst. Nismo šli več dolgo, kar pridemo do prve zidanice. Ker se je ravno praznoval svetega Martína dan, zató je bil hram tudi odprt. Stalo je mnogo ljudi pred sodóm v glasnem pogovoru; vino jim je majálo jezíke. Glédali so, in kazálo je, da nam bi radi veléli pít; pa menda si vender nihče ni upal, ker smo bili čisto neznani.

Idemo dalje, pa ne predolgo; kmalo najdemo drugo zidanico odprto. V nji so bili trije možjé nakrižne dobe. Starec, hramu gospodár,

pokliče najino ženico: «*Tara*, ne pojdeš pit? Dans ga pije, kar léze in gré, da ga le ima. Ne veš, da martínovamo? Nocoj ga bomo krstili, če je božja volja».

Tare je mikalo, pa vender ni védela, kaj bova midva rekla. Starec — djali so mu *Bojic* — brž vidi, kaj ima baba za bregom, pa se k nama obrne: «Menda se tudi gospodoma ne bo storilo inako, če stopita bliže soda. — To bom sam izpil; potlej bomo pa družega».

S temi besedami nagne leséni vrč, dleskne z jezikom, in pravi: «Letos je dobro, hvalo Bogu!»

Bojic je bil čuden mož. Lice je imel rudeče, pa takó nabrano, kakor suha hruška. Trdno se je držal stare noše; zato pa tudi ni imel oprt, in platnene hlače so mu nizko oplétale. Dan danes je užé malo tacih dedov. Zginili so klobuki z dolgimi kraji pa nizkim oglavjem; mi le raje nosimo oglavje bolj visoko. Veselil sem se časi užé od deleč, ako je od kod po cesti primigalo široko pokrivalo, ki je branilo dežja in solnca; veselil sem se rudeče opasice in čevljev, ki so imeli golenice proti gležnji zavihane. Živel je pri nas možiček — stara grča — ki ni mogel dobiti pri nobenem klobučarji, v nobenem sejmu, v nobeni starini klobuka po svoji vséči. Kaj stori? Ureže si palico in gre notri v Kranj, pa si ga da tamkaj delati. Mi se trdoglávo držimo starih reči, vzlasti pa Gorenci, ki imajo pregovor: «Stara petíca, staro žito, pa star mož!» Rad bi

védel, ali se Ločánje še nosijo tako, kakor so se nekdaj? Imeli so hlače do pod pazhe; na hrbtu je pa čepéla majhna záplata, ki so ji rekli jopič, da je bil ves človek tak, kakor bi ga v brénti prinesel.

Rečem Radivoju, da le pojva za Taro, ki ni čakala, da bi se ji dvakrat velelo. V hramu je bilo dosti rázlake: trije sodje, poldruga motika, stoli; tu in tam kak vinek, pol banke, vrči; miza na trijih polomljenih nogah; držala je vse polno drobtín črnih in belih, pa tudi polovico orehove potvice in lep kos gnjati. Dadé nama vsacemu svoj stol, in pila sva iz obilega vrča.

«Letos je lahko dobro,» veli *Končina*, prav nizek možič kacih tridesetih let. «Saj smo pa tudi imeli vročino in sušo, da nas Bog varil! Kdor je trgal še le po dežévji, tisti ga ima več, kaj pa da je tudi bolj vodéno.»

«Štiri in tridesetega, to je bila pijača, to! Letošnje vse nič proti unemu,» pravi *Hostnik*, človek pri petdesetih letih, pa še jako trden in zlo velik.

Tukaj so ljudjé bolj majhni, ali čvrsti in zatrepáni.

«Enajstega je bilo pa še bolje,» zavrne Bojic. «Štiri in tridesetno je imelo preveliko moč, da je vznák metalo; še mrli so od njega, mrli; uno pa dobro v ustih, zdravo v telesu. Ravno sem bil na Savi pri brodnicah; nikoli ne bom pozabil, kakó se je živelo tiste čase! Pil si ga za petico

tí, pa še kdo poleg tebe, kdor si bodi, od jutra notri do večera; na zadnje ti je pa še prinesel drobiža iz petíce, tekmá se ni rado sošlo. Zdaj se je pa vse predrugáčilo; brodnikov ni več, vino je drago! Naj bo, saj ga pridelujemo. Do smrti bomo užé kakó; pet in osemdeset lét niso máčkine solze, kaj ménite!»

«Pa ste še dečko, še,» pravi Končina. «Če Bog dá, še ga bomo zdravi píli, da bi le trta spet rodila. Vinstvo je bilo užé dolgo ničevo. Letošnjemu res ne more človek, da bi djal: Žal ti bodi! Samo premalo ga je. Midva z babo ga imava dve male védri menj od lani.»

Bojic odgovori: «Po tistih gorah, ki ležé bolj nizko ali pa proti burji, da ga je bil dosegel mraz*, tam ga je res nekaj menj. Kaj pa čemo? Kdo si ga je bil še toliko v svesti? Jaz ga imam pa vender več od lani; moj nograd je dobro visoko in gleda proti poldnu. To ti je léga za trto, vidiš!»

Hostnik se oglasi: «Bojic, ne bodi hud, ako rečem, da je moje bolje, daravno mi nograd ne leží tako v zgnavji gobenske gore, kakor tvoj».

Te beséde niso ustrégle. Dolenec ne posluša rad, če se povzdiguje drugo vino pred njegovim. Kadar si v hramu, hvaliti ga moraš, če te prav za ušesom praska, sicer mu ne ugodiš. Tudi Bojic ni molčal: «Hostnik,» pravi, «ti še ne véš,

* To je slana; Dolenec nima te besede.

kako je dobremu vinu imé. Kaj méniš, da tisto veljá, ki je dolgo sladko? Le ti semkaj poglédi, kako se je moje ubrisalo! Kje imaš ti tacega? Res je bolj reznó, pa bo tudi bolj držéče. Vaša sladkál vam bo še nagajala, preden bo léta konec. Saj vender pámetujem nekaj lét; pa ne vém tacega, da bi se bil mošt grénca branil tako dolgo, kakor letos nekteri, pa ne vsaki. Gospodje tudi vedó, kaj je dobro; le čakí, zdaj bomo pa unega.»

Urno podstávi leséno posodo in natoči belíne. potem pa zopet začne ponujati naji: «Le v slást ga! Saj ga je Bog dál, ni zrastlo na srcu. Založje gnjati ali potvíce bi tudi menda ne bilo od več; saj imamo, hvala Bogu, oboje, kar komu bolj dobrí. Po jedi se grlo nekako zaželi mokrote. Ali ni res dobro?»

Hvalila sva, daravno se je upiralo, ker je bilo še do poldne; pa tudi se je nama zdélo premlado. Dolenec ga pa ne pije nikoli tako rad, kakor jesén; nikoli se mu ga tako malo ne smili. Takrat je vse dobre volje, malo in veliko, mlado in staro. Kdor nima sam nograda, pa gre od hrama do hrama okoli prijatlov. Tako je do blizo božiča. Še le potem, ko sod poje, začnó tudi skopováti z vinom. Po vinskih krajih so ljudjé sploh bolj radodarni — še preveč. Menj rezní so, bolj prijazni od Gorenca, pa tudi pokorneji. Človeka v suknji so veséli v hramu. Radi ga poslušajo, če kaj pripoveduje; vender

ga ovínijo, ako le morejo, ker to je gorniku in njegovemu pridélanju velika čast, pa ne bom rekel, da bi se jim tudi sméšno ne zdélo, da ga ne more tako nosíti, kakor oní, ki so iz mladega pri njem. Čudno pa je, da veseli Dolenec tako malo poje! Po nogradih je časi jesensko nedéljo po poldne vse živó pivcev; glasne besede se slišijo notri do sogornih zidanic — ali petja vender ni; malokteri zaúka, ali pa zakroži poldrugo vrstíco od nove gorice. Brez pesmi vživajo zlato kapljico možjé in mladenči; še žene so ž njimi; celó dekléta ne ostanejo domá. Nekatere med njimi so prav zale in silo postréžljive; tudi jim ni grdó iti časi, posebno ob nedéljah, v krčmo, ako je v hramu poteklo. Kdo bi jim zaméril? Vsaka dežela ima svoje šege in običaje.

Možjé so si napravili tobáka, in Bojic pravi: «Star kotar sem, pa vender ga rad piti dajem. Človeku na stare dni od vsega, kar je imel, ne ostaja nič družega, kakor ta božji dár; vse prejme sin ali hči».

Radivoj vpraša: «Pa vender ne obdelávate samí? Le vino je menda Vaše, kolikor si ga izgovorite».

«Kaj še,» pravi starec, «nograd je moj; v zemljo ga sabo ponesem, ko bi le mogel ali hotel. Kakor hitro pride nevesta ali zet k domu, niso starši več dolgo ž njima pri eni mizi; to je tako gotovo, kakor amen. Pri nas je malo hiš, da bi se ne delíli.»

«To ni lepó,» rečem jaz; «pri nas vkupaj živé do smrti.»

«Tako je le; kaj pa čemò?» odgovorí uni. «Svét je hudoben; mladi ljudje radi zaničujejo starega človeka; ne pomislijo, da stara kost je modrost. Po naših deželah pa le vino gospodari; zanje skrbimo bolj, kakor za vso drugo poljščino. Zato pa izgovorí vsak oče kos nograda sebi v last, da ga vživa in déne, kamor hoče. Koliko je osebéjnikov, da nimajo razun kože in nograda nič; pa vender hranijo sebe in družíno. če niso létine preslabe. Kadar pride uima na trto, potlej se ve da je Bog pomagaj! Pa saj zdaj tudi več radi ne dadé ženiti se na sam vinek.»

Na to pravi Radivój: «Dolenci ste dobri ljudjé zlatih rok; ali varovati znate premalo».

«Zakaj?» odgovori Hostnik. «Tačas ga pijemo, kadar je, pa kadar smo ga vajeni. Saj mora človek trpeti, preden ga dene v sod: jesen je plastíti; spomlad se koli, obrezuje in koplje prvič in drugič; nazadnje je pa trganje. Tega se res ne bojí nihče, pa vender je dovolj opravka.»

«Véste kaj?» pravi Končina, «jaz bom pa tudi nekoliko pritegnil, da bi si lahko drugače preúrili. Za naj težje delo ni časi kaplje pri hiši. Pride prva in druga kop; kdo ima tačas moker sod? Prijel pa tudi ne bo nihče za motíko brez pijače; saj ne dobímo delavcev. Kaj nam je početi? Kupujemo ga prekleto dragó. V košnji in mlatvi je ravno taka.»

Na to velí Radivoj: «Po zimi pa imate časi hrame odprte na stežáj; kdor mimo ide, pij ga, rad ali nerad. Nekteri še celó kúrijo po zidanicah, in vsi mraza premŕti delajo pokoro pred sodom. Kadar je pa čas okopavati, gotovo se ne oglasi nihče zimskih pomagačev, da bi djal: Po zimi si ti meni, zdaj bom pa jaz tebi!»

«Človek ne sme zapustiti ne sebe ne pri-jatla,» zavrne Hostnik. «Ali vsega pa tudi ne popijemo samí; s čim bi potlej davke plače-vali?»

«To je takó,» pravi Bojic. «Kako bo človek jesén brez vina? Zakaj sem pa trpel in guzo napénjal? Po letu je voda dobra; jesén bi je ne pil za ne vem kaj. Vsacemu naj bolj prav služi takó, kakor je vaje. Vse leto sem upal: zdaj sem dežja prosil, zdaj sem se ga bal, posebno v strahu bil zavoljo toče; pa bi še ne smel ve-detí, kakovo slast ima? E pojte, pojte!»

Tara ni poslušala, kaj mi govorimo; menila se je le s pijačo in ugrizáčo. Ravno je poldne zazvonilo, kar pridejo po kolovozniku tri babe, ki so peljale kure v Ljubljano. Dve ste vlék-le, tretja pa rinila. Ena izmed njih spozná Taro in reče: «Tara, tebi se dobro godi. Me pa vléčemo za žive in za mrtve, ali nihče nam ne velí: Pojte pit!»

«Pa pojte!» velí Bojic.

Babe hitro podložé voziček, in vse tri so bile v hramu, kakor bi trenil. Komaj pijó vsaka

enkrat, ali pa morda še ne, kar zlodej prinese páglavca, ki je držal bučo vina v roci. Ker je voziček stal brez varha, naglo odpre kurnik, pa izpustí kopune in kokoši, ki so zagnale veliko kokotanje. Rastaknile so se po brajdah in po trtji. Ko babe to začutijo, planejo vse tri čez prag. Kure so ráhtale, babe regljále; pa še Tara jim je pomagala, da se ni vedelo, kdo bolj vpije, babe ali kure. Páglavec se je pa smejál; tudi mi nismo mogli kaj. Ena srdito poišče océпка, ter zakrepelí na vso moč; ali za dečkom vender ni potekla; menda je vedela, da ga ne dojde. Tara pa ni le vpila ž njimi, temuč tudi loviti je pomagala. Vse štiri so nekterikrat zaklicale: «Pit, pit!» in poskočile sem in tje po nogradih, preden so vgnale družino do zadnje čopaste járice, ki v noben kup ni hotla k rokam; zato so jo pa tudi srdito preklinjale.

Prva reče: «Bog daj, da bi te lesica požrla!»

Druga pristavi: «Pa da bi tudi lesici nič ne zalegla!»

Videč, da je vsa lóv zastonj, prímete dvé za ojésce, in naj starja med njimi se zarotí, da nikdar več ne pojde k Bojcu pít, ako bi jo tudi na kolenih prosil. Tara, uže jako rudeča, teka in mencoríti sem ter tje. Kazalo je, da bi šla rada v tovaršii domú; pa ker je bila najéta do Čateža, ni védela, kaj bi in kakó bi.

Kar mimo nas pride človek srednje dobe, ki so ga vsi veselo poklicali: «*Mrtoláz*, pojdi pít!»

Imel je na sebi ponošeno gosposko sukinjo in kapo z motiko na glavi.

Ravno sem jaz velel Tari: «Vém, da te pomíče; le pojdi z babami, saj si lahko samá odnašava do Čateža».

Mrtoláz pravi: «Baba, le zgubi se, kamor češ; jaz bom odnašal, jaz, ki bolj vé m, kje je Čatež kakor ti».

Z nobeno rečjó bi se ji ne bilo bolj ustreglo, kakor s temi besédami. Plačava ji komaj, pa užé skoči za kokošarícami ter pomaga riniti. Ko so bábine zginile v hrib, veli Bojic: «Prav je, da so šle. Edna med njimi je vésč a, pa ne povém ktera. Bojím se, da mi bo kaj nagodíla, ker mislijo, kakor ste vsi slišali, da sem tudi jaz kriv kurjega bega».

Ali hitro se oglasi Mrtoláz: «Koga bo neki nahudíla? To je vse vkup nič, le meni verjemite!»

Hostnik velí: «Bog védi, kako je vender? Duhovni rés učé, da ni treba verjeti; drugi ljudjé pa drugače pravijo. Pa naj bo, kakor če; jaz ne verjamem dosti».

Na to odgovorí Končina: «Kaj bi se to menil, kar ni beséde vredno. Raje pijmo!»

Ali Bojic jih zavrne: «Kar vé m, to vé m; saj nisem še pozabil, kaj mi je razkládal rajni *Peckón*, Bog mu daj dobro!»

Po tih krajih nekoliko gine babjeverstvo, posebno pri mladem zarodu; starci pa se še trdno držijo svoje stare glave, kakor povsod. Kdor je

prijatelj narodovega izobrazjenja, gotovo želi, da bi se zatrle prazne vére; pa vender je tudi rés, da s tacimi vražami zginejo ob enem vsi národní zakladi: pésmi in pripovedke, po nekterih deželah celó pobožnost.

Menila sva obá z Radivojem, da Mrtoláz gotovo govori nemški, in to je bilo tudi rés; zato mi reče v latinskem jeziku, da pojva dalje, pa tega človeka ne jemljiva, ker je užé previnski.

Ali on se oglasi nama: «*Quoque ego possum latinum linguam*, piján pa nisem».

Začudila sva se mu, daravno je tako slabo krpal in tolkel. Pravil je potem, da je v «mestu»* sedel tri léta v latínskíh klopéh, potlej pa učenost obésil na kljuko in poprijél se šivanke. Ali kadar je vrhá dorastel, pride tudi njemu vrsta, da je moral na vojsko.

«Cesarja sem doslužil,» velí, «zdaj se pa tu po hribih šíváje ukvarjam in otepljem z revščino. Tako se godí vsacemu, kdor išče boljšega kruha, kakor je bél. Ravno imam délo tukaj v obližji pri bogatem domačinu — k révnim ne hodim rad — pa kdo bo na martinji dan vbadal in krpúcal?»

Zahvaliva se gorniku za pijačo ter hočeva iti; on pa nama nikakor ni dál od sebe. Skoraj se je bilo treba skregati, preden sva se mu izpulila. Tudi Mrtolázu ni bilo po godí. Kislo se

* To je v Novem Mestu.

je držal, če prav ni vedel za kaj; gotovo ga je užé imel vrč ali dva čez méro. Ko vidi Bojic, da vse nič ne pomaga, natoči zadnjič in nama prinese *razhódnyo*. Pokusiva, potem pa odrineva urno. Mrtoláz je vzél, kar sva imela sabo. in tedaj se obrnemo zopet navdol po kolovozniku.

Dovolj hramov je bilo odprtih, in voditelja so nama vabili tu in tam na kozarec vina; toda on se je le naji držal, akoravno ga je težkó stalo. V neki zídanicí je sedelo mnogo ženskih, in slišal sem, kako so se po imenu klicale. V tih krajih je po kmetih dosti Rozálik, Cén, Konrád, Lójz; ravno tako se tudi marsikteri moški imenuje Karel, Rihar, Rafael i. t. d. Ne bom pozabil, kako je bil pobožen kmet v Laščah nekđaj razkačen, ko je hotla njegova ženica sina krstiti za Silvestra, ker je bil ravno starega leta dan rojen.

«Kaj?» pravi mož; «ali se ne bojiš, da bi te Bog udaril zavaljo tvojega napuha? Ni v prá-tiki dovolj ponižnih imén, ki so med nami v navadi? Dokler se bo meni mazínek gibal na moji roki, tako dolgo — dobro si zapomni — ne boš ti krstila otrok po svoji glavi ne! Juri naj mu bo imé!»

In tako se je tudi zgodilo.

Čez majhne pol ure pridemo s hriba v raven. Pod hribom stoji *Morávče*, vasica jako raztresena; pa ima vender nekoliko prav zalih hiš. Zasuknemo se iz té vasi na desno césto po ozkih, močirnih travnicih, ki ležé med hribi, pa ne trt-

nosnimi; vsi vinogradje ostanejo zadaj ali pa v strani.

Kmaló smo prišli do grajščine, ki se ji pravi *Turen*. Bila je v nekdanjih časih dédina slovečih baronov Gálov, zdaj pa je užé na mnogih rokàh.

Ne prav dolgo potem se je pot na Čatež zopet krébri obrnil. Mrtolàz pa se je menil po nemški, in zmirom od pijače, kar je Dolénčev nar ljubši pogovor, ki ga ne končá tako hitro, ako se ga je polótil. Nagovarjal je naji, da naj zložíva imenitno pésem letošnjemu vincu na čast.

«Uže sam sem se prtil ž njo,» pravi, «pa mi ni po volji, kar sem zverížil. Časi je bil *Kančnik*; tudi *šmarski šomašter* je zakrožil ktéro, zdaj ga pa ni, da bi kaj znal. Kar sta le-tá dva pomrla, nimamo kaj peti, stare so se pozabile; novih ni!»

Da se mi ne zaméri, ako govorím nekoliko o pevcih, ktere je imenoval Mrtolàz. Kančnik je imel, kakor je slišati, v mladosti čudno osodo. Bil je dobro dolgo proti koncu svojega života učitelj in orglar v Dobrépoljah, kjer je tudi umrl leta 1841. ali 1842. V pésmih pravijo, da je vsacega prekosil. Zabréncal je, kadar se je lotil, vsaki praznik in vsako nedéljo novo pésem; dajál je sam besede in napeve, ki so si bili pa vsi jako podobni. Kančnikovo imé je slulo široko po Dolenskem. Poleg svétih je zdelal mnogo družih, posebno zabavljivih in zdravíc. Naj več so gotovo zabavljice vrédne, v kterih kaj rad

šeška žené; pa vender si ni mogel kaj, da bi se ne bil trikrat poročil. Prepévajo se nektère njegove še zdaj po Dobrépoljah, po Laščah in po Ribnici. Nar imenitneje so: «Od svinjárjev», «Od lončarjev», «Mož in žena», «Od uši in bolhe», «Kaj nevésta prinese k hiši» (posebno sméšna in posebno — kosmata). Izmed pobožnih tudi še zdaj hodi po deželi: «Od zvonov», zložena takrat, ko so Dobrépoljci napravljali nove zvoní k cerkvi.

Gotovo ni bil praznoglav; ali uka je imel premalo. Vsako je zapel takó, kakor jo je spisal; in vsako je spisal, kakor mu je prišlo pod palec — zatoraj tudi niso, da bi se iz njih učil jezika ali druge pevske umétnosti. Nekoliko je natisnjenih med národnimi; toda naj sméšneje se pogrésajo, ker jih Koritko morda ni slišal, ali pa, kar je še bolj resnici podobno, ker so se mu zdéle prekosmate. Ljudstvo je v šalah robáto, v jeziku rado ohlapno; take so tudi Kančnikove pesmi. Skladal je časi tudi *verze* (to imé jim je sam dajál), katerih pa ni pél, ampak samo govoril, vzlasti pri vinu, ki ga je vrlo čislal po navadi slehernega pevca. Dva taka verza sta mi znana. Prvi vbada učene poete, ter se glasí:

«Vi pojete takó,
Da vas nihče zastopil ne bó;
Mi pa pojemo takó,
Da nas zastopi vsaki lahkó,
Filozófi in poetje
In vsi drugi kmetje».

Drugi pripoveduje, kako v Laščah zvoní:

«Vse stvari	Vsaki dán
Bogá častí:	Tud podgàn;
Jerebíca,	Še jaz ga bom — bom!»
Kukavíca,	

Pri zadnji vrstíci je vselej izpraznil kozarec. ako je sedel pri vinu. Vse ga je rado imelo. ker je bil poln šaljivosti. Pripoveduje se, kako mu je bilo enkrat primanjvalo kurjave, pa da je v nedeljo po deseti maši, ko so ljudje ravno začenjali iti iz cerkve. zaorglal čisto novo poskočnico. Dobrépoljci se ustavijo in vlečejo na uho. kaj ti bo. Hitro jim zabása (debélo grlo je imel) čudno pésem, polno smeha. Toži jim, da ga zébe še celó za pečjó, ker nima pri hiši toliko poléna, da bi ga za psom vrgel. Kmalo so mu napeljali veliko skládavnico drv.

Kakor vsak imeniten mož. tako je imel tudi on posnémaevce; toda zadéla jih je navadna osoda — nobeden ga ni doségel. Enega izmed njih sem poznál. Reklo se mu je *Bravínek*, in bil je kmet, blizo Turjaka domá. Znal je brati in pisati, še orglati za silo. Ali gotovo bi Kančnik ne bil nikdar zapel kaj tacega. kakor je ta:

«Častimo svetega Jurja
Po suhem in po murji!»

Njegove nar slávneje pesmi pa vender nisem slišal od kraja do konca, ker je sam več ne poje — zdí se mu prehudobna; drugi je pa

tudi nihče več ne zná. Bila je zabavljica »Pikcu« (nekácemu beríču), ki je ubozega siromaka preganjal in lovil, ko se je po hostah in brlozih skrival pred vojáščino. Takrat si je obilo hudega skusil, kar pripoveduje še dan danes, ako ni umrl. Dvé léti je, kar sem zadnjič vidil jako postaranega.

Od *šmarskega šomaštra*, ki je brž ko ne tudi Kančnikov posnémavec, ne vem nič razunkacih pét vrstic žalostne pesmi, zložene o prezgodnji smrti njegovega sina, ki so mu ga bili vzeli na vojsko.

«Tam je muziciral,
Pa se je federbal,
Ker je prešvâh persi bil.»

Izmed Kančnikovih pesmi še zdaj slovê tiste, kar je zabavljivih in godčevskih. Narod šale ne čisla samo v navadnem pogovoru, kakor nam kažejo mnogo ribniške smešnice, ki so ravno po Ribnici nar bolj znane; ampak Slovencu je dobrovoljnost vsêč tudi v knjigah. Prepričan sem, da prosti ljudje v »Novicah« radi beró, kar piše *Kurnik*; in ravno le-ta pevec si je v rodu s Kančnikom. Kmetje imajo še celó veselje nad lažnjívim Klukcem (Münchhausen) in nemškim Pavlihom v slovenski obleki (Eulenspiegel), daravno je oboje le prestavljeno, pa še zlo po vrhu. Kaže nam vse tó, da bi jako ustrégel, kdor bi znal resníco zavijati v prijetne šale. S tacim

pisanjem bi se ljudstvo naj laže budilo, naj laže bi se mu dajalo veselje do knjig. Se vé, da bi se moralo pisati v domači besédi, v domačih mislih, na podlagi domačega življenja, da bi Slovenec vidil Slovenca v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu. Tacemu delu pa gotovo ni kos, kdor ne vé, kako ljudstvo misli in govori, kaj ga razveseljuje, kaj žali; kakove so mu kreposti, kakove napake. Hočeš li biti pisatelj, moraš naj prvo jezik iméti, kolikor je mogoče, pod svojo oblastjo; moraš do dobrega poznati narod — sicer je vse vpuhlo, kar pleteníčiš, akoravno morda, sam sebe in svoje bistroglavnosti čez méro vesel, meniš, da tvoje delo je s tim bolj izvrstno in gotovo nesmrtné slave; da je vredno tvoje pero, naj bi se obésilo v kako cerkev ali na široko razpotje za véčen spomin, da bi se nad njim izgledovali pozni rodovi in čudili se njegovi kreposti, kakor se tudi mi še zdaj čúdimo velícemu ajdovskemu rebru, ki vísi na Gorenškem v Crngrobu. Mogoče je, da se ti plazi vse to po možganih, ali morda še tudi kaj družega; toda — čas je veter, ki pléve razpiháva in le zrno pušča.

Marsikdo večkrat zavpíje med nami: za ljudstvo! za ljudstvo! Ali vprašam: koliko je prav za prav pisanih knjíg za slovensko ljudstvo? Le sami duhovni ugajajo dušnim potrebam v narodu, in vsi naši tiskarji, ako so imeli kaj dobička, gotovo si niso z družimi knjigami tako opomogli,

kakor s pobožnimi. Koliko natisov je učakala sama «Dušna paša»! Ne smé se oponašati, da Slovenec brati ne zná in noče, in kadar kaj v roko prime, nikoli ne vpraša po drugačnih knjigah, kakor po samih pobožnih. — To ni takó! Res je, da starci po kmetih večidel še črk ne poznajo; ali starci mrjó, in mi tudi ne pišemo zá-nje, ámpak za mladi narod, ki se mora učiti; trudimo se zanamcem v korist, da bi oní dovršili, česar prednjimcem ni bilo moči. Ako tudi mlajši ljud posvetne knjige še zdaj gléda po strani, to je samo zató, ker Slovenci ménijo sploh, da so prazne vsake bukve, če niso duhovske; in kdo bi si upal tako biti predrzen, da bi se prvi pripognil in kamen pobral zavoljo te misli? Opomniti pa tudi moram, kako so kmétje moje domovine v slast prebiralí *Svetina**. Komaj so dobili knjižico v vás in brž se je vrstila od hiše do hiše; in še zdaj se časi ménijo pozimske večere, kako se je godilo dvojčkoma *Janezu* in *Pavlu*. Sme se reči, da je bila ta knjiga skoraj do dobrega postala národna; škoda je le, da se ni tiskala drugič, ker je bilo gotovo hitro zmanjkalo prvega natisa, kajti dan danes je ni več dobiti na prodaj; še med ljudmi se rédko nahaja. Tudi *Robinsonova* povest je prostemu človeku jako po

* Ta knjiga se prav za prav imenuje: «Sreča v nesreči, ali popisvanje čudne zgodbe dvéh dvojčikov. Podučenje starim in mladim, revnim in bogatim. Spisal in na svitlobo dal Janez Cieglar, fajmošter per s. Tilni v Višnjigori. 1836».

godi; ali — jezik, jezik bravca straši! Kdor ni bil med ljudmi, ne verjame, koliko pisáva pomaga bukvam, da se prikupijo ali odkupijo. Minulo jesén sim vidil kmeta, ki je srdit vrgel knjigo pod klop, ker je zavoljo prekosmatega nemčenja ni mogel umeti, akoravno je na čelu nosila lažnjivo imé: «Za prosto ljudstvo». Na Dolenskem sem naletel domačina, ki je imel celó *Robidovo* fiziko; skrbno me je izpraševal, česar ni mogel sam razumeti. Iz tega, kar se je opomnilo do zdaj, vidimo jasno, da ljudstvo bi užé bralo, ko bi le imelo kaj. In kakor bi rastlo med nami število dobrih knjig, tako bi tudi rastlo med narodom veselje do njih.

Res da smo v veliki zadregi, kar se tiče snovi, katero naj bi izdelovali. Za *igre* nam ne manjka družega nič, kakor zgodovinske podlage, igrališča in jezika. Sam širokopléči kmet brez težave pripoveduje svoje proste misli v prosti besédi, in slovenski dramatik bi le same kmečke značaje lahko obrazil po življenji in po naravi. Kaj ti bo gospôda, ki je vsa poptujčena? Zato pa tudi nimamo lahkega izobraženega pogovora za omikane osébe. Zdelo nam bi se gotovo preomledno, ako bi mlade mestne šogice po slovenskih knjigah, s čašico kave pred sabo, v našem *novojeziku* čudile se Prešernovim *visokomíslim* in govorile od *slavohrama slavitih Slavjanov*; smeh nam bi uhajal, ko bi se gospodičem prilizovale s čisto slovenščino *ljubomile, krasno-*

zorne ali *zornokrásne*, nežnomlade lepote, katerih *makorudéča* ustica še ne znajo izrekati črke «ž»; bilo bi neverjetno, ako bi vradnik v pisarnici kméta vprašal: kakošne so bile tiste víle? na-
mesti: *kako so tiste víle ven vidile?* — ako bi klicarji po mestnih trgih ne vpili za bobnom: *ferlovtpörung!* na znanje bo dano i. t. d. Kadar bi te reči pisali drugače, kakor so v resnici, lahko vidi vsak, da bi obraževali čas, kakoršnega ni med nami; ali vse to pa nam bi lahko dajalo krasne zabavljice in šale. Ni mi treba opominjati, da poezija naj bo idealna tudi v jeziku. — Vse ima svoje mejnike. Pevčevo delo mora biti zrcalo svojega časa mora stati na vogelnem kamnu narodskega života; sicer nima veljave, ker je enako poslopju na pajčino zidanemu. Ko bi gledišče imeli, morda bi se naredile kake ve-sele *igre* iz kméčkega življenja; pa samih oračev in mlatičev bi se tudi naveličali kmalo. Kotzebue v svoje igre ni jemal kmetov, ampak prápornike, tajnike i. t. d. in vender so mu očitali Nemci: kaj se pa more velicega zgoditi le-téj siromačii? Gotovo pa bi imel Slovenec dosti veselja do gledišča, ako bi védil, kaj se govóri, kaj se po-čenja. Igrali so pred trémi léti v Laščah učenci kratko burko v domačem jeziku, in vidil sem, kako so prosti ljudje na uho vlekli in kazali, da jim je vséč.

Skoraj da ravno tako malo snoví imamo za *román*; ali djal bi, da tukaj nam stojé odprte

vsáj dve poti. Prva je pobožno-narodna, po kateri je pisan Svetín; druga bi morda bila nekoliko zasuknjena po izgledu župnika Wakefieldskega — ki je prestavljen užé tudi v ilirsko naréčje na čisti podlagi slovenskega življa. Vzeti bi se moral kak veljaven domačin, in k njemu bi se vrstíle druge menj pomenljive osebe, kakoršnih nam bi ne zmanjkalo tako hitro. Saj vémo vsi, da šaljivi Ribničan obide križem svét; da imajo Gorenci dovolj pravlic od vojaških begunov, ki so se potikali po hribih in šumah; vsa náša dežél pripoveduje še dan danes, kako so nekđaj lovili mlade moške in dajali jih po sili na vojsko. Celó rokavnjáči in deséti bratje so narodna lastnína, akoravno, vzlasti prvih, nihče ni vesel.

Dosti láže bi narejali povésti, ki jim velímo *novéle*. Tu imamo dovolj gradiva, dovolj pravlic, vzlasti iz turških bojev. Takrat so se obnašali Slovenci bolj samostojno, kakor bodi si kadar koli hoče poprej ali pozneje; zato so pa tudi naše nar lepše narodne pesmi iz one dobe. Ali vsa zgodovina tih časov pri nas leží še zdaj v celíni. Déla je dosti, a možá ni, da bi se ga lotil. Morda bi ne bilo odveč, ako se opomni pri tej priložnosti, da mí naj bi povesti ne skládali, kakor imajo navado vse duhovne hrane užé presíti Francozje, pa tudi Nemci za njimi. Junák naj déla in misli; njegovo djanje ga naj znáči. Gotovo ni glavna réč, kako mu je nos urézan,

kakovo ruto je dèl za vrat; koliko ima las v brkah; kolikrat se oddahne in odrgne čevlje. preden prime za kljuko pri durih. Prvo je značaj in znanje človeškega srcá. in pa, kako se zgodba zaplete in zopet razdrása. Ogibali naj bi se tudi silo obširnega popisovanja krájev še tako lepih, ako ni potrebno in v pravo mesto postavljeno. Mislil bi, da je vsacemu vmetniku človek prva réč; vse drugo ima le toliko veljave, kolikor je dobí po njem. Pesmi srbskega naroda nas bi naj učile, kakó se popisuje. Morál bi znati vsak slovenski pisatelj izmed vsih narečij najprvo ali vsáj tudi srbščino. *

Če tenko preudarimo, res ne moremo tajiti, da je naše slovstvo lepoznavanskih rečí silo majhno. Saj imamo še povsod le trdo ledino; sama lirika se je nekoliko povzdignila med nami. A lirika se večidel peča samo z enim občutkom človeškega srca — z ljubeznijo; le redko se prime kake druge snóvi. Pa naj bo njeno sadje s tim lepše, vender je vse v koséh; celega velicega dela nam ne podaja. Tedaj narod, ki ima le izvrstno liriko, ne more hvaliti se, da ima zavoljo tega tudi úže lastno, polno literaturo. Še menj pa je v tem obziru vredno to, kar je prestavljenega iz ptujih jezikov. Čas je, da bi se iz ljudstva zajemalo bolj kakor do zdaj. Posebno mladi pisatelji, up naše književnosti, naj bi tega ne pozabili; Nestorji se ne dadé in tudi ne morejo več zasukniti iz navadnega pota. V narodu

je snovi dovolj, vzlasti za šaljivo pisanje; ali da se ne zgradi kaka zmes brez okusa, zopet opominjamo: učimo se jezika in ljudstva!

Kančnik je nas jako zamotil; čas je, da se vrnemo.

Mrtoláz je bil kaj vesel, ko je v Čateži zagledal *Roštanovo* krčmo, ki stoji nekoliko niže od cerkve takó, da se je vidila uže iz doline. Tudi ta vas je na hribu, ki je precej strm, vzlasti na tej plati, od koder smo mi prišli.

«Čast in hvala Bogu,» veli šivávec, «Sante-Roštan se je pokazal! Zdaj bomo po debeli uri hodá prišli spet na mokro. Malo tacega vina, kakor je Roštanovo. Pokusiti ga moramo, če vse ne vém kaj! Saj človek ni za vék; te ure, ki jih imamo, pa bi se kislo držali? Popred bo nas konec, preden vina. Trta rodi vsako jesen; pa če je starja, bolje kapljico ima: pri človeku pa ni tiste lastnosti; če je starji, kisleje se drži; in ko bi se časi ne presladil z vinom, dobro vem, da bi na zadnje bil tak, kakor vrisk!»

Radivoj reče: «Vender je greh, da niste v šolah ostali! Vi bi bili modric, da malo taci!»

«Jaz tudi pravim da,» odgovori Mrtoláz. «Posebno zvezde, to je moje veselje! Tako bi jim bil prišel na konec, da bi se čudili vsi malo-vedneži na zemlji, vzlasti pa kar jih je tod okoli svetega Križa in Čateža. Kaj se pa če? Saj veste kako pravijo: ti župan, jaz župan; kdo bo pa konja sedlal? Časi, kadar grem zvečer iz kacega

hrama, pa tako premišlujem pri svoji neumni pameti. Saj to je vender le čudno, kako so te zvezde? Menda imajo kako vojvodo, kakor buče v panji? Kaj pa tista, ki je v skrivnem razodenji 'pelin' imenovana? Pisano je, da bo na zemljo pala. Tačas bo čudna prikazen zavoljo naših grehov.»

Na to rečem jaz: «Ho, ho! Mrtoláz vé tudi sveto pismo!»

Uni odgovori: «Človek mora vender premisliti, kaj bo za duše! Morda Vi res nič ne verjamete? Saj sem uže slišal, da pri učenih ne išči vére. Pa jaz tudi še nekaj vém, akoravno dosti ne».

V tacih pogovorih smo prišli do Čateža. V tej vasi imajo duhovnega. Hiše so zopet raztresene, kakor je Dolencem navada; le za cerkvijo bolj zdržema stojé. Opomniti pa se mora, da vzlasti na Dolenskem po vinskih krajih ni take nesnage, kakoršno ptujci radi očitajo; še le dobro čedno je po stanicah, kjer ni prevelicega uboštva.

Pred Roštanovo hišo sta v glasnem pogovoru stala dva človeka: oče Roštan, rejen mož, pa še nekdo srednje postave in dobe, pa rudečega obrazka, ki se mu je vedno držal na smeh. Imel je opaljeno hruškovo gorjačo, na spodnjem koncu okovano; usnjata, umazana torbica mu je visela ob strani. Mrtoláz ga hitro nagovori: «Kje si pa bil, *Selšček?*»

«E saj veš,» pravi ta, «da mi smo le tam, kjer se kaj napek naredi. Drméljeva krava si je bila črevo prevrgla, pa so bili po-me pisali.»

Iz tih besed smo precej vidili, koga imamo pred sabo. Mrtoláz dalje vpraša: «Kam pa zdaj?»

Uni odgovori: «Na ravnost v grad na Kapijo. poltretjo uro hodá od tukaj. Še ne morem poliča vina izpiti, akoravno me Roštan jako pri-ganja».

«Kaj pa je tako silnega tamkaj?» velí Roštan.

«Neki da gospodičino v gradu zob hudo boli; pa tudi junčka imajo, ki je uže velik.»

«Koliko Vam bodo pa dali?» vprašam jaz.

«Dve smreki: od gospodičine eno, od junca eno; pa bo dobro».

«Ali imate klešče, da boste zob izdrli?» reče Radivoj.

«Slab zdravnik bi bil, ako bi tega ne imel.» odgovorí uni, ter privleče iz umazane torbe majhne klešče z grdo capo ovite.

«Selšček,» pravi Roštan, «to pa uže ne vem, če bo kaj. S temi kleščami ne bo dala gospo-dičina po ustih brbati, če ne boš cune stráni vrgel.»

Selšček: «Cunja mora biti; če se boji tega, pa naj ima zob v čeljustih! Mi imamo za vse ljudi ene same klešče».

Na to pravi oče Roštan: «Pa vender ne pojdeš mimo nas, da bi ne pokusil, kakšnega je Bog dal Čatežanom?»

Mrtoláz veli: «Te misli sem jaz tudi! Veseli bodímo, dokler še kraljujemo. Saj smo slišali, kako pravijo, da po sedaj ne bo smel živine ozdravljati nihče, kdor se ni v Ljubljani učil. Kaj bo, Selšček, če te primejo?»

«Kogá bo? Jaz imam pisma! Saj so me uže skušali taki, da tudi kaj vedó. Meniš, da rajnik *Bogotáj* ni znal, koliko je dve in tri? Pa me je bil enkrat poklical: ‚Selšček, pogledi, pogledi! Živina mi je oboléla. Ampak jaz ti ne povem, katero je bolná. Zdaj bomo vidili, če kaj poznaš ali ne? — Jaz pa na ravnost repe tipat! Šlatam, šlatam od prvega do zadnjega, pa besedice ne žugnem. Bogotáj si je mislil: rad bi me, ali me ne boš! Kadar je bilo vse čisto potipano, velí Bogotáj: ‚No, kaj boš povedal? — Gospod, rečem jaz, Vi menite, da je samo en vol bolan; jaz pa tako pravim, da sta dva: plavec pri kraji ima žabico, le-unemu roginu v sredi pa se dela notranja bula! Dobro me poslušajte: samo še poldrugi dan bo rad jel; čez tri dni bo pene tiščal; osmi dan ga boste pa iz kože devali, če mu ne pomagam! To je tako gotovo, kakor bi odrezal; pa je mir besedí! — Gospod se ustraši in reče: ‚Pa si ga upaš? — Kaj bi si ne! V petih dneh Vam ga bom v jarem dal! In takó se je bilo tudi zgodilo. Pa mi je bil tudi naredil tako pismo, v katerem vse le-to stoji od kraja do konca. Škoda je, da ga nimam sabo; vidili bi, da nisem še vsega povedal. A sina bom pa

dal v Ljubljano sina, da bomo tudi ljubljanski zmázek imeli pri hiši. Ne da bi se kogá bal; temuč svet je dan danes tak, da več verjame papirju, kakor glavi in rokam in očém! Tako je ta reč.»

«Selšček,» pravi Mrtoláz, «na vso to jezo ga bomo poliček ali dva, kaj ne? Dans bo vse mene bolelo, kolikor bomo zapili.»

Zdravnik odgovori: «Ne vem, kaj bo rekel zob na Kapii?»

«Kaj bo rekel?» zavrne Roštan, «ne bo ti ušel ne, tega se ne boj! — Pa prav dobrega imam; tacega nisi še letos pil.»

Selšček odgovori: «E ti je šlo! Pa naj zob nocoj še potrpi; uže vidim, da se vam ne ubranim. Kaj pa je, če gospodičina enkrat malo zacvili? Saj taki ljudje takó ne vedó, kaj se pravi hudo na svetu».

Plačala sva Mrtolázu, ki se je delal, kakor bi ne hotel vzeti, pa je vender z veseljem roko nastavil. Potem jo nameriva na ravnost v farovž.

Čateški fajmošter je gospod *Kobè*, znan vsim, ki beró «Novice». Uže marsikteri lep in koristen sostavek je bil iz njegovega peresa tiskan. Posebno marljivo zbira in razglaša narodne reči. Bil sem uže popred znan ž njim; tudi z Radi-vojem se nista prvič vidila, zato je pa naji prav dragovoljno sprejel. Hitro je poprašal, je-li naji pot kaj užéjala.

Odgovoriva, da ni ravno prevelike sile, ker stoje vsi hrami odprti.

«Pa vsaj rado prigriznilo bi se,» reče on ter naglo pokliče kuharico: «Mica!»

Mica je prišla, in kmalo smo se po moški gostili. Notri do poznega večera smo imeli pogovor. To in to je bilo na vrsti. Pretresali smo jezik, po navadi sedanjega veka, in kazalo se je, kako tenko je Kobè poslušal, posebno bele Kranjce, od koder je domá; pa tudi se je vidilo, koliko imajo tamkaj besed. katerih ni pri nas, in sam ne vem, zakaj se jih branimo v pisanje. Prišle so tudi srbske pesmi na mèt, in pravil je, da jih je mnogo slišal za mladosti domá, in kako se je čudil, ko je bral potem ravno tiste med Vukovimi.

«Tudi pri Laščah,» pravim jaz, «ni tega še dosti let, ko smo večkrat čuli srbske pesmi. Res da jih niso peli domači ljudje, ampak beli Kranjci. — Laščanje so jim djali Kostélci — ki so hodili s tovari v Ljubljano po kramo. Nabralo se jih je osem, deset, pa tudi več. Konjiči so šli pred njimi, možje pa za njimi, prepevaje Kraljeviča Marka. Oponašali so jih otroci: ‚Kraljeviča majka, zelenega pajka‘!» In marsikrat je v smehu kateri poskočil za njimi. Dan danes pa ti možje blagó le raji vozijo, in zdaj v kratkem jih več nisem vidil toliko zbranih, da bi v tovaršii peli!»

Zasuknilo se je govorjenje tudi na Dolence, in Radivoj reče: «Pri vsih napakah so pa vender

le vmétavni. Čevljarji, šivarji se dobe semtrtje med njimi, ki še gospodu za silo napravijo obutal in obleko. In če pomislimo Ribničane; kje se naredi toliko lonc in lesene robe? Res da se vedno drže starega kopita pri svojem delu; to pa le za to, ker jih nima kdo podučiti».

Uže enajsta ura je tekla, ko smo šli spat.

Drugi dan je bila maša na *Záplazu*. Ta romarska sloveča kapelica stoji na hribu, precej nad Čatežem. Novo zidana je in lepo zmalana. Po dolenskem v tih krajih, ako se človek drži potov in cest, vedno pritiskajo hribje od vsih strani, da ne more viditi deleč okoli; zato sva imela z Radivojem veliko veselje, ko se je na *Záplazu* nama svet nekoliko odprl.

Po maši sta nas čakala pred kapelico dva možaka, cerkvena klučarja: *Plotar* pa *Kamnikar*. Obrnemo se počasi doli v Čatež. Ko pridemo k cerkvi, pravi Radivoj: «Okoli farovža je pa kaj olikano; tudi stolp je nov».

Na to reče Kamnikar: «To so naredili vse le-ta gospod; in pa še kako hitro. Tam nekako okoli velike noči 1855. so prišli k nam in še tisto jesen smo v griči pri farovži lomili kamen za turen».

«Hitro se je bilo zvršilo, hitro,» veli Plotar. «Precej svečana družega leta je bil posekan les, kolikor ga je bilo treba, in prvi dan velicega travna smo začeli zidanje, ter o Mihelovem je imel turen uže streho; samo belenje se je bilo odleklo notri do spómladi.»

«Pa vender je stolp dobro visok,» rečem jaz. Gospod mi odgovori: «Širjave ima tri sežnje, visok jih je pa enajst brezi klobuka, ki ima sedem sežnjev».

Kamnikar velí: «Tudi zvonove smo nové napravili, pa še tri. Ljubljanski zvonár se nam je kaj obnesel; takó pojó, ko strune; posebno klénkajo prav lepo. klénkajo! Ali vsaki jim ne vé glasú; Jožnjekov Martin je mojster; tako jih ubere, da nihče takó. Šole pa menda še nista vidila gospoda? Le - una velika hiša je le, ki se je ravno kar mimo nje šlo. Menili smo, da bo to jesen uže gotova, pa je vender še nekaj dela ostalo. To je tudi prav, da smo jo napravili; vsaj naši otroci ne bodo nam enako rastli brez uka, ravno ko jurček med grmovjem».

Gospod Kobé pravi: «Leta 1856. je bila hiša na prodaj, ko nalašč za to postavljena; pa tudi nisem si mogel kaj, da bi je ne bil kupil. Kaj pak da je bilo treba še nekaj prezidovanja, ker ni bila dovolj prostorna, in Čatežanov res ni veliko; pa Bog nam bo vse pomagal!»

Iz tih pogovorov se je vidilo, da se gospod Kobè ne trsi le s peresom za književnost, ampak tudi z djanjem za božjo čast in za omikanje našega ljudstva.

Ključarja sta naji vabila v hram; ali izgovorila sva se, da ne utegneva.

Po zajtriku se zahvaliva za postrežbo; vzameva slovo ter odrineva. Radivoj k svojemu

bratu, ki je ondi blizo stanoval, jaz pak dalje proti Novemu mestu. Preden se ločiva, kdo primiga ves potolčen, z odrtim nosom, z blatno suknjo in potlačeno kapico? Mrtolàz je bil. Pravil je, da je hotel iti sinoči od Roštana, pa kar naglo mu je zmanjkalo ceste in vsega, ter od tod je vsa ta nesreča!

III.

Zgodovinski spisi.

Perún.

Perún je bil starim Slovanom velik bog, dokler so živeli še v poganstvu. Z njim so si vobraževali nebeski ogenj ali blisk ter ga po božje čestili. Da so ga imeli tudi Slovenci, to še zdaj svedoči jezik, namreč *perúnika* nam je cvet, nemški imenovan *Schwertlilie*, ter po Štírskem živé ljudje, ki jim je *Perún* priimek. A kadar so se naši pradedje pokerstili, odvergli so vse kumírje (malike) in z njimi tudi silnega Perúna.

Kako se je temu siromaku tedáj tesno godilo, pripoveduje slovanska stara zgodovina. Tam čítamo o ruskem vélicem knezu Vladimíru, da iz početka tudi pogán bivši pozneje prime kerst. in pride v svoj stolni grad (mesto) Kíjev. Kakor je tam, ukaže kumírje pomêtati na zemljo, té na drobno sesékati, druge ognju dati, a Perúna privezati konju za hvost (rep) in vléči z berda nizdolu v reko Dnéper; še dvanajst mož pristavi da bi ga topli s palicami. Tako je padla stara slava temu bogu, kateremu je bil poganski Vladimír poprej nov srebrogláv kip dal postaviti na

svetem berdu blizu knežjega dvora. Ko je bil vlečen k Dnépru, plakali so njegovi neverni ljudje, kajti še niso bili prijeli svetega kerščenja. Privlekši veržejo Perúna v Dnéper vodo. Pristavi jim Vladimir: «če kje pride h kraju, to ga odrivajte od brega, dokler ne preide pragov dnéperskih; tam ga ostavíte.» A oni so storili po velje. Kakor ga spusté po vodi. Perún priplôve zopet k bregu (nij odhajal rad), a mož ga odrine z drogom. «ti,» reče. «Peruníšče, dosti si jedel in pil, a zdaj poplôvi proč!»

Kadar preplôve dneperske prage, izverže ga veter na suho, kjer je obležal in segníl. Ta kraj se je potlej imenoval *Perúnj breg*.

Cesar Mavrícij in Slovéní.

Cesar Mavrícij je 590 let po Kristu z vojsko šel na Obre, kateri so bili sebi na pomoč vzdignili vse nekerščene séverske narode. Vojaki cesarja Mavrícija štiri dni hodá od mesta Herakleje srečajo tri človeke velícega telesa, čudno oblečene. Ti možje nijso imeli niti šlema (čelade), niti meča ali kacega orožja, a vsak je nesel cévnico (citre).

Cesar jih vpraša, «od kod so, kaj delajo ter čemú gredó v cesarstvo?»

Odgovoré mu slovénski: «možje Slovéní smo iz daljne zemlje na obálah vzhodnega morja, kjer živé zadnji ljudje našega naroda. Oberski han (poglavar) je k našim županom odpravil poslaníke in darove, da bi mu ljudíj na vojsko dali. Župani so darove prijeli, a vojske mu nijso poslali; kajti daleč je naša zemlja in potje so neugodni. Mi smo hodili petnajst mesecev, da smo hanu prinesli besede slovenskih županov. Han razgnjévavši se reče zapreti nas k jetníkom, kakor nij po zakonu. A pripovedovali so nam,

kolikšna je oblast in kakovo blagodušje rimskih ljudj; zato smo pobegnili, da bi šli v Tracijo zemljo. Te cévnice so nam jedíno orožje, katero uméjemo, ne misleč o bojih in vojnah.»

Mavricij je Slovéne prijaznjívo prijel in čudil se kreposti njih teles ter je poslal v mesto Herakléjo.

A t i l a.

I.

Atila je bil — imenujejo ga tudi božjo šibo — kralj Hunom, kateri se v naših pripovedkah zovó psoglavci. Od teh divjih ljudij je šel tolik strah po zemlji, da zato slovenski narod še zdaj priča: psoglavec je znal lajati in govoriti; najpervo je zalajal, potem izpregovóril. Atila je 452. leta vojsko zgernil na Lahe in mej tem potom do tál razgradil tudi Ljubljano, tedàj Emono imenovano. Prišel je v forlansko zemljo, katero je nadvladal ter odgnal iz nje premnogo ljudij. Mej njimi je zajét bil otrok Levpíh, ki mu je v hunskih bojih pomorjeno bilo vseh pet bratov. A Levpíh je želel Hunom uhítati in zopet zbežati domóv. Bilo je, da res pobegne, s soboj vzemši lok in strele ter malo jedí; a nij vedel kàm. Pri-druži se mu volk, da mu je pot kazal. Zver se je čisto nanj ozirala ter vselej postala, kedar se je on ustavil; zato je Levpíh v sebi rekel: «Bog mi ga je poslal.» Tako sta hodila, otrok in zver, nekaj dníj po divjih krajih preko hribov in dolín.

Levpíhu nestane brašna, kar ga je s soboj nesel. Glad ga osvoji, in zato napne lok na volka, da bi se z njim ohranil. Volk se stréli ugáne ter mine. A Levpih zdaj nij znal, kod bi šel. Truden padši na zemljo naglo zaspí. V snu je videl človeka govoréčega: «vstani ti, ki spiš; pojdi v to stran, kamor sta ti zdaj nogi obrnjeni; tam je laška zemlja.» Levpih se predrami in odide, kakor mu je bilo rečeno. Prišel je v slovenska sela, kjer ga stara žena prime ter skrivši v svojem dómu otroku dá jesti in piti. Potem odpotuje in za malo dníj pogodí zopet domóv. Hižo si najde tako porúšeno, da je uže streha nij pokrivala; ternje in osát je rastel v njej in okolo nje. Levpih je bil praded zgodopisca Pavla Dijakona. Levpihov sin je bil Arih in Arihov Varnefrid a Varnefridov Pavel Dijakon.

II.

Ko hunski kralj Atila, šiba božja, 452. leta z velíko vojsko udari na laško zemljo, pride k terdnemu mestu Oglaju blizu morja níže denašnje Goríce. Tri mesece je zamán obsédal ter naskákál oglajsko terdnjavo. Pripovedka govórí, da je neko noč sam hodil okrog ozidja in premišljal, kje bi se laže dalo prijeti. Zapazi ga ter mahoma nanj plane hrabra četa oglajskih mož; a on se nasloní s herbtom na zid in v roko prime lok ter v zobe meč in se gnjevno v bran postavi. Nagomílil je kupe mertvih in srečno utekel. Poznali so ga,

ker so se mu oči tako žaréle, kakor sam ogenj. Benečani bajè še zdaj kažejo njegov ščit, ki ga je tedàj bil na bojišči odvergel. Tako je mej obsédanjem nastala poletna vročina ter s polja uže nij bilo niti ljudém hrane niti konjem kerme. Hunska družina je začenjala tožiti in mermrati; kralj sam uže nij vedel, kam bi se dejál. Na Lahe nij smel iti, Oglaja ne osvojívši, a verniti sé nij bilo, da svet ne bi rekel, Oglaj mu je ustavil koráke. Prigodí se, da ugleda sterke (štorkle), ki so neki dan mladíče prenašali iz posutega stolpa, kjer so imeli gnjezda, in odletávali daleč nad poljem. Mladíče so si devali na herbet ter pomagali jim letati; kajti nijso bili še zredili krepkega perja. Atila postojí, oberne se k družini ter potem reče: «ptiči znajo, kaj bode; iz Oglaja, svoje domovíne, bežé, ker je usojeno, da to mesto meni v roko pade.» Kraljeve besede se bliskoma razleté po taborišči. Huni si razpalijo duše, pripravijo vse, česar je bilo treba, ter planejo berzo na terdnjávo, katero vzemó, oplénijo in razgradé. Njih gnjev je bil strašen: morili in divjali so, kakor besi. Mlada žena Dugna, katera četam hunskih ljudíj nij mogla ubežati, ovila si je glavo zagrínjalom ter skočívši s krova svojega domú izginila v globočini reke Natiže, tekoče okolo ozidja. Niti znamenja nij ostalo od ponosnega mesta. Kar Oglajánov je uteklo smerti, pobegnili so v mesto Grad.

Smert kralja Volkašina.

Isaija černorízec (menih) piše staroslovenski, kakova stiska je bila v Serbii, kadar so je bili 1371. leta prvič Turci grozovito premogli pri Ténaru. Ta mož tako pripoveduje:

Bog je bil ognjévil kerščeníke zapadnih straníj. Vzdignil je kralj Volkašin vse serbske in gerške voje in oba svoja brata: despota Oglješo in vojevodo Gojka ter druge vélmože (veljáke) mnoge, nekako do šestdeset tisoč izbrane vojske na turškega carja Murata. Šli so v Macedonijo Turkov izganjat, ne sodèč, da nikdo nij močen, gnjevu božjemu prótivo stati. Zatorej teh nijso izgnali, nego sami so bili ubiti, in tam so kostí njih padle ter nepogrebeni so ostali. Mnogo množvo jih je umerlo, ti od mêcheve ostríne, óni so bili v zaplén gnani, a neki izmej njih so utekši domóv pribežali. Tolika nuja in ljutost je oblíla vse gradove* in straní zapadne, kolikoršne ušesa nijso slišala ni očí videli. Kadar so bili ubiti hrabri

* *Grad*, die Stadt. Beseda: *mesto* je v tem značenji po nemškem.

možje, bratje kralj Volkašin, despot Oglješa in vojevoda Gojko, razsuli so se Turci ter leteli po vsej zemlji, kakor ptice po vzduhu (zraku), in té izmej kerščenikov so z mečem klali a óne v plén gonili; ostavše je požéla negodna smert, in kdor je smerti odšel, umíral je od gládi; kajti bil je tákov glad po vseh stranéh, kakoršnega nij bilo, kar svet stojí. A katerih glad nij pogubil, té so po božjem dopustílu snédali volkovi, napadajóč po dnevi in po noči. Gorjé, umíljeno je bilo videti! Ostala je zemlja vseh dobrih stvaríj pusta, ljudíj in živíne in drugih plodov, ker nij bilo ni kneza ni vojarína* ni nastavnika v ljudéh, ni spasitelja.** Napolnilo se je vse turškega straha, in hrabra serca krepkih mož so se bila izpreménila v serca, slabéjša od ženskih. V tem času je konec vzelo tudi pleme serbskih gospodov, sedmi, ménim, rod. V resnici, tedaj so živi ljudjé oblažávali pred njimi umerše. Verujte mi, jaz, ki sem po vsem neveden, ne bi mogel s pisanjem načertati nuje, katera je tedàj bila na kerščenícih zapadnih straníj.

* Vojarín je to, kar vodítelj; besedo: vojarín so pisali starejši novoslovenski pisatelji. Beseda: vodja je nova ter napáčno skovana.

** Spasítelj stara in prava beseda, namesto: rešítelj.

Iz ruske zgodovine.

Po staroruskem letopisu Nestorjevem.

I. Začetek ruskega grada Prejeslávlja.

V 992. letu po Kristu je ruski véliki knez Vladimír šel na Hervate. Ko se je vernil s hervatske vojne, evo Pečenegi (divji pogani) pridó po ónej stráni od reke Sule. Vladimír se je vzdignil proti njim ter je srečal na vódi Tróbeži, na brodu, kjer je zdaj Prejeslávelj. Stal je Vladimír na tej stráni a Pečenegi na ónej; kajti niso sméli ti na óno a ni óni na to stran iti.

Prijaha pečeneški knez k reki, pokliče Vladimíra in reče njemu: «izpústi ti svojega moža a jaz svojega, da bi se boríla, ter ako tvoj mož ob tla udari z mojim, da ne bodemo vojevali tri leta; ako li naš mož udari z vašim, da bodemo vašo zemljo razdévali tri leta.»

Tako se razideta razno.

Vladimír pride v tabor in pošlje biríča po tabôru, govoreč: «nij tu li tacega moža, kateri bi se prijel s Pečenegom?»

Nij se našel nikjer.

Za jutra pridó Pečenegi in privedó svojega moža, a ruskega nij bilo. Začne tožiti Vladimír in pošlje k vsem vojníkom. Pride star mož h knezu in reče njemu: «knez! imam mlajšega sina domá, a sè štirimi sem prišel semkaj; od njegovega détstva nikdo nij z njim ob tla udaril. Bilo je, da sem ga svaril, ko je úsnije ugnjétal, a on se je razgnéval (razjézil) náme in kožo pretergal z rokama.»

Knez je bil vesel, to slišavši, in poslal pónj.

Privedó ga h knezu, ter knez mu vse pové; a ta reče: «knez, ne vem, morem li iti nanj? Izkusijo naj me. Nij li tu bika velícega in silnega?»

Našli so bika velícega in silnega, a on ga velí razdražiti. Naložili so nanj žezeza goreča ter ga spustili. Bik je zbežal mimo njega a on ga z roko prijel za bok (stran) ter snel z njega kožo z mesom, kolikor mu je roka zajéla.

Reče njemu Vladimír: «moreš se z njim boriti.»

Na jutro pridó Pečenegi ter začnó klicati: «nij li moža? Evo, naš je dospél!»

Vladimír je bil ukazal, to noč obleči se v orožje, in zdaj so pristopili oboji, Pečenegi in Ruski. Izpusté Pečenegi svojega moža, ki je bil prevelik zeló in strašen. Izstopi tudi Vladimírov mož, in uzrè ga Pečeneg ter se posmeje, ka je bil srednjega telesa. Razmerivši mej polkoma (armadama) spusté oba k sebi. Sprijéla sta se

ter se začela krepko deržati. Ruski udavi Pečenega v rokah do smerti in udari z njim ob zémľjo. Vladimírovi zakričé a Pečenegi pobegnó, in ruska zemľja požene za njimi sekóč ter je zapodí.

Vladimír je vesel bivši zalóžil (ustanóvil)* na tem brodu grad in ga narékel Prejeslávelj; zakaj slavo je bil prejel njegov borec. Vladimír je v velícega moža storil njega in očeta njegovega ter se povernil v Kíjev s pobédo (zmago) in z velíko slavo.

II. Maščevánje ruske knéginje Olge.

V 945. leto reče družina ruskemu knezu Igorju: «otroci Svénaldovi so se odéli z orožjem in s perti (obléko), a mi smo goli; knez! pojdi z nami v dánj**, da tí dobodeš in mí.»

Poslušá je Igor ter otíde v Dréva*** v dánj. Tam je ljudém nasíljal on in možjé njegovi. Vzémši danj se verne v svoj grad. A nazaj

* Založiti gründen, — to je naša stara beseda. Ali bi ne bilo dobro tudi reči: založba za: Gründung, Stiftung?

** Dánj, dánji ženskega spola, stara in prava slovanska beseda, ki znači dávščino (Abgabe, Tribut). V danj iti znači: iti danj pobírat, kakor tudi še zdaj govorímo: v derva, v steljo iti, itd.

*** Drevljáni so bili v tej dobi še pogani a slovanskega rodú; njih zemľja se je ímenovala Dréva (die Bäume), ker so bivali v gozdih, a od svoje zemľje so se tudi ljudjé ime novali: Drevljáni.

idóč se premisli in reče družini svoje: «idite z dánjo domov, a jaz pojdem zopet v Dréva.»

Pustí družíno domov a z malo družínico se verne, želèč boljšega iménja. Slišavši Drevljáni, da zopet ide, storé svèt s knezom svojim Malom, in rekó: «kadar se volk navadi v ovce, to iznese po jednej ovci vso čredo, če ga ne ubijó: tako tudi ta; če ga ne ubijemo, to vse nas pogubí.»

Pošljó k njemu, govorèč: «po kaj zopet ideš? Pobral si vso dánj!»

A ne posluša jih Igor. Drevljáni prišedši iz grada Izkersténja ubijó Igorja in vso njega družíno; kajti bilo jih je malo. Mogila njegova je pri Iskersténji gradu v Drévih.

A Igorjeva žena, knéginja Olga, bila je v Kijevu sè sinom svojim, z détskim Svetoslavom, in kermílec (varuh) njegov je bil Asmud a vojevoda je bil Svénald.

Rekli so Drevljáni: «evo, kneza smo ubili ruskega; vzemímo njega ženo za svojega kneza Mala; vzemímo tudi Svetoslava ter storímo njemu, kakor hočemo!»

Tedaj dvajset svojih boljših mož pošljó k Olgi, in ti poslanci pristanó* pod Boríčevim. Povedali so ljudje Olgi, da so Drevljáni prišli. Olga Drevljáne pokliče k sebi ter jim reče: «dobri gostje so prišli.»

* Pristati, pristanem, z ladijo se na bregu ustaviti (landen),
odtod: pristaníšče, Landungsplatz, Hafen.

A Drevljáni odgovoré: «prišli smo, knéginja!»

Reče jim Olga: «da povédite, zaradi česa ste sem prišli?»

Drevljáni déjo: «poslala nas je drevska zemlja, rekóč tako: moža tvojega smo ubili, ker je bil, kakor volk, vzemajóč in grabèč; a knezi naši so dobri ter so pazili drevske zemlje; da pojdi za kneza našega, za Mala!»

Bilo je ime njemu Mal, knezu drévsckemu.

Olga jim reče: «ljuba mi je beseda vaša; moža svojega uže ne morem zopet vskrésiti*. Jutri vas hočem počestiti pred svojimi ljudmi; a zdaj se verníte v ladijo ter ležite in bodíte veličávi (prevzetni). Za jutra jaz pošljem pó-vas, a ví recíte: ne idemo na konjih, niti na vozéh niti peš ne idemo, nego ponesíte nas v ladiji! — ter ponesó vas, kakor jim ukažete.»

Tako je odpustí v ladijo.

A Olga velí izkopati jamo veliko in globoko na svojem dvoru zunaj grada. Za jutra Olga pošlje po gostí. Njeni ljudjé pridó k Drevljánom, govorèč: «Olga vas zove na veliko čast.»

Drevljáni rekó: «ne idemo na konjih niti na vozéh, niti peš ne idemo; ponesíte nas v ladiji!»

Kijáni jim odgovoré: «nam je nevolja; knez naš je ubit a knéginja hoče iti za vašega kneza.»

* Nazaj verniti in zatorej tudi: od mertvih obuditi; od tod: krés, die Sonnenwende.

In ponesli so je v ladiji, a Drevljáni so sedéli veličávi zeló. Prinesó je na dvor k Olgi ter je tamkaj vergó v jamo z ladijo vred. Olga jim reče: «dobra li vam je čast?»

A oni odgovoré: «pustéje nam je, nego je bila Igorjeva smert!» Olga ukaže zasuti žive, in tako so je zasuli.

Terdoserčno je stvoríla poganska Olga poganskim Drevljánom; pozneje se je pokerstila ter bila knéginja pobožna zeló.

Poganskej Olgi se nij zdelo še dovolj maščevánja za smert moža svojega, kneza Igorja, ko je bila Drevljáne žive zasula. Poslavši zopet k Drevljánom reče jim: «da če me prosite prav, to pošljíte k meni možé naročíte (imenitne), da v velíkej česti pridem za vašega kneza; kajti ne pusté me drugače ljudjé kíjevski.»

To slišavši Drevljáni izberó boljše možé, ki so deržali drevsko zemljo, in pošljó pó-njo. Drevljánom prišedšim velí Olga kópel stvoriti, rekoč tako: «izmívši se pridite k meni!»

Sluge nje so ukuríli izbo in Drevljáni šli vánjo ter se začeli míti. Zaperli so o njih izbo, in ukaže je Olga zažgati od dúrij. Tako so izgoréli vsi.

Pošlje zopet k Drevljánom, rekoč: «evo, uže idem k vam. Da pripravite medú mnogo v gradu, kder ste ubili moža mojega, da se poplakam nad grobom njega in stvorím trízno*

* Trizna znači boj sploh, in potem boj na čast mertvemu človeku (Leichenfeier).

možu svojemu.» Oni, to slišavši, zvôzijo medú mnogo zeló ter ga vzvaré (skuhajo). Olga, privzemši malo družine, pride h grobu njega in plaka se po moži svojem ter velí svojim ljudém nasuti mogílo veliko; a kakor so jo nasuli, ukaže trízno delati. Potem Drevljáni sedó pít in zapové Olga možém svojim, služiti jim pri jédi.

Rekó Drevljáni k Olgi: «kde so naša družina, ktere smo poslali pó-te?» Ona odgovorí: «gredó za menój z družíno moža mojega.»

Kakor so se opíli Drevljáni, velí Olga ljudém svojim, iti ná-nje, a sama otíde stráni ter ukaže družini, sékati Drevljáne. Olga se poverne v Kíjev in voróži vojsko ná-nje. —

V 946. leto Olga sè sinom svojim Svetoslavom zbere voje mnoge in hrabre ter ide na drevsko zemljo. Izidó Drevljáni protivu njej. Sréčavšima se obéma polkoma sune s kopjem Svetoslav na Drevljáne, a kopje zletí mej ušesi konju ter pade pred nogo konju; kajti bil je še detínsk. Rečeta Svenal in Asmud: «knez je uže začél; potegníte, družina, za knezom!»

Premogli so Drevljáne, a Drevljáni so pobegnili in se zaperli v gradéh svojih. Olga se ustermí sè sinom svojim na Iskersténj grad, ker tí so bili ubili moža nje. Stala je okolo grada sè sinom svojim; a Drevljáni so se zaperli v gradu in borili se krepko iz grada; vedeli so, da so sami ubili kneza ter na kaj se jim je udati. Stala je Olga vse poletje, a nij mogla vzeti grada.

Umisli se tako: pošlje h gradu, govoreč: «kaj hočete dosedéti (sedèč pridobiti)? Vsi gradi vaši so se udali meni ter prijéli se danjí, in zdaj uže delajo njive svoje in zemlje svoje; a vi hočete izmreti od gládi, ne prijemljóč se danjí.»

Drevljáni rekó: «radi bi se prijéli danjí, a ti hočeš maščevati moža svojega.»

Odgovori jim Olga: «maščevala sem uže moža svojega, kadar so bili prišli vaši ljudjé v Kíjev, potem drugíč in tretjič, kadar sem delala trízno možu svojemu; a zdaj uže nehčem maščevati, nego hočem danj vzeti po malem, in pomirívši se z vami, pojdem zopet domóv.»

Rekó Drevljáni: «kaj hočeš od nas? Radi damo v médu in kozah.»

Ona jim odgovori: «zdaj nemate medú ni kož; a jaz malo od vas hočem: dajte mi od dvora po tri golobe in tri vrabce; kajti nehčem težke danjí nakladati, kakor mož moj, ker ste iznemogli v osádi*.»

Drevljáni, veseli bivši, zberó od dvora po tri golobe in po tri vrabce ter pošljó k Olgi s poklonom. Olga jim reče: «evo, uže ste se upokóрили meni in mojemu detetu, a idite v grad! Jaz jutri odstopim od grada ter pojdem v svoj grad.»

Drevljáni, veseli bivši, vnidó v grad ter povedó ljudém, in obradováli so se ljudje v gradu.

* Osáda Belagerung.

A Olga je razdala vojem vsacemu po golobu a drugim po vrabci ter ukazala k vsacemu golobu in k vrabcu privezati gorečo gobo, ovívši okrog nje mala plátenca, z nitko povezana.

Kadar se zmračí, velí Olga vojem svojim, spustiti golobe in vrabce. A golobje in vrabci so zletéli pod strehe, in tako so se razpalíli tu golobníki, tam kletí, tu veže in odríne (hlevi), da nij bilo dvora, kder nij gorelo, in nij lahko bilo gasiti, kajti vsi dvori so se bili razgoréli. Pobegnó ljudjé iz grada, in zapove Olga vojem svojim, loviti je, kadar je bila vzela grad in ga požgala. Naložila je na-nje danj težko: dva dela danjí sta šla v Kíjev a tretji v Višegrad k Olgí; kajti bil je Višegrad Olžin grad.

Hodila je potem Olga po drevskej zemlji sè sinom svojim in z družíno, oprostívši Drevljánom, ter postavljala je ustáve (urédbe) in uroke (terdne davke); tam so bila stanovišča (prenočišča) nje in lovišča*. Prišla je v grad Kíjev sè sinom svojim Svetoslavom. Tu prebivši jedno leto otíde v Nov grad, ter po reki Mèsti postavi pogoste** in danjí, a po reki Lugi obroke (terdne davke) in danjí. Lovišča nje so bila po vsej ruskej zemlji, znamenja in pogosti, a nje saní so stale v gradu Pleskovu; po Dnepru in po reki Desni.

* Lovišče Jagdrevier.

** Pogost Bezirk.

so bila prevesišča*; tudi je bilo nje selo Olžiči. Ko je to doveršila, povernila se je k sinu svojemu v Kíjev ter prebivala z njim v ljubezni.

Olga je bila terda; a kadar je Drevljáne premogla, vidimo, da jim je vendar odpustila smert moža svojega, da-si je bila poganka. Kako je živela kerst prijemši, to povemo drugič.

III. Kerst ruske knéginje Olge.

V 955. leto ide Olga v Gerke in pride v Carigrad. Bil je tedaj cesar, po imeni Cémski, ter pride k njemu Olga. Videvši jo lépo zeló v lice in zmíselno (razumno), začudi se cesar nje razumu in reče jej: «podobna si cesarstvovati v gradu tem z nami.»

Ona, razumévši, reče: «jaz sem pogana; da ako me kerstiti hočeš, to pokersti me sam, ako li ne, to se ne pokerstim.»

Kerstil jo je cesar s patrijarhom.

Posvečena bivši se je Olga radovala z dušo in telesom. Poučil jo je patrijareh o veri in rekel jej: «blagoslovljena tí v ženah ruskih, ka si vzljubíla svetlobo in temôto ostavila; blagosloviti te imajo sinovi ruski še v poslednji rod vnukov tvojih.» Potem jej pové o cerkovnem ustavu,

* Prevesišče je lovsk prostor, kamor so razvešáli lovske mreže in zanke.

o molitvi in o postu, o milostinji in o vzderžavanji telesa čistega.

Ona, poklonivši glavo, stala je, kakor goba napojena, poslušaje učenje, ter poklonivši se patrijarhu izpregovorila: «z molitvami tvojimi, vladika, da bodem ohranjena od zlodejnih sétij (záderg)!»*

Bilo je rečeno ime jej v kerstu Helena. kakor nekdanja cesarica, mati vélicega Konstantina. Blagosloví jo patrijareh ter odpustí.

Po kerstu jo pokliče cesar in reče jej: «hočem te vzeti sebi za ženo.»

A ona reče: «kako hočeš me vzeti, kerstivši me sam ter narekši me v svojo hčer? V kristijanih tega nij zakona, ti sam veš.»

Reče cesar: «prekljukála (prevaríla) si me. Olga!»

Podá jej darí mnoge, zlato in srebro in posode različne ter jo odpustí, narekši jo sebi v hčer.

A ona hotèč domov, pride zopet k patrijarhu, blagoslova prosèč na dom, in reče mu: «ljudje moji in sin moj so pogani; da bi me Bog ohranil od vsega zla!»

Reče patrijareh: «dete verno! v Krista si se kerstila in v Krista si se oblekla; Kristus te hoče ohraniti od zlodejnih sétij.»

* Sět, sėti (s príglasom na «ě»), ženskega spola, znači: Fallstrick.

Blagosloví jo patrijareh ter ona otide z mirom v svojo zemljo in pride v Kijev.

Kadar je bila v Kijevu, pošlje k njej cesar gerški, govoreč: «mnogo sem te daríl, in ti si govorila k meni, kadar se poverneš v rusko zemljo, da mi pošlješ darí mnoge: sužnjev, voska, kož in vojne v pomoč.»

Olga odgovorí poslom: «recite mu tako: če tí tako postojiš pri meni v reki Počajni, kakor sem jaz čakala v pristanu carigradskem, to tedaj ti dam!» ter odpustí posle, to rekši.

Živela je sè sinom svojim Svetoslavom ter učila ga mati, kerstiti se, a on tega nij hotel ni v ušesa prijemati; vendar, če se je kdo želel kerstiti, nijso branili, a rógali so se temu, kajti nevernikom je kerščanska vera nerodstvo. Olga je često govorila: «jaz, sin moj, upoznala sem Boga, in radujem se; če ga tudi ti upoznáš, tudi ti se počneš radovati.»

On je odgovarjal: «kako hočem jedíni jaz poprijeti tuj zakon, a družína se bodo temu smijali?»

Ona je rekla: «ako se ti pokerstiš, to se za toboj pokerstijo vsi.»

A on nij poslušal matere in delal je pogske običaje, ne vedóč, ako matere kdo ne posluša, da v bédó pade. Vendar je Olga ljubila sina svojega Svetoslava, govoreč: «volja božja da bode! Ako se Bog hoče usmiliti rodú mojega in zemlje ruske, da vlóži jim na serce,

oberniti se k Bogu, kakor je tudi mene Bog daroval!»

To rekši je molila za sina in za ljudi po vse noči in dni, kermèč sina svojega do njega moštva in do njega vzrasta.

IV. Starost in smert ruske knéginje Olge.

V 964. leto, kadar je bil knez Svetoslav vzrastel in vzmóžal, začel je zbirati voje mnoge in hrabre, ter lahko hodèč, kakor pard (panter), stvoril mnogo vojne. Vozóv za sobój ni vozil a ni kotla, niti mesá nij varíl (kuhal), nego tenko je izrezal konjino ali zverino ali govédino ter na ógljiji izpekši jédel; niti šatôra nij imel, kajti podklad (konjsko pokriválo) je pód-se postiljal in sedlo imel za vzglavje. Takšni so bili tudi vsi drugi njega voji. Pred vsako vojno je k so-vražnikom poslál, govoreč: «ná-vas hočem iti!»

Šel je na Oko reko in na Volgo ter našel Vétiče. Rekel je Vétičem: «komu danj dajete?»

Odgovoré mu: «Kozarom po novci od rala (pluga) dajemo.»

V 965. leto ide Svetoslav na Kozare. Slišavši Kozari izidó protivo njemu s knezom svojim Kaganom ter se sestópijo v boj, in odolévši* Svetoslav Kozarom vzame grad njih Belo vežo.

* Odoléti komu, znači: koga premoči (besiegen).

V 967. leto ide Svetoslav na Dúnaj* na Bolgare, in bivšim se obojím odolí Svetoslav Bolgarom ter vzame gradov osemdeset po Dúnaji, in séde knežěč tu v Prejeslavci, jemáje danj od Gerkov.

V 968. leto pridó Pečenegi na rusko zemljo prvič, a Svetoslav je bil v Prejeslavci. Zapre se Olga z vnuki svojimi Jaropolkom, Olgom in Vladimírom v gradu Kijevu. Obstopili so grad v sili velíkej brezčisleno množstvo okolo grada; nij lahko bilo iz grada iziti ni glasú poslati, in iznemogli so ljudje od gládi in žeje. Zbrali so se ljudje óne strani Dnepra v ladijah ter stali na ónej stráni; a nij lahko bilo vniti v Kijev ni jednemu od njih, niti ne iz Kijeva k ónim. Tožili so ljudje v gradu in rekli: «nij li koga, kateri bi mogel na óno stran iti in reči jim: «če ne pristopite jutri, predati se imamo Pečenegom?»

Reče neki mladec: «jaz preídem.»

Odgovoré mu: «idi!»

A on izide iz grada z uzdo ter poteče skozi Pečenege, govoreč: «nij videl li mojega konja nihče?» Kajti bil je umejóč pečeneški ter meníli so ga svojega. Kakor se približa k reki, zvergši obleko od sebe sune se v Dneper in pobrede. Videvši Pečenegi ustermé se nanj, streljájóč ga, a nijso mu ničesar mogli stvoriti. Ljudjé z óne

* Dúnaj, die Donau; tudi se ta reka slovanski imenuje: Dúnav m. in Dúnavo n.; oblika: Donava je nemška.

strani, to videvši, pridejo v ladiji protivo njemu ter ga vzemó v ladijo in privezó k družini.

On jim reče: «ako ne podstopite jutri h gradu, predati se hoté ljudje Pečenegom.»

Odgovori vojevoda njih, po imenu Prétič: ««podstopimo jutri v ladijah ter popadši knéginjo in knéžiče umaknemo na to stran; ako li tega ne stvorimo, pogubiti nas ima Svetoslav.»»

Kakor je bilo za jutra, vsédši v ladije izpred svita zatrobijo zeló, in ljudje v gradu Kijevu zavpijó. Pečenegi so meníli, da je knez prišel, ter pobégnili razno od grada. Izide Olga z vnuki in ljudmi k ladijam.

To videvši knez pečeneški poverne se jedíni k vojevodi Prétiču in vpraša: «kdo je prišel?»

Ta odgovori njemu: ««ljudjé óne strani.»»

Reče knez pečeneški: «alí si tí knez?»

Odgovori mu: ««jaz sem mož njegov in prišel sem v strážih;* za menój ide polk s knezom, brez čisla mnoštvo.»»

To je rekel grozèč mu. Velí knez pečeneški Prétiču: «bodi mi drug (prijatelj)!»

A ta odgovori: ««tako stvorim.»»

Podasta si roci mej soboj ter pečeneški knez Prétiču dá konja, sabljo, stréle, a Prétič dá njemu oklop, ščit, meč. Odstopili so Pečenegi od grada

* Namreč: v prédnjih strážih (im Vortrab); straža f. die Wache, stráž m. der Wächter.

in nij lahko bilo konja napojiti na vodi Líbedi Pečenegom.

Pošljó Kijani k Svetoslavu, govoreč: «tí, knez. tuje zemlje iščeš in paziš, svoje se ohabivši;* kajti malo da nas niso vzeli Pečenegi in mater tvojo in otroke tvoje. Ako ne prideš ter nas ne obraniš, to nas vzemó zopet, če ti nij žal očine svoje ni matere, ki je stara, ni otrók svojih!»

Svetoslav, to slišavši, berzo vsede na konja z družíno svojo, pride v Kijev ter poljubi mater svojo in otroke svoje in sežáli si o tem, kar je bilo od Pečenegov, ter zbere voje, prežene Pečenege na polje, in bil je mir. —

V 969. leto reče Svetoslav materi in bo-ljarom: «neljubo mi je v Kijevu biti; hočem živeti v Prejeslavci na Dunaji, ker to je sreda zemlji mojej in tu se shaja vse blago: od Gerkov zlato, vina, ovočje različno, tudi iz Čehov, a iz Ogrov srebro in komonji** ter iz ruske zemlje kože, vosek, med in ljudje.»

Reče njemu Olga: «vidiš me bolno; kam hočeš od mene iti?» Kajti bila se je razboléla uže. Tudi mu je dejála: «pogrebši me, idi, kamor hočeš.»

* Ohabíti se česa, znači: kaj zanemáriti; ohabljiv: nemáren. To so prave slovanske besede za tujke: zanemáriti, v némar pustiti, nemáren, mej katere je šteti tudi: mar, marljiv, marati itd.

** Komonj (Pferd) je starejša neskerčena beseda, od katere je postala poznejša: konj.

Po treh dneh umerje Olga.

Plakal se je po njej sin nje in vnuci nje in ljudje vsi s plačem velikim. Nesli so jo ter pogrebli. Bila je zapovedala Olga, ne delati poganske trizne nad soboj, kajti imela je kristijanskega svečenika, in ta je pohranil blaženo Olgo. Ona je bila kristijanskej zemlji predtēca, kakor danica pred solncem in kakor zorja pred svitom; zakaj sijala je, kakor luna v noči, v nevernih človekih, svetēč se, kakor biser v kálu (blatu); kajti kalni so bili od greha, neomíti s kerščenjem svetim. Olga je prva od ruske zemlje šla v cesarstvo nebesno, ter njo hvalijo ruski sinovi, kakor načelnico, ker je po smerti molila Boga za ruski svet.

Tako ruski stari letopisec priča o slavnej Olgi, o katerej Karamzin govori: »pripovedka jo imenuje zvito, gerška cerkev svēto a zgodovina modro Olgo.«

V. Začétek Kíjevsko-Péčerskega samostána.

Pri Jaroslavu se je osnoval Kíjevsko-Péčerski samostan. Kakó se je začél?

V Bréstovem, blizu Kíjeva, kder je rad živel bogoljubívi knez Jaroslav, bil je duhovnik, po imeni Hilarijon, mož blag, knjížen in pôstnik. Hodil je iz Bréstovega na Dnéper, kder je zdaj stari

samostan péčerski, in je tu molil, kajti bil je ondu lés vèlik. Izkôpal je péčerko (votlino) malo, dvosézno, ter iz Bréstovega hodèč odpéval çase ali ure, in molil se je tu Bogu v tajni. Potem Bog vloží knezu v srce, da Hilarijona postavi v metropolíta Kíjevskega; a ta péčerka takó ostane. Ali ne po mnozih dnéh je bil néki ÷lovek posvetèn, po imeni Antipa, od mesta Ljúbça, in vloží mu Bog v srce, iti v tujce; a on se ustrmí v Svéto Goro. Videvši samostane ondú-kajšnje, vzljubi ÷rnoríski (meníški) obraz ter pride v samostan tu in umôli igúmena (prédnika) tega, da bi nanj vzlóžil obraz meníšk. Igumen ga posluša in ga postríže, narekši ime njemu Antonij, ter ga naučí ÷rnorískemu obrazu in mu reçe: «pojdi zopet v Ruse in bodí ti blagoslov od Svete Gore, kajti od tebe imajo biti mnozi ÷rno-rízci.»

Antonij pride v Kijev in premišlja, kde bi živel. In pride na holm, kder je bil Hilarijon izkopal péčerko, ter vzljubi to mesto in vséli se vánje. In počne tu živéti, molèç Boga, jedóç hleb suh, in to ÷ez dán, ter vode v méro vkušajóç; in kopajóç péçero ne dá si pokoja dán in noç, v trudihih prebiváje, v bedénji in v molítvah. Kadar se prestavi (umerje) vèliki knez Jaroslav, prime vlast sin njega Izjeslav in séde v Kíjevu. Antonij je tedaj uže proslavljen bil po ruskej zemlji; a Izjeslav, zvédevši njega žitje, pride z družíno svojo, prosèç od njega blagoslova in molitve.

In začéli so prihajati k njemu bratje, katere je prijemal in postrízal, ter zbralo se je bratov k njemu dvanajst števenjá. In izkopali so péčero velíko in cerkev in célice, katere so še do tega dné v péčeri pod starim samostanom. Zbranim bratom reče Antonij: «evo, bratje, Bog vas je zbral in ví ste od blagoslova Svete Gore, kajti mene je postrigel igúmen Svete Gore, a jaz sem vas postrízal; da bodi blagoslov na vas, prvo od Boga a drugo od Svete Gore! Žívíte osébljeni in postavim vam igúmena, a sam hočem v óno goro iti jedín, kakor sem tudi prej bil navajen žíti.»

Postavi jim igúmena Barlama, a sam ide v góro in izkoplje péčero, katera je pod novim samostanom, ter v njej skončá život svoj, živévši v dobrodejstvu, ne izhodivši iz péčere lét štirideseti nikoli, ter v njej ležé močí (kostí) njega do tega dné. Kadar so se umnožili bratje v péčeri, mislili so postaviti zunaj péčere samostan. Pride igúmen in bratje k Antoniju in rekó njemu: «oče, umnóžilo se je bratov, a ne moremo se vméstiti v péčero. Da bi Bog vélel in tvoja molítva, da bi postavili církevco zunaj péčere!»

Antonij jim dovóli. A oní so se pokloníli njemu in postavili církevco malo nad péčero v ime svete bogoródice.

Potem Antonij pošlje nekoga od bratov k Izjeslavu knezu, rekóč takó: «knez moj! evo, Bog umnožava brate, a méstce je málo; da bi nam tí dal goro to, katera je nad péčero.»

Izjeslav je vesel bil, to slišavši, in pošlje moža svojega ter vdá jim goro to. A igúmen in bratje založé cerkev velíko in samostan ogradé z ostolpjem, célice postavijo mnoge, cerkev zvršé in okrasé z obrazi svétimi. Od tléj se je začél péčerski samostan.

Kadar Barlam otide v drug samostan, izbere Antonij Teodosija v igúmenstvo. Teodosij je začél zbirati mnoge črnorízce in jih je dobíl stó števenjá, ter jim jél iskati pravíla črnorískega. Našel se je tedàj Mihael, črnorízec samostana Stúdijskega, ki je bil prišel iz Gerkov z metropolitom Júrijem, in od tega Mihaela je prevzél ústav črnorízcev Stúdijskih ter ga ustanovítil v svojem samostanu: kakó je péti pétje samostánsko in poklône kakó držati in čítanje čítati in stojánje v cérkvi in ves réd cerkovni in kaj jesti v kateri dan, vse to je ustanovítil. Od tega samostana so potlej prijéli vsi ruski samostani ústav. K Teodosiju sem prišel tudi jaz (Nestor), húdi in nedostojni hlapec, in prijél me je, kadar mi je lét bilo sedemnajst od rojstva mojega. A to sem napisal in položil, v katero léto je začél biti samostan in zakaj se zóve péčerski.

Ta Nestor, kateri govórí tukaj o samem sebi, nam je napisal, kakó je nastalo rusko cesarstvo; kakó so živéli stari Slovani ter kaj so délali prvi knezi ruski. Letopisca Néstora kostí

še zdaj počivajo v Kíjevskih péčerah, in letopis njega se je po njegovej smerti prepisoval čisto in se takó razšíril po samostanih: a drugi letopisci — takšni črnorízci, kakeršen je bil Nestor — dostavljáli so léto za létom, kar je bívalo za njih života.

Teodosij se razbolí, ter kadar je boleznóval dnij pet in je bilo večer, velí iznesti se na dvor. Bratje so ga vzeli ter na saní postavili naspróti cerkve. A on ukaže poklicati vse brate, in bratje udarijo v bílo (zvonec) ter se zberó vsi. A on jim reče: «bratje moji in otcí moji in otroci moji! Evo, jaz odhajam od vas, kakor mi je objávil (razodel) Gospod v štiridesetni post, kadar sem bil v péčeri (podzémeljskej votlíni), da mi je iziti od svéta tega. A ví, koga si hočete imeti igúmena? da bi mu tudi jaz blagoslov podál.»

Oní mu rekó: «ti si nam vsem otec, da kogar izvoliš tí sam, ta nam bodi otec in igúmen ter poslušati ga hočemo, kakor smo tebe.»

Otec naš Teodosij reče: «odstopíte v stran od mene ter narecíte, kogar si hočete, razven dveh bratov, Nikole in Ignatija, izmej ostalih kogar si hočete od staréjših do manjših.»

Oni so ga poslušali in odstopili malo k cerkvi ter posvetovavši se poslali brata dva, govorèč takó: «kogar izvoli bog in tvoja častna molítva, kogar je tebi ljubo, tega nareci.»

A Teodosij jim odgovori: «da če od mene hočete igúmena prijeti, to vam ga dám, a ne po svojej izvolítvi, nego po božjem strojênji,» ter nareče jim Jakoba svečeníka.

A bratom je bilo neljubo ter dejali so: «tá ni tukaj postrížen,» kajti bil je Jakob prišel z Lêtca z bratom svojim Pavlom. In začéli so bratje prositi si Stepana, ki je tedàj bil učenec Teodosijev, rekóč: «tá je vzrasel pod tvojo roko in pri tebi je služil; tega nam daj!»

Reče jim Teodosij: «evo, jaz sem po božjem povêlji narekel bil Jakoba, a ví svojo voljo stvoriti hočete.»

Poslušavši jih dá jim Stepana, da bode jim igúmen, ter blagosloví Stepana in reče njemu: «dête! evo, preoddajem ti samostán; čúvaj ga s pazljivostjo, in kar sem ustrôjil v službah, to drži, ter ustáva samostanskega ne izmenjúj, nego déljaj vse po zakonu in činu samostanskem!»

Zdaj ga bratje zopet vzešči odnesó v célico nazaj in položé na odru (póstelji). Kadar je šesti dan potem nastál in je on bolán bil zeló, pride k njemu Svetoslav s sinom svojim Glébom, in sedécima jima pri njem reče Teodosij Svetoslavu: «evo, odhajam od svéta tega in izročam ti samostán v pazko, če bode kateri motêž v njem, in evo, poróčam igúmenstvo Stepanu; ne dáj ga v obído (zadrégo)!»

Knez, celovávši (poljubivši) ga, obéča. skrbéti za samostan, in otide. Kadar je sedmi dan prišel,

Teodosij že iznemagajóč pokliče Stepana in brate, ki so presedéli potlej vso to noč pri njem. ter kadar je nastal dan osmi, v drugo soboto po Velíkej noči, v drugo uro dné, izročí dušo v roke božje, meseca maja v tretji dan, 1074. leta.

In plakali so po njem bratje.

Teodosij je bil zapovédal, položiti se v péčeri, kder je bil pokazal trude mnoge, rekóč takó: «v noč pohranite telo moje!»

Takó so tudi stvóрили.

Teodosij je bil zbral take črnce (meníhe), kateri, kakor svetíla, v Rusih síjejo: tí so bili póstnici krepki; tí na bedénje, tí na klanjánje kolénsko; tí na poščénje čez dan in čez dva dní; tí jedóč hleb z vodo, drugi zelí varjêne (kuhane), drugi sirôve, — v ljubezni prebivajóč, manjši pokorni staréjšim, ne smejóč pred njimi govoriti, razven s pokornostjo in s poslušanjem velíkim.

Izmej téh hočem oméniti nekoliko ímož čudnih.

Evo, prvi je bil svečeník Damijan, tak póstnik in vzdržnik, da nij razven hléba in vode nič jédel do smrti svoje. Tak je bil tudi še drugi brat, po imeni Jeremíja, kateri je pómnél krščénje zemlje ruske. Ta je imel dár od Boga, da je naprej pripovedoval, kar se je godílo poznéje. Če je komu kaj rekel, dobro li ali zlo, navršíla se je starčeva beseda. Jednák je bil tretji črnorízec (menih), po imeni Isakij, kateri je še mej svétom živóč, bogat kupec sóč, úže mislil iti v črnorízce, in zató je razdál iménje svoje potrebnim

in samostanom ter prišel k velícemu Antoniju v péčero, molèč se mu, da bi ga stvóril v črnorízca. Antonij ga je prijél, narékši ime njemu Isakij, kajti bilo mu jo poprej ime Črn. Isakij je vzprijél žítje krepko, oblékši se v trdo vlaseníco*, in vèlel si je kupiti kozla ter odrl na méh kozla in méh navlékel na vlaseníco, da se je osušila okolo njega koža sirôva. Zaprl se je v péčeri v jednej ulici v célici malej, kder si je rekel zagradingi ustje (vrata) in zasuti s prstjó. Tu je môlil Boga s solzami, a jéd njega je bila proskura (sveta hôstija) jedína, in to čez dán, ter vode je v mero píł. Vse to mu je prinašal velíki Antonij skozi okence malo, katero je bilo tóli tesno, da se je vánje mogla jedva (komaj) roka vméstiti. Takó je delal sedem lét. Na sveti lobo ne hodé niti legáje na rebrih, nego sedé je malo prijemal snà. Še premnogo se pripoveduje in piše o njem, a nekateremu izmej tega sem tudi jaz (Nestor) bil samovídec.

Taki so bili ti črnorízci Teodosijevega samostana, kateri síjejo še po smrti, kakor svetíla.

V 1075. léto je cerkev Péčersko nad osnovánjem (fundamentom) počél Stepan igúmen, kajti iz osnovánja jo je bil počél Teodosij, ter končana je bila na tretje léto, méseca julija, 11. dán.

V 1089. léto so cerkev Péčersko svete bogorodíce Teodosijevega samostana posvétili: Ivan

* Debela črnoríska obléka od gróbe dlake (cilicium).

metropolít. in Luka, Belogradski vladíka (škof), in Isaíja, vladíka Rastovski. in Ivan Črnígovski vladíka, in Antonij, Júrijevski. pri blagorodnem knezu Vsévladu, državnem ruske zemlje, in pri sinih njega Vladímeru in Rastíslavu. V to léto se je prestavil (umrl) Ivan metropolít. A Ivan je bil mož hiter knjigam in učenju, milostiv ubogim in vdovícam ter láskav k vsacemu, bogatemu in ubozemu. ponížen in krotek, molčaljív in rečíst (lepobeséden), s knjigami svétimi utešajóč bédne ter žalostne: in tacega nij bilo préje v Rusih, ni po njem ne bode ták.

V 1091. léto so igúmen in črnorízci Péčerskega samostana svèt storívši rekli takó: «nedobro je ležati otcu našemu Tedosiju zunaj samostana in cerkve svoje. kajti on je osnóval cerkev in črnorízce zbral.»

Svèt storívši velé ustrôjiti (pripraviti) mesto, kamor bi se položile močí (kostí) njega. Kadar je prispèl praznik uspénja* svete bogorodíce, ukaže igúmen rúšiti (kópati), kder so ležále močí njega, otca našega Teodosija. Temu povêlju sem bil jaz gréšni (Nestor) uže od prvega samovídec, in kar hočem povédati, nijsem s sluhom slišal, nego sam o sebi načélnik. Prišel je k meni igúmen ter mi rekel: «pójdiva v péčero k Teodosiju!»

* Uspénje, to je smrt, ker človek tedáj kakor uspi ali zaspí. Ta beseda staremu jeziku posebno rabi, kadar je govoriti o svetníkih.

Prideva tjakaj, igúmen in jaz, a drug nij o tem védel nihče, in razglédavši, kod bode kopati, zaznámenava mesto, kdé kopati. Rekel je k meni igúmen: «ne môzi povédati nikomur, nego privzemi, kogar hočeš, da ti pomore!»

A jaz sem ta dan pristrôjil rogálje*, s katerimi je kopati, in vtorek večer, vzémši s sobój dva brata, prišel v péčero, da nikdo nij védel, ter odpévši psalme začél kopati. Utrudivši se oddám orodje družemu bratu, ter kopáli smo do polunočjá, a ne mogli se dokopati, in zatorej začéli tožiti, da kakó na stran kópljemo. A jaz poprijémši rogáljo načnem kopati rámeno (sílno), ko je moj družnik opočíval pred péčero.

Reče mi tá: «udárilí so v našem samostanu v bílo (zvonec)!»

A jaz sem v ta čas prokopal na močí Teodosijeve, kadar je ón dejál k meni: «udaríli so v bílo » ter odgovoril sem: «prekopal sem uže!»

A kadar sem bil prokopal, iméla me je užást (grôza), ter začél sem zvati: «Gospod, pomilúj!»

Ob istem času sta sedéla dva brata našega samostana, v strahu, da ne bi sam igúmen Teodosija skriváje kam prenesel, in k péčeri zréča, kadar so tolkli v bílo, videla sta tri stolpe, kakor zarne dóge (mavre). Stolpi so najprvo stali a

* Rogálja, orodje, s katerim se koplje: trnokòp (kràmp).

potem se preméknili nad vrh cerkve, kder je bil položen Teodosij.

A v ist čas je videl tudi Stepan vladíka v svojem samostanu čez polje zarjo veliko nad péčero, in mislil, da nesó Teodosija, ker mu je bilo vse o tem povedano uže poprejšnji dán; zatorej se mu je užalílo, da ga prenašajo brez njega, ter vsédši na konja brzo pojaha, vzešši s sobój Klementa, katerega je bil svojemu samostanu v igúmena postavil namesto sebe, in tudi gredé sta videla zarjo veliko. In kadar sta prišla blizu, videla sta svéče mnoge nad péčero, a kadar sta bila pri péčeri, níjsta videla nič. Stopivši dnù péčere uzrêta nas, ki smo uže sedéli pri močéh Teodosijevih. Kajti prokopavši sem bil poslal k igúmenu: «prídi, da ga iznámemo!»

Potem je bil igúmen prišel z dvema bratom.

Izkopal sem bil globoko, in vzlézli smo v jamo ter našli močí njega ležéce, in sestávi se nijso bili še razpali, a lasjé glavni so bili sprijéti. Vzložili so ga na črnoríski plašč ter vzešši na rámo iznesli pred péčero.

Na drugi dan so se zbrali vladíke: Efrem Prejéslavski, Stepan Vladímerski, Ivan Črnígovski, Marin Júrijevski, in igúmeni od vseh samostanov s črnorízci; a prišli so tudi ljudjé blagovérni in vzéli močí Teodosijeve s kadíлом in svéčami ter ga prenesli in polóžili v svojej mu cerkvi, v prítvoru (v kapélici) na désnej stráni, méseca av-

gusta v 14. dan, v četrtek, v čas prvi dné, ter praznovali so svétlo* v ta dán. —

Zdaj povém nekaj prerokovanja Teodosijevega, ki se je navršilo, kakor je on govoril. Kadar je igúmenstvo držal Teodosij, upravlja je črédo, poročéno mu po volji božjej, črnorízce (meníhe), a ne samó jedínihteh, nego skrbel tudi o dušah posvetnih ljudíj, kakó bi se otéli pogube, pride jednóč v dóm Jánjev v Jánju in k njega podružju (zakonskej ženi) Maríji. Ljubil ja je Teodosij, ker sta živéla po zapóvedi Gospodnjej ter v ljubezni med sobój prebivála. Jednóč prišedši k njíma učil je o milostínji k ubogim in o cesárstvu nebeskem, katero je prijéti právdnikom (pravičníkom), a gréšnikom muko o smrtnem časi. Kadar je njíma to pripovedoval ter kam bode njíju telo položeno v grob, reče njemu Jánjeva: «kdó vé, kam si me položé?»

Odgovóri jej Tedodosij: «po resnící, kamor ležem jaz, tja tudi tí položena bodeš!»

Takó se je rés potem zgodílo; kajti ko se je igúmen bil prestavil (umrl) uže pred osemnajstimi léti, tedáj se je to navršilo: v to léto se je namreč prestavila Jánjeva, po imeni Maríja, méseca avgusta 16. dan.

* V starem jezíku je «svetlo» značiló to, kar zdaj samí ne vémo, kakó bi dejáli, kajti časi nam je v to rabo beséda: «slovésno», a časi: «svečáno» (feierlich), in «svetlost» je značiló: «svečánost» (die Feierlichkeit).

Prišli so črnorízci ter odpévši obíčne pesni položili jo v cerkvi svéte Bogorodíce proti grobu Teodosijevemu, na levej stráni.

V 1096. léto v 20. dán julija méseca, v pétek, prišli so Plavci drugič pod Bonjákom brezbožnim h Kíjevu nahódoma ter malo ne vzeli Kíjevski grad (mésto) in zažgali samostan z vasmí okolo. O tej príliki so se pokazali tudi v Péčerskem samostanu, ko smo bili mí črnorízci po célicah, počíváje po zajútrenji. Kričali so okrog samostana ter postavili prapôra dva pred vrati samostanskimi; a mí smo se razbežáli. Brezbožni sinovi Izmajíljevi so izsékali vrata samostanu in se ustrmili po célicah, sekajóč duri, ter stráni so iznašali, če so kaj našli po célicah. Potem so zapalíli dóm vladičíce naše, Bogorodíce, in prišli k cérkvi ter zažgáli dúri, katere so k jugu, a druge k séveru; tudi so pridrli v prítvor (kapélico) h grobu Teodosijevemu, jemáje svéte obraze, požigáje duri ter sramotèč Boga in zakon naš. Bog je tó trpel; kajti še se nijso bili skončali gréhi njih in brezzakonje njih. Zatorej so dejáli: «kdé je njih Bog, da jim pomore in jih izbávi (otme)?»

Še druge beséde húlne (bogoklétné) so rekli na svéte obraze ter se podsmijávali, ne vedóč, da kazní Bog sluge svoje z napástmi rátnimi (vôjinskimi).

Tedàj so tudi zapalíli Dvor Krasni, ki ga je bil postavil blagovérni knez Vsévlad na holmu.

imenovanem Vidobiči. Vrh tega so bili nekoliko od bratov naših ubili z orožjem brezbožni sinovi Izmajiljevi, popuščeni na kazen kristjanom.

VI. Od 1065. do 1067. leta.

V 1065. léto ide Svetoslav na Rastíslava k Tmutorokánju, a Rastíslav odstopi ven iz grada (mést), ne, ker se ga je bál, nego prótívo strijcu svojemu ne hotèč jemati orožja. A Svetoslav, prišedšj v Tmutorokánj, posadí tam sina svojega Gléba ter se povrne. Rastíslav pride zopet in požene Gléba. Otide Gléb k otcu svojemu, a Rastíslav séde v Tmutorokánji.

V to léto je tudi Vséslav začél rát (vojno). Ob teh časih je bilo známenje na zapadi, zvézda prevelíka, žarke imejóč, kakor krvave, in izhájala je z večéra po zahodi solnčnem, ter prebívala za sedem dnij. To se ljudém nij zdélo na dobro, in rés je potem bilo vosobíc (domačih razporov) mnogo, ter nastali so tudi prihodi pogánskih narodov na zemljo rusko, kajti bila je ta zvézda, kakor krvava, oznanjajóč krvolítje. Uže nekóliko poprėj se je bilo solnce tudi preménilo (mrknilo), da nij bilo svetlo, nego kakor mésec je bilo, a nevédniki so dejáli, da je snédeno. (Takó so v teh časih preprosti ljudjé tolmačili vsako ne- navadno známenje, a niti sam Nestor, ne še

dovolj učen, nij bil do konca svoboden tacih mislij.)

V to léto je Rastíslav bil v Tmutorokánji, jemljóč dánj (davek) od Kasogov in po drugih stranah te zemlje. Zaradi tega so se zbali Grci in k njemu lokávo (zvijáčno) posláli Kotopana. Kadar je tá prišel k Rastíslavu, verjél mu je knez ter častil ga zeló. Jednóč je píl Rastíslav z družíno, in rekel mu je Kotopan: «knez, hočem ná-te piti.»

Knez je dejál: «píj!»

On izpije polovíno, a polovíno dá knezu piti, dotísnivši se s palcem v čašo, kajti pod nohtem je imel smrten otrov, in dál je knezu, uréksi mu smrt do osmih dníj.

Potlej Kotopan príde v Korsún ter pové tamkaj, da v ta dan umerje knez Rastíslav, kakor je tudi bilo. A tega Kotopana so pobíli s kamenjem korsúnski ljudjé. Bil je Rastíslav mož dober na rát (vojno), lepe rastí in krasen v líce ter milostív ubogim. Umrl je méseca séčna (februvarja) v tretji dan, in tam je bil položen v cérkvi svéte Bogorodíce.

V 1066. léto prične rát (vojno) Vséslav, sin Brenčislavelj, in zájme Novi Grad. A Jarosláviči trije: Izjéslav, Svetoslav in Vsévlad zberó vojsko ter otidó na Vséslava, in bila je zima velíka. Prišli so k Ménsku; a Menjáni so se zaprli v grádi. Tí bratje so vzéli Ménsk ter izsékali možé, a žene in otroke vdali na ščíte in odšli k Nemizi.

Vséslav jim je hítel na próti. Zbrali so se oboji na Nemizi, méseca sušca v trétji dan; a bil je sneg velik ter šli so prótivo sebi. Začéla se je séča zla ter mnogi so padli. Odoléli (zmogli) so Izjéslav, Svetoslav in Vsévlad, a Vséslav je zbéžal. Potem, julija méseca v deséti dan, Izjéslav, Svetoslav in Vsévlad, celovávši (poljúbivši) križ častni k Vséslavu, rekó njemu: «pridi k nam! Ne stvo-rímo ti zla.»

On je upal celovánju križnemu ter v ládiji prišel črez Dnéper. Takó so ujéli Vséslava na Rši pri Smolensku, prestopivši križ. A Izjéslav je potem Vséslava privedel v Kíjev ter ga vsádil v jéčo z dvéma sinoma.

V 1067. léto pride tuje pleme na rusko zemljo. Plavci mnogi. Izjéslav, Svetoslav in Vsevlad so hitéli prótivo njim na Alto réko. Po noči podidó prótivo sebi. A zaradi gréhov naših je pustil Bog ná-nas pogane, ter pobégnili so knezi ruski a zmogli nas Plavci. Bog po svojem gnévu tujce vódi na zémľjo, da se ljudje skrušeni v srcih zópet vráçajo k njemu; kajti nêhçe on zléga človeku, nego želí mu blazega; a zlódej se radúje ubójstvu in krvolítju. Kadar greší zemlja, katera kóli, kazní jo Bog, pošiljáje smrt ali glád ali pogánske sovrážnike ali súšo ali gosénico ali druge kázni. Govorí Gospod vsedržitelj: «klícali me bodete, a ne bodem vas poslušal; iskali me bodete, a ne najdete me, ker nêhçete hoditi po mojih póti; zato se vam ali zapíra nebo ali se

vam na zlo odpíra, tóčo v dežja mésto izsipáje, z mrazom plodí vam zatiráje in zemljo znójem požigáje zaradi zlób vaših!»

A mí, ne živemo li poganski, če vérujemo, da srečati káko stvar more nam na dobro biti ali na húdo? Kadar sréča kdo na póti črnorízca (meníha), takój se vračuje, kakor bi sréčal vépra.* Níj li to poganski? Nekateri se drže te prazne vére, a drugi zopet kake drugačne, menéči, da je kíhanje glavi na zdravje. Zlódej nas mámi od Boga s témi in drugimi lokávstvi (zvijáčami): s trómbami (trobéntami) in skômrahi,** z goslimi in različnim praznovérjem. Vidimo igrišča natláčena, ljudíj v njih mnogo mnôštvo, da pehájo drug družega; a cérkve stojé, in kadar bíva čas molítvi, malo jih nahaja se v cérkvi. Da, zaradi tega kázni prijémljemo od Boga razne!

A mi se povrnímo zopet na poprejšnje pripovedovánje.

Kadar sta bila Izjéslav in Vsévlad pobégnila v Kíjev a Svetoslav v Črnígov, prihitéli so kíjevski ljudjé tudi v Kíjev, ter stvorivši véče (posvetovánje) na trgovíšči, poslali h knezu in rekli mu: «evo, Plavci so se razsúli po zemlji; daj nam, knez, oróžja in kónj, ter bíli se bodedo ž njími še!»

* Véper, divji prasec; der Eber.

** Kláteži, kateri so ljudém sméšne in veseléče stvari kazali ter govorili: glumáči; Possenreisser, Gaukler, Marktschreier.

A Izjéslav tega ni poslušal. Zdaj so ljudjé začéli vpíti na vôlejvodo na Kosnjáčka, ter odšli na góro in pritékli na dvor Kosnjáčkov; a njega ne našedši stali so pri dvoru Brenčislavljem in rekli: «pójdimó, izpustímó Vséslava iz jéče!»

Potem se razdelé na dvóje: polovína jih ide k jéči, a polovína po môtú na knéžij dvor. Izjéslav je tedáj sedél báš na sénih* z družíno svojo, kadar so se začéli z njim prepirati ljudjé, ki so bili prišli po môtú. Stali so zdolaj, a knez je glédal iz okenca in imel pri sebi družíno svojo.

Tedáj Túk, brat Čúdin, reče Izjéslavu: «vidiš, knez, ljudjé so začeli vpiti; pôšlji svoje možé, da bodo na straži okolo Vséslava!»

Kadar je ta še govoril, úže druga polovína ljudjé príde od jéče. Zópet so knezu rekli njega družína: «evo, zlo je! Pôšlji svojih ljudjé k Vséslavu, da ga z lestjó (zvijáčo) izvábijo k okencu ter ga prederó z mečem!»

Knez tega nýj poslušal. A ljudjé so kričali in šli k jéči, kder je ujet bil Vséslav. Kadar to vidi Izjéslav, pobégne z bratom Vsévladom z dvora; a ljudjé so izsekali Vséslava iz jéče, v petnajsti dan septembra, in postavili ga srédi dvora knéžjega, a dvor knéžij so razgrabili: brezčíslnó mnóštvo zlata in srebra s kunami vred.

* Nekáka sôba gospódskega dvora, — morebiti «dvorana».

Izjéslav pobegne v Léhe (Poljáke), in Svetoslav je bival v Črnígovu, a Plavci so vojevali okolo Črníгова. Zatôrej Svetoslav zbere nekoliko družíne ter izíde nánje k Snovsku. Uglédali so Plavci polk, idóč prótivo sebi, ter se pristrojili v boj. Svetoslav, mnôštvo njih vídevši, reče družíni svojej: «potegnímo! Uže se námamo kam déti!»

Udarijo v kônje ter odolí (premôre) Svetoslav samó v tréh tisóčah, a Plavcev je bilo dvanájst tisóč. Té so posékali, druge potópili v Snovi, a kneza njih ujéli z rokama, v prvi dan méseca novembra. Vsévlad séde zópet v Kíjev ter vzdáhne in reče: «o križ částni! ker sem k tebi véroval, izbávil si me od rôva tega!»

A Bog je sílo križno pokazal zemlji ruskej, da ne bi prestopali častnega križa, celovávši (poljúbivši) ga; kajti Izjéslav je celóval križ a potlej vender ujél Vséslava, in zató je Bog poslal pogane, a Vséslava je očító izbávil križ částni.

Vséslav je sedél v Kíjevu mésecev sédem.

VII. Od 1069. do 1071. léta.

V 1069. léto ide Izjéslav z Boljéslavom na Vséslava, a Vséslav se obrne prótivo, in pride v Béli Grad. Kadar je bila noč, to skriváje iz Bélega Grada pobegne v Plátsk. A zjutraj so ljudjé videli, da je knez pobégnil, ter so se po-

vrnili v Kíjev, in so stvóрили véče (svět), ter so se posláli k Svetoslavu in k Vsévladu, govorèč: «mí smo uže zlo stvóрили, kneza svojega pregnavši, a evo, zdaj ná-nas vêde lédsko zemljo. Pojdita vídva v grad otca svojega; če li ne hočeta, trebé nam bode, zažgavši grad svoj, stopiti v grško zemljo.»

Reče jim Svetoslav: «mídva pôšljeva k bratu svojemu; ako pojde ná-vas, to bodeva mídva prótívo njemu z rátjo (vôjno), kajti ne dava pogubíti gradú otca svojega. Ako li hoče biti z mírom, to v malem časi pride k svojej družíni.»

In utešila sta Kijáne.

A Svetoslav in Vsévlad pošljeta k Izjéslavu, govoréča: «Vséslav je bežal; a tí ne vôdi Léhov na Kíjev, kajti protivnega ti nij tu; ako li hočesh iti z gnévom in pogubiti grad, to veš, da je nama žal ôčnega stola.»

To slišavši Izjéslav ostavi (pustí) Léhe ter otíde z Boljéslavom, malo Lehov privzémši, a pred sobój v Kíjev pošlje sina svojega Mèstíslava. Prišedši Mèstíslav izséče Kijáne, kateri so bili izsékli Vséslava, sedemdesétero ljudíj a druge so oslépili in druge je pogubil brez krivíne, ne izpítavši (izprašavši) jih. A Izjéslavu, idočemu h gradu, pridó ljudjé napróti s poklonom, in vzprijéli so kneza svojega Kijáni, ter Izjéslav je sédel na stolu svojem méseca maja v drugi dán, in izpustil je Lehe na pôkrn (na hrano mej Ruse), a Léhe so pobijáli na skrivnem. Povrne se z

Léhi Boljéslav v zemljo svojo. A Izjéslav prežene Vséslava iz Platskega ter posadí sina svojega Městislava v Platskem; a tá je skôraj umrl tukaj, in v njega mésto je bil posajèn brat njega, Svetopolk, ker je Vséslav bil izbéžal.

V 1070. léto se je Vsévladu rodíl sin ter narekli so ga z imenom Rastísлав.

V 1071. léto Vséslav izžene Svetopolka iz Platskega. V to léto Jaropolk pobédi (premore) Vséslava pri Glatíškem.

(Zdaj pride zopet na vrsto prazno, a zeló čudno vraževérstvo, o katerem Nestor z večíne takó poróča, kakor tak mož, ki sám verjame vse, kar pripoveduje drugim. Poslušájmo ga!)

Ob teh čásih je bil prišel vólhev (copernik), ki ga je bíl prelástil (preváril) sám bés ali zli dúh. Prišedši h Kijevu je govoril, takó ljudém pripovedujóč: «na péto léto bode réka Dnéper tekla nazáj ter zemlje prestopijo na druga mésta, da bode stati grškej zemlji na ruskej a ruskej zemlji na grškej, ter da se izmené tudi še druge zemlje.»

Nevédni so ga poslušali a véрни se mu smíjáli, govoréč mu: «bés igrá s tobój, na pogubo tebi!»

Takó je tudi bilo, kajti v jedno noč so ga našli mrtvega.

Tudi se je bilo zgodilo, da je lakota bila po Réstovskej oblásti, in vstala sta dva vólhva od Jaroslávľja, govoréča: «véva, kdo obílje žíta

in hrane drží.» In sta šla ob Volgi réki, a kadar sta prišla na sêla, imenovala sta boljše žene, govoréča: «ta žito drží, a ta méd, a ta ribe, a ta kože.»

In vodili so k njima sestre svoje, matere in žene svoje, a ta dva sta jim prerezivala za plečem ter izímala ali žito ali ribo, in ubíla sta mnoge žene ter iménje njih jemála sebi.

Prišla sta na Bélo Jézero in bilo je pri njíju ljudíj drugih tri stotéro. A v to dôbo se je priključilo, da je od Svetoslava dánj pobírat prišel Jánj, sin Višátin, in povedali so mu Belojézerci, kakó sta dva vólha izbíla uže mnoge žene ob Volgi in ob Šéksni vôdi, ter da sta zdaj prišla semkaj. Jánj, izpítavši (izprašavši), čegôva sta smrda (podlôžnika), in zvédevši, da svojega kneza, pošlje k tistim, ki so bili okolo njíju, ter jim reče: «dajte ta dva smrda sem, ker sta mojega kneza!» Ljudjé tega nijso poslušali.

A Jánj pride sam brez orožja.

Rekli so mu njega družína: «ne hodi brez orožja; osramé te!»

Ali on velí družíni vzeti orožje, in bilo je dvánajst hlapcev ž njim.

Otíde k njim do lésa.

A ljudjé so stali, izpolčivši se (v réd se postavivši) prótivo njemu. Kadar je šel Jánj s topôrcem (sekíro), stopijo od njih trije možjé in pridó k Jánju, rekóč mu: «vidèč ideš na smrt; ne hodi!»

Potem so se súnili nánj ter jeden je grešíl Jánja s topôrom, a Jánj je obrnil svoj tôpor in udaril ga s tiljem (zadnjo stranjó sekíre), in rekel družíni, séči jih. Ali oní so zbežali v lés, ubívši tu popa Jánjevega.

A Jánj, všedši v grad k Belojézercem, reče jim: «ako ne ujámete vólhvov teh, ne pojdem od vas tudi léto dníj.»

A Belojézerci so šli ter ja ujéli in privêdli k njemu.

VIII. Od 1071. do 1073. léta.

Prodolžújmo vraževérno povést Nestorovo, katere smo nekoliko slišali uže v zadnjem «Vrtci».

Janj reče ujétima volhvoma (čarodéjema): «zaradi česa sta pogubila toliko ljudíj?»

Rečeta mu: «ker tí držé obílje; če je iztrébiva, bode vsega dovolj. Ako li hočeš, to pred tobój iznámeva žito ali ribo ali družega kaj.»

A Janj reče: «po resnici, láž je to! Stvóril je Bog človéka od zemlje, ter sestavljen je s kostmí in žilami od krví; níj v njem ničesar, in ne vé nikdor, razven sam Bog vé.»

A ôna rečeta: «midva véva, kakó je človек stvorjen.»

On reče: «kakó?»

A ôna odgovorita: «Bog se je vzpótil ter umíval v umiválnici in potlej se otrl z véhtom

(púšljem) ter ga vrgel z nebés na zémľjo, in razprl se je zlódej z Bógom, kdo bi od véhta stvóril človeka, in stvóril je zlódej človeka, a Bog je dušo vánj vlóžil; zatorej, ako umerje človek, v zémľjo ide teló, a duša k Bógu.»

Reče jima Janj: «po resníci, prelástil (preváril) je vaju bás! Kateremu Bogu vérujeta?»

Ona odgovoríta: «Antikrístu.»

A on reče jima: «kdé je ta?»

Ona rečeta: «sedí v brêzdni.»

Reče jima Janj: «kakšen je to Bog, sedêč v brêzdni? Ta je bás, a Bog je na nébesi, sedêč na prestoli, in slavé ga angeli, ki stojé pred njim sè strahom, ne mogóč nanj zrétí; a tega so bili angeli dôlu vrgli, katerega vidva govoríta Antikrísta; za svoje velíčanje je bil vržen z nebés in je v brêzdni, kakor to tudi vidvá pripovedújeta. čakajóč, kdaj pride Bog z nébesa, da tega Antikrísta ujáme ter zvêže z vózami in ga posadí z njega slugami in vsémi, kateri k njemu vérujo; a vama je tudi tukaj múko prijéti od mene in po smrti tamkaj.»

A ôna mu odgovoríta: «nama bogovi povédajo, da ne moreš nama stvoriti ničesar.»

On reče jima: «lážejo vama bogóvi.»

Ona mu rečeta: «nama bode stati pred Svetoslavom, a tí ne moreš stvoriti ničesar.»

Janj velí bíti ja ter jima potrgati brádi. Kadar sta bila tepena in brádi njíju potrgani s precépom, reče jima Janj: «kaj vama bogóvi govoré?»

Ona mu rečeta: «stati bode nama pred Svetoslavom.»

A Janj ukaže vložiti róběj* v usta jima ter privezati ja k bôku ládi je, in pustí ja pred sobój v ládijo, a sam ide za njíma. Stali so na ustji Šeksne vôle. in reče jima Janj: «kaj vama bogóvi govoré?»

A ôna rečeta: «takó nama bogovi govoré: náj biti nama živima od tebe.»

In reče jima Janj: «to so ti vama prav povedali.»

A ôna rečeta: «no če naju pustiš. mnogo ti dobrega bode; če li naju pogubiš, velíko skrb primeš in zlo.»

On reče jima: «če vaju pustím, to mi bode zlo od Boga.» In reče Janj vozníkom: «ali sta komu izmej vas ta dva ubilá koga od rodú?»

A vozníki rekó: meni mater, družemu sestro, tretjemu rodníka.

A on reče njim: «maščújte svojih!»

Oní ja vzemó ter ubijó in povésijo na dob, maščevánje prijemši.

Kadar je Janj odšel domóv, drugo noč vléze medved in ja sné. Takó sta poginila, drugim vedóča a svoje pogube ne vedóča. Ako bi res bila káj védela, to bi ne bila prišla na to mésto, kder je bilo jima ujétima biti; ako sta li ujéta

* Ta beseda je neznana; morebiti znáči takšen klin, kakeršnega Nemec imenuje «Knebel»

bila, to po káj sta govorila: nij umréti nama, kadar je ón uže mislil ubiti ja? Bog jedín vé misel človeško, a bési ne vedé ničesar, kakor hočemo tudi to skazati.

V ta léta se priključi nécemu Novogradcu iti v Čúde, in pride k vólhvu, hotèč volhvovánja od njega. In ta po običaji svojem začne klicati bése v hram svoj. Novogradec je sedél na pragi tega hrama a vólhev lêžal odrevenévši, ter mêtal je ž njim bás. A vólhev potem vstane in reče Novogradcu: «bogóvi ne sméjo priti; nekaj imaš na sebi, česar se bojé.»

Tá se je spómenil, da ima križ na sebi, ter je odšel in ga obésil zunaj hrama tega.

A vólhev je začél zopet klicati bése. A bési, metavši z njim, povedó, zaradi česa je Novogradec prišel. Potem jame ta vprašati: «zakaj se bojé križa, ki ga nosim na sebi?»

A vólhev odgovorí: «to je znamenje nebeskega Bogá, katerega se naši bogóvi bojé »

A ón reče: «to kakšni so bogóvi vaši? Kdé živé?»

A ta mu reče: «v brêzdnih; kajti so v obraz črni, kriláti, hvôste (répe) imejóci, ter hodijo pod nébo poslušat vaših bogóv; a vaši bogóvi so na nébesi. Če kdo umrè od vaših ljudíj, to se vznese na nebo; če li od naših umrè, to se nese k našim bogom v brêzdno.»

Takó je tudi rés, kajti gréšniki so v pekli, čakajóč muke večne; a právdniki se v nebesko

žilišče vdvárjajo z angeli. Taka ti je bésovska sila in lepota in nemóč; zato preláščajo človeka, velèč mu pripovedovati vidénje, javljajóč se mu nezvršenemu v véri, prikazujóč se v snù, drugim v zamíkanji, in takó volhvújejo z dražilom bésovskim. Posebno po ženah bivajo bésovska déla s čarodéjstvom in otrôvom in drugim lokávstvom. A tudi nevérne možé preláščajo bési, kajti pri apostolih je bil Simon vólhev, ki je delal psom govoriti človeški, in sám je premenjával se, to star, to mlad, to li je tudi koga družega premenjával v družega človeka obraz.

Tak vólhev je bil vstal pri Glébu v Novem Gradu; kajti govoril je ljudém delajóč se, kakor Bog, in je dejál: «vse vém,» grdèč véro krščansko. In bil je motèž v gradu ter vsi so verjéli njemu in hoteli pogubiti vladíko (škofa); a vladíka je vzel križ, oblékel se v ríze (oblačíla) in stál, rekóč: «kdor hoče verjeti vólhvu, ta da ide zánj; ako li véruje kdo Bogu, ta h križu da ide!»

In razdélili so se ljudjé na dvoje, a knez Gléb ter njega družína so šli in stali pri vladíki, a ljudjé vsi so šli za vólhva. Bil je motèž velik mej njimi. A Gléb, vzméši tôpor (sekiro) pod suknjo, pride k vólhvu in reče njemu: «to véš li, kaj hoče jutri biti, kaj li do večera?»

A on reče: «vse vém.»

In reče Gléb: «to véš li, kaj hoče biti denes?»

«Čudesá velíka stvorím,» reče.

Tedaj je Gléb iznél tôpor in ga razsékal, da je poginil s telesom in dušo, predavši se zlódeju; a ljudjé so se razšli.

Takó so v teh časih zvíti huhobneži motíli preproste ljudi, kateri so radi verjéli tudi najbrezumnejšo stvar.

V 1072. léto so prinesli svéta strastotrpca Borisa in Gléba. Zbrali so se Jaroslavíči: Izjéslav, Svetoslav, Vsévlad in metrópolít, katerí je tedaj bil, Jurij, tudi vladíka Peter Prejéslavski, Mihael Júrijevski, in Teodosij, igumen Péčerski, Sofronij, svetega Mihaela igumen, German, igumen Svetega Spasa (odrešeníka), Nikola, igumen Prejéslavski, in vsi igúmeni, ter so stvóрили praznik in praznovali svetlo. Borisa in Gléba so preložili v novo cerkev, katero je zdelal Izjéslav in stojí še zdaj. Izjéslav, Svetoslav in Vsévlad so vzeli najprvo Borisa na rame svoje v lesénej rákvi in ga ponesli; a pred njími so šli črnorízci, sveče držeč v rokah, in po njih dijakoni s kadíli, in potlej duhovniki, in za njími vladíke z metropolítom; a za témi so šli z rákvijo. Prišedši v novo cerkev so odprli rákev, ter napolnila se je cerkev blage vonjáve. Slavíli so Boga, to videvši. A metropolíta užást (groza) obíde, kajti bil je netrden v véri k njíma; zató je padši na lice prosil proščénja. Celovávši (poljubívši) njega močí (kostí) ga vložé v kámeno rakev. Potem so vzeli Gléba v rakvi kámenej ter ga vstavili na saní in odvêzli. Kadar so bili v dúrih, ustavi se

rakev ter se ne premakne. Veléli so narodu klicati: «Gospod, pomilúj!» in takó so ga odvêzli. Položili so ja méseca maja drugi dan. Odpévši službo božjo so bratje obédovali vkup, vsak z boljári svojimi z ljubezníjo velíko. A potem so se razšli v svoje si.

V 1073. léto vzdígne zlodej prepír mej temi brati Jaroslaviči. Svetoslav in Vsévlad sta se združila na Izjéslava. Izíde Izjéslav iz Kijeva, a Svetoslav in Vsévlad vnídeta v Kijev, meseca marcija v dvajseti in drugi, ter sta sédla na stoli, na Bréstovem, prestopivši zapoved otčevo. A Svetoslav je bil začetek izgonu bratskemu, želèč boljše vlastí, in premótil je Vsévlada, govoreč: «Izjéslav se druži s Vséslavom, mislèč iti na naju, da če ga ne prehitíva, ima naju pregnati.»

In takó vzôstri Vsévlada na Izjéslava.

A Izjéslav otíde v Léhe z iménjem mnogim, rekóč: «s tem najdem vojníke;» a vse to so mu vzeli Lehi, pokazavši njemu pot od sebe.

A Svetoslav je sédel v Kijevu, pregnavši brata svojega in prestopivši zapoved otčevo, pač tudi božjo; kajti velik je greh, prestopati zapoved otca svojega.

IX. Od 1076. do 1081. léta.

V 1076. léto je šel Vladímer, sin Vsévladov, in Oleg, sin Svetoslavelj, Léhom v pómoč na Čehe. Tega léta se je tudi prestavil Svetoslav, sin Jaroslavelj, méseca decembra v 27. dan, od rézanja želve (uljésa), in je položen v Črnígovu pri Svetem Spasu. In séde po njem Vsévlad na stoli méseca januarja v 1. dan. V to léto se je Vladímeru poróдил sin Městíslav, vnuk Vsévladov.

V 1077. léto je Izjéslav prišel z Léhi, a Vsévlad je šel prótivo njemu. In séde Boris v Črnígovu méseca maja 4. dan, ter bilo je njega knéženja osem dníj, in zbežal je v Tmutorokanj k Romanu. A Vsévlad je šel prótivo bratu Izjéslavu na Volínj, ter stvóрила sta mir. Potem je prišel Izjéslav in sédel v Kijevu méseca julija 15. dan, a Oleg, sin Svetoslávelj, bil pri Vsévladu v Črnígovu.

V 1078. léto je bežal Oleg, sin Svetoslavelj, v Tmutorokanj od Vsévlada meseca aprila v 10. dan, ter v to léto je ubijen bil Gléb, sin Svetoslavelj, v Zavláčji. A Gléb je bil milostiv ubogim in tujeljubív, teščánje iméje k cerkvam, tópel na véro in krotek, vzora krasnega. Njega telo je položeno v Črnígovu za Spasom méseca julija 23. dan. Sedel je Svetopolk v njega mésto v Novem Gradu, in Jaropolk je sedel v Višegradu a Vladímer v Smolensku, kadar privêdeta Oleg in Boris pogane na rusko zêmljo, idóča na Vsé-

vlada s Plavci. A Vsévlad je šel prótivo njima na Sožici, in pobédili (vzmogli) so Plavci ruske ljudi ter mnozi so ubíjeni bili tu: ubíjen je bil Ivan Žirolavič in Tuk, Čudin brat. Porej ter drugi mnozi, méseca avgusta v 25. dan. Oleg in Boris prideta v Črnígov, mnéča, da sta odoléla (vzmogla), a zemlji ruskej sta mnogo zlo stvóрила, prolivši krv krščansko, katere izíšče Bog od rok njíju, ter odgovor bode njíma dati za pogubljene duše krščanske. A Vsévlad pride k bratu svojemu Izjéslavu v Kijev. Celovávša se sédeta. Vsévlad pové vse bivše, a reče mu Izjéslav: «brate, ne toži! Vidiš li, koliko se je meni prikljúčilo? Prvo, nijso li me bili izgnali ter iménje moje razgrábili? In potlej, katero krivdo sem drugič stvóril, a nijsem li izgnán bil od vaju, bratov svojih? Nijsem li blódil po tujih zemljah, iménja okraden, ne stvorivši zlega ničesar? A zdaj, brate, ne tožíva! Ako bode nama délež v ruskej zemlji, to obéma; ako pregnana bodeva, to obá; jaz glavo svojo zložím zá-te!»

To rekši utéši Vsévlada, in velí zbirati vojníke od malega do velícega. Otíde Izjéslav z Jaropolkom, sinom svojim, ter pridó k Črnígovu, in Črnígovci se zatvoré (zapró) v gradu. Olga in Borisa nij bilo v Črnígovu. A ker se Črnigovci nijso otvoríli (odprli), pristopijo h grádu: Vladímer pristopi k vratom vztočnim in vzame vrata, in zajéli so grad okólni ter ga požgali, a ljudjé so vbežali v denášnji grad. A kadar Izjéslav in Vsé-

vlad slišita, da ideta Oleg in Boris prótivo, vstaneta zgodaj ter gresta od grada prótivo Olgu. A Oleg reče k Borisu: «ne hodíva prótivo štirim knezom, nego pošljíva s prošnjo k stríjcema svojima!»

Reče njemu Boris: «tí zrí, kar je gotovega; jaz sem jim protíven vsem!»

Takó se je hvalil zeló, ne vedóč, da se Bog oholim protiví a ponižnim daje blagodat (milost), da se ne bi hvalil silni sè svojo sílo. In šla sta prótivo, ter kadar so bili na méstu pri sêlu na Nežátinej njivi in se sestopíli oboji, bila je séča zla. Prvo so ubíli Borisa, sina Večeslavlja, pohvalívšega se zeló. Izjéslav je stal v péšcih, a nahódoma prijaha jeden ter ga udari s kopjem za pleče; takó je ubijen bil Izjéslav, sin Jaroslávelj. Séča se je prodolževála in Oleg pobégnil v malej družíni ter jedva utékel v Tmutorokanj. Ubíjen je bil knez Izjéslav méseca oktobra v tretji dan. Vzemó njega teló in privezó ga v ládiji ter postavijo prótivo Gradcu. Izide k njemu ves grad Kijev, in odvezó ga, vloživši teló njega na saní, ter popi in črnorizci ga s pésnimi prinesó v grad, a nij lehkò bilo slišati pétja v plači in velícem vpitji; kajti plakal se je pô-njem ves grad Kijev. Jaropolk je šel za njím, plačé se z družíno svojo: «oča, oča moj! Nikoli nijsi živel brez bridkósti na tem svétu, mnoge napasti prímši od ljudíj in od bratov svojih!»

Rés je tá poginil, ne od brata, nego za brata svojega je položil glavo svojo. Prinesli so njega teló ter položili v cérkvi svete Bogorodíce, vloživši ga v rakev od mrámora. Izjéslav je bil mož krasnega vzora in velícega telesa, nezlobívega nraava, sovražèč krivdo, ljubèč pravdo; kajti nij bilo v njem lestí, nego prost mož je bil z umom, ne vračáje zla za zlo. Koliko so mu stvorili Kijáne! Njega samega so izgnali ter dom mu razgrabíli, a nij povrnil prótivo temu zla. Ako li vam kdo dé: «sécec je bil in sékal,» to nij on stvóril tega, nego sin mu. Tudi sta ga bila njega brata pregnala, da je hodil po tujej zemlji blodèč, a kadar je sedèl zopet na stolu svojem ter Vsévlad prišel pobéjen (premagan) k njemu, ni rekel temu: «koliko sem od vaju prijél!» ter nij vračal zla za zlo, nego utéšil ga je, rekóč: «kakor si ti, brate moj! pokazal k meni ljubezen ter me privédel na stol moj, narekši me starejšíno sebi, evo, takó niti jaz ne pómnim zlobe prve. Tí si meni brat a jaz tebi, in položím glavo svojo zá-te.» Takó je tudi stvóril; kajti nij mu rekel: «koliko zla sta mi stvóрила, in evo, zdaj se je prikljúčilo tebi!» Nij rekel: «stráni od mene!» nego náse je prijél bratovo skrb in pokazal ljubezen velíko, zvršáje apostola, govorečega: «utešájte žalostne!» Po resníci, ako je kaj stvóril v tem svétu kakšno zgrešénje, odpustí se mu, ker je položil glavo

svojo za brata svojega, ne želèč boljše vlasti in iménja hotèč boljšega.

Vsévlad séde v Kijevu na stoli otca svojega in brata svojega, prijémši oblast rusko vso, in posadí sina svojega Vladímera v Črnígovu, a Jaropólka v Vladímerji, pridavši mu Turov.

X. Od 1079. do 1087. léta.

V 1079. léto pride Roman s Plavci k Vojinju, a Vsévlad je stal blizu Prejéslavlja in stvóril mir s Plavci, ter povrne se Roman s Plavci nazáj, a ubíli so ga Plavci méseca avgusta 2. dan. Kostí njega so še do zdaj tam ležéce, sina Svetoslavljega, vnuka Jaroslavljega. A Olga ujemó Kozari ter potočé za mórje v Carigrad. Vsévlad je posadil posádnika Ratíbora v Tmutorokanji.

V 1080. léto so rát (vôjno) začéli Torci Prejéslavski na rusko zemljo, a Vsévlad je poslal nánje svojega sina Vladímera, in Vladímer odšedši pobédi (premore) Torke.

V 1081. léto zbeží Igorjevič David z Vladárjem Rastislávičem méseca maja 18. dan, in prideta v Tmutorokanj ter ujameta Ratíbora in sédeta v Tmutorokanji.

V 1083. léto je Oleg iz Grkov prišel v Tmutorokanj ter ujél Davida in Vladárja Rastisláviča, ter sédel v Tmutorokanji. Tudi je izsékal

Kozare, kateri so bili svétniki na uboj brata mu in njega samega, a Davida in Vladímera je pustil.

V 1084. léto pride Jaropolk o velikej nôči k Vsévladu. Ob tem časi sta pobégnila Rastisláviča dva od Jaropolka, a prišedša nazaj pregnala sta Jaropolka. A poslal je Vsévlad Vladímera, sina svojega, ter izgnal Rastisláviča in posádil Jaropolka v Vladímerji. V to léto je David zajél Grke v Olešji ter vzel njih iménje, a Vsévlad je poslal pónj, ter vdal njemu Dragobúj.

V 1085. léto je hotel Jaropolk iti na Vsevlada, poslušávši zlih svétnikov. To je zvédel Vsévlad in poslal prótivo njemu sina svojega Vladímera. A Jaropólk je ostávil (pustil) mater svojo in družíno v Lučásku ter béžal v Léhe. A kadar pride Vladímer v Lučásk, vdadé se mu Lučáne. Vladímer posadí Davida v Vladímerji na Jaropólka mésto, a mater Jaropólčo in ženo njega in družíno njega privéde v Kíjev, iménje mu vzemši.

V 1086. léto Vsévlad založí (ustanoví) cérkev svetega Andréja pri Ivanu, prepodobnem metropolítu; in stvorí pri cerkvi tej samostan, v katerem se je postrígla hči njega devíca, po imeni Janjka, zbravša črníce (nune) mnoge, in je prebivala ž njimi po samostanskem činu.

V to léto pride Jaropólk iz Léhov ter stvorí mir z Vladímerom, in povrne se Vladímer nazáj v Črnígov, a Jaropólk séde v Vladímerji. Pre-

sedévši malo dníj otíde v Zvenigrad, a predno je došel grada tega, prebodel ga je kléti Nerédec, ki ga je v to bil naustil zlódej in zli ljudjé. Ležéčega tu na vózu je s sabljo s konja prebodel meseca novembra v 22. dan. Tedáj se vzdígne Jaropolk ter iztrga iz sebe sabljo in zavpije z velíkim glasom: «to tí si me ulóvil, sovražnik!» Pobégnil je kleti Nerédec v Premíšelj k Rúriku. A Jaropólka so préd-se na konja vzeli njega služabniki Radko, Bojkína in drugi mnozi ter ga nesli v Vladímer in od tod v Kíjev. Tu mu izíde na próti blagovérni knez Vsévlad sè svojima sinoma, z Vladímerom in z Rastíslavom, ter vsi boljáři in blázeni metropolit Ivan s čno-rízci (meníhi) in svečeníki. Vsi Kijáne so velik plač stvóřili nad njím ter s psalmi in pésnimi ga izprevodíli do svetega Dimítřija, a teló njega so s častjó polóžili v rákvi mramorénej v cérkvi svetega apostola Petra, katero je sam bil pričél zidati poprej, méseca decembra v 5. dan. Mnogo béde je trpel; brez krivde so ga bili izgnali bratje; razgrabljen je bil in tudi smrt brídsko je vzprijel: zató je vréden bil večne žízni (živénja) in pokoja. Tak je bil blázeni ta knez: tíh, krotek, ponižen in bratoljubív, desetíno dájóč svetej Bogorodíci od vsega svojega iménja po vsa léta, ter móľil je Boga vsegdar, govorèč: «gospod, Bog moj! prími molítev mojo in daj mi smrt, kakeršno dvéma bratoma mojima, Borisu in Glébu, od tujih rok, da omíjem vse grehe sè svojo krvjó

ter se iznebódem níčavega tega svetá in motéža, zádr̃g vražjih.»

To prošénje mu je uslišal blagi Bog: vzprijél je veselje, katerega oko nij videlo ni uho slišalo, ni na srce človeku nij prišlo, kar je ugotovil Bog njim, kateri ga ljubijo.

XI. Od 1087. do 1093. léta.

V 1087. in 1088. léto je církev svetega Mihaela v samostanu Vsevladovem posvétil metropolít Ivan, a igúmenstvo tega samostana je tedáj držal Lazar. V tem létu je Svetopolk iz Novega Grada šel v Turov na knéženje. To léto je tudi umrl Nikon, péčerskega samostana igúmen, a Bolgári so vzeli Múrom.

V 1089. léto je šla Janjka v Grke, hčí Vsevládova, rečena poprėj, in privédla je metropolíta Ivana skopca; a vsi ljudjé so dejáli, videvši ga: «evo, náv (duh) je prišel!»

Ta mož nij bíl knjížen, nego uma prostega in prostorék.

V to léto je Prejéslavsko církev svetega Mihaela posvétil Efrem, te církeve metropolit, katero je on sezídal, da je bila velíka, kajti bila je metropólíja poprėj v Prejéslavlji, in pristrójl jo je z veliko prístrojo ter ukrásil z vsako krásoto in cerkvenimi posódami. Ta Efrem je bil tudi skopec, visocega telesa, in vzdignil je mnogo

zidánja: dokončavši cérkev svetega Mihaela je zalóžil cérkev na vratih gradnih v imé svetega mučeníka Teodora, in potlej svetega Andreja cérkev od vrát stráni, ter stvóril je kaméno poslópje kopélno, česar popréj nij bilo v ruskej zemlji. Tudi kamén grad je zalóžil od cerkve svetega mučeníka Teodora, ter ukrásil Prejéslavski grad s cerkvénim in drugačím zidánjem.

V 1091. léto je bilo známenje v solnci, kakor da bi mu bilo poginiti, in malo ga je bilo ostalo; kakor mésec je bilo. v 2. uro dné, méseca maja 21. dan. — V to léto je Vsévlad zver lovíl za Višegradom, a kadar so bili zastavili mréže in kličáni (gonjáči) zavpíli, spade prevelíka zmíja (kača) od nebés, in preplašíli so se vsi ljudjé. Ob tem časi je tudi zemlja stókníla, kar so mnózi slíšali. To léto se je v Rastovu pokazal vólhev (čarodéj), kateri je skôraj pogíníl.

V 1092. léto je predívno čudo bilo v Platsku. Slíšalo se je po nóči bobnénje, vzdihováli so po ulicah bési (zlódeji), tekajóč, kakor ljudjé. Ako je kdo prišél iz hramíne, hotéč vídeti, naglo so ga bési skriváj raníli; a s tega so ljudjé umírali ter nijso sméli iziti iz hramov. Poznéje so se začéli po dnevi javljati; a nij bilo vídeti njih samih, nego le njih kónj kopíta, in takó so raníli ljudí platske in iz te oblasti. Zató so rékali: «návje (duhovi) bijó Plaščáne.» V te čase je tudi bilo znamenje v nébesi, kakor krog je bil po srédi neba prevelik. (Evo, zopet nekoliko Ne-

storovega praznovérja!) V to léto je bila suša, in samí so se zažigali gozdje mnogi in blata; tudi mnoga znamenja so bila po nekatera mésta. Rát (vojna) velíka je bila od Plavcev in od povsod. Vzéli so trí gradí: Péščen, Prévlako in Prílok; a mnogo sela so vojevála po obéh stranáh.

V to léto so vojevali Plavci na Léhe z Basíljkom Rastislavičem. V to léto je umrl tudi Rúrik, sin Rastislavelj. V ta léta so mnozi umirali, da so govorili delajóči krste*: «prodali smo krst od Filipovega dné do mesopusta sedem tisóč.» A to je bilo za gréhe naše, ker so se bili umnožili gréhi naši ter nepravde (krivíce). To je navédel ná-nas Bog, velèč nam, imeti kajánje (kesánje) ter vztégniti se od gréha in od zavísti in od drugih dél zlódejnih.

V 1093. léto se je prestavil véliki knez Vsévlad, sin Jaroslávelj, vnuk Vladímerov, méseca apríla v 13. dán, a pogreben je bil 14. dan, strástni (véliki) téden, v četrtek, in položen v grob v vélikej cerkvi svete Sofíje. Ta blagovérni knez Vsévlad je bil iz détskih lét bogoljubív, držèč pravdo (pravíco), skrbèč za uboge, čast vzdavajóč vladíkam (škofom) in svečeníkom, a zeló je ljubil črnorízce (meníhe) ter jim podájal trebovánje. Bil je tudi sam vzdržáje se od pijanstva in od pohotja. Zató ga je ljubil njega

* Krsta je mrtvaška truga.

otec in mu rekel: «sin moj, blagor tebi, ker slišim o tebi krotkóst, in radujem se. Tí pokojiš mojo starost. Ako ti podá Bog, prijeti oblast mojega stola po bratih svojih s pravdo, a ne z nasiljem, to kadar te Bog odvéde od žitja tega, da léžeš, kamor jaz léžem, k mojemu grobu, ker te ljubim bolj, nego li brate tvoje.» — Steklo se je to prerokovanje njega otca; kajti kakor mu je govóril, takó je ta po svojih bratih prijel stol otca svojega. Kadar je v Kijevu knéžil, imel je več težav, negoli sedéč v Prejéslavlji, ker sedéčemu v Kíjevu je bila bridkóst od sinovcev svojih, ki so ga začéli stískati, hotéč vlastí. A on jih je miril, razdávaje jim vlast. V teh skrbéh so mu vstale tudi bolézni ter prispévala je starost k njim. Tedáj je začel preveč ljubiti zmisel mlajših mož ter stvóril svét ž njimi. A tí so ga jeli voditi in prezírati njega prvo družíno ter nijso ljudém dajali dohajati pravde; a sódcí so grabíli in ljudi prodájali, česar ta nij védel v boléznih svojih. Razbolévši se zeló pošlje po sina svojega Vladímera v Črnígov. Kadar pride Vladímer ter ga vidi vele bolnega, zaplače se. Prisédla sta Vladímer in Rastíslav, sin njega manjši; a prišel mu je čas, da se prestavi tiho in krotko, ter se priloží k otcem svojim, knéživši 15 lét v Kíjevu, a v Prejéslavlji léto a v Črnígovu léto. Vladímer se je plakal z Rastíslavom, bratom svojim, in potem sta v pogreb pripravila njega teló. Zberó se vladíke in igú-

meni in črnorízci in svečeníki in boljari in prosti ljudjé, ter vzemši njega teló z obíčnim pétjem položé ga v svétej Sofiji, kakor smo rekli poprej.

XII. V 1093. léto.

Vladímer po rodítelja svojega Vsévlada smrti začne razmišljati, rekóč: «ako sédem na stoli otca svojega, to imam rát (vojno) vzeti sè Svetopolkom, ker je stol pred otcem bil njegov.»

Razmislivši pošlje po Svetopolka v Túrov, a sam ide v Črnígov, a Rastíslav v Prejéslavelj. Kadar je minóla vélika nedelja in prešel béli teden, v bélo nedéljo, méseca apríla v 24. dan, Svetopolk pride v Kíjev. Izidó mu napróti Kijáne s poklonom ter ga vzprimó z rádostjo. On séde na stoli otca svojega in stríjca svojega. Tedàj so Plavci šli na rusko zemljo, ter slišavši, da je umrl Vsévlad, poslali slè k Svetopolku o míru. A Svetopolk, ne posvétovavši se z družíno otčevo in stríjca svojega, stvorí svèt s prišedšimi ž njim ter zgrabi slè in jih vsadí v ízbico. A Plavci, to slišavši, jemó vojevati. Prišli so Plavci mnozi in obstopili Tórški Grad. Zdaj Svetopolk izpustí slè Plavške, hotèč míra; a nijso hoteli Plavci míra, in razsúli so se po zemlji vojujóč. Svetopolk začne zbirati vojníke, hotèč ná-nje.

Rekó mu možjé zmíselni: «ne izkušaj se prótivo njim; imaš malo vojníkov!»

On jim reče: «imam družine svoje pet stó mož, kateri mogó prótivo njim stati »

A načéli so drugi nezmiselni govoriti: «pojdi, knez!»

A zmiselni so dejali: «ako bi si jih pristrójl osem tisóč, nij ti preveč; naša zemlja je oubóžala od ráti; nego pošlji se k bratu svojemu Vladímeru, da bi ti pomôgel!»

Svetopolk. poslušavši jih pošlje k Vladímeru, da bi pomôgel njemu. Vladímer zbere vojnike svoje in pošlje po Rastíslava, brata svojega, v Prejéslavelj. velèč mu, pomagati Svetopolku. Kadar je Vladímer prišel v Kijev, sešla sta se pri svetem Mihaelu ter vzela mej sobój rázpre, pogódila se in celovála (poljubíla) križ mej sobój. Plavci so vojeváli po zemlji, a njima so rekli možjé zmiselni: «po káj imata rázpre mej sobój, a pogani gubé zemljo rusko? Poznéje se pogo-díta, a zdaj pojdiva prótivo poganom ali z mirom ali z rátjo!»

Vladímer je hotel míra, a Svetopolk je hotel ráti. Otidó Svetopolk in Vladímer in Rastíslav k Trepolju ter pridó k Stugni réki. Svétopolk in Vladímer in Rastíslav skličó družíno svojo na svèt, hotèč postopiti črez réko. Začeli so premísljati.

Reče Vladímer: «tukaj stojèč v grozi tej stvorímo črez réko mir ž njimi.»

Pristáli so na ta svèt možjé zmiselni, Janj in drugi; a Kijáne svéta niso hoteli, nego so

dejáli: «hočemo se biti. Postopímo na óno stran réke!»

Vzljubíli so ta svèt in prestopíli Stugno réko; a bila je povódenj velíka tedàj.

Svetopolk in Vladímer in Rastíslav se vzdíg-nejo, izpolčivši* družíno svojo: na desnej stráni je šel Svetopolk, na levej Vladímer, a v srédi je bil Rastíslav. Mimo Trepolja pošedši dospéjo dveh okôpov, ondukaj bivših. Evo, Plavci hité prótivo njim in strélci pred njimi. Naši se usta-vijo mej okôpoma ter zasadé v zémľjo stége (zastave) svoje in strélci začnó iti iz okôpov. A Plavci, prišedši k temu okôpu, tudi postavijo stége svoje ter nalogó najprvo na Svetopolka in zlomijo polk njega. Svetopolk je vender stal krepko, a pobégnili so ljudjé, ne strpévši rátnega protivljénja, ter napósled je pobégnil tudi Svetopolk. Potem so nastopíli na VladímERA, in bila je brán ljuta. Pobégne tudi Vladímer z Rastíslavom. Kadar so pribežali k réki Stugni, vbrêde Vladímer z Rastíslavom. A Rastíslav se začne topíti pred očíma Vladimerovíma. Ta je hotel oprijéti brata svojega, in tóličko, da nij sam utonil. Takó je skončál Rastíslav, sin Vsévladov; a Vladímer prebrede réko z málo družíno; kajti mnogi od njega polka in boljari njega so bili tu padli. Prišedši na óno stran Dnépra plakal se je po bratu svojem in po družíni svojej, ter

* V red postavivši.

je hítel v Črnígov, žalosten zeló. A Svetopolk je pribéžal v Trepolj in se tu zaprl ter prebíl do večera, a po nóči je prišiel v Kijev. Plavci, vídevši, da so odoléli (zmogli), razsúli so se po zemlji vojujúč, a druzi so se povrnili k Tórškemu Gradu. Ta zloba se je prikljúčila na dán vznesênja (nebohoda) Gospoda našega Jezu Krista méseca maja v 26. dan. Rastíslava so poiskali ter našli v réki. Vzeli so ga in prinesli v Kijev; a plakala se je po njem mati njegova ter vsi ljudjé so ga žalovali po velícem zaradi njega mladósti. Zbrali so se vladíke in svečeníki in črnorízci ter pésni obíčne odpévši položili ga v cérkvi svete Sofije k njega otcu.

Plavci so obsédali Tórški Grad, a Tórki so se jim protivíli in krepko boríli se iz grada ter ubijáli mnoge od sovražnikov. A Plavci so začéli nalégati in jemati vodo, da so ljudjé v grádu iznemágali od vodne žeje in od gládi. Poslali so k Svetopolku, rekóč: «ako ne pošlješ brašna, vdati se imamo.»

Svetopolk jim pošlje; a nij lahko bilo vkrasti se v grad od množstva ratnih vójev. Stali so Plavci okolo grada tednov devet in razdélili se na dvoje: eni so stali pred gradom, ràt boréči, a druzi so šli v Kijev ter se razpústili na plén mej Kijev in Víšegrad.

A Svetopolk izide na Želánjo ter pohité proti sebi tukaj obóji, ruska zemlja in Plavci. Sestópijo se in ukrepí se boj. Pobégnili so zopet

naši pred pogani ter pádali ranjeni pred vragi našimi. Mnozi so pogínili in bilo je mrtvih več nego li pri Trepolji. Svetopolk pride v Kijev samotrétji, a Plavci se povrnó k Tórškemu Gradu. To zlo je bilo méseca julija v 23. dan. A drugo jutro potem, na dan pred praznikom svetih mučenikov Bórisa in Gléba, bil je pláč velik v gradu, a ne radost, za grehe naše velíke, za mnôženje brezzakonja našega. Evo, Bog je ná-nas pogane pustil, ne kakor milujóč jih, nego nas pokorèč, da bi se vztégnili od zlih dél. S tem nas kazní, ker to je njega pálica, da bi se povrníli od zlega póti svojega. Zató nam v praznike daje nesreče, kakor je bil stvóril v to léto prvo zlo na vznesénje Gospódnje pri Trepolji, a drugo v praznik svetega Bórisa in Gléba, ki je nov praznik ruske zemlje. Kdé je bila do zdaj mej nami ponížnost? A vse polno je zdaj solz! Kdé je bilo mej nami vzdihovánje? A zdaj se je pláč po vseh ulicah razprostránil za ubíte ljudi, katere so porázili brezzakóniki!

Plavci so vojeváli mnogo in povrníli se k Tórškemu, kdér so ljudjé úže bili iznemogli od gládi in zatorej se potem vdali sovražnikom. Plavci vzemó grad in ga zapálijo z ognjem, a ljudi razdelé ter odvedó v šatóre k soródnikom svojim. Krščanski rod je mnogo trpel: v tugi in múčeni so skrepenéli od zíme, ter v lakoti, žeji in bédi so jim lica bila opustéla in telesa počrnéla, kadar so po neznanih krajih z izpálje-

nim jezikom nagi hodili in bosí, noge zbôdene imejóč od trnija. Sè solzami so odgovárjali drug družemu, rekóč: «jaz sem bil tega grada,» in drugi: «jaz te vasí». Takó so se povpraševáli sè solzami in rod svoj pripovedováli ter vzdíhali, očí vodèč na nébo k Víšnjemu, vedóčemu vse tájnosti.

V to léto se je tudi prestavil Rastíslav, sin Mèstíslavelj, vnuk Izéslavelj, méseca oktobra v prvi dan; a pogreben je bil novembra v 16. dan v cérkvi svete Bogorodíce Desetínske.

IV.

Književno=
zgodovinski spisi.

Zgodovina slovenske Matice.

Dolgo so se že glasili slovenski rodoljubje po časopisih, in tudi ustno so se pogovarjali med seboj, kako zelo nam je treba «Matice», kakoršnih imajo drugi Slovani, ker še živo pogrešamo toliko potrebnih knjig, kajti nimamo niti bogatih pisateljev, kateri bi lahko ob svojih stroških med svet pošiljali rokopise, niti bukvarjev, kateri bi radi v zalogo jemali taka dela. Vse to prizadevanje pak je ostalo besedovanje, ter ni imelo vspeha, dokler dr. Lovro Toman, v državni in deželni zbornici svojega naroda srčni branitelj, 7. januarja 1863. leta v «Novicah» v svojem sestavku: «1863!» ne izreče Matici zgodovinskih besed: «mislimo in nabirajmo moči, da ustanovimo Matico slovensko, iz ktere, kakor buče le iz ulnjaka, naj prileté podučilne knjige za narod naš mili!»

Ta glas je globoko v srce segel posebno štajerskim rodoljubom, ki so prvi začeli nabirati podpise za novčno pomoč prihodnji Matici. Dr. Lovru Tomanu gre torej slava, da so njegove besede vzbudile naše rojake, a Štajercem

gre slava, da so prvi jeli delati za to narodno napravo; kajti že 8. marca 1863. leta, ko je ljubljanska čitalnica v slovesni »besedi« hvaležnost kazala sv. Cirilu in Metodu, ktera sta pred 1000 leti našim očetom prižgala sv. vere luč, in položila prvi kamen slovanskemu slovstvu, stopi dr. Lovro Toman v čitalnici na oder, in pové, da mu je pisalo blizu 40 mariborskih Slovencev, kateri se oglašajo Matici za ustanovnike, obetáje vsak po 50 gld. darila. Naposled govornik reče, naj bode ta na čast slovanskima apostoloma osnovane tisočlétnice slavni dan tudi slovenske Matice prvi dan! Vse mu je navdušeno vzkliknilo: živio! in 8. marca 1863. leta je bila torej prav za prav ustanovljena slovenska Matica, najlepši slovanski spominek 863. letu!

Deset dní potem, 18. marca 1863. leta, oznanijo »Novice«: »Matici so se začele radodarne roke že brez oklica in povabila odpirati. Gosp. Fid. Terpinc je izročil dr. Tomanu obli-gacijo za 500 gld., a vredništvo je prejelo od rodoljuba, kateri neče biti imenovan, iz Konjíc na Štajerskem, obligacijo za 1000 gld., drugo pa za 100 gld.» — Dalje ta časnik 8. aprila 1863. leta govori: »prihodnji Matici so darovali domoljubni gospodje: baron Anton Zois obli-gacijo za 500 gld., Valentin Krišper in Valentin Češko pa vsak po 50 gld.» Potem so »Novice« pogovorom o slovenski Matici 13. maja 1863. leta odločile poseben prostor, oznanjáje v tem

in prihodnjem listu dr. Tomanov dopis, kateri naj se tu ves ponatisne, ker ima v sebi prvih mariborskih ustanovnikov dr. Tomanu poslano pismo, v kém vidimo že Matičinih pravil črtež in teh slavnih rodoljubov imena:

«Da Slovenci nečemo izginiti, nas je trdna volja, — da moramo napredovati v izobraženji, nam je Božja naloga.

Celo telo slovenskega naroda mora oživeti, okrepčati se in vredno stati z drugimi v družini narodov.

Zaveduje se naš mili narod; udje njegovu se gibljejo; to nam pričajo mnoge djanja izvrstnih rodoljubov, posebno pa marljivih naših čitavnic. Da pa ti udje narodnega telesa dobivajo dostojne hrane, mora se izbuditi telesno srce, ker v njem se čisti zdrava, redivna in krepivna krv po celem telesu, po vseh njegovih udih. To srce v narodovem životu naj bode Matica, in krv, ktera se ima v njem čistiti po pravilih pravega zdravega izobraženja, je slovstvo.

Tako bode Matica tudi prava mati svojim hčerkam čitavnicam, in mati vseh vernih in delavnih sinov celega naroda.

Klicalo je že mnogo rodoljubov Matico na dan, — priča tega so mnogi listi «Novic» in družih slovenskih časnikov preteklih časov; vendar pravo praktično pot so nastopili rodoljubi v Mariboru, kar je toliko bolj pomenljivo in tolaživno za nas, ker to nam je dokaz, da na meji naše zemlje veje djansko pravi domorodni duh. Priskočilo je že tudi mnogo drugih rodoljubov z imenitnimi pomočki, da se ni več bati, da bi misel za ustanovljenje Matice morala zopet leči v spanje smrtno.

Naj se vam tedaj, dragi rodoljubi, naznani, kaj in koliko se je do zdaj storilo, da plodivno seme kdaj zastavi obilni sad.

Oznanilo se je že po «Novicah», da dan godu naših slavnih blagovestnikov sv. Cirila in Metoda, smo v ljubljanski čitavnici očitno si obljubili, zagotoviti si Matico slovensko, kateri so prvi temelj položili mariborski rodoljubi. Naj sledi tedaj list, katerega so mi v Ljubljano poslali vrli Mariborčani, in ki se tako glasi:

« Blagorodni gospod! ,Mislimo in nabirajmo moči, da ustanovimo tudi Matico slovensko, iz ktere, kakor bučele iz ulnjaka naj prileté podučilne knjige za narod naš mili!‘ Te besede so našle odmev v srcih naših, so bile nam geslo za naše početje, so bile nam klic, nič več odlagati, ampak poskusiti svoje moči, in blagorodni gospod, tù Vam izročamo iznesek svojega prizadevanja. Zadovoljni se smemo ozirati na svojo poskušnjo. Blizo štirideset podpisov, med njimi imena veljavnega glasú, stojí na listu. To izročamo Vam, ki ste željo naših src očitno iznova izrekli, Vam, ki ste nas k djanju spodbodli. Postavili smo si le kratek čas, kakor iz priloga sprevidite, in vendar se je za naše mejne pokrajine precej znamenito število nabralo onih, ki so Vaš glas poslušali, in brez pre-smelih nád smemo pričakovati, da se jih iz naših krajev še znamenito število udeleži, kadar naši voditelji in prvaki s svojim pristopom se podvzetju na čelo postavivši delo posvetijo. V trdnem prepričanjí, da smo Vaše prisrčno delo pospeševati pripomogli, izročamo nabrano tvarino, da Vi in pa oni možje, katerim je blagor našega slovenskega naroda pri srcu vedno bil in vedno je, po svoji sprevidnosti ž njo

obračate. Ako na dalje še kaj predložiti smemo, priklenemo željo, da bi Vi, blagorodni gospod, z gospodom dr. Bleiweisom za nasnovano početje poziv in povabilo na vse Slovence izdelati, in poleg podpisov Vajnih slavnih imen za Koroško gosp. Einšpielerja, za Štirsko gosp. Terstenjaka in za Primorsko gosp. Černeta, katerim smo ob enem pisma poslali, sprejeti blagovolili.

V Mariboru na dan sv. Matija 1863.

Dr. Srnec, Jos. Šuman, J. Majciger, E. Chocholoušek.»»

Tako navdušeno, praktično in nemudno postopajo naši bratje v Mariboru, ki so nam tudi poslali načrt pravil (štatutov) s prevažnim predgovorom, kakor sledí:

«Kdor brez presodkov na našo literaturo gleda, bode pripoznal, da še skrbljive matere potrebuje, da posamezni delavci na polji literarnem potrebujejo svetega zavetja rodovinske zaveze, da potrebujejo med-sobne podpore, ako hočejo živeti in na nogah krepko stati, — na kratko, slovenski literaturi je treba «Matice».

V mislih osnovana in kdaj morda tudi dovoljena jugoslovanska akademija imade postati glavna bitna žila južni betvi slovanskega naroda. Akademija bode, da v pripodobi govorimo, velika Donava, slovenska Matica le naša Sava, ki naj zbira potoke in vodice, da ne posahnejo na dolgem potovanji, ampak da pri-tekó tje kot veličastna, mogočna reka. Imamo sicer že drugo, vsega spoštovanja vredno društvo, namreč društvo-sv. Mohora, katero ima na tanko izrečen, hvale vreden namen, kteremu mora vse svoje moči posvetiti,

ako ga hoče doseči. To društvo je podobno društvu «Dedictvi sv. Ivana» na Češkem, ki tudi poleg «Matice» češke stoji in za krščansko pobožnost naroda blagovito skrbi; Matica pa se peča z izdavanjem znanstvenih knjig.

Tako bomo tudi v okom prišli večnemu očitaniu, ki ga krativci naših pravic nam Slovanom, posebno nam Slovencem, tako radi v oči vtikajo, očitaniu namreč, da nimamo učnih sredstev, in da tedaj ne moremo tirjati ravnopravne šole in urada. Ako vsaktero teh društev svoj namen jasno pred očmi ima, lahko drugo poleg drugega obstoji in deluje, nobeno drugemu v kvar, kajti prizadevanje vsakterega je izobraženje in požlahnjenje milega naroda, — le poti so različne, in to po pravici, kajti druge pripomočke je treba ponuditi pri prostemu kmetu, druge izobražencu vseh stopinj, zopet druge stvarjajočemu preiskatelju. Društvo, katero bi vse te naloge rešiti hotelo, bi moralo biti tako mnogoudno, da bi postalo neukreten nástroj, in javaljne bi doseglo svoj namen. Pa kaj je treba besed, ker vsakdo sam potrebo živo občuti? Narisajmo si rajše praktično pot, po kateri svoj cilj doseči menimo. Tu podamo svoj načrt s prošnjo, naj vsakteri misli svoje o njem razodene in naše popravi:

Načrtajmo si tedaj najprej osnovo o gospodarenji in delovanji Matičinem, o dolžnostih in pravicah udov. Tu pa hočemo slediti že živemu izgledu, «Matici češki», ki je razvitek češke literature v obilni meri in blagovito pospeševala in še pospešuje.

1. Namen «Matice slovenske» je na svetlo dajati dobre tako znanstvene kakor občno koristne knjige v slovenskem jeziku ali pa njih izdavanje podpirati.

2. Ta namén se doseže, ako se udje zavežejo vsakteri izmed njih 50 gld. a. vr. ali koj enkrat za vselej, ali pa 55 gld. a. vr. v petih letnih obrokih izplačati. S tem dobi utemelitelj dosmrtno pravico, od vsakega dela, ki ga je Matica na svoje stroške na svitlo dala, en iztis brezplačno, od dela pa, ki je le s pomočjo Matičino na svitlo prišlo, en iztis po onih pogojih dobiti, ktere Matičin odbor postaviti za dobro spozná.

Tako morejo tudi zavodi, knjižnice, društva postati utemeljitelji Matičini, samo morajo, kakor neumerjoče osebe, 100 gld. a. vr. koj ali pa 110 gld. a. vr. v petih letnih obrokih odrajtati.

Kdor dela v treh letih potem, ko je na svitlo prišlo, ne vzame, zgubi pravico do njega.

3. Tretjina vložnin in darov, ki vsako leto pri-tekó v Matico, naj se na obresti hipotekarno gotovo naloži, dve druge tretjini pa, kakor tudi kapitalne obresti in izneski poprodanih založnin se porabijo vsako leto za Matičine namene. Iz tega denarja se tudi poravnajo upravni stroški.

4. Treba je, da se pri Matici slovenski ustanovi knjižnica, ki bode obsezala vse slovenske knjige v najširjem pomenu, pa tudi druge slovanske in take neslovanske knjige. ki o slovanstvu sploh ali posebej govorijo.

5. Ud biti Matici prestane: *a)* kdor se prosto- voljno odpové; *b)* kdor umerje; *c)* kdor tri leta pod- pisani prispevek dolžan ostane; *d)* kdor se nevrednega skaže. Glavni zbor ima pravico to spoznati in izreči.

To bi bila tedaj blizo osnova, na kateri podlagi bi se rodoljubi pozvati mogli, da se izrekó, hočejo li pristopiti ali ne.

Ako se 600 udov nabere, kar kapital od 30.000 gld. reprezentuje, ako vštejemo tudi više prispevke, katere bi premožni rodoljubi morda darovati blagovolili, je podvzeto delo po naših mislih zagotovljeno. Udje naj se potem pozovejo v glavni zbor, ki ima voliti odbor, obstoječ iz 30 odbornikov, katerih naloga bode, pravila v končni veljavi izdelati in v potrjenje slavni vladi predložiti.

S tem bi bila slovenska Matica vstanovljena. Ena reč se nam pa še neobhodno potrebna zdí, in sicer ta-le: Kakor hitro dobimo od naših vodij, kterim se celo podvzetje prav za prav izročí, ugoden odgovor, se mora gledati, da obljubljeni prispevki koj teči začnú, kajti to je bistvena potreba celemu početju, o kterem ni dvomiti, da dobí potrebno število udov in dovoljenje na dotičnem mestu. Prvi denar bode tukaj setev, ki obilen sad prinese in tudi po izgledu vabi. Denar je pravo delo, vse drugo le mrtva beseda. *Bog pa naj blagosloví naše početje, da se širi prava krščanska omika in poviša slava našega premilega naroda.* » »

Zvedite, dragi Slovenci, tudi imena milih rodoljubov, ki so se prvi zavezali, za utemeljitev Matice slovenske svoje obilne darove po mariborskem načrtu, kteri se vé, da se bo prevdaril in popravil, ako bo treba, po dotičnem posvetovanji. Ti gospodje iz Štajerskega so:

Dr. Vogrin, korar in profesor bogosl. v Mariboru. Dr. J. Ulaga, profesor bogosl. v Mariboru. Dr. Dominkuš, pravdosrednik v Mariboru. Franc Kosar, duhovni vodja v mariborskem semenišču. Mihael Pikel, stolni dekan in vodja semenišni v Mariboru. Dr. Prelog,

zdravnik v Mariboru. Jan. Rupnik, trgovec v Mariboru. Dr. Val. Pavlič, pravdosredni koncip. v Mariboru. Jos. Gorup, denarničar pri podvzetništvu koroške železnice v Mariboru. Jan. Majciger, gimn. profesor. Dr. Srnec, pravdosredni koncipist. Fr. Vrlič, kaplan v Lembahu. Eman. Chocholoušek, inženir. Josip Šuman, gimn. profesor. Jakob Roj, c. kr. uradnik. Božidar Šinko, profesor bogosl. v Mariboru. Dr. Radaj, c. kr. biležnik v Mariboru. Fr. Jančar, kaplan pri sv. Benediktu v Slov. goricah. Dom. Čolnik, posestnik na Drvanji v Slov. goricah. J. Junkar, inženirski asistent. J. Budal, vodja podvzetništveni pri koroški železnici, za svojega sina: Brnada Budala v Gorici. Juri Tutek, dekan pri sv. Lenartu v Slov. goricah. Dr. Jan. Petovar, notar. koncipist. Edvard Knez, c. kr. notar pri sv. Lenartu v Slov. goricah. (Poleg teh imen se v Matičinih pismih iz Štajerskega nahaja tudi g. Ambroz Petrović brez kacega družega pristavka. Pis.)

Tem darovom so došli drugi znameniti darovi *, in gosp. Fid. Terpinc mi je poslal sledeče pismo od 9. sušca:

«Ljubi prijatelj gosp. dr. Toman! V slavni spomin naših slovenskih apostolov sv. Cirila in Metoda, prvih bojevavcev krščanskega slovenskega naroda, Vam na Vaš včerANJI iskreni in srčni ogovor v naši čitavnici za osnovo Matice na izdavanje dobrih slovenskih bukev v povzdigo in omiko našega častitljevega slovenskega jezika, podám tukaj eno 5odstotno meta-

* Namreč tisti, ktere so bile «Novice» razglasile 18. marca 1863. leta.

lično obligacijo za 500 goldinarjev. Želim, da bi mnogo vrlih sinov slovenskega naroda k temu lepemu namenu pripomoglo, in nadjam se, da bo tudi naša blaga kranjska hranilnica iz bogate svoje zaloge krepko pomoč za ta lepi namén dodala; saj ne more po svojih štatutih lepše za našo slovensko deželo in njene prebivavce skrbeti, kakor da se med prve osnovavce toliko koristne «Matic» šteje. Da bi se pa Matica kmali močna na noge spravila, nasvetujem, naj bi prostovoljno udje vseh slovenskih čitavnic, kateri zamorejo, in katerim v prsih slovensko srce bije, vsako leto Matici en goljdinar prikladali. Blaga Matica bi tako neumerjoča postala. Ostanimo, kakor smo, vrli slovanski avstrijski sinovi! Z Bogom!»

Tem darovom pridenem še jaz obligacijo za 100 gld.

Tako stoji zdaj brez povabila nabrano premoženje za Matico slovensko.

Dostavljam pa k temu še željo, naj bi rodoljubi blagovolili poslati z lastnoročnim podpisom zagotovljeni pripomoček, kakor hitro je mogoče, g. dr. Bleiweisu, ki shranuje vse dosihmal mu izročene darila.

Prevdarili smo v posebnem posvetu, kako bi dokončno ustanovili našo drago Matico, in sklenili smo si poskrbeti pravila (štatute) vseh drugih slovanskih Matic, po katerih, gledé na mariborski načrt in na naše lastne okoliščine, se bojo osnovala pravila Matice slovenske. Ta osnova se bode v pretres poslala še drugim rodoljubom, in to osnovo, podpisano od več naših veljavnih mož, imenitnih po rodu, posestvu, učenosti, stanu itd., bomo podali po ces. postavi od 26. novembra 1852 sl. vladi v po-

trjenje. Potem stopimo s potrjenimi pravili pred naš ljubi narod in druge slovanske dobrotnike in rodoljube, ter jih bomo vabili, da donesejo svoje pomočke za trdno ustanovitev Matice naše.

Vi, dragi rodoljubi in mile rodoljubinje, ne odlašajte tedaj darovati svojih doneskov blagemu početju; budite svoje brate in sestrice, da spoznavajo korist Matice, in da se udeležujejo nje naprave.

Pokažimo, da se zavedamo, da hočemo in znamo sami sebi pomagati, da nam je mar za narodovo omiko, in da smo voljni zanjo darovati, kolikor je vsakemu mogoče. Bog pa naj blagoslovi naše početje, da se širi prava krščanska omika in poviša slava našega premilega naroda!

Dr. Lovro Toman.»

Potem oznanjajo «Novice» 3. junija 1863. l., da g. dr. J. Muršec, veroznanski učitelj na višej realki v Gradci, zagotavlja Matici 100 gld., in da je nek rodoljub iz Vidma (Udine) poslal 4 obli-gacije národnega posojila za 240 gld.; a 10. junija 1863. l. «Novicam» zopet g. Belanec dopisuje, da se je za ustanovnike oglasilo teh-le 12 Holožanov iz Štajerskega, namreč:

Gosp. Weixl Iv., dekan in župnik pri sv. Barbari,

- » Vučnik France, učitelj pri sv. Barbari,
- » Stranjščak Davorin, župnik na Zavrči,
- » Trampuš Ivan, kaplan na Zavrči,
- » Mlinarič Jožef, župnik v Leskovci,
- » Arnoš France, kaplan v Leskovci,
- » Pinežič Viktorin, kaplan pri sv. Vidu,
- » Švajger Gabrijel, kaplan pri sv. Vidu,

Gosp. Kancler Pavel, župnik pri sv. Trojici.

» Hirtiš Benedikt, kaplan pri sv. Trojici.

» Lajhov Jožko, novinec v Admontu.

» Raičev Božidar, duh. pom. pri sv. Barbari.

Gosp. Belanec svoj dopis sklepa s temi prelépimi besedami:

«Znano je rodoljubje naših gosp. duhovnikov, ki so vselej pripravljeni žrtvami pokazati ljubezen svojemu rodu. Mnogo so učinili, in mislim, da hočejo tudi sedaj si osvetljati lice pred sedašnjim in bodočim svetom, ter krepko pomagati temu narodnemu zavodu — Matici — na noge. Za razne stvari smo darovali, pošiljali celó novce v tujevíno, v Ameriko, Afriko, in Bog vé, kam; pomozimo najpred sebi in svojemu narodu; to nam bode gotovo doneslo največo zaslugo, slavo in hvaležnost.»

«Novice» dalje oznanjajo 1. julija 1863. l. da je naš vrli rojak Kranjec g. Leopold Jugovec iz Alexandrije v Egiptu poslal prihodnji Matici 120 frankov zlatá, katerim je 20. avgusta 1864. l. priložil še družih 46 gld. a. vr., obetáje Matici tudi prihodnje pomoči.

Južnoslovanskega slovstva prvi in najkrepkejši podpornik, svetli dijakovski škof Josip Juraj Strossmayer je tudi našej Matici 27. julija 1863. l. zagotovil 1000 gld., ktere je prejela že 15. decembra 1863. l.

Naposled imamo še opomniti: da sta že 1863. l. za ustanovnika pristopila tudi g. Lavo-

slav Petanjek. kaplan pri sv. Trojici na Štajerskem, in g. Dragotin Rudež, grajščák, zdaj v Ribnici, ki je dal 100 gld. ustanovnine; da sta g. Macák pa Gruden iz Črnomlja in Kostanjevice poslala 95 gld. nabranega darila; da so se oglasili nekteri «Naprejevi» naročniki, naj se dá raje Matici, kolikor bi se od tega časopisa imelo njim povrniti naročnine. — ter da «Novice» 2. decembra 1863. l. pripovedujejo: «svetli knezoškof ljubljanski g. dr. Jernej Widmer so blagovolili Matici zagotoviti denarno podporo, ker njena potreba za naše slovstvo je preočitna, da bi je ne podpiral vsak pravi domoljub. Kako naš presvitli škof Matici, ktero svojemu duhovstvu živo priporočajo, želé veselega razcvíta, nam kažejo tudi «Novice» 5. oktobra 1864. leta, rekoč:

«Iz cerkveno-ukaznega lista, v katerem prečestiti ljubljanski knezoškof svoji duhovščini v latinskem jeziku priporočajo slovensko Matico, posnamemo sklep tega priporočila, ki se takó-le glasi: ustanovila se je v naši domovini družba, ki si je postavila za namén, združenimi močmi pospeševati domače slovstvo. Prizadevanje vse hvale vredno! Ta družba, ki se po domače imenuje ‚Matica‘, naj bi po izgledu bučelne matice v sebi zbrala vse, ki letajo po znanstvenem polji, ter si nabirajo sladki med prave modrosti. O priliki, ko Vam pošiljamo ‚povabilo‘ k pristopu, za svojo dolžnost poznamo, vas opomniti temelja, na katerem smo sezidani, in moramo rasti kakor živi kameni — v svet tempelj Božji. Duhovni moramo biti svetu luč, ki mu razsvetljuje pot v življenje, ne

pa, da bi mu ga temnila v pogubljenje. Ljudstvo, nam v skrb izročeno, trdno se drži katoliške vere; to tedaj krepčati, pojasnovati in čedalje globokeje vtiskati mu, je naša dolžnost. V vsaki družbi, ki si je postavila za namen, da pospešuje domače slovstvo, pred vsem skrbimo, da škode ne trpi katoliška vera. Lepo in spodobno je, da se dušni pastirji odlikujejo v slovstvu, in da stojé na čelu učenjakov; ali najviše pravilo, ki ga ne smejo prestopiti, bodi jim vselej njih katoliška vera. Oni, ki so na čelu ustanavljaljoči se „Matici“, s podpisi svojih imén pričajo, da spoštujejo sveto katoliško vero, kateri so Slovenci iz srca udani; oni spoznavajo, da bode „Matici“ sveto opravilo, v izdanih knjigah nikdar ne žaliti katoliške vere. Kakor je med njimi, ki slové v slovenskem slovstvu, do sedaj največ duhovščine, ravno tako se nadjamo, da se bode duhovščina tudi v prihodnje vdeleževala nove družbe, ter ji pospeševala namen. Vsak tedaj, ki spozná, kako velik uplív dan današnji ima slovstvo v nravnem človeškem življenji, mora želeči, da se veselo razcvete „Matičina družba“, in da hvale vrednemu početku sledí tudi vesel napredek.»

Že predno je bila naša Matica potrjena, prejme 22. sept. 1863. l. od mlade slovaške Matice v Turčijanskem sv. Martinu na Ogerskem pozdrav in željo, da bi z ljubljansko sestro stopila v društveno zvezo, v katero se je pozneje pridružila tudi dalmatinska v Zadru in srbska Matica v Novem sadu.

Gosp. dr. Etbin H. Costa je v dogovoru z g. dr. Bleiweisom in g. dr. Tomanom Matici se-

stavljajal v tem času pravila po mariborskem načrtu in po raznih pravilih slovanskih Matic in društev, ktera so bila v ta namen naročena. »Novice« so 9. in 16. septembra 1863. l. oznanile, da so pravila osnovana, ter da se skoro pošljó na podpis 40, začasno postavljenim, osnovalnim odbornikom. prednó se na potrditev položé pred sl. vlado. V ta odbor so stopili gospodje: dr. Lovro Toman, državni poslanec in pravdosrednik v Radolici; dr. Ivan Bleiweis, deželni odbornik, vrednik »Novic« itd. v Ljubljani; gosp. dr. Etbin H. Costa, pravoznanskega društva prvi tajnik v Ljubljani; dr. Franc Miklošič, državni svetovalc itd. na Dunaji; dr. Juri Dobrila, škof poréški in puljski; Anton Črne, župan v Tomaji in državni poslanec; Fideli Terpinc, grajščák in kmetijske družbe prvosednik v Ljubljani; Anton baron Zois, grajščák in deželni poslanec v Ljubljani; France Ks. Sovan starejši, trgovec in posestnik v Ljubljani; Valentin Krišper, trgovec in posestnik v Ljubljani; dr. Leon Vončina, profesor bogoslovja v Ljubljani; dr. Janez Kriz. Pogačar, kanonik v Ljubljani; Jožef Debevc, posestnik in mestni odbornik v Ljubljani; dr. Jernej Zupanec, c. k. biležnik v Ljubljani; Anton vitez Gariboldi, posestnik v Ljubljani; Jožef grof Barbo-Waxensteinski, c. k. ključar in grajščák v Rakovniku; Konrad Lokar, župan in deželni poslanec v Kranji; Janez Reš, dekan v Kranji; Matevž Pirc, trgovec v Kranji; Konrad Pleiweis,

trgovec v Kranji; Dragutin Šavnik, lekár v Kranji; Mihael Pikl, stolni dekan v Mariboru; dr. Jožef Ulaga, profesor v Mariboru; dr. Ferdinand Dominkuš, pravdnik v Mariboru; dr. Janko Srnec, prvosednik čitalnici v Mariboru; dr. Štefan Kočevár, c. k. okrajni zdravnik v Celji; Davorin Terstenjak, župnik pri sv. Jurji poleg Celja; Andrej Pirnat, rudninski uradnik v Golcih na Štajerskem; France Kapuz, trgovec v Celji; Ivan Žuža, rudarski lastnik v Zabukovci na Štajerskem; dr. Štefan Kocijančič, profesor bogoslovja v Gorici; Andrej Winkler, deželni odbornik itd. v Gorici; Andrej Marušič, profesor v Gorici; Janez Kalister, véliki posestnik v Trstu; Edvard Sorč, véliki trgovec v Trstu; France Cegnar, c. k. viši telegrafist v Trstu; Teodor Napret, svetovalec c. k. deželnega sodstva v Trstu; Peter Kozler, c. k. biležnik v Sežani; Matija Majar, župnik v Gorjah na Koroškem; Andrej Einšpieler, profesor v Celovci.

«Novice» 2. decembra 1863. l. pišejo, da so tako podpisana pravila izročena c. k. deželnemu poglavarju v Ljubljani, ter 16. decembra 1863. l. že oznanjajo, da so šla na Dunaj, da se potrdijo, kar se je zgodilo 4. februarja letos, toda s tem pristavkom, da jih je treba tu pa tam nekoliko predelati, kar je potem c. k. deželno prvosedstvo osnovalnemu odboru oznanilo 20. februarja letošnjega leta.

Nato se je 9. marca letos razposlalo osnovalnim odbornikom povabilo k pervej seji, která je bila 11. aprila t. l. O tej priliki je g. dr. Blei-

weis oznanil, da hrani že okoli 4000 gld. matičinega imetka; da je treba po vladnem ukazu predelati pravila; da je treba za prihodnje opravke, dokler prvi občni zbor ustanovljene Matice ne izvoli odbora, postaviti začasne opravnike, kateri dovršé vse, česar je treba, da se precej začne Matičino delo. Potem so se predelala pravila, kakor je ukazala slavna vlada, in ko je bilo to dovršeno, stopijo volitve na vrsto. Za prvomestnika je bil soglasno izvoljen g. Anton baron Zois, za njegovega namestnika g. dr. Leon Vončina, za blagajnika g. dr. Jernej Zupanec in za ključarja gg. dr. E. H. Costa pa Fr. Ks. Sovan, starejši, ter za tajnika je seja postavila g. Fr. Levstika, in odločila mu po 30 gld. a. vr. plače na mesec. Dalje se je ukrenilo, da bi se po raznih krajih Matici dobili poverjeniki, in da bi se dal natisniti njenih pravil kratek posnétek s povabilom k pristopu, a to povabilo da se razpošlje raznim slovenskim škofijam, čitalnicam, slovanskim Maticam itd., ter naj se za doklado priloží tistim slovenskim in nemškim časopisom, kateri hodijo med naš narod. Napósled se je sklenilo, da se izmed osnovalnih odbornikov naredí opravljen oddelek treh glav, in v ta oddelek so bili izvoljeni gg.: dr. J. Bleiweis, dr. E. H. Costa in dr. Leon Vončina, da prevzemó potrebne opravke, in poiščó najprvo tajniku pisalnice, za katero so mu potem za nekaj časa odločili 1. maja let. leta sobo čitalničnih prostorov, čitalničnemu

strežaju naročivši, naj bode za zdaj stregel tudi Matici, za kar se mu je pozneje odločila plača.

Matičinega povabila se je priložilo:

raznim časopisom	16.675	iztiskov,
izročilo: škofijstvom	1.530	»
čitalnicam, Maticam		
in društvom	2.408	»
kranjskim c. k. okraj-		
nim gosposkam	330	»
poverjenikom	1.100	»
Vsega vkup	22.043	iztiskov.

Slovenska Matica v Ljubljani je torej ustanovljena. Opravilnega oddelka 4. seja 23. julija letos je sklenila, da se je njeno prvo leto djanski začelo 4. februarja 1864. leta, ker ta dan so dobila nje pravila najvišjo potrditev. Ta seja pak je tudi ukrenila, naj Matica za 1865. leto ob svojih stroških dá med ljudi Postójskega dekana g. Petra Hicingerja «Koledar», da udje prvo leto dobodo v roke delce, po katerem začasni odbor še posebno želi razglasiti «slovensko Matico» po svetu in pridobiti ji obilo prijateljev.

Ljubljansko c. k. deželno prvosedstvo je bilo 14. junija letos vrnilo Matici popolnoma potrjena prenačena pravila, kterih je društvo 2100 iztiskov dalo natisniti.

1864.

Vodnikovo življenje.

Gospod *Anton Felovščak* v Vodnikovem spomeniku (str. 40.) pripoveduje, da je sėčna meseca 1693. leta neki *Jakob Vodnik* na Krškem pri Savi slovečemu Valvazorju prodal hišo z vrtom, ter da je ta Vodnik bil izmed prednikov našega pesnika, iz čegar životopisa bi se videlo, da so njegovi dedje svoje imenje na Dolenjskem prodali ter se preselili na Gorenjsko. To je pomota, ker *Valentin Vodnik* v svojem životopisu nikoli ne govori, da se je njegov rod kdaj preselil z Dolenjskega, nego samo pripoveduje, kako sta njegov praded ino ded kupčevala po Hrvatskem. Ta Jakob je tedaj morda res utegnil biti Valentinov prastric, a raven prednik nikakor ne, kajti naš Vodnik priča sam, da je njegovemu pradedu bilo Mihael ime, ne Jakob, ino dedu *Žurij*, kateri se je porodil 1689. leta uže na Gorenjskem pri sv. Jakobu na levem bregu Save. Vodnikovi praroditelji so tedaj na Gorenjskem živeli vsaj uže štiri leta, predno je rečeni Jakob na Dolenjskem Valvazorju prodajal imovino.

Našega pesnika dedec Jurij se je bil priženil na *Trato pod Goro* nad *Dravljami* k Žibrtovim, potlej 1730. leta s seboj prinesel Žibrtovo ime v *Šiško*, kjer je na Jami kupil hišo, ki se imenuje še danes Žibrtova; tudi jo zovó pri «*kamenítej mizi*», ker je bila v posebnem, zidanem hramu pred vežó kaména miza od črnega mramorja, katero je zdanji gospodar pred štirimi léti preselil na konec hiše k cesti v novo, zidano poslopje. Jurij Vodnik je 1774. leta umrl, bivši 85 let. Njega sin *Jožef* se je zaročil z *Žero Pancétovo* z Viča, katera mu je porodila slavnega *Valentina Vodnika** 3. dan sěčna meseca ob treh po polu-noči 1758. leta.

Kakor je često, da dedci ino babice nežneje ljubijo vnučeta nego roditelji sinove ino hčere, tako se često otroci rajši držé stare, skrbne babice ino častítega dedčeka nego očeta ino matere. Tudi uže 38 let stari Vodník, molčeč o svojem očeti, celó o materi, v životopisu spominja zgovornega, ter najbrže šaljivega dedca Jurija, kateri je prav po kranjski rad delal ter vino pil, a Valentinu često pripovedoval junaštva in dogodbe mladih let, kako sta s svojim očetom Michaelom na Hrvatskem kupčevala z vinom, s prasci ino platnom, ter za pijačo dajala ino o malih reparjih veselo živéla po krčmah. Iz Vodníkovih

* Naš pesnik sam sebe v svojem životopisu 1796. leta piše dobro slovenski: Vodník, a ne Vódnik.

besed se vidi, da je bila njegova rodovina dobra, poštene, stare korenine, a Cojz v dopisu Vodníku 4. oktobra 1795. poslanem priča, da so bili Vodníkovi uže takrat imoviti ljudje, vsi domači v prijaznej podpori, v miru si med seboj. Pesnik namreč pripoveduje, kako so ga dva prastrica ino pratéta majhenega pestovali ter potlej hvalili, kader je pridno hodil v učilnico. Blagosrčnost, katere je tudi Vodník toliko imel, vidimo, da je bila delež vse njegove rodbe, tudi sled Vodníkovega humorja se nam kaže na dedci Juriji.

Ko odidejo otročja leta, stopita skrb ino trud pred človeka, ter za vselej zapodíta nedolžne igrače. Tudi Vodník, kakor sam piše, devetletni deček, ostavi luže ino veselo zimsko drsanje po ledu jamskih mlak, katere so še zdaj pri cesti nekoliko od Vodníkovega domú niže proti Ljubljani, ter abecednik vzemši pod pazuho ide volján v bližnjo mestno učilnico, ker so mu obétali, da more od uka stopiti, kader mu drago, če se mu ne bode spešíl. Njegov prvi učitelj se je zval *Kolenec*, ki ga je 1767. leta vadal pisati ino čitati, v prvo šolo je šel v Novo mesto, kjer je imel strica frančiškana *Marcéla Vodnika*, ki ga je učil 1768. ino 1769. leta. Potem se je zopet vrnil domú, ter od 1770. do 1775. leta pri Jezuvitih v Ljubljani izdelal šest latinskih šol. Takrat je bila normalka drugače razdeljena nego zdaj: prva šola je bila abecedna, za njo potlej druga ino tretja, ob enem tudi prva latinska.

Za tega delj je menda latinsko čitanje bilo ostalo do nedavnih časov v poprejšnem tretjem, zdajnem četrtem normalnem razredu. Bile so dalje tri latinske šole, potem dve humanitatni, a napósled dve leti modroslovja. Prve štiri latinske šole so se od jezuitske dobe zvale: parva, principia, grammatica, syntaxis; obé humanitatni poesis, rhetorica, ali tudi naopako. Pred cesarjem Jožefom je bilo do nove maše vsega vkupe dovolj deset let učenja. Od tod šaljivi prigovor o enajstjej šoli, katere sedež je pri nas Vrhnika, na Avstrijskem Goblice. Nemški ino latinski so ga navadile učilnice, svoje veselje iz knjig francoski, vlaški ino slovanska narečja; samo domačo besedo ga je učila edina preprosta kmetica — njegova mati! Ali ni to živa, a žalostna podoba vseh naših dozdanjih pisateljev, kateri so bili do zadnjih dob malo ne vsi samouki? Ino za koliko smo zdaj na boljšem? Koliko imamo še zdaj gimnazijo izdelavih mladeničev, kateri si niso pridobili niti srednjega znanja slovenskega jezika!

Naših roditeljev največja radost je, ako izšolani sin zapoje novo mašo. Zdi se, da o tem ni drugače sodila niti rodovina Vodníkova, katerega takój iz šeste šole, po dopolnjenem 17. letu (1775.), «poženó muhe,» kakor nam šaljivo sam pripoveduje, v frančiškanski red v Ljubljani, kjer mu narekó samostansko ime *Marcelijan*. Utegnil je mladeniča stric Marcel, čegar imenu je celó sam svoje približal, z besedo ino izgledom za-

sukniti v meniško sukno, katera je bila pozneje vendar preokorna živahnemu pesniku, kateremu ni moglo ustrezati samostansko, vsak dan enako življenje. V tej dobi se je seznanil z o. *Damaszenom*; z o. *Markom Pohlinom*, bosonogim Avgustincem, bil je seznanjen uže dve leti poprej (1773.), ko je bil še četrtošolec. V samostanu je izdelal modroslovske ino bogoslovske učilnice, služil novo mašo, ter se zavezal z obljubami. Vendar, kakor piše *dr. E. H. Costa* v Vodnikovem spomeníku (str. 3.), ni znano, kdaj ino kje je bil v mašnika posvečen, kdaj ino kje služil novo mašo. Uže prvo leto po dovršenem uku mu samostansko življenje ni godílo, zatorej ga tedanji ljubljanski vladika *Herberstein* 1784. leta pošlje zopet v svét «duše past», kakor sam piše.

Otec *Marko Pohlin*, jezikoslovni razkólnik (sprachketzer), kakor ga imenuje *Cojz*; menih, kateri je eno *tujo* besedo za svoj slovár časi razcépil v dve, v trí sorodnega značaja ter tako isto svojim nastopnikom sled za seboj zméšal in delo grozovíto otéžil, ta mož je nekritično blodil slovenščino z drugimi narečji, a jezik z nevednosti onecédil z besedami, nevkusno ter zlo zmreženimi, izmed katerih velika množina še zdaj stoluje po naših knjigah; nalašč je molčal o *Bohoriči*, da bi sebe postavil za Kolumba slovenske slovnice, katero je zarobil vso po svojej pusteji pameti ino pravopis v njej pokazil v krivopis.

Vendar ní brez nobene zasluge za slovensko slovstvo, kateremu je poleg drugih knjig dál slovnico ino slovár; samo da je treba zeló pazno za njim hoditi. Obudil je prvi spečo iskro v Vodniku, katerega je izpodbadal, da se je goreče poprijel slovenščine ter poskušal v pesmih. Uže 1779. ino 1781. leta so bile natisnene Vodnikove prve pesniške poskušnje v Markovih «Pisanicah od lepeh Umetnost» (v Ljubljani 1779 do 1781).

Vodnik, ostáveljši samostan, bil je potem na kmetih, kjer je duše pasel; kajti od 10. malega travna 1784. leta do 15. sečna 1785. leta ga nahajamo na Sori za duhovnega pomočnika, od 11. sušca 1785. do 1786. leta za subsidijarja; od 12. grudna 1786. l. do 17. vinotoka 1788. leta za kaplana v Ribnici, od koder je še to leto šel na takrat novič ustanovljeno bohinjsko podfaro v Koprivniku ali v Gorjušah. Tukaj se je prvič načelo njegovo znanje s plemenitim ter zeló učenim slovenskim mecenom, čegar imena hvaležni slovenski rod nikoli ne pozabi. Nekateri celó govoré, da je po nagovoru tega blazega moža, ki je v Bohinji, v Javorniku etc. imel železni plavež, véliki vladika *Brigido* Vodnika semkaj poslal. Ta slovenski mecen je — komu je njegovo ime neznano? — *baron Sigmund Cojz pl. Edelstein*.

Kopitar v svojem životopisu o njem tako govori: Baron Cojz je bil (1799. l.) neoženjen,

star do 50 let,* ino tako zelo kostoboljáv (podagrisch), da si je sam izmislil nekak stol na treh kolesih, na katerem se je vozil po 17. sobah svojega stanovanja v domačej hiši treh nadstropij. Bil je najstarejši sin ubozega, a delavnega trgovskega pomočnika, ki je z neprestanim trdom tako obogatel, da je pozneje ali pokupil ali v najem dobil vse železne tovarne po notranjej Avstriji. Ker je bil 40.000 gld. poklonil Mariji Tereziji, katero je takrat zelo stiskala sedmoletna vojna, oplemenítila je hvaležna cesarica tega bergamskega milijonarja, ki se je imenoval poprej Mihael Angelo Zoja (tosk. gioja, dragi kamen), a pozneje Cojz, pl. Edelstein. Ko mu je odmrila prva žena, zaročil se je drugič z Ivano pl. Kapuzovo, vrlo Krajníco, ki mu je porodila Sigmunda, katerega je naučila izvrstno slovenski govoriti. Njegov oče se je pozneje preselil v Ljubljano, kjer je Sigmund hodil v prve učilnice, a potem ga je oče poslal v modensko vitesko akademijo v Reggijo, ino potem je potoval po svetu. Bil je najbogatejši, najizobraženejši mož ljubljanskega mesta. Vsak ga je ljubil, česar je bil tudi resnično vreden. Najslajši posel mu je bila mineralogija ino metalurgija. Učen rastlino-slovec je bil tudi njegov 1800. leta umrši brat Karol, čegar ime še zdaj nosita dve kranjski

* Porodil se je bil v Trstu 23. listopada 1747. leta ino je torej bil 11 let starejši od Vodnika.

cvetlici: *campanula* ino *viola Zoisii* ter ena trava iz Indije, katera se tudi njemu na čast imenuje «*Zoisia*», kakor je tudi učeni mineralog Werner imenoval *Zoisit* nekak epidot, katerega je bil na Koroškem prvi našel Sigmund, ki je vedno bil pripravljen, tudi vsako drugo slovstveno ali sicer koristno prizadevanje podpirati. Učeni profesor Abr. Jak. Penzel pripoveduje, da je v Krakovu imel za 300 gld. zastavljeni prelog ino knjigo Dijona Kasija, na strani z mnogimi opombami, pa da mu je Sigmund vse to rešil ino poklonil, da bi dalje prelagal. Od matere se je bil Cojz naučil izvrstno slovenski govoriti, ino ko uže več ni hodil v mestno gledališče, vendar je često vlaškim operistom naredil po kako slovensko pesen, da so poslušaci radostno ploskali, ko so z odra slišali domače glasove. Bil je tako vnet za slovanstvo, da je 4. oktobra 1795. leta Vodniku pisal: «Kader mi odpisujete, na nemški jezik nič ne pazíte, nego kar mislite povedati, pišite, kakor vam pride v peró; jaz tudi tako delam, ter ni se trebé, drug družega zaradi tega kaj sramovati. Razen Linharta, katerega je doletela ta sreča, ne more se pohvaliti nikdo izmed nas, niti Kumerdej ne, da bi samo eno nemško vrstico mogel napisati brez avstrijskega zavijanja. A to nam vendar ne vpíra, da se vmejemo — pa saj smo samo Slovani ter si prizadevamo za svoj materin jezik.» Ker baron Sigmund ni mogel iti nikamor z dómu, hodili so k njemu vsi, ka-

terim je kaj bilo do zanimljivih pogovorov: cesarski namestnik, vojni poglavar, prijatelji, tudi knez Metternich, celó véliki vojevoda Ivan. Kader so prišli popotni tujci v Ljubljano, posebno Angličani, ter povpraševali, kaj se tukaj nahaja zanimjivega, hitro so ljudjé vsacega napotili k baronu, kateri bode vedel vse povedati. Slovenskemu slovstvu je ta plemeniti gospod neizmerno pomogel, če tudi ni sam pisal, a vedno je pisatelje ljubeznjivo izpodbadal, vedno krepko podpiral ino z veseljem učil. Brez njega bi Slovenci ne imeli Kopitarja, ino brez tega učenjaka morda niti Miklošiča ne. Kopitar je bil namreč v 8. šoli 1799. leta prišel v Cojzovo hišo učít njegovega netjaka in kader je ta uže odšel na Dunaj, ostal je še za plačevanega tajnika, knjižničarja ter nadzornika rudninske zbirke do 1808. leta. Slovanskega jezika se je poprijel pri Cojzu, kateri si niti preje niti pozneje ni držal tajnika, ino uže pri njem je spisal novoslovensko slovnico. (V Ljubljani 1808.) Brez Cojza bi Slovenci niti Vodníka ne imeli, vsaj tacega ne, kakoršnega zdaj slavímo. Sigmund je bil namreč od o. Damascena zvedel, ka je pesen o «zadovoljnem Krajncí», natisnena v «Pisanicah». Vodnikova, kateremu o njej pozneje piše: «na to pesen se naslanja vse moje upanj» .

Krasota bohinjske doline, katera se more svobodno mériti z najlepšimi te vrste, navduševala je 35 let starega Vodnika, da se je krepko

ino veselo poprijél dela, katerega potem ni položil iz rok, dokler mu ni smrt oči zatisnila. V tej dobi vidimo našega pesnika s trdno resnoto z razpotja stopiti na izbrano cesto življenja, na katero ga je zasuknila naravska lepota bohinjskega kraja, narodne pesni, nepokvarjeni planinski narod, s katerim je tukaj občil, in modrost njegovega plemenitega vkusno izobraženega prijatelja, s katerim sta si do smrti ostala zvesta. Da se je Vodnik uže poprej bavil s slovenščino, svedoči neki njegov v mojih rokah rokopis, v katerem so besede, izreki in pripovedke o volkodlaku, o vodomci, o povodnjem moži, o Torki, o Mori, o rokovníku,* o rojenicah, o urocih, katere je slišal uže v Ribnici. Cojzovi popisi bistro kažejo, kako se je nevtrudno izobraževal v raznih vrstah znanstva, posebno v slovenskem jezici ino v pesnotvorskeji tehnologiji, v katereji sta mu bila Batteux ino Ramler voditelja; kažejo nam tudi, kako ga je Cojz seznanil z največjimi slovenskimi učenjaki tedanje dobe: z Línhartom, Kumerdejem, Japljem itd., podpiral s knjigami, z odkrito-

* Posebno zanimljivo mi je, kar piše o rokovníku (Vodnik piše: rokalnik): gewisse diebische schwarzkünstler, die Kindern die hände abhauen, deren Finger ihnen im Finstern, wie Kerzen leuchten,» ker iz tega vidimo, kaj upravo znači ime nekdanjih gorenjskih rokovníčev. Slišal sem tudi jaz pripovedovati, da tatje, posebno nosečim romaricam režejo otroke iz telesa, da jim potlej roke njihove svetijo.

srčnimi nauki ter vnémal s prijateljsko besedo. Tako n. pr. mu 4. malega travna 1794. leta piše: «če pri vseh družih za mesece (v pratiko) namerjenih pesnih pokažete toliko izvirnosti, šaljivosti, resničnosti, prave pesniške mere — ino potrpežljivosti s kritiko — potem boste prvi kranjski pesnik — ali da bolje rečem, saj ste uže!» Tukaj se je tudi seznanil z mineralogijo, ter je našel mnogo redkih stvari ino ž njimi obogatil zbirko svojega plemenitega pokrovitelja. Z grofom Francem pl. Hohenwartom in slavno znanim propovédnikom (pridigarjem) Jožefom Pinhakom je 1795. leta velicega srpana šel celó na Triglav, čegar najvišjega vrhunca vendar ni dosegel. V tej dobi je Vodník začél na svitlo dajati véliko pratiko na četrtni, katero je založil njegov prijatelj Vilhelm Korn v Ljubljani, ter natisnil Ivan Friderik Eger (1795., 1796. ino 1797. leta).

Namera je bila, s to knjižico, ki jo ima vsak v rokah, med narodom širiti najpotrebnejše vednosti; a tega dela misel se ni porodila v glavi Vodníkovej, ki je tačas bil na gorenjskih gorah, daleč od mesta, brez potrebnih pomočkov. Pratika je prišla tako na svét: Vodník je namreč namérjal, izdelati slovensko zemljepisje, o čemer je poročil tudi Cojzu, ki se je o tej nameri poménil z Línhartom ino jo sicer zeló pohvalil, a vendar tudi pristavil, da bi se zdaj še knjizi te vrste nikjer ne dobil založnik, niti bi se o svojih stroških ne smela tiskati, ker se je bati izgube,

a tudi na zbiranje naročnikov bi zdaj še nikakor ne bilo misliti; torej bi najbolje kazalo, z enacimi spisi narod začeti izobraževati v pratiki, ki jo ima vsak rokah, ino katero bi uže davno bili radi na boljše predrugačili Kumerdej. Linhart ino Japelj, da jih ni zadržavalo prelaganje sv. pisma. jezikoslovstvo ino zgodovina. Baron Cojz mu v dopisu 20. sušča 1794. leta uže tudi podaja svoj črtež, po katerem pratiko vidimo res potem izdelano. Cojz mu je nakupil ter poslal potrebnih knjig, a Vodnik je v Ljubljano pošiljal za pratiko narejene spise v nemerjenej besedi ino v granesih, da sta mu jih pregledavala ino popravljala Cojz ino Linhart, kateri je bil za pratiko obljubil podati odlomek iz svoje slovanske zgodovine, kakor baron piše 24. malega srpana 1794. leta, ali uže v naslednjem listu mu oznanja žalostno dogodbo, da je Linhart umrl z naglo smrtjo, na katero je poleg drugih pisateljev i Vodnik poskušal storiti elegijo ali «milo pesen», kakor je Kumerdej to vrsto poezije po slovenski imenoval, kar je razvidno iz Cojzovih dopisov 4. velicega srpana ino 4. vinotoka 1795. leta; a ta pesen ali ni bila nikoli dodelana, ali se je izgubila. Po odlomku iz Linhartove zgodovine je morebiti Vodnik pozneje v «Novicah» sestavil povedanje od «slovenskega jezika». Hotel je celó nekatere oddelke Linhartove zgodovine postaviti v granesa, kakor se vidi iz Cojzovih dopisov 4. velicega srpana ino 30. listopada 1795. leta.

V poslednjem listu Vodníku, oznanivšemu, da je tej zgodovinskejši pesni uže črtež naredil, baron piše: «črtež Vaše slovansko-zgodovinske pesni je in prima linea po vse dober. Trebalo bi, da razvrstitev Vaše povesti presodi zgodovinska kritika, kolikor se je njenih ostankov še ohranilo. O tem je treba, da nam razjasni Kumerdej ali Linhartov duh. Ako povest, kar se dostaja časa ter enôte v dejanji, bolj zožite, utegne iz tega postati junaška pesen. Junaku bi bilo ali uplénjeno rojakinjo zopet najti ali kako franško kraljičino upleniti itd. Tudi njegove viteze itd. bi trebalo kakor si bodi vplesti v vse vrste ljubezni, bodi si strastna, potrebna, po pravu, kakor si jo v tem času mislimo ali jo znamo iz zgodovine teh dob itd.; iz tega bi se porodile potrebne epise. Grškega ino rimskega basnoslovja se je po vse ogibati: od tod tudi raznih po njem na slovanska imena prekrščenih bogov, katere bi bilo ohraniti samo v njihovej prvotnej veljavi, ter kateri menim, da bi vrlo dobro služili v sostav razumskega basnoslovla starih Slovanov, ako bi se iz njih ne naredili pravi bolvani, nego samo, oziráje se na dobro ino zlo bitje, izvrstni pradedje itd. Druge, kateri so do zdaj ostali v jezici, n. pr.: *Škrat, Mora, Veša* itd., bilo bi tako rabiti, da bi se pobijale zmote, prazne vere itd., katere se jih držé. *Vojvodi*, ali bolje *bojvodi*, *Preroku*, *Modrimu*, *Koledniku* itd. trebalo bi dati kratka imena, porojena iz slovanskih koreninskih zlogov,

kakor: *Samo* iz: *sam*. *Pohod* iz: *hoditi* ino *po* itd. Da bi se moč tega, kar so ustno poročilo, stara veljava, izgled itd., torej predniki premogli do naroda, kateri nikoli ni molil bolvanov, utegnila presoditi v približavanji, katero vendar po vse ne dobri, bilo bi dobro, da prečitaste Osijanove ino Fingalove celtske pesni, katere vam utegnem poslati v Denisovem prelogu, samo svariti mi Vas je, da ne posnemljete prezabuhlega jezika, ki je z metaforami ino podobami preobložen. — Pravega govora, katerega Vam je izbrati, ne morem določiti. Treba je, da ga sami najdete, ako hočete biti prvi krajnsko-slovanski pesnik. Junaška pesen zahteva plemenit, poučna pesen ozbiljen ter vedno si enak govor. Plemeniti junaški govor utegne biti raznovrsten, ino treba mu je biti, ker sploši (universalizuje). Ali ima tudi junaških pesni, petih v narodnem glasu, zlasti pri novejših narodih. Sicer Vam se je boriti z vsemi brezkončnimi zaprekami, katere nareja vboštvo našega jezika. Čim višji glas vzamete, tem teže Vam bode premoči te zapreke, katerih morebiti nikakor s poti ne spravite. Premislite tudi čas, v katerem živite, ino kakovi so Vaši rojaci, kar se dostaja sprejemljivosti, vkusa, najbližnjega osvojevanja itd. Kaže, da vse svetuje, da bi se strune previsoko ne napele!»

Ni tega dela, ki menda pač ni bilo nikdar dovršeno, v Kastelčevej zbirki ne nahajamo nič. Bodi mi dovoljeno, tukaj mimo gredé opomniti,

da je vender še po vse premalo znana Markova doba, katerej je stržén bil Vodník, ter katera je sezala do včeraj umršega Kastelčevega tudi uže ne dovolj znanega časa, katerej stržén je bil Preširen. Arhivi so še vse premalo pregledani. Kje so Vodníkovi odgovori Cojzu, kateri jih gotovo ni uničil? Datam po spisih, kar jih je do zdaj o tej stvari na svitem, človek ne more povsod verjeti. Torej nikakor ne tajim, da se utegnem tudi jaz često motiti, posebno koder se naslanjam na poprejšnje pisatelje, ker so mi drugi posli branili preiskavati, kolikor bi bil rad, ino kolikor bi tudi bilo potrebno, ker čutim, da nam, ki razen slovstvene zgodovine nimamo nobene druge, gotovo ni na čast, da tudi to tako malo znamo, tako površno preiskujemo.

Ali povrniti se nam je. Če tudi je res Vodník tu živel v sredi največje naravske krasote, vendar je bridko čutil, da mu taka dalja od mesta malo koristi, ker zavíra dela, kakoršnih se je bil poprijél, kar so videli tudi njegovi prijatelji, kateri so ga želeli imeti bliže Ljubljane. Cojz mu je torej 4. vel. srpana 1795. leta pisal, naj prosi, dobiti ihansko župo (faro), ino 10. kimovca sam Vodník Pinhaku, kateremu je bil naročil, da bi zanj vložil prošnjo, v Idrijo priti, pismo poroča, da tega ni treba, ker bi najrajši prišel v Ljubljano ali vsaj kam blizu nje. Uže 4. vinotoka potlej mu baron oznanja, da je prazna tudi Je-

žica, katere Vodník zopet ni dobil, ker mu uže 4. vinotoka Cojz piše, da bi se skoro utegnila izprazniti trnovska župa v Ljubljani. Po vsem tem je naš pesnik 30. sušca 1796. leta v Koprivniku pokopal zadnjega mrliča, ter 11. velicega travna tam krstil zadnjega otroka, ker 1. velicega srpana potem je bil narečen za kaplana ino beneficijata pri sv. Jakobu, v Bohinji bivši polčetrto leto. Listopada meseca 1798. leta je bil postavljen za profesorja v poeziji (6. šoli); na mesto uže poprej imenovanega Penclja, kateri je tudi zahajal v Cojzov dom, ter od 1795. do 1798. leta opravljavši to službo odslovljen bil brez pokojnine. O tem moži piše Kopitar: «bil je vrlo učen ter pošten, a vsak večer tudi vrlo pijan. Baron Sigmund ali upravo njegova ostaréla mati (kakor žene rade ne opusté izpreobračanja). upala je, to hibo vsaj pomanjšati, ako bi ga povabili na kosila, ter mu dajali po polno stekleníco dobrega tržaškega vina (po Dijonu Kasiju: vinum Pucinum cesarice Livije). Saj se vé. da je Pencelj ostal, kakoršen je bil. Neki dan ga baron Sigmund pošlje po vodi (gori po reki Navportu) na Ig (Magnus vicus pri Apijanu), vas, katera je uro daleč od Ljubljane, da bi prepisal rimske napise, prijazno ga opominjáje, da bi mu tist dan še ne hodil kazat, kaj je dobil. A blagi Pencelj, katerega ni bila samo izanska duhovščina sprejela z navadno slovansko gostoljubnostjo, nego ki se je menda tudi tja ino sem

gredé dobro gostil z obilim, s seboj vzetim brašnom. o veselji zaradi mnogih napisov «aureae aetatis» pozabi svarilo svojega mecêna, ter se hoče, pred Cojzovim dvorom stopivši iz čolna. v svojej klasičnej radosti. a to se zna, da tudi pijanosti pokazati kostobolcu, kateremu je vendar zadal samo gnus, kajti Vinkolozič (Bacchus) ga je tako zmogel, da je na gladkem podu izpoddrsnivši padel, kakor je bil širok ino dolg. Nesli so ga iz sobe, ino poprejšnja stanovitna prijatelja se potlej nista nikoli več videla.»

Kakor poprej Pencelj, tako je zdaj tudi Vodník vsak dan o poldne jedel pri Cojzu, kateri mu je uže 1795. leta obetal, ako pride na Ježico, da bode Ljubljano obiskajoč pri njem ter tudi njegov hlapec ino konj imel stanišče, da mu ne bode nikoli treba vprašati, kje je katera krčma. Prihodnje leto je prišel tudi Kopitar v Cojzovo hišo, o čemer hočemo pozneje obširneje govoriti.

Nadejati se je bilo, da bode v Ljubljani Vodníkova delavnost še večja, nego je bila poprej. Ino res je začel uže v prosinci 1797. leta na svitlo dajati «Lublanske Novice od vsih Krajov celiga svejta,» katere je zakladal ino tiskal do 5. vinotoka 1799. leta Ivan Friderik Eger na Poljanah hiš. č. 3., ter potlej Marija Terezija Egerica. Vse 1797. leto ino do malega srpana 1798. leta so na dan hodile po dvakrat na teden: v sredo ino soboto, pozneje samo po enkrat:

v soboto. Dokler so izhajale po dvakrat na teden, stale so za vse leto 3 gld., po pošti prejémane 6 gld.; a ko so hodile samo po enkrat na teden, bile so na pol leta po 1 gld., a po pošti dobivane po 2 gld.; posamezni listi so bili zmerom po 3 kr. nemškega števila. Izhajalo jih je vselej po pol pole v malej osmini; časi je bil priložen po 1 list, kateremu se je celó namerilo, da je na zadnjem strani prazen ostal. Drugemu tečaju je priložen tudi «Nauk, kako je koze staviti, v nemškem jezici pisal dr. Vincencij Kern, poslovenil Vodník.» Umrle so konci 1800. leta, kajti izvestno je bilo naročnikov premalo. Novíškega uredovatelja imena sicer ne čitamo nikjer; vendar ni dvomiti, da je bil Vodník, kakor uže od nekdanj pripoveduje staro poročilo, ino kar je razvidno brez družih obilih svedočanstev uže iz tega, ker je naposled on sam poklonil več odtiskov vsacega letnika ljubljanskej knjižnici, ter na en odtisk 1798. leta sam zapisal: «Dal Lublanskimu Bukvišu V. Vodník s. r. pisavic 1812.» Vendar se more soditi, da zadnjo dobo ljubljanskih «Novic» Vodník ni vsacega lista sam uredoval, kar svedoči mnogo slabejši jezik ino ogromne tiskarske pomote. Ali je imel od Egra kaj povračila za trud ali ne, baš ne vemo, a zdelo bi se, da nič ali vrlo malo. Niti nikjer ne moremo najti, ali je Sigmund Cojz tudi pri «Novicah» kaj izpodbujal ino svetoval ali ne; toda ker smo videli, da je zadnja leta tako glo-

boko sezal v Vodnikovo delavnost, baš i v njegovo življenje, vriva se nam sodba, da tako važno, vsemu slovenstvu imenitno početje ni postalo brez barona Cojza, da je morebiti celó v njegovej prevržljivej glavi izpočeto, kakor poprej «Vélika pratika». V obče je žalovati, da nam leta Vodnikove največje delavnosti niso tako prozorna, kakor je želeti, ker ne dostaja dopisov, kateri so nam v bohinjskeji dobi razodeli toliko zanimljivih stvari.

Naš Vodník je tudi pomagal delati možem, kateri so v zadnjem desetletji 18. veka stopili v društvo, da bi sveto pismo novič preložili na slovenski jezik, ino konsistorija ga je često postavila za knjižnega censorja. Njegova delavnost je bila tako raznovrstna, da je 1799. leta celó kuharske bukve preložil iz nemškega na slovenski jezik. Več prijateljev, med katerimi baron Cojz mislimo da ni bil najzadnji, pregovorí Vodníka, da je v 48. letu svoje starosti prvič zbral ino dal na svitlo pesni zložene od 1780. do 1806. leta, kar se je zgodilo 1806. leta po imenu: «Pesme za pokušino» v Ljubljani pri Ivanu Recerji. V tem zvezku na 46 stranéh male osmine čitamo 18 pesni: «Pesma na moje rojake» (pozneje «Dramilo»); «Na sebe» (pozneje «Napitek»); «Zadovoljni Krajnec»; «Novo leto»; «Napisi za mesece» (pozneje «Stara pratika»); «Vršac»; «Predgovor na Ljubljanske Novice»; «Vošenje novega leta»; «Novo leto 1798»; «Novo leto

1799., 1801»; «Novo leto 1802»; «Kos ino sušec»; «Sraka ino mlade»; «Nemški ino krajnski konj»; «Petelinca»; «Plesar»; «Star pevec, ne boj se péti». V teh pesnih razen «Zadovoljnega Krajnca» ne nahajamo nobene druge iz Markovih časov, katere je Vodník srečno prebíl, vesel, da jih ni bilo uže. Zdi se celó, da je bil s to mladensko dobo malo nejevoljen, ker ga je bil nevkusni učitelj Marko tako daleč zasuknil s pravega poti; kajti nekatere teh pesni kažo, da so vendar storjene uže pred 1780. letom, kakor v Kastelčevej zbirki njegove ostaline svedoči drugi list rdečega čísla, kjer je naslov, katerega je pozneje hotel napisati na svoje zbrane pesni, iz početka tak: «Pesne od 177 . (kaj je prvič stalo za drugo sedmíco, ne moreš čítati) do 1806». potem popravljenó: «Od 1780 do 1806», kakor bi hotel iz svojega pesniškega življenja izbrisati vse, kar se je godilo pred 1780. letom. Ko je 1806. leta umrl poprejšnji gimnazijski prefekt *Florijan Thahauser*, opravljal je Vodník tudi to službo nekaj časa. 1807. leta je natisnil narodno pesen: «Pegam ino Lambergar» (*Das Turnier zwischen den beiden Rittern Lamberg und Pegam*), spredaj z nemškim predgovorom ter na strani slovenskih granes tudi z nemškim prelogom iz peresa *Ivana Antona Zupančiča*.

Ko je bil po novem učilnem črteži na gimnazijah za vsak uk postavljen svoj učitelj, dobil je Vodník v listopadu 1807. leta na ljubljanskej

gimnaziji zemljepisje ino zgodovino, ter je spisal majheno a izvrstno učilno knjigo: «Geschichte des herzogthums krain, des gebiethes von Triest und der grafschaft Görz». To delo ni od nikoder prepisano ali posneto, nego izvirno po Vodnikovem svojem preiskavanji. Velicega srpana 1806. leta je bilo namreč krajnsko deželno poglavarstvo po naročilu c. kr. dvorne pisarnice učiteljem c. kr. ljubljanske gimnazije ukazalo, po izgledu neke knjige o avstrijskej zgodovini spisati kratko zgodovino krajnske zemlje, za kar se je obétala nagrada. To delo prevzame Vodník, če tudi takrat samo še učite j poeziji, ter uže 28. vinotoka 1807. leta dovršen rokopis položi pred c. kr. voditeljstvo ljubljanske gimnazije s pridéto vlogo, pod katero je podpisan: «c. kr. javni učitelj poetiki ino prihodnjič zgodovini». V tej vlogi obeta, ako se mu ukaže, do konca prihodnjega šolskega leta svoj spis tako dopolniti, da bode knjiga mogla potem tudi tržaškej ino goriškej gimnaziji služiti, kajti v prvem osnutku svojega dela je govoril samo o glavnih dogodbah, katere Trst ino Gorico vežejo s kranjsko zemljo. To mu dvorna pisarnica res naročí, ker bi posebna tržaška ino goriška zgodovina sama bila premalo važna, preubožna, kar se je prosinca meseca 1808. leta oznanilo Vodníku, kateri je potem prosil, da bi mogel preiskati arhiv krajnskih stanov, ino dovolilo se mu je. Uže 1808. leta kimovca meseca podá v rokopisu predelano knjigo, ki se je prvič

natisnila 1809. leta na Dunaji v zalogi učilniških knjig pri sv. Ani v Ivanovih ulicah. Svet je mislil, da Vodník dobode za nagrado zaslužno svetinjo, pa ni bilo nič, ker je po tedanjih vojnih zmešnjavah krajnska zemlja padla Francozom. To Vodníkovo zgodovino je pozneje za drugi natisk profesor Richter podaljšal do 1820. leta.

Ko se je začela vojna, izdá naš pesnik preslovenjene Kollinove brambovske pesni s krepkim predgovorom 1809. leta. Narod se jih je bil hitro poprijél, ter jih še 1828. leta prepeval, kakor Vodníkov životopisec v ilirskem listu (1828., Nr. 2.) svedoči.

Po dunajskem miru se je naša dežela združila z novoustvarjeno, pod Francoza spadajočo Ilirijo, ino bile so tudi vse predrugačene učilnice v Ljubljani, stolnem gradu nove pokrájine. Bistri vid Napoleonov je razumel iz množice mahoma najti sposobne možé, ino tako je bil tudi Vodník postavljen za voditelja latinskim, prvim (normalnim) ino delavskem učilnicam. V tej dobi je na svitlo dal tri knjige, vse istega leta, ino to: «Pismenost ali gramatika za prve šole (v Ljubljani pri Leopoldu Egru)». Iz te slovnice so se pod francosko vlado po latinskih šolah učili slovenščine, kar je bilo ukazano s temi besedami: «Les cours d' étude dans les écoles primaires auront lieu dans la langue du pays». Arrêté relatif a l' organisation de l' instruction publique,

4. juillet 1810. (V Telegr. off. 10. oct. 1810.)* V predgovoru te knjige piše Vodník: «Porečeš čemu pa mi bo? Sej znam po naše govorit. — Govorit znaš, al spravno govoriti in spisati morebit ne. Nemci, Lahi, Francozi dajo svojim otrokam napred svojo domačo pismenost za prvi vuk, deslih znajo némško, laško, francozko. Za kaj? — Za to, ki je tréba začéti vse navuke z' tisto besédo, ktero nas je mati vučila. V ti se otroci lahko in hitro navádio pismenje znadnosti. To je prva stopna k' vsim višjim vučenóstam». Za predgovorom sledí pesen: «Ilirija oživljena». Celó suhoparni, a sicer slavni, mnogozaslužni slovničar, pokojni Metelko, v Vodníkovega spomeníka spisu (str. 91.), v katerem piše: «Ker želimo ranj. kimu Njemu o Slovencih brez mere zasluženó čast óčitno skazati, bomo letos 3. svečana Njegov stoletni rojstni dan slovesno obhajali.» o tej pesni ves navdušen govórí: «Nima svoje enakosti v osegi in osodi. Skorej bi smeli reči, da ga ni Slovenca med izobraženimi, kteremu bi ta neprecenjena pesen ne bila že večkrat ogrela serca». Ta pesen je bila pozneje malo ne povsod potrgana iz Vodníkove slovnice, jaz sem v rokah imel jedva, tri, štiri odtiske, v katerih sem jo še videl. Druga, to leto natisnena Vodníkova knjiga je: «Keršanski navuk za Ilirske dežele, vzet iz

* Te novine so v Ljubljani izhajale iz uredovanja slavnega francoskega pisatelja Charles Nodier.

katekizma za vse cerkve francozkega cesarstva». Spredaj je cesarski ukaz, potem svete zgodbe, keršanski nauk, zadnjič sosednji ino poljski navuk; a tretja: «Početek gramatike, to je pismenosti francozke gospoda Lhomonda. (Elemen. de la grammaire française par' L' Homond.) Za latinske francozke šole v Ilirii.» Dalje je 1812. leta na svitlo dal knjižico: «Abeceda ali Azbuka za perve šole».* Poslednjič je 1818. leta na slovenski jezik preložil, kakor pisatelj v svojem predgovoru sam pripoveduje: «Babištvo ali porodničarski vuk za babice, spisal *dr. Fanex Matošek*, c. kr. učenik porodničarstva na visoki šoli in zdravnik v porodnišči». Pozneje ni Vodnik nič slovenskega natisnil.

Vrnimo se k «Iliriji oživljeni», ki je imela tolik učinek v Vodnikovo osodo. Natisnena je bila tudi v novinah: «Télégraphe officiel» 31. malega srpana 1811. l. v 61. čislu z latinskim prelogom na strani. *Nodier* o njej govori: «L' amour de la patrie respire dans chacun de ces vers et c' est un feu sacré, qui échauffe, anime la pièce entière.» Ko so naše dežele zopet prišle pod avstrijsko krono, bil je Vodnik puščen iz službe zaradi «Ilirije oživljene», ker se mu je očitalo, da je bil Francozom ino Napoleonu preprijazen.

* V največjej delavnosti torej vidimo Vodnika med 39. ino 42. letom, ko je izdajal «Novice», ter zdaj med 53. ino 54. letom svoje starosti.

Slovenci Vodnika branijo, da ni bil nikoli Avstriji nezvest. Dr. Costa v Vodnikovem spomeniku (str. 6.) govori: «Kako so Vodnika zelo razumeli, ako so mislili, da je protiven avstrijskej a posebno prijazen francoskej vladi, svedoči njegov izvrstni prelog cesarske pesni: «Gott erhalte Franz den Kaiser», ter tudi poprejšnje pesni nasprotno zložena («Ilirija zveličana»); ino pokojni Hicingar to ométa, opiráje se na Vodnikove poznejše pesni: «Premagova veselica», «Mirov god», «Vuk estrajških vojakov» itd., ter najbolj na Vodnikove latinske besede, katere je sam Vodnik zapisal na konec prevoda «Ilirije oživljene», v katerih govori, da tej pesni bode sledila «Ilirija zveličana», vže takrat, ko je pisal «Ilirijo oživljeno», spočeta v pesnikovem srci. G. dr. Bleiweis se opira na brambovske pesni, ter na besede, iz 23. ino 24. noviškega lista 1799. leta, s katerimi Vodnik oznanja veselje, ker to leto Francozom vojna zlo teče, ter najbolj na sledeča granesa («Novice», 1797., št. 15.):

Terka nam Francoz na vrata,
 Dobri Fronc za nas skerbi,
 Pošle svoj'ga lub'ga brata,
 Korel rešit nas hiti.
 Z nami sta estrajska orla;
 Premagujta vekomej!
 Var' Bog Fronca, vari Korla,
 Srečo, zdravje Bog jim' dej!

Jaz ne umejem, čemú se zagovarja stvar, katera ne potrebuje zagovora. Vodnik ni bil iz-

dájec, nego domoljub, ino kakor se vidi iz «Novic», kader govori o Rusih, pravi panslavist, če tudi ta beseda takrat še ni bila porojena, vendar je bil tak panslavist, kakor pozneje Kopitar v predgovoru svoje novoslovenske slovnice, kakor Prešerin v pesnih, kakoršni smo vsi, katerim je v resnici do prave slovanske sreče, panslavisti, želéči, da bi se Slovani zedinili v jeziku ino v slovstvu, da bi se naši južni bratje osvobodili turške sužnosti, ter da bi nam zasijalo solnce pravične ravnopravnosti. Če Vodník še ni želel vsega tega, bil je kriv njegov čas, ne on. Poleg tega se je prečudoval bistrournosti in moči cesarja Napoleona, katerega je 28 let starega 1797. leta na svoje oči videl v Ljubljani, gredočega iz Gradca nazaj na Laško.

Nedovršeno.

Tolmač.

V I. zvezku, in to na 293 — 294. strani, sem povedal, po kakšnih načelih in pravilih sem uredil Levstikove poezije. Tukaj izjavljam, da pisave Levstikovi prozi v III., IV. in V. zvezku v *ničemer* nisem izpreminjal, ampak da sem vse spise tiskal tako, kakor sem jih našel pisane v rokopisu ali pa tiskane po raznih knjigah in časopisih. Nepopravljene sem pustil celo takšne oblike, ki so ali se nam zdé dandanes napčne, n. pr. *vedila, vidila, hotla, koga* bo neki nahudila, *raje, vsaki, tisti, martinji dan, Dolensko, Gorensko, belenje, vmetavni* itd. Celo takšne besede, ki jih je Levstik razna leta pisal različno (n. pr. *nisem, nejsem, nijsem, nésem; serce, srce*), bereš v tej knjigi, tako, kakor jih je v dotičnih spisih pisal Levstik sam.

Dovolil sem si samó nastopne premembe:

- a) Besedo *bog* sem izpremenil v *Bog*.
- b) Pri dobesednem govoru je Levstik po dvopičji do malega vedno pisal *malo* črko. To sem zamenil, zlasti pri povestih v dijalogu, z *veliko* začetnico, ker smo take pisave vajeni in ker mala začetnica na več mestih lahko bralca zmoti ali provzroči kako dvoumje.
- c) Levstik je tudi po indirektnih vprašanjih večkrat pisal *vprašaj*, kar sem jaz opustil. Pisal je dalje po ogovoru sredi stavka *klicaj*, katerega sem jaz do malega povsod nadomestil z *vejico*, kakor sem tudi njegov *vi*, kadar znači ogovorjeno osebo v jednini, zamenjal z *Vi*.

Iz tega vidi vsak, da sem svoje poprave in premembe omejil samo na takšne stvari, ki imajo namen branje in umevnost olajšati; v III. poglavji te knjige («Zgodovinski spisi»)

sem pa celo to opustil, ker sem bralcu hotel dati priliko, da sam spozna, kako je Levstik rabil *ločila*.

Drugače pisateljevega jezika niti v pravopisji, niti v oblikah, niti v zlogu ali v skladnji in besednem redu nisem nič prenavrejal, ampak prepustil sem kritičnemu bralcu, da si sam naredi svojo sodbo o Levstikovi pisavi. Da bi mu to olajšal, pridejal sem vsakemu spisu v kazalu letnico in mesto, kedaj in kje je Levstik dotični spis objavil.

«**Martin Krpàn z Vrha**» (na 3. str.). Ta povest je izšla v «Slovenskem Glasniku» l. 1858., II. Pozneje jo je dal Levstik na čisto prepisat, ker jo je najbrž nameraval popraviti in predelati. V tem prepisu se nahaja v vseh dotičnih besedah zlogotvorni *r*, in tako je tudi tukaj natisnjena.

«**Doktor Bežanec v Tožbanji vasi**» (na 27. str.). Doktor *Pipec* v tej povesti je iskreni Levstikov prijatelj, znani ljubljanski nožar g. *N. H—n*, ki je prejšnja leta večkrat v zabavo ljubljanskemu občinstvu na okno svoje prodajalnice prilepil humoristični list «*Der Messerschmiedshammer*», katerega je sam uredoval in pisal. Doktorand *Kolenec* je Levstikov znanec, nemški literat g. *L. G—k*, ki je tista leta živel v Ljubljani.

«**Denašnji list**» (na 68. str.). Doktor *Pipec* pravi, da mu «denašnji list», t. j. «Kovaško kládivo», brani, zvršiti svojo pripovedko. Toda Levstik je v «Zvonu» (1870, na 380. str.) te dve besedi, kakor vem od njega samega, še iz drugega vzroka tiskal z razprtimi črkami. Levstik je namreč svojo povest široko osnoval; a ker je imel «Zvon» takrat prenehati, moral jo je okrajšati in tako mu je «denašnji list», t. j. zadnji «Zvonov» list, branil, da svoje povesti ni mogel završiti tako, kakor je želel.

Ostrovohi Bolè (na 72. str.). To meri na nekega gospoda, ki je leta 1870. v dopisih z Dunaja po ljubljanskih novinah razglasil krčemske pogovore, ki niso bili namenjeni javnosti. Glej «Zvon» (1870., na 156. do 160. str.) in Stritarjeve zbrane spise (V, 151.).

«**Deseti brat**» (na 76. str.). Ta nedovršena povest je znanimiva tudi zategadelj, ker je vzpodbudila Jurčiča (kakor

je sam večkrat pravil), da je začel pisati svojega «Desetega brata».

«Zgodovinski spisi» (na 199. str.). Ti spisi so iz večine prevodi iz starih pisateljev, zlasti iz Nestorja. Uvrstil sem jih brez ozira na kronološko zvezo v to knjigo po tistem redu, kakor so izšli v «Vrtci», in to zategadelj, da se lože sodi jezik pisateljev. Omeniti pa moram, da «Črtice iz ruske zgodovine», tiskane v «Vrtci» 1879., niso iz Levstikovega peresa, ampak da jih je po Nestorji priobčil g. *Anton Koblar* in da je Levstik nadaljeval Koblarjev prevod šele od 174. strani dalje («Začetek Kíjevsko-Péčerskega samostana»).

V Ljubljani, dné 1. malega travna 1892.

Fr. Levec.

Kazalo.

Z zvezdico * zaznamenovani spisi doslej še niso bili tiskani. — Vsem že poprej tatisnjenim spisom je pridejan vir, kje so izšli na dan.

I. Povesti, pravljice in pripovedke.

	Stran
Martin Krpan z Vrha. — Glasnik Slovenski, 1853, II.	3
Doktor Bežanec v Tožbánji vasi. — Zvon, 1870	27
Deseti brat. — Naprej, 1863	76
Svinjar. — Glasnik Slovenski, 1859, III.	94
Francoz na kurjih jajcih. — Slovenski Narod, 1869	102
Tajnosti iz policijskega življenja. — Slovenski Narod, 1868	113
Zasluženi novec. — Vrtec, 1874	118
Kdor umé, njemu dvě. — Vrtec, 1874	123
Pravda in krivda. — Vrtec, 1874	126
Dva malopridneža. — Vrtec, 1875	130
Kako je Libercún drvaril. — Vrtec, 1875	132
Kovač skopuh. — Vrtec, 1875	135
Kozje oko. — Vrtec, 1875	137
Zlato jabolko. — Vrtec, 1875	140
Samoslepnik. — Vrtec, 1875	143
Lisica, zajec in petelin. — Vrtec, 1877	145
Ribničan in Gorenjec. — Vrtec, 1877	148
O možičku in levu. — Vrtec, 1881	150
Učen kmet. — Vrtec, 1881	155
Blazník v cerkvi. — Vrtec, 1882	158

II. Potopisi.

Popotovanje iz Litije do Čateža. — Glasnik Slovenski, 1858, I.	163
--	-----

III. Zgodovinski spisi.

	Stran
Perun. — Vrtec, 1874	201
Cesar Mavricij in Slovéní. — Vrtec, 1874	203
Atila. — Vrtec, 1874	205
Smrt kralja Volkašina. — Vrtec, 1874	208
Iz ruske zgodovine:	
I. Začetek ruskega grada Prejeslávlja. — Vrtec, 1875	210
II. Maščevanje ruske knéginje Olge. — Vrtec, 1875	212
III. Krst ruske knéginje Olge. — Vrtec, 1875	219
IV. Starost in smrt ruske knéginje Olge. — Vrtec, 1875	222
V. Začetek Kíjevsko-Péčenskega samostana. — Vrtec, 1879, 1880	226
VI. Od 1065. do 1067. leta. — Vrtec, 1880	239
VII. Od 1069. do 1071. leta. — Vrtec, 1880	244
VIII. Od 1071. do 1073. leta. — Vrtec, 1880	248
IX. Od 1076. do 1081. leta. — Vrtec, 1880	255
X. Od 1079. do 1087. leta. — Vrtec, 1880	259
XI. Od 1087. do 1093. leta. — Vrtec, 1880	262
XII. V 1093. leto. — Vrtec, 1880	266

IV. Književno-zgodovinski spisi.

Zgodovina slovenske Matice	275
*Vodnikovo življenje	293

Tolmač	319
------------------	-----

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421876

